

Odprawa posłów greckich

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH

Biblioteka Pisarzy Polskich
Seria B Nr 28

Redaktor naczelny
MIKOŁAJ SZYMAŃSKI

Komitet redakcyjny

ANDRZEJ DĄBRÓWKA, MACIEJ EDER, BOGDAN HOJDIS
JACEK WÓJCICKI, ŁUKASZ CYBULSKI (sekretarz redakcji)

oraz

zespół opracowujący „Dzieła wszystkie”
Jana Kochanowskiego

ANDRZEJ DĄBRÓWKA (przewodniczący zespołu), BARTOSZ AWIANOWICZ,
JERZY AXER, MARIAN BORECKI, ELWIRA BUSZEWICZ, MARIA CHANTRY,
EWA CYBULSKA-BOHUSZEWICZ, EWA DEPTUCHOWA, JOANNA DUSKA,
MACIEJ EDER, MARIUSZ FRODYMA, JANUSZ S. GRUCHAŁA,
RADOSŁAW GRZEŚKOWIAK, MAREK A. JANICKI, KRYSZYNA KAJTOCH,
MARIA KARPLUK, KONRAD KOKOSZKIEWICZ, JOANNA KOZIÓŁ,
BOGUSŁAW KREJA, MARCIN KUŹMICKI, AGNIESZKA LEW,
JERZY MAŃKOWSKI, MARIA RENATA MAYENOWA,
BARBARA MILEWSKA-WAŻBIŃSKA, MAREK OSIEWICZ, PATRYCJA POTONIEC,
WOJCIECH RYCZEK, ROBERT A. SUCHARSKI, DOROTA SUTKOWSKA,
TERESA SZOSTEK, MIKOŁAJ SZYMAŃSKI, IZABELA WINIARSKA-GÓRSKA,
WIKTOR WEINTRAUB, KRYSZYNA WILCZEWSKA,
TADEUSZ WITCZAK, JAROSŁAW WŁODARCZYK, JACEK WÓJCICKI,
ZDZISŁAW ZAWADZKI, JERZY ZIOMEK

Chylimy czoło w hołdzie Twórcom pierwszych tomów, zwłaszcza tym, którzy nie doczekali
zakończenia dzieła, zawdzięczającego także im swoje istnienie.

Jan
Kochanowski
DZIEŁA WSZYSTKIE

Wydanie sejmowe
TOM VI

Odprawa posłów greckich

POLSKA AKADEMIA NAUK
INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH

Jan
Kochanowski

Odprawa posłów greckich

Opracował

TADEUSZ WITCZAK

przy udziale

MARKA OSIEWICZA

oraz

MONIKI SZCZOT i MARKA JANICKIEGO

WARSZAWA
WYDAWNICTWO
INSTYTUTU BADAŃ LITERACKICH
MMXXI

Edycja ukazuje się pod wysokim patronatem
Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej

UCHWAŁA

powzięta na V sesji — 19 posiedzeniu Sejmu
dnia 26 października 1978 r.

„Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej
dla upamiętnienia 450. rocznicy urodzin i 400. rocznicy śmierci
znakomitego humanisty i wielkiego poety

Jana Kochanowskiego

twórcy polskiego języka literackiego
świadom wielkiej roli sztuki poetyckiej i myśli patriotycznej Poety
dla rozwoju kultury narodowej i ogólnoludzkiej

postanawia

zrealizować narodowe wydanie dzieł wszystkich Jana Kochanowskiego,
aby dostarczyć społeczeństwu autentycznych tekstów poety
we wzorowym opracowaniu naukowym i typograficznym
wraz z nowoczesnym tłumaczeniem utworów łacińskich na język polski.

Sejm Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej zleca Radzie Ministrów
przeznaczenie na ten cel odpowiednich środków i przekazanie
tej uchwały do wykonania Polskiej Akademii Nauk i Ministrom:
Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki
oraz Kultury i Sztuki”.

Wstęp wydawcy

Wybór przekazu i charakterystyka wydania

1.

Brulion *Odprawy posłów greckich* Jana Kochanowskiego powstał przed 21 grudnia 1577 r. *Terminus a quo* jego istnienia należy do problemów spornych; hipotezy datujące wahają się w trzynastolecie 1565–1577. W ciągu doby (nocy?) z 21 na 22 grudnia 1577 r. autor sporządził w Czarnolesie czystopis swego dramatu. Według oświadczenia poety praca nad nim polegała na skopiowaniu brulionu, albowiem „nie było czasu poprawować” starszej redakcji (KochOdpr A2/14). Artystyczna jednak dojrzałość utworu okazuje się wysoka, czyli nieosiągalna w nagłym zrywie pióra, wypada więc przypuścić, że w toku szybkiego kopiowania autor dokonywał tylko drobnych zmian stylistycznych, a zatem – że różnice między brulionem i czystopisem były zapewne niewielkie.

Czystopis dramatu, dostarczony Janowi Zamoyskiemu przez gońca Bulmińskiego nie później niż 24 grudnia 1577 r., obsłużył dwa przedsięwzięcia: teatralne i edytorskie. Pierwszym, jak wiadomo, chciano uświetnić uroczystości weselne po ślubie Zamoyskiego z Krystyną Radziwiłłówną. Związek ten, uzgodniony u schyłku lata tego roku, lecz opóźniony wskutek naporu obowiązków publicznych, jakie zaprzętały podkanclerzego, miano ostatecznie zawrzeć w Białej Radziwiłłowskiej (dziś Biała Podlaska) 29 grudnia 1577 r., a po odbytych tam weselu świętować także w Warszawie, tuż przed sejmem zwołanym na 14 stycznia 1578 r. (a rozpoczętym 20 stycznia)¹. Krystyna Radziwiłłówna przybyła do Warszawy 8 stycznia. Premiera *Odprawy* w dworze jazdowskim 12 stycznia uświetniła nie tylko wesele Radziwiłłówny i Zamoyskiego, ale również jego przyrodniej siostry – Elżbiety, która tego samego dnia poślubiła w Warszawie Stanisława Włodka². Ta dwójka okazja, a także obecność pary królewskiej, znacznie powiększyły liczbę gości.

¹ J. Kowalczyk, *Wesele podkanclerzego i prapremiera „Odprawy posłów greckich”*, [w:] idem, *W kręgu kultury dworu Jana Zamoyskiego*, Lublin 1980, s. 58.

² Ibidem, s. 46–50.

Plan, obiecujący tak świetną widownię spektaklowi, wypadło realizować pod przymusem pośpiechu. Zamoyski, wracając z kampanii w Prusach Królewskich, zjawił się w Warszawie 21 grudnia i tegoż dnia dotarły do Czarnolasu aż dwa jego listy (KochOdpr A2/6–7). Po skutecznej misji gońca postępowanie z przywiezionym cennym czystopisem zależało od tego, czy mecenas pragnął urzeczywistnić obydwie imprezy: sceniczną i wydawniczą, w tym samym terminie – tak, aby zaproszonym na teatrum gościom wręczyć drukowane już egzemplarze dramatu, czy też druk ustępował pilnością spektaklowi. Podkanclerzy, człowiek o europejskim rozmachu i renesansowym zmyśle doskonałej skuteczności działania, mógł obrać wariant efektowniejszy. W takim wypadku konieczne byłoby sporządzenie kopii całości tekstu i oddanie jednego przekazu „reżyserowi” widowiska, drugiego – drukarzowi. Przekaz „reżyserski” rozpisał na kwestie aktorów. Dziesięć oraz jeden + n (Chorus o niewiadomej liczbie osób) takich ról znikło bez śladu. Natomiast w wypadku, kiedy przedstawienie *Odprawy* poprzedzało druk, w ręce zecera mógł trafić ten sam czystopis, z którego korzystał inscenizator.

Domniemaniu o wspólnym terminie spektaklu i druku zdaje się przeczyć to, iż na karcie tytułowej pierwodruku widnieje data oraz jeszcze bardziej zobowiązująca informacja: o obecności króla i królowej na widowisku w Jazdowie (A/4–5). Dane te sugerują stan dokonany imprezy, ale z ich brzmienia nie musi wynikać, że mowa o akcie już odbytym; zdołano by zredagować je w chwili, kiedy nic nie groziło ich prawdziwości: tuż przed prapremierą. Drobne usterki zcerskie mogą być skutkiem gorączkowości, z jaką pracowali drukarze.

2.

Powielenie tekstu zlecił jego odbiorca Walentemu Łapce, starszemu czeladnikowi „drukarni latającej” – przenośnej filii oficyny Mikołaja Szarffenbergera z Krakowa. Warsztat „latający”, zorganizowany z inicjatywy Zamoyskiego, przemieszczał się po kraju wraz z kancelarią królewską, zaspokajając jej bieżące potrzeby. Prawdopodobnie przy końcu grudnia 1577 r. sanie wiozące drukarnię zatrzymały się w Warszawie (chyba później niż podkanclerzy, który spieszył się z wiadomych przyczyn osobistych do Białej, do której wyjechał z Warszawy 27 grudnia, a skąd wrócił 4 lub 5 stycznia)³. Łapka, biegły w swej sztuce i posłuszny zwierzchnikowi „impressor domini vicecancellarii”, otrzymane zlecenie wykonał – i tak ukazał się jeden z dwu pierwszych druków, jakie złożono i odbito w przyszłej stolicy. Jeśli Łapka nie zdążył uruchomić swego warsztatu w Warszawie przed 12 stycznia 1578 r. albo nie miał obowiązku wy-

³ Ibidem, s. 48–50.

konać zlecenia koniecznie na ów dzień, to w każdym razie wydanie *Odprawy posłów greckich* wypuścił spod pras przed 1 marca tego roku, czyli przed datą nominacji Zamoyskiego na kanclerza wielkiego koronnego, o czym świadczy tytułatura Zamoyskiego z karty tytułowej *Odprawy* („ná feście u Jego M<ilo>ści Páná podkánclerzego koronnego”).

3.

Znane są obecnie trzy egzemplarze pierwodruku *Odprawy*: Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu, sygn. XVI. Qu. 1639 III, Biblioteki Muzeum Narodowego im. Czartoryskich w Krakowie, sygn. Cim. 2137/I, oraz Biblioteki Narodowej w Warszawie, sygn. XVI Qu. 569 *adl.*

Pierwszy arkusz tych egzemplarzy reprezentuje dwa warianty typograficzne różniące się między sobą trzema szczegółami. Dwa z nich dotyczą zapisu na karcie tytułowej. W wariantcie A tytuł główny ma postać: „Odpráwá Pořłow | Greckich” (k. A/1–2), natomiast w wariantcie B ostatnie słowo zapisane zostało odmiennie: „Graeckich”. Druga różnica dotyczy zapisu skrótu wieńczącego frazę podtytułu: „Podána ná Theátrum przed Krolem Ieg° Mścía” (k. A/4): w wariantcie A ma on postać: „Mścía”, w wariantcie B zaś: „Mścía”. Obie te korekty, zakładające dodanie brakujących czcionek, spowodowały nieznaczne przesunięcie drugiej i czwartej linii względem osi kolumny. Trzecia zmiana dotyczy żywej paginy na k. A4v. W wariantcie A zecer jej nie złożył, a tym samym brak tu pierwszego członu nagłówkowego tytułu, który na następnej stronie ma kontynuację w postaci: „Pořłow Graeckich.” (k. B). W wariantcie B dodano brakujący element żywej paginy: „Odpráwá”, powodując nieznaczne zagęszczenie kolejnych wersów w kolumnie.

W przypadku wszystkich trzech zmian mamy do czynienia z poprawkami ewidentnych błędów zecerskich: pominiętej litery („Mścía”), zapisu odmiennego od przyjętego poza tym w druku („Graeckich”) oraz brakującego elementu tytułu nagłówkowego. Korekty te pozwalają jednoznacznie zdeterminować warianty druku pod względem chronologicznym: wcześniejszy musiał być zawierający błędy składu wariant A (reprezentowany przez egzemplarz Ossolińskich), późniejszy zaś przynoszący ich poprawki wariant B (reprezentowany z kolei przez egzemplarze Biblioteki Narodowej i Czartoryskich)⁴. Z tego

⁴ Typograficznych wariantów pierwodruku *Odprawy* nie odnotował znający te same trzy egzemplarze Kazimierz Piekarski (*Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego. Wiek XVI i XVII*, wyd. 2 rozszerzone, Kraków 1934, s. 39–40: XV.1), a poniekąd także znowelizowana wersja jego bibliografii (K. Korotajowa, W. Korotaj, *Bibliografia dzieł Jana Kochanowskiego*, t. 1: *XVI–XVIII wiek*, mps, Warszawa 2001, s. 140–141: 53 – tu przy opisie dwóch z trzech egzemplarzy znalazła się jedynie informacja o lekcji wariantowej: „Greckich” | „Graeckich”). Różnice te pierwszy zauważył i opi-

względu podstawą niniejszego wydania uczyniono jeden z egzemplarzy pierwodruku *Odprawy* reprezentujący poprawniejszy wariant B (Czartoryskich).

Poza tymi trzema różnicami oba warianty pierwszego arkusza reprezentują ten sam skład, nie zaś odrębne, choć podobne sobie odbicia (które skądinąd Łapka wykonywał, co stwierdzono przy *Pieśniach trzech* Kochanowskiego, Warszawa 1580). Warianty pierwszej składki druku musiały być wynikiem dokonanej podczas odbijania składu doraźnej korekty, która objęła wyłącznie rzucające się w oczy usterki, podczas gdy inne błędy literowe (w tym rażące „Koku” zamiast „Roku” na karcie tytułowej) pozostały niezmienione.

Do wyprodukowania zachowanych egzemplarzy posłużył papier dwojakiej proveniencji. Część arkuszy nosi znak wodny wytwórni Tęczyńskich – najpewniej z Tęczynka lub z Krzeszowic: herb Topór bez tarczy z nałożonym nad krawędź między ostrze a obuch półksiężycem, osadzony na prążkach o odstępach 28–31 mm. Podobny filigran odnaleźć można na papierze z dokumentami spiswanymi w latach 1573–1590⁵. Jest to odmiana znaku liczącego około dwustu wariantów⁶. Na papierze z tym filigranem wydrukowano arkusz B egzemplarza Ossolińskich oraz arkusz A w egzemplarzach Biblioteki Narodowej i Czartoryskich. Na innych, przeważnie dalszych miejscach, mianowicie: w egzemplarzach Ossolińskich i Czartoryskich na arkuszach C i D, w egzemplarzu Biblioteki Narodowej na arkuszach B i C widnieją nieregularnie rozrzucone, podobne sobie częściowo, acz nietożsame filigrany z konturem tarcz o niezidentyfikowanym znaczeniu. Tylko jeden z nich: krzyż ujęty podkową oddający herb Jastrzębiec, znany z dokumentów sygnowanych w latach 1565–1587, ewentualnie wskazywać może na papiernię Ocieskich w Poczesnej nad Wartą⁷.

sał Tadeusz Witczak (*Wokół pierwszej i ostatniej kwestii Antenora*, „Pamiętnik Teatralny” 27 (1978), s. 265–266; por. też: P. Buchwald-Pelcowa, *Dawne wydania dzieł Jana Kochanowskiego*, Warszawa 1993, s. 66–67 – tu k. A4v z błędem żywej paginy mylnie określana jako A2v).

⁵ Zob. J. Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku*, Wrocław 1969: nr 1033–1046.

⁶ Zob. I. Каманін, О. Вітвіцька, *Водяні знаки на папері українських документів XVI i XVII в.в. (1566–1651)*, Київ 1923: nr 204–284, 567–596, 642–643; *Tromopin's Watermark Album. A Facsimile of the Moscow 1844 Edition with Additional Materials by S.A. Klepikov*, Hilversum 1965: nr 393–399, 540, 576, 578–581, 705, 820–822, 834, 853, 969–971, 974, 1188, 1204, 1278, 1369, 1398; K. Badecki, *Znaki wodne w księgach archiwum miasta Lwowa 1382–1600*, Lwów 1928: nr 49–50, 66, 92, 101, 106–107, 111, 123–124, 130–131, 137, 142, 149, 152, 155; E. Laucevičius, *Papierius Lietuvoje XV–XVIII a.*, Vilnius 1967: nr 1629–1713; J. Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni...*: nr 986–1142; eadem, *Katalog filigranów czerpalni Rzeczypospolitej zebrany z papieru druków tłoczonych w latach 1500–1800*, Łódź 1983: nr 912–945.

⁷ Zob. J. Siniarska-Czaplicka, *Filigrany papierni...*: nr 294–307; W. Budka, *Papiernia w Poczesnej*, [w:] *Z zagadnień teorii i praktyki bibliotekarskiej. Studia poświęcone pamięci Józefa Grycza*, Wrocław 1961, s. 409–413.

4.

Dalszą historię integralnego tekstu samej *Odprawy posłów greckich* (łącznie z listem A2–A2v traktowanym jako *Przedmowa*) w stuleciach XVI–XVII wyznaczają wznowienia zbioru *Jan Kochanowski*, a w wieku XVIII – dwukrotny (1767, 1768) przedruk w *Rymach wszystkich Kochanowskiego* pod redakcją Franciszka Bohomolca. Są to kolejno edycje i przedruki:

JK1A	Kraków	Drukarnia Łazarzowa	1585/1586		s. 60–83
JK1B	Kraków	Drukarnia Łazarzowa	1585	[recte 1589 aut 1590]	s. 60–83
JK1C	Kraków	Drukarnia Łazarzowa	1585	[recte VI 1590–1595]	s. 60–83
JK1C ₂	Kraków	Drukarnia Łazarzowa	1585	[recte 1593–1598]	s. 60–83
JK2	Kraków	Drukarnia Łazarzowa	1598		s. 68–89
JK3	Kraków	Drukarnia Łazarzowa	1600		s. 64–85
JK4	Kraków	Druk. Łaz. Bazyli Skalski	1604		s. 63–85
JK5	Kraków	Andrzej Piotrkowczyk	1611		s. 60–83
JK6A	Kraków	Andrzej Piotrkowczyk	1617		s. 60–83
JK6B	Kraków	Andrzej Piotrkowczyk	1617	[recte post 1617]	s. 60–83
JK7	Kraków	Andrzej Piotrkowczyk	1629		s. 60–83
JK8	Kraków	Andrzej Piotrkowczyk	1639		s. 60–83
	Warszawa	Druk. J.K.Mci i Rzeczpospolitej Kolegium Warszawskiego	1767		s. 279–301
	Warszawa	Druk. J.K.Mci i Rzeczpospolitej Kolegium Warszawskiego	1768		s. 279–301

Podstawą wznowień pozostawała redakcja Jana Januszowskiego. Powtarzały one jej cechy i pomnażały usterki (zob. Zmiany tekstowe w staropolskich wydaniach *Odprawy posłów greckich*). Zmianom mniej istotnym, lecz dość licznym ulegała zwłaszcza pisownia, w tym stosowanie dużych liter, interpunkcja oraz kreskowanie samogłosek *a* i *o*. Wobec wielkiej płynności różnic rozpoznanie zależności kolejnych odwzorowań *Odprawy* jest utrudnione, wolno jednak przypuszczać, iż cykl odbić z warsztatu Andrzeja Piotrkowczyka powielił ją według wydania JK1C₂. Jedyne świadectwa powrotu niektórych jego edycji do brzmienia i zarazem poprawnej rytmiki *editio princeps*, mianowicie A4v/16, to z pewnością rezultat uwagi korektora, a nie kolacjonowania z tekstem wydania JK1A, ponieważ uchybienia innych miejsc trwały bez zmian.

Jedynym fragmentem osiągalnym w przekazie od wydań *Odprawy* niezawisłym jest pieśń druga Chorusu (B2v/12–B3/5). Poeta pomieścił ją jako pozycję czternastą *Ksiąg wtórych* swoich *Pieśni*, a ogłosił już po jego śmierci Januszowski w Krakowie 1586 r. na s. 46–47 zbioru, co następnie przejęły wydania zbioru *Jan Kochanowski* poczynawszy od edycji JK1B. Los tekstu pieśni II 14 w zbiorze należy do dziejów *Pieśni*; tu wolno poprzestać na sprawdzeniu jej zapisu w ich pierwodruku wobec starszej wersji z *Odprawy*. Nie licząc odmienności grafii, w tym kreskowania *e* i *o* w *Pieśni* oraz interpunkcji, a pomijając oczywisty błąd składu (KochOdpr B2v/20 *mmieyflzymi* – KochPieś **nimieyflzému*), do istotniejszych różnic należą:

	KochOdpr	KochPieś II 14
B2v/15	zwirzchności	zwiérzchności
B2v/16	oczemá	oczymá
B2v/17	mieyfce	mieyfcá
B2v/22	ŝpraw	z ŝpraw
B3/4	wyftępy	wyftępki

Obok nich także – podział stychicznego układu Chóru w *Odprawie* na kwarty w *Pieśniach*.

Potraktowanie przez autora wyimka dramatu jako samodzielnej jednostki poetyckiej musi zastanawiać tym więcej, że również pierwsza kwestia Chorusu spełnia warunki do podobnego zabiegu: ma treść zdolną do sensownego istnienia poza *Odprawą* i zauważalną strofikę, a przecież do *Pieśni* nie weszła. Jakkolwiek tłumaczyć tę decyzję, dla komentatora fakt taki ożywia pytanie o pierwotność lub wtórność obecności utworu z inc.: „Wy, którzy pospolitą rzeczą władacie...” wewnątrz *Odprawy* – nienowe i nierozstrzygnięte jak szereg innych. Hipotezie, iż powtórzenie tylko tej części Chóru w *Pieśniach* jest pośrednią wskazówką jego inności („implantacji” gotowej pieśni w pośpiesznie zamykany dramat), brakuje przesłanek.

Poza pierwodrukiem, *Pieśniami* oraz przedrukami w zbiorze *Jan Kochanowski* okres między rokiem 1585/1586 a 1768 nie dostarcza innych pełnych przekazów tekstu *Odprawy*.

5.

Renesans spuścizny Jana Kochanowskiego w drukach doby stanisławowskiej otworzył nieprzerwany odtąd ciąg wznowień. Ich historia to od strony wydawniczej pochodna tradycji sięgającej Januszowskiego, ogólnego rozwoju nauk

humanistycznych i doskonalenia sztuki edytorskiej; od strony odbioru – osadzania się poezji czarnoleskiej w świadomości społeczeństwa, co spowodowało nasilające się z każdą generacją zapotrzebowanie na jej teksty u ludzi nauki, nauczycieli i w czytelnictwie otwartym. *Odprawa posłów greckich* dzieliła więc losy całej twórczości Kochanowskiego i wraz z nią podlegała takim zabiegom badawczym oraz tekstologiczno-wydawniczym, jakie dyktowała aktualna kultura metodologiczna filologii polskiej i klasycznej.

Do 1877 r. publikowano *Odprawę* wyłącznie w wydaniach zbiorowych, których do chwili obecnej można się doliczyć – bez wyborów – nie mniej niż 15 w nie mniej niż 23 odbiciach. Przez dłuższy czas patronował im *de facto* stary JK – co do *Odprawy* nawet wtedy, kiedy znano już egzemplarze jej *editio princeps*. Kolejne po Bohomolcowych, najwcześniejsze XIX-wieczne wznowienie dramatu ukazało się w tomie pierwszym Kochanowskiego *Dzieł polskich*, które firmował Tadeusz Mostowski (1803) i które wywołały kilka dalszych nadsłownictw.

W owym typie wydań *Odprawy* poczesne miejsce zajmuje tylko jedno: opracowanie, jakie dla Wydania Pomnikowego (1884) sporządził Władysław Nehring. Podstawę stanowił dlań wprawdzie wciąż nie pierwodruk, lecz – jak po latach stwierdzono – wariant zbioru *Jan Kochanowski* JK1B, jednakże Nehring sprawdzał był też egzemplarze paru innych odbić z datą 1585 i 1600. Były to, niestety, sprawdzenia wyrywkowe, o nikłym stopniu odkrywczosci. Niemniej właśnie transliteracja tekstu spod ręki filologa wysokiej klasy pozostała najcenniejszą częścią tego wydania. Drugą co do wartości okazał się wstęp, zwłaszcza omówienie antycznych koneksji *Odprawy*, w znacznej mierze wynik dociekań własnych wydawcy, ponieważ prawdziwie głębokie studia nad utworem ukazały się dopiero w tymże roku za sprawą Józefa Kallenbacha. Najwątliwy wypadł przyległy do transliteracji komentarz, niewolny od myłek interpretacyjnych, drobiazgów zbędnych i rozległych luk – a wszakże szczegółowszy od wszystkich dotychczasowych.

Powaga Wydania Pomnikowego budziła więc zaufanie do jego filologicznej jakości; na pewno zaś było ono dziełem reprezentatywnym. Po nim wśród edycji zbiorowych baczniejszą uwagę przyciąga dopiero ostatnia: *Dzieła polskie* w opracowaniu Juliana Krzyżanowskiego (1952). Autorytet ogromnego doświadczenia filologicznego wydawcy, postęp wiedzy o dramacie czarnoleskim oraz chłonność rynku księgarskiego naszych czasów sprzyjały rozpowszechnieniu się tej redakcji, toteż między 1952 a 1980 r. drukowano ją – z niewielkimi modyfikacjami – jedenastokrotnie i bez wątpienia ona właśnie dotarła do wszelkich środowisk czytelniczych. Krzyżanowski, świadomy skażeń wydań dawniejszych, sięgnął „do wszystkich niemal źródeł, by zapewnić zarówno poprawność tekstu, jak bezbłądność dodanych doń objaśnień” – ale niedostępność niektórych

pierwodruków i niedostatki dociekań językowych uniemożliwiły mu ustalenie „tekstu wzorowego”. Odnośnie do *Odprawy* podstawą był pierwodruk (zapewne w reprodukcji), a przy jej obróbce wydawca mógł już wykorzystać „częściowo” rozwiązanie Tadeusza Ulewicza. Tekst zapisany został w zmodernizowanej transkrypcji (z istotnym uchybieniem wobec D2v/6 [561], gdzie dopatrzono się „błędu”), komentarz zaś zwięzły i przeważnie celny, lecz niekompletny, a tu i ówdzie mylny (np. do A/5, B2v/10 [160]) oraz obojętny na zasadne interpretacje, jakie wносиła nowa literatura przedmiotu (tak przy A2/22, A4v/20–23 [69–72], C3v/23 [427]). Trzeba dodać, że pochodną tej redakcji stały się osobne wydania *Odprawy* w opracowaniu J. Krzyżanowskiego⁸.

Między wydaniami w zbiorach twórczości Jana z Czarnolasu a osobnymi, pod rokiem 1959 odnotować wypada obecność *Odprawy* w antologii *Dramaty staropolskie* Juliana Lewańskiego. Tekst jest w niej transkrypcją własną edytora, z paru uproszczeniami (m.in. bez „á”, lecz z „ó” i z ujednoczeniem form z nosówkami) i niewielu naruszeniami pierwowzoru (istotniejsze: B3v/11 [211], a szczególnie C3v/6 [410]), a o dobrej przejrzystości. Osiągnięto ją, rozprowadzając wszelkie zbitki układu pierwodruku, stosując grafikę wyodrębniającą chóry i ich budowę, jak również dzięki oszczędnej interpunkcji i – rezygnacji z didaskaliów. Subtelnym rozstrzygnięciem edytorsko-hermeneutycznym wydaje się obniżenie w kolumnie finalnych czterech wersów (D3/22–25 [600–604]), uzasadniane też tenorem odnośnego przypisu. W komentarzu przeważają noty poprzestające przeważnie na podaniu treści podstawowej.

Samoistne edycje *Odprawy* pojawiły się znacznie później niż powtórzenia w zbiorach – przygniatająca ich większość dopiero w XX stuleciu. Najwcześniejsza nosi datę 1877. Do chwili obecnej edycji takich ogłoszono nie mniej niż 37 w nie mniej niż 90 wydaniach. Rysy ogólne ich historii są wyraziste. Nadrzędnym jest rozrost wziętości i znaczenia utworu, poświadczany nie tylko rosnącą liczbą wznowień, lecz także rozrzutem miejsc ich publikacji w kraju (Brody, Kraków, Lwów, Łódź, Poznań, Przemyśl, Rzeszów, Warszawa, Wrocław, Zakopane) i za granicą (Chicago, Jerozolima, Kazań, Londyn) wraz z rozprzestrzenianiem się – niekiedy parokrotnych – przekładów na języki obce (angielski, czeski, francuski, niemiecki, rosyjski, rumuński i włoski), na koniec wysokością nakładów, z których najpotężniejszy dotąd wyniósł 600 000 egzemplarzy.

Inny znamieny rys dziejów edytorskich *Odprawy* to udział w nich wielu wybitnych filologów i historyków kultury (Stanisław Adamczewski, Aleksander Brückner, Bronisław Chlebowski, Konrad Górski, Julian Krzyżanowski,

⁸ J. Kochanowski, *Dzieła polskie*, oprac. J. Krzyżanowski, Warszawa 1952, 1953, 1955, 1960, 1967, 1969, 1972, 1976, 1978, 1980, 1989.

Stanisław Łempicki, Tadeusz Sinko, Tadeusz Ulewicz, Wiktor Weintraub). Efekty ich trudu były nierówne. Dawniejsze wydania obciążały nieznamość bądź pomijanie *editio princeps* na rzecz któregoś z dawnych wydań zbiorowych *Jan Kochanowski* (także poprzez transliterację Nehringa). Nowsze przeważnie respektowały pierwodruk (co ułatwiła podobizna z 1930 r.), ale przeznaczone do użytku powszechnego, mogły go transkrybować w sposób uproszczony: bez diakrytyki, często też z indywidualnymi modyfikacjami. Ten sam взгляд na odbiorcę masowego, obok postępu badań nad twórczością Kochanowskiego, spowodował znaczny przyrost objaśnień, przynosząc ze sobą szczegółowość i finezyjność niektórych opracowań. Obok szeregu elementarnie poprawnych pojawiło się przeto kilka wydań w swym typie bardzo dobrych.

Walory edytorskie względnie okoliczności powstania wyróżniają w tym poczcie najpierw wydanie Henryka Biegeleisena z 1897 r. – jako pierwsze ze wznowień oparte na pierwodruku, aczkolwiek z odchyleniami od wzorca nie tylko w „pisowni”, o czym uprzedził redaktor, lecz również innymi. Następnie wydanie kazańskie w rosyjskojęzycznym opracowaniu Mikołaja Piotrowskiego z 1917 r., gdzie transkrypcję tekstu sporządzono co prawda według transliteracji Nehringa (1884), ale oprawiono ją w bardzo staranny wstęp, pisany ze znajomością polskiej literatury przedmiotu, a przede wszystkim w obfity komentarz. Dalej powielenie tekstu w Wielkiej Brytanii podczas ostatniej wojny (podobno około 1941 r.), ubogie, technicznie wadliwie, ze szczątkowymi objaśnieniami na użytek zapewne szkół wychodźczych; wreszcie – *last but not least* – tomik nr 3 serii I Biblioteki Narodowej, ogłoszony w 1919, do 1949 r. wznawiany ośmiokrotnie, zaś poza nią przedrukowany (prawdopodobnie z odbicia piątego, bez listu poety) w Chicago nakładem Rady Polonii Amerykańskiej. Przygotował go Tadeusz Sinko, który za podstawę transkrypcji tekstu głównego przyjął był *editio princeps* (przydając didaskalia), obydwa zaś służebne zadania wykonał przykładowie: problematykę historycznoliteracką i genetyczną ujmując we *Wstępie* z pełną klarownością, natomiast szczegółowy komentarz budując rzetelnie co do pojmowania materii rodzimej, a z wybitną kompetencją co do antycznych składników *Odprawy*. Od wydania szóstego (1928) objaśnienia nawet zredukowano na życzenie „kół pedagogicznych”; później uszczuplono również *Wstęp*, usuwając niektóre streszczenia i nazbyt – jak osądzono – dokładne dane o analogiach obcych. Nie ulega wątpliwości, że edycja Sinki, zasadniczo niezmienna przez lat trzydzieści, była odniesieniem dla innych współczesnych wydawców utworu.

Dopiero z rokiem 1962 ustąpiła nowej wersji, którą dla tejże serii opracował Tadeusz Ulewicz, a która miała dotychczas trzy nakłady (1962, 1969, 1974). Innowacje tego opracowania w skromnym stopniu dotyczyły tekstu *Odprawy*. Wydawca adaptował go do wzorca tej doskonałej serii, uzgadniając

swe rozwiązania z istniejącym od 1955 r. projektem zasad edytorskich i dążąc do utrzymania „ważniejszych cech” językowych pierwodruku: oboczności morfologicznych i archaizmów. Wypadkową wymogów jest tekst stanowiący – jak u poprzednika – transkrypcję z elementami modernizacji w niektórych szczegółach grafii *editio princeps* („zmiękczenie” twardego „f”, zatarcie „á”, kreskowanie „o”, odejście od form typu *prętka* i in.). Uchybienia redakcyjne wersji z 1962 r. względem pierwodruku (B4v/2 [254], Cv/25 [328], D/23 [502], D3/19 [598], D3/26 [605] i in.) naprawiono w reedycjach. Na określone decyzje tekstologiczne wydawcy wpłynęły również głębsze dociekania genezy dramatu, zorientowane m.in. na renesansową kulturę teatralną: uwrażliwienie na sceniczność *Odprawy* – jak można wnioskować – podyktowało rozwinięcie didaskaliów, a wewnątrz tekstu ekspresywne przestankowanie posunięte do wielokrotnego (31 razy) użycia anachronicznego wielokropka. Komentarz otrzymał przystępną omowność, wykładnie sensów pozasłownych i liczniejsze uwagi do paremiograficznego tworzywa *Odprawy*. Wydanie Ulewicza, zaopatrzone w ponadstronicowy *Wstęp* pokroju zarysu monograficznego, skupiło w sobie wiele zalet najlepszych opracowań popularnonaukowych.

Tekst *Odprawy* w składzie typograficznym pierwodruku

1.

Tekst dramatu nastroczał wykonawcom pierwodruku kłopotów przy dopasowywaniu go do pojemności kolumny: skrajna jej szerokość mieści 47 punktów i dla pewnej liczby wersów okazała się niedostateczna. W 15 miejscach musiało złamać końcówki rzędów i przenieść je powyżej bądź poniżej właściwego szeregu; wyjątkowo przerzucono cały wyraz do osobnej linii tekstu z wyrównaniem do lewego marginesu (C/13). W kilku wypadkach użyto skrótów suspensywnych (A4/9, C2v/4) lub logotypicznych (A/4, 8, B3/25, B4v/16, D/11, D2v/8, D3/17). W rozwiązaniu kompozycyjne nagłówków wkradł się nieład. W druku brak tu konsekwencji (por. A4/6, B3/6, C4v/10, D2v/3 – a B/14 i Bv/16 oraz D2v/24), co sporadycznie można wyjaśnić monologowym charakterem kwestii w scenie *de facto* dwugłosowej (B/14–Bv/16, C3/3 i C3v/5). Fragmenty wymagające zgęszczenia nagłówków zwięzono od lewego marginesu, włamując skróty imion w uzyskane światło (A4/7–A4v/18, Bv/23–B2v/1, B3/7–19, C4v/11–D/11) albo we wnętrzu kolumny (A4v/18, B3/21, D/18). Automatyzm składania sprawił, że tok beznagłówkowy trwał i tam, gdzie – przed dłuższą kwestią – należało wprowadzić nagłówek (B2/4, B2v/1, C4v/11); wtręty skrótów nazewniczych ostały się nawet w kolumnach niezwięzonych (C2v/23, D2v/4–D3/22). Antylabowe wersy D3/14–15 wraz z wpisem person zostały – ze względu na zbyt obszerną pod względem graficznym zawartość – przełamane. Obraz dwóch pieśni Chorusu (A4v/20–B/9 i B2v/12–B3v/5) zatęził ich stroficzność.

2.

Zasób typograficzny „drukarni latającej” Walentego Łapki powstał przypuszczalnie *ad hoc* w oficynie macierzystej, toteż jego czcionki do początków 1578 r. włącznie z odbiciem *Odprawy posłów greckich* zdradzają tu i ówdzie przez

odpryski i niedotłoki znamiona zużycia (zob. *Niefráfuy* Bv/17, *szerokee* B3/5, *iąkim* B3v/15, *dąbrowách* B3v/17, *wynosić* B4v/10, *niewątpliwa* B4v/26, *Swoy*, *krzywda* C/13, *krolestwíe* C/16, *kłesce* C/23, *Oycowski* C/25, *pochwili* Cv/7, *łiedzieli* C2/22, *Tym czálem* C2v/4, *południe* C3/25, *dufay* D2/17, *Swoich* D2/25, *bráli* D3/2), dowodniej zaś szereg niejednorodności. W *Odprawie* najliczniej reprezentowana jest niejednorodność minuskulego „r”: w około 16,5% ma ono postać tzw. „r” okrągłego. Odwrotnie: nie dość odmienny krój majuskułnych „K” i „R” spowodował myłkę już na A/6. Wśród wersalików antykwy brakowało „W”, więc na A/3 sporządzono je podwojeniem „V” w nazwisku autora. W skrótach mian postaci, a więc na styku wersalików i szwabachy tekstowej, rozwiązania wahały się: *AN.* A4/10 i in. oraz *An.* C4v/11; *Pá.* Bv/26 obok *PA.* B2v/1; *PO.* B3/7 i *Po.* B3/14, 17, 21; *Rot.* D2v/25 i *ROT.* D3/15; *Więź.* D3/14 i *WIEZ.* D3/16 – wraz z dwoistym składem *Hel.*: szwabachą Bv/23, B2/4 tudzież antykwą B3/13, 19, C2v/23 oraz z redukcją *PRI.* D/6, 12, 18, D2v/8, 18 do *PR.* D3/17.

Użycie dużych liter zwraca uwagę w kilku miejscach. Wykaz person (A3/1–14) otrzymał skład różnicujący je graficznie. Postaci imienne oraz klasyczny Chorus podano wersalikami w antykwie (np. *ANTENOR*); postaci bezimienne szwabachą tekstową (np. *Páni Itára*), co bez wątplenia było zabiegiem świadomym i rozciągnęło się na nagłówki kwestii. Drugi *casus* to uparte łamane składanie imienia Aleksandra wewnątrz kolumn szwabachą w formie *ALEXánder* (A3v/8, 17, A4/5, B/17, B2v/8, B3v/9, B4v/6, 15, C/3, C2/2, 4, 5, C2v/9, 19, C3v/17, D2v/12); wyjątkową analogię stanowi forma graficzna *POLYXenie* C4/4. Przyczyna takiego składu, który bez wątplenia uwydatnia ową postać, nie jest jasna. Najprostsza byłaby znowu natury technicznej: brak w zasobie Łapki minuskulego „x”, wobec czego majuskułne poprzedzono czcionkami tegoż formatu, nie przypadkiem również przy Poliksenie. Inne objaśnienie wiedzie poza warsztat drukarski. Wydobywanie z tekstu imienia niby hasła kojarzy się z redakcją lakonicznej wzmianki Reinholda Heidensteina o *Odprawie*: „Paris ... vernaculo sermone scripta tragoedia”⁹, gdzie – jak widać – tytułem sztuki jest imię bohatera, i wzbudza domniemanie, iż historyk przekazał pierwotny tytuł utworu, zgodny z konwencją od tysiącleci charakterystyczną dla tego gatunku dramatów. Wszelako w samej *Odprawie Parys* liczbą (3 : 18, nawet bez nagłówków) i rangą składu niknie wobec *Aleksandra*. Wolno by więc zaledwie dopuszczać hipotezę, że pierwotny ów tytuł *Odprawy* brzmiał „Áleksánder”, że tak zwano ją jeszcze w Jazdowie i że dziwnym jego reliktem pozostał zagadkowy zapis w pierwodruku; Heidenstein zaś użył po

⁹ R. Heidenstein, *Vitae Joannis Zamoyscii libri tres*, [w:] *Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii magni cancellarii et summi ducis Reipublicae Poloniae illustranda*, edidit A. T. Działyński, Posnaniae 1861, s. 41.

latach drugiego imienia tej postaci, albowiem górowało nad pierwszym żywotnością tradycji i jednoznacznością. Domysł taki wymagałby dalszych uzasadnień, co wszakże wykraczałoby poza niniejszy opis.

Wersalików użyto także, choć niekonsekwentnie, w funkcji honoratywnej. Stąd nie tylko określona pisownia tytułatur na kartach A–A2, lecz również w samej *Odprawie*: *Grofej* B2v/25, *Krol* A4/4, B3/22, B4v/4, C/23, C2v/10, D/8 (ale *krołu* B4v/14, C/17, D2v/4, 14), *Krolewiczę* A4/10, *Krolowa* B3/11, *Książęcy* Bv/8, *Pánowie* D2v/25 (ale *pánowie* B3/22, Cv/11); dalej *Cárłtwá* B3/5 i *Rzeczypolpólitę* A4/1, 12 (w szyku odwróconym: *połpolitą rzeczą* B2v/12, por. B3v/3) – wobec czego dowolnością jest zapis *Trágedyey* A2/8 (A2/11: *trágedyey*) i *Wiedmá* D2v/8. Natomiast przy wzmiankowaniu bóstw w druku nie dbano o odróżnianie grafia pluralnych *bogów* pogańskich od singularnego *Boga* chrześcijan, którego zresztą imię zaczyna się małą literą wielokrotnie nawet w KochPs. Stąd: *Bogom* A4v/16 i *bogowie* C3v/7, 14; *Da Bog* A4v/18 i *da bog* B4/18, *Day Boże* B3/13 i *Day to boże* D/14 tudzież *prze Bogá* D2v i *prze bogá* Dv/7 i *prze ... bogá* D2v/6, aczkolwiek pisownia dużą literą (B/6, Bv/22, B3v/13, 26, B4/3 – nie licząc otwarcia wersów A3v/23, C3v/4, także *ai* w B2v/15, 17, C/20) przeważa nad minuskułą (B2/4, B2v/3, D2/17). W drugiej pieśni Chorusu (B2v/21, 24, i tak samo w KochPieś 46/27) oraz w monologu Heleny (Bv/15) małą literą zaczęto *páná* i *pánie* mających wartość ‘Pana (Boga)’. Naturalnie są *boginie* B3v/23. Gdzie indziej dużą literą zapisano *n-prop Salus* A2v/4, podczas gdy *Fortuná* B2/14 jest znów niepewna, bo inicjalna.

Antykwą, poza wskazanymi miejscami, oddano wstawki łacińskie w liście (A2/15, 15–16, 19, 21, 25, A2v/2, 4). Łacińską formę biernikową *characterem* złożono szwabachą (*chárakterem* A2/23).

3.

Czcionki interpunkcyjne, o zestawie zwykłym dla druków z czasu *Odprawy*, wprowadziły do pierwodruku pięć znaków: dwukropek, kropkę, nawias, przecinek w dwóch odmianach („/” oraz „, ” w składzie antykwy: A2/16, A3/3, D2v/3) i pytajnik. Ogólnie przestankowanie okazuje się w *editio princeps* świadomie przestrzeganą pochodną składni i wersyfikacji. Zdecydowaną większość tak częstych, jak rzadkich spójników, partykuł, przysłówków i zaimków syntaktycznie aktywnych poprzedzają (acz raz po raz dobrane nieprzekonywająco) znaki interpunkcyjne. Dzieje się tak bezwyjątkowo wobec spójników: *á*, *ále*, *lecz*, *bo*, *gdy*, *jesli*, partykuł: *czy*, *czyli*, zaimka *kto*; zaledwie pojedyncze luki zauważyć można przed spójnikami: *álbo* (A2/13), *kiedy* (B4v/19), partykułą *áź* (D3/21), przysłówkiem *gdzie* (A4/24); nieco liczniejsze trafiają się przed *jáko* w funkcji zaimka przysłownego (A2/23, B3/20, C/12, C2/4, 22, 24), a także

przed zaimkami: *co*, *cokolwiek* (Cv/20, A4/10), *ktory* (A2/7, C3v/23). Z drugiej strony równie celowa bywa nieobecność znaku stylistycznie zbędnego, np. przed *áni* (C4v/22), *co* (B2v/3), *jáko* (B3v/6, C3/18).

Natomiast rozkład funkcji owych pięciu znaków jest skomplikowany. Pytajnik (21 razy) funguje na pozór jednoznacznie, niemniej zabrakło go w czterech miejscach, gdzie druk ma zań dwukropek (Cv/5, C3v/2, C4/5, Dv/4), a dwakroć wypada go teraz transkrybować za pomocą innych znaków (B4v/26, C2v/5). Co więcej, pytajnik, znak raczej „silny”, nie zawsze pociągał za sobą dużą literę: minuskuła stoi po nim w A4/5, Bv/4, 7, B4/2, C2/11, C2v/5, C3/26, Dv/2, 3, 7, D2/6, D2v/23, D3/14 – wersalik w B4v/26, Cv/7, C3/23, Dv/21, D2/9.

Nawiasami obejmowano zdania epentetyczne (B3/25, C/17, C2v/12, C3/17); używano ich również do odcinania końcówek wersów, kiedy nie mieściły się w kolumnie; połączenie obu czynności zaszło w C2v/12–13.

Z pozostałych znaków kropka padła niepotrzebnie w pięciu miejscach (A/2, B4v/11, C3/9, C3v/7, D/10), a interpretacja pozwala ją usuwać lub wymieniać na inne jeszcze wielokrotnie (A/6, A3v/17, B2/1, B2v/20, B3/23, B3v/9, B4/4, B4v/13, C/23, Cv/3, C2v/25, D/15).

Szczegółowszego oglądu wymaga przecinek oraz dwukropek, przy czym jako skalę strukturalną trzeba tu przyjąć nie zdania, lecz wersy (graficzne i właśnie interpunkcyjne granice zdań bywają w oryginale wątpliwe), a dopiero poprzez wersy – elementy składni. Liczba przecinków (524) dowodzi intensywności ich funkcji. Na wers *Odprawy* w skrajnym wypadku przypadają cztery (A4v/13), niekiedy trzy przecinki (11 razy), a w 83 wersach – po dwa. Regułą jest ujmowanie w przecinki epentetikonów typu: *.../widzę /... A3v/17* (toż A4v/13, B/8, B3v/26, C3/1, D/7, D2v/17; inne por. A4/8, B2v/14, D2/10) – przy wyjątku A4/23 oraz jednokrotnym też wzięciu słowa w nawias C2v/12; tak samo formuł wokatywnych typu: *.../ o Krolu/... B4v/4* (por. B4v/14, C/17, C4v/11–12, D2v/4; inne Bv/2–3, B4/20, Cv/11 i D2v/25, D/6, Dv/12, 21–22, D2/17). I tu zdarzają się bezładne opuszczenia znaku, całkowite (D2v/14) i częściowe (A4/10, B4v/1, D2/3, 24, D3/18) lub mylne zastąpienie go innym (C/22). Za zasadę również uznać można kładzenie „/” przed spójnikami: *że* (33 razy), *żeby* (9 razy), *áby* (3 razy), *by* (2 razy) otwierającymi zdania podrzędne, przy ośmiokrotnym braku „/” przed *że* (A3v/3, A4v/5, C3/2, 22, D2/14, D2v/10, D3/8, 12) i pojedynczym przed *Áby* (D/12); podobnie – od pierwszych wersów utworu – stawianie przecinka przed spójnikiem *i* oddawanym za pomocą liter „y”, „Y”, „I”, spajającym równorzędne syntaktycznie człony zdań: 62 razy wobec 5 wypadków jego braku w identycznych pozycjach (C/4, Cv/7, C4v/26, D/3, D2/20).

Najtrudniej rozpoznać racje przyporządkowań dwukropka, użytego w *editio princeps* 173 razy. Zbędne wprowadzenie znaku zaszło sześciokrotnie

(Bv/14, B3/17, C/8, Dv/16, D2v/15). W 21 miejscach odpowiada on dzisiejszym kryteriom interpunkcji; *nota bene* ni razu nie otwarto nim w pierwodruku przytoczeń zapowiedzianych jako *oratio recta* (zob. B3/23, B3v/9, B4v/13), toteż jego obecność w podobnym kontekście (C2v/12) wygląda na przypadek. Z dalszych zastosowań można go wymienić na przecinek, wykrzyknik, kropkę, średnik, a niekiedy na pauzę lub nawet pytajnik. Jakkolwiek zabieg taki jest wtórny i niepozbawiony arbitralności, odkrywa przecież, iż dwukropek pełnił rolę znaku przeważnie „mocnego”, być może zgodnie z odczuciami poety. Być może śladem już jego decyzji jest niemal regularne (bez C2v/3) stawianie dwukropka przed spójnikiem *bo* (13 razy), w tym trzykrotnie w liście do Zamoyskiego (A2/14, 19, 22).

Więź interpunkcji pierwodruku ze strukturą wersyfikacji utworu zachodzi niezbitnie w zapisie ponad 230 przerzutni: są one wolne od błędu zamykania znakiem przestankowym wersu z pierwszym członem *enjambement* (dyskusyjne mogą być tylko B3v/19–20 oraz interpretacja wtrętu C4/3–5). Gdzie indziej więź ta potwierdza się jedynie częściowo, jest przeto raczej przygodna niż wypracowana świadomie: wprawdzie w 48% wersów istnieje zbieżność średniówki i przestankowania (przecinkiem w 29,5%, innymi znakami w 18,5%), lecz 39 rządkom tekstu (6,5%) nie towarzyszą bezpośrednio żadne znaki i nie ma ich wewnątrz 125 rządków (20,6%).

4.

W zespole s a m o g ł o s e k rozróżnień między minuskułnymi „á” oraz „a” nie zaniedbywano, choć zdarzają się myłki: *abo* B3v/18, *białofkrzydła* C3v/21, *czas* D2/17, *miało* A2/11, *námniey* B2v/4, *nasze* Bv/20, *niemogła* C2v/13, *prawda* C/17, *przyściółka* A4/22, *radę* A4/4, *radzmy* D3/25, *lamá* Bv/12, *famego* B4/15, *fami* B4/12, D2/12, *vpracowaną* D2v/2, *vżywali* A4v/26, *wás* C3v/15, *za* B/25, *zápłaciła* C4/12. Kreskowanie „o” oraz „e” nie występuje. Podczas gdy odbicia Drukarni Łazarzowej takich dzieł Kochanowskiego, jak wydany za życia poety *Psáltérz Dawidów* (1579, 1583) i prawdopodobnie *Frászki* (1584), a także pośmiertne *Pieśni* (1586) zaznaczają je z pełną gorliwością, brak ich w *Odprawie* zaciera określone wartości fonetyczne co do „é” na przykład przy *dopiero* B2/23, *fortelu... fortelem* B4/9, *niemáíz* A2/18 i in., *podpierać* A4v/17, *rozumieć* B2/24, *lwe* A2v/2, *śmiech* C3v/12, *żołnierzom* D/2 itd. Nieobecność „é” w kasztach warsztatu Łapki potwierdzają inne jego druki z lat 1577–1578.

Samogłoski nosowe *a* i *ę* sygnalizują zarówno rzeczywiste cechy fonetyczne, jak wtórności grafii pierwodruku. Z użyciem nosówki tylnej łączą się zagadnienia bardziej morfologii i fleksji niż pisowni; z przednią – charakterystyczne

wahania zapisu w formach: *nieszczęśliwa* D/18, Dv/11, *Nieszczęfny* Bv/6, *będzie ... szczęścił* B4/4, *Szczęście* Bv/15 – *Nieszczęśliwa* Dv/14, *nieszczęfna* Dv/15, *nieszczęfny* Dv/14, 25, *nieszczęfne* D2v/20, *szczęścia* B3v/26. W C/23 uwagę zwraca beznosówkowe *klefce*, jak w KochPs 160/26 czy KochSz B3v/23, podczas gdy KochProp 10/20 i KochWr 39/18 mają zapis z nosówką. Wtórą nazalizację zawiera *nieżęni* C/3, *szczęnię* D2/19. Pojedynczy przyimek *między* ma zwykły zapis bez nosówki: *między* B4v/12.

Funkcje liter „i”, „j” oraz „y” są – jak powszechnie wówczas – złożone. Oddawanie joty przez „i” jest regułą w nagłosie, np. *iákoby* A2/21, *ielli* C/9, oraz przed samogłoskami, np. *Troiánki* A3/10, *woiuie* A3v/16. Przed spółgłoskami oraz w wygłosie jotę wyraża „y”, np. *vprzeymy* A2v/10, *miey* D2v/7; niezwykle odchylenia to obecność w kilku miejscach właśnie joty: *moj* Bv/15, *Tej ... by namniej* C2v/25, *co napręcej* C4v/14, *pewnej* C4v/17, będącej wariantem technicznym litery „y”, zastosowanym w wersach przepelnionych treścią graficzną. Stałe jest „y” w funkcji spójnika *i*. W wyrazach zapożyczonych z łaciny ma ono wartość *-yj-*: *Trágedyey* A2/8, 11, *w Graecyey* A3v/9; podobną raz „i”: *Graecią* B/13 – a odwrotną: „i” jako *y* tylko w zapisach: *Nie przydzie* B/22 i *Przyda, przyda* C4v/3, *Aulidi* C4v/21. Odpowiednie duże litery to inicjujące wersy i zdania „I” (o kształcie dzisiejszego „J”) w nagłosie, np. *Iákom* A2/13, *Iest* B2/7; „Y” w funkcji spójnika *i*, np. *Y toć* A4/24, *Y krwią* C/5, sporadycznie zastępowane przez „I”: *I dobre* A4/12, *I krwią* D2/21. Od zasad tych odstępują z rzadka przypadki użycia liter: „j” na oznaczenie samogłosek *y* (*nigdj, burkowjch* B3v/16; *przjuwałszczył* B4v/17, *przj* C2v/9), *i* (*itoj* ‘stoi’ D3/9) oraz „y” dla oddania samogłoski *i* (*przewinył* B3/1); ostatni z wymienionych zapisów – ze względu na odosobnienie – uznać należy za błąd składu.

Litera „u” w funkcji oznaczania samogłoski *u* występuje w śródgłosie i w wygłosie, np. *dwunastego* A/6 (konsekwentnie: *nieuwiodła* B3v/1), *czáfu* A2/14; w nagłosie oddawana jest przez „v”, np. *w vlu* B4v/8, *Vniolt* A3v/10, *Vkálegon* Cv/2 i in.; tak samo jako przyimek, np. *v nas* A3v/6, *V nich* B4v/3.

5.

W grafii s p ó ł g ł o s e k pierwodruku uderza najpierw intensywność oznaczenia miękkości *c*, ustawicznego w pozycji przed *i*, jak np. *dzieięćią* D2v/13, *plácić* B/8, *pomóćicie* C3v/15, *przećiw* A4/9 – tak iż jedynie zapisy: *z Zamościa* A2/2–3 i *Spráwiedliwośći* Cv/14 wyłamały się z reguły. Głoska *č* w całym składzie ma postać „cz”, odbijaną przypuszczalnie gotowym dwuznakiem (jak ligatura „lz”), z wyjątkiem inicjalnych: *WCzóra* A2/6, *Czúie* A3v/17 i in.; w leksemie *liczba* udźwięcznienie wsteczne uruchomiło pisownię z *dż*: *lidźbá* B2/11, B2v/1, C3/18.

W druku posłużono się dwiema minuskułnymi czcionkami „s” i „f” w repartycji ogólnie znanej: „f” – inicjalnie i wewnątrzwyrazowo, „s” – w wygłosie. Uwagę zwraca regularność występowania litery „f” w funkcji pierwotnie twardego s przed *l*: *ielli* A3v/12, 14 i in., *mylli* B/11 i in., *myll* B/18, *gmylli* B2/1, C2v/25, *Nielzczelliwa* Dv/11, 14 – ale nadto *nálládowác* C2v/14, *rozelli* D/3. Z innych zastosowań zapis *Kálsándrá* D/19, por. C4/4, *Telsalkie* Dv/23.

Niejakie zamieszanie dostrzec można przy zapisie miękkiego ś. Pozycję ś przed *i* zajmowała czcionka „s” (normalna w wygłosie), stąd dwoistości: *muśi* B/22, Bv/18, B4v/1, C/17, Dv/26 – *muśiał* A2/15, *muśielichmy* D3/5; *prośi* A4/13, 14, por. A4v/15, B2v/3 – *Profili* C2v/10; *przenośin* A2v/4, por. B/24, *lie wynośić* B4v/10, *nośilá* (!) C4/1 – *niefie* Dv/19, *wnieśiono* C/8, *wynośić* A3v/22; *Vśieś* C3v/17 – ale *wfiedli* D3/12, *wyliáda* A3v/16, *záfiedli* B2v/17, B3/22. Przed spółgłoskami zmiękczoneymi prawie bezwyjątkowe jest „s” przed *ć* (prócz *fię ściągáią* C4v/20) i aktywne w innych pozycjach tak w nagłosie, jak śródgłosie (16 razy – nie licząc grupy *ść*); zauważona znów dwoistość grafii to *świadczy* B2/14, *świádki* C3v/8 – *świádomo* B3v/15. Odnotować warto „ś” przed twardym *n*: *głośnym* C2v/4, *leśney* B3v/20, *nieznośne* B4v/25, por. Dv/4. Oporny okazał się zapis form biernika zaimka *fię* | *fię*: 67 razy wobec zaledwie dwukrotnego *śię* D2/18, D2v/1.

Zmiękczenia *n* przed spółgłoską (11 razy) i w wygłosie (2 razy) dokonano poprawnie. Graficzny *hapax legomenon* w *Odprawie* stanowi *Kreż* B3v/3.

Pisownia „th” w wyrazach rodzimych występuje wyłącznie w liście autora *Odprawy*: *they* A2/8, *theż* A2/20, *thego*, *tho* A2/23, A2v/1 (zresztą obok np. *pote-mu* A2/20); poza nim tylko w dwóch obcych: *Theátrum* A/4 i *Rothmíłtrz* A3/12 (na D2v/24 *ROTMíłtrz*).

Czcionkami „Z”, „z” posługiwano się zgodnie z normą, co sprawdzić można zwłaszcza tam, gdzie łatwo o uproszczenia fonetyczne, a zatem i graficzne. Z odmiennych miejsc przytoczyć trzeba zapis prefiksального *z* w gromadce przysłówków: *zkd* B2/24, *ztámtd* B3/17, D3/21, *ztądże* B2/2, wyjątkową deformację *szczegobych* ‘z czego bych’ B3/19 oraz obecność powszechnych uproszczeń w *Rołkázác* A4/22, por. B3/18, C4v/13, D/2, obok regularnej *rołkoszy* A4v/26, Bv/20.

Dowolnemu kreskowaniu podlegało minuskułne „z” przed *i* oraz zmiękczoneymi: *Bárziey* Bv/26 – *bárziey* C/23; *wziác* C3v/11, *wziął* A4v/9, B3v/16, B4v/17, 19, *wzięli* D3/3 – *nie wziął* C2/6, *wzięli* C2/6, C2/10; *ziemiá* A4v/22, por. B4/23, C3v/6, D/4 – *ziemię* A3v/16; oprócz pojedynczych: *Boiáźnią* D/9, słabo odbitego *w Peloponnezie* Cv/21 obok *przekázić* B/18 i wadliwego *zle* C4/18. Zbędne kreskowanie *ź* w dwuznaku „dz” przed *i* przypadło tylko trzem wyrazom: *dźiatek* D2/24, *nieurodzi* A4v/22, *śędziom* A4v/8; poza tym okazuje się niestabilne, por. dla D2/24 odpowiedniki z niekreskowanym *z* w Bv/12, 17,

D2v/13, 16 lub *radzmy*, *Rádzmy* D3/25, 26, *Wyprawadzmy* D2v/2 – *wnidźmy*, *wychodźmy* D3/21, *ludzmi* B4v/13 i D/1 tuż po *Y ludźmi* C4v/kust.

Do grupy zapisów fonetycznych zaliczyć należy dość często pojawiające się oznaczenia spółgłoski *ż* za pomocą dwuznaku „*sz*”: w śródgłosie przed bezdźwięczną *k* 6 razy: *ciężskim* B2/17, Dv/4, *ciężko* C3/24, *kiedykolwiek* B2v/22, *ściężkami* C3v/25, *wrożki* D3/23, 1 raz przed dźwięcznym *b*: *niszby* C2/15 – obok tylko dwukrotnego w tych pozycjach „*ż*”: *wrożki* Dv/11, *Służbę* D/3; w wygłosie 8 razy wobec 58 poświadczeń „*ż*”, np. *będęsz* Bv/4, *takięsz* C4/19, *teyęsz* D3/13, *Tofsz* Cv/1 – *aż* C3/9, *Z iąkąż* Bv/1, *maż* C2v/21, *traż* C3/25, *toż* B3v/5. Osobno potraktować należy zleksykalizowane zapisy czasownika zaprzeczonego *niemasz* ‘non est’ z zatartą dźwięcznością wygłosowej partykuły wzmacniającej *-ż* (*niema-ż*; 2 razy: *nie małsz* A4/13, *niemalsh* D/11). I tutaj odmienne zapisy objęły te same bądź sąsiednie wyrazy, np. *Z iąkąsz* B/kust – *Z iąkąż* Bv/1; *ponieważ* C2/4 – *famisz* C2/4, *Toż* C/25, C/kust – *Tofsz* Cv/1. Zmianę „*ż*” na „*z*” na tej samej stronie w relacji: *niżli* B2/1, 3, 5, 26 – *nizli* B2/15 można by poczytywać za przypadkową. Oczywiście błędy typu *Przełożonych* B3/4 odnotowuje Wykaz błędów druku; normalne są zapisy *rozna* Bv/13 i formy *z prozn-* B3v/12, Cv/12, C3/21, D/10, 22, 26, Dv/5 – przy wyjątku *z próznemi* A4v/7.

6.

Pisowni łącznej i rozłącznej w składzie pierwodruku nie ustabilizowano. Zaprzeczenia przyczasownikowe otrzymały rozrzut dość wyrównany: 50 zapisów rozłącznych wobec 43 łącznych, z chwiejnością przy formach nawet identycznych, np. *niemalsh* A2/18, D/11 – *nie małsz* A4/13; *nie mieli* A3v/4 – *niemieli* A4v/23; *Nie tufzę* B4/20 – *nietufzę* C2/11; *Niewodźcie* D2/10 – *nie wodźcie* D2/10 (różnie w jednym wersie). Wahania wśród przysłówek z partykułą *nie* to: *Nie dawno* C4v/4 – *niedawno* D2/4, *nie prawie* A3v/9 – *nieprawie* D2v/8; poza tym występują formy łączne: *niedaleko* A4/16, *niepomātu* B4v/22, *Niepowściegliwie* A4v/14, *nierównoż* Bv/23, *nieznaczenie* Cv/10 obok rozłącznych: *nie darmo* B3v/2, *nie wiele* C2v/12, *nie wfztyko* D3/25. Znacznie rzadziej składano rozłącznie przymiotniki zaprzeczone, gdyż tylko: *nie mężney ręki* D2/5 i *nie wielki* D3/4, *nie wielka* B2v/2, podczas gdy *nie człowiecza* B2v/5 oddaje substantywizację przymiotnika. W grupie form zaprzeczonych lekcje wątpliwe skutkiem nie dość oczywistych odstępów to: *Nie pomogły* C2v/2, *Nie pomniąc* B4v/17, *nie rad* A4v/12.

Mniej chybotliwe okazują się połączenia przyimkowe. Przeważa pisownia osobna, wyjątkowo wątpliwa, jak *W koło* ‘wokół’ Dv/23, a miejsca rozbieżne są rzadsze: *wten czas* B3v/21 – *W ten czas (!)* D2/17; *W tym* Cv/kust – *w tym* A2/24, B3v/8, C2/1, *w tych* A3v/8; *znami* B3/15 – *z nami* C2/19; *zfwą* Cv/16 – *z fwych* A3v/20; *zámna* B2/14 – *zá tobą* C2v/23, D2/19. Oczywiście

zbitki pojedyncze to: *pochwili* Cv/7, *potym dekreście* C2v/18, *won čás* Cv/12, por. D/10; *Włiermiędzeli* B2v/26, *wte* Cv/3, *wtropy* C4/6, *wtył okrętu* B/25, oraz dalsze w grupie przyimka *z(e)*: *szczegobych* B3/19, *zemną* Bv/14 – której część złożono znów oddzielnie: *z chęci* B4/1, *z chęcią* A4/10, *z niczym* A3v/14, *Z sobą* Dv/19; *z tobą* A4v/14; *ze pfy* B/21; *Z morzá* A3v/16.

7.

W grupie *p a r t y k u ł by* w kontekście trybu warunkowego częściowo zespalo z wyrazem poprzedzającym, częściowo stawiano osobno: *Gdzieby* B4/16, *iákoby* A4/2, *Iákobyś* D/6, *Winiēby* B4v/19, *w žalby* B/1 – *áni by* C4v/22, *Mniey by* A4v/24, *O to by* B2v/3, *oni by* A4v/26; przy 1. osobie liczby pojedynczej z końcówką *-ch* łącznie: *Bárzobych* A2v/1, *miałbych* A3v/21, *Nie radbych* A2v/3, *Radbych* C2v/12, *szczegobych* B3/19, z czego wynikł parokrotnie uszczerbek dla sensu.

Cząstkę *li* wiązano z wyrazem poprzedzającym i jako spójnik, i jako partykułę: *Włiermiędzeli ... w złotychli głowách* B2v/26 oraz *Będzieli chciał* Dv/25, *Chcąli* B4/12, por. C4/25, Cv/15, *mali* B/12, *rownali* B2v/1, *Toli* C4/9, *żyweli* Bv/12. Przeważnie tak samo łączono partykuły *ci* oraz *że*: *Tákci* Bv/18, D2v/25, *toźci* C2/11, *więceyći* B2/4 – wobec *áč ci* B3v/2, por. C2/5; *Bodayżeś* Bv/5, *Jedenże* B2/6, *niechayże* C2/2, por. C4/20, *tákimże* B4/9, *ztądże* B2/2, *więcey że* Bv/24.

Grafia *n a z w* osobowych, etnicznych, geograficznych i lokalnych w *Odprawie* zależy głównie od ich pochodzenia; ich pisownia oddaje wersje łacińskie (nie prymarne greckie – por. komentarz), niesystematycznie modyfikowane kreskowaniem *a*. Z pierwszoplanowych nazw osobowych należą tu (A3/3 i *passim*): *Alexánder* z obocznym *Parys* A3/3, 6 | *Paris* B4v/5, *Antenor*, *Helená*, *Káfsándrá*, *Menelaus*, *Priámus*, *Ulysses*; z innych: *Abfyr* C2/7, *Agámemon* D3/15, *Apollo* D/22, *Eneasz* C/26, *Hefioná* B4v/1, *Iketáon* Cv/2 – *Iketaon* C2/22, 24, *Lampon* Cv/1, *Medeá* (*A* sg: *Medeá* B4/8, C/8, C2/7, 19), *Pántus* Cv/1, *Tumites* Cv/1, *Vkálegon* C2v/1, Cv/2 | *Vkalegon* C2v/2 i in., *Vénus* B3v/24, a także wszelkie formy pochodne; osobno *Cypri* C4/20 – forma łacińska naśladowująca grecki wołacz liczby pojedynczej. Z nazw etnicznych, przy bezwyjątkowej w tekście pisowni *-ae* (nie ligatura): *Graecżyn* A3v/15 i in., *Graek* A4v/2, *Graekowie* A3v/4 i in. oraz derywowane od niego przymiotniki zawsze dużą literą, poczynając od A/2 wariant B: *Graeckich* (tak też w żywej paginie), raz z błędną diakrytyką: *Gráeck* Cv/19. Stronę przeciwną przedstawia tylko *od Troiánow* C3v/9 i przymiotnik *Troiánłki* A3/10, por. A3/14, A3v/11, C2/17, Dv/23 (analogicznie w liście: A2/24 *Pollkim*). Niby-etnikon odnoszący się do ludów niegreckich oddano biernikiem liczby mnogiej zlatynizowanego

greycyzmu *Barbaros* Cv/20. Z grupy nazw geograficznych interesujące formy mają wariantywność mniej graficzną niż morfologiczną (zob. niżej). Wśród nazw miejscowych poza już przytoczonymi wymienić warto zapisy: *Do Aulidi* C4v/21, *w Peloponnezie* Cv/21.

Pozostałe cechy techniczne i graficzne pierwodruku, przede wszystkim jego błędy zapisu są również wynikiem nadmiernego pośpiechu, z jakim manuskrypt przeobrażono w druk. W stosunku do nieobszernego tekstu *Odprawy* usterki, których wykaz zamieszczono w osobnej tabeli (Wykaz błędów druku), oraz dowolności są bardzo liczne. Do zawinień drukarza należą zapewne dwa wykolejenia rytmiki: mianownik liczby pojedynczej *Bogini* C4/12 zamiast – co tu przyjęto – dopełniacz liczby mnogiej *Bogin* oraz *na kotwicach* D3/9 zamiast *na kotwiach* (zob. Objasnienia). Do takichże należą też rozerwanie partykuły *że bych* ‘żebych’ D2v/9 i odwrotnie – zbitki: *abych* zam. *á bych* B3/24, *Abych* zam. *A bych* B4/6, *Abyś* zam. *A byś* B4/26.

8.

Niekonsekwencje składu pierwodruku uniemożliwiają ustalenie, w jakiej mierze jego *g r a f i a* oddała *p i s o w n i ę* czystopisu. Teoretyczne poglądy poety na ortografię polską, znane ze specjalnego traktaciku o niewiadomej dacie powstania, a przed śmiercią autora modyfikowane (zob. JanNKar E), nie pokrywają się – choćby w diakrytyce samogłosek – z praktyką, jaką dokumentuje autograf listu z 1571 r. i na jaką na pewno oddziaływały rozwiązania studiowane przez nadawcę w ówczesnych drukach. Toteż tylko odgadywać można szczegóły, które w grafii *editio princeps* zdają się pochodzić wprost z tekstu podstawowego; mianowicie takie, które odbiegając od jej zapisów „standardowych”, ujawniają zarazem zgodność z listem bądź z *Ortografią polską* z 1594 r. Są to: wyjątkowa końcówka *-di* w zapisie *do Aulidi* C4v/21 – skoro w KochList wyłącznie *kiedim* 1/8, por. 1/22, 1v/17, 2/15, zaś w KochNKar (gdzie autor stosował i wprost opowiedział się za forytowaniem „i” zamiast „y”, G2v/2–6) 22 razy *gdi*, *kiedi*, *nigdi*, *tedi*, *wszędi* wobec 5 poświadczeń z „y”; dalej pisownia owych kilku miejsc z jotą zastępującą „y”, w tym końcówek *-ej*, co znacznie przeważa w KochList: *barziej* 1/16–17, *iej* 1v/11, *raczej* 1v/21, *rzędziej* 1/6, *fnadniej* 1/21, *śmieiej* 1v/24 – wobec *Moy* 1/1, przy czym KochNKar E4v/11–12 wykazuje wprawdzie regularnie *-ey*, *-óy*, lecz „do diftongu” dopuszcza oboczność *-ay*, *-óy*, *-aj*, *-ój* (zob. E4v); w grupie *-ij-* w wyrazach rodzimych pisownia *-ii-*, jak w KochList *prziüaciel* 2/21, por. 2v/2, *prziüedźal* 2/9, według KochNKar E4v/10–11 z wartością konsonantyczną drugiej głoski; zastanawiająco częste „l” na miejscu „ł” – którego obecność w KochList dukt z ręki autora oznaczał rzeczywiście rzadko; pewna intensywność „s”, obecnego w KochList nawet

w zaimku zwrotnym *się* 1/10 i partykule *przedsię* 1/12 – jako przyczyna przygodnych wyjątków w *Odprawie*. Należy tu być może również częściowe kreskowanie *dź* miękkiego i zmiękczonego przez *-i-* wymagane (E3/1) i przestrzegane *passim* przez *Ortografię*; z pojedynczych zaś śladów przypuszczalnych czystopisu *lidźba*, jak chce KochNKar E3/2. Łatwiej wskazać różnice, np. zgubienie w diakrytyce pierwodruku – podobnie jak w autografie – „é” oraz „ó” wbrew bardzo starannej pod tym względem *Ortografii polskiej* z 1594 r., albo wejście „th” w funkcji „t” do wyrazów rodzimych, zwłaszcza w liście przy *Odprawie*, sprzeczne z KochNKar F4/13, gdzie Kochanowski rezerwował je wyłącznie dla przejętków z greckiego (*Thetis*), nieużywane też w liście do Stanisława Fogelwедера. Przez robotę zecera i redakcję przebiło się więc prawdopodobnie nieco cech przepadłego manuskryptu czarnoleskiego.

Ważniejsze cechy języka *Odprawy*

1.

Tworzywo językowe *Odprawy posłów greckich* nie czyni z niej wyjątku w piśarstwie Jana Kochanowskiego. Wspólnie ze wszystkim, co pozostawił, obejmuje pospołu zasób starej niekiedy daty i przejawy nowatorskich upodobań autora – człowieka o niebywalej wrażliwości na walor artystyczny zarówno archaizmów, jak naturalności mowy potocznej. Do niezbyt licznych w tragedii form dawnych, powoli ustępujących przed nowszymi bądź żywotnymi jedynie w znaczeniu specjalnym albo w strukturach utartych, należą: pośród r z e - c z o w n i k ó w *mációr* ‘starszy osobnik roju pszczelego’ (w dopełniaczu liczby mnogiej *mációr* B4v/10), *piecza* ‘opieka’, ‘dbałość’ (w zwrocie *mieć ná pieczy* B2v/19, D/12), *plawączka* ‘łódź’ C3v/21, *poczet* ‘liczba’, ‘rachunek’ B2v/23, *pogonia* ‘pogoń’ C4/8.

Wśród z a i m k ó w brak protetycznego *n-* w narzędniku liczby pojedynczej: *się ją karmi* C3v/19. Pośród c z a s o w n i k ó w dawniejszy morfologicznie bezokolicznik *wynić* B2v/23 przywołany został potrzebą rymu (do *uczynić*). Stare są formy czasu teraźniejszego od bezokolicznika *żyć*: *żywiesz* A4v/13, por. B4v/3 (2 razy); formy czasu przyszłego od *użyć*: *używie* C4v/3; zwrot: *być z to* ‘być w czyjejs mocy’ B4/19; skostniały orzecznik: *nie lża, jeno ...* C2v/14, D/20.

Odwrotnością archaizmów są twory bez głębszej tradycji językowej lub pod jakimś względem innowacyjne, wybrane przez Kochanowskiego w uznaniu ich sprawności, przydatności formalnej (rozmiar słowa – jako powód zastosowania we wzorcu rytmicznym) albo w odczuciu ich niezuzycia. Z r z e - c z o w n i k ó w zalicza się tutaj *pánná* (A3/14, D2v/2) wypierająca *dziewicę*; *stádo* (B3v/20, C3/22) zam. *trzody*; być może *ubior* D2v/23. Z c z a s o w n i - k ó w: *przycánić* A2/22, a dokładniej – ten aspekt semantyczny, jaki wydobyły zeń ostatnie interpretacje (zob. Objaśnienia). Z p r z y s ł ó w k ó w bardzo rzadkie wtedy połączenia form stopnia najwyższego z partykułą *by*: *by namniej*

‘ani trochę’ C2v/25. Ze spójników: *ponieważ* C2/4, C3v/18 – rzadki spójnik przyczynowy. Z partykuł: *bodajżeś* Bv/5.

Zauważone w języku *Odprawy* pewne i ewentualne wpływy dialektalnych odmian ówczesnej polszczyzny są przeważnie natury fonetycznej. Obecność form z nosówką przednią, o które dbały drukarnie, i charakterystyczne dla Małopolski formy bez nosówki przyniosły takie różnice, jak: *piękniejsze* A4/26, por. C4/12 – *piekne* A4/25; *szczęście* B2v/4, B3v/26, *nieszczęsny* Dv/14, 15, 25, D2v/20, *nieszczęśliwa* Dv/14 – *szczęście* Bv/15, por. B4/4, *nieszczęśliwa* D/18, Dv/11, *nieszczesny* Bv/6. Tu należy zapewne również *kleská* (L sg: *klesce* C/23) oraz przyimek *miedzy* B4v/6, 12. Szczególny rozkład wykazuje zaimek zwrotny przy czasownikach: do karty B3/19 włącznie góruje zdecydowanie *się* (wyjątek A4v/25), dalej zaś *się*, w łącznej proporcji *się* 23 razy | *się* 45 razy. Enklityczny postwerbalny biernik zaimka osobowego *ja* ma -ę: *uchowa mię* A3v/22, por. B4/4, D2v/10; w innym szyku właśnie -ę jest wyjątkiem (C4v/17) wobec -e A4v/3, B3/26, B3v/23, B4/1, D/22. W bierniku liczby pojedynczej zaimka *ty* występuje tylko -ę A4v/15, C2v/22, C4v/15, 18, D/4, D2/20. Tak samo dzieje się po przyimku: *w mię* D2v/9, *ná cię* A4v/11, *przez się* B4v/25. W częstym natomiast wyrażeniu przyimkowo-zaimkowym *przedsię* przeważają formy z nosówką bez względu na jego semantykę: w funkcji partykuły ‘oczywiście’, ‘przecież’ A2v/3, B3/20, D2v/9, D3/6, 18 i w funkcji przysłówkowego ukierunkowania ‘na przyszłość’ B3v/16 oraz ‘(mierząc) przed siebie’ D3/19 – toteż *przedsie* B3/15 (tu jak A2v/3 lub ‘nadal’, ‘w dalszym ciągu’) wygląda na denazalizację gwarową. Jednokrotnie poświadczony spójnik *zásie* C2/15 wystąpił w formie beznosówkowej.

Z innych możliwych nacechowań dialektalnych w śródgłosie wyrazów z kontynuacją grupy -źr- występuje normalne wtedy małopolskie i „czarno-leskie” -jźrz-: *ujźrzemy* C2v/6, *wejźrzyć* Bv/4; toteż zapis *podeyźrzána* D2/13 zawiera myłkę składu albo relikty pisowni czystopisu (znaki zmiękczeń w XVI-wiecznych manuskryptach opuszczano), podobnie w *przezroczystrych* C3v/26, gdzie zaszło też drugie uproszczenie fonetyczne, rzadkie, lecz spotykane u poety, por. KochPs 115/24: *przeźroczystry*. Dawną grupę -sźr- poświadcza jeden zapis: *połrzodkiem* B/26, pod którym dopatrywać się należy powszechnej w XVI w. grupy -sźrz-. Dalej, małopolski jest czasownik *dzierzyć* Cv/25, C2/16 wobec wielkopolskiego *trzymać* B2v/13, C3/25 i pokrewnych C3/26, C3v/11. Pierwotny brak przegłosu w *opowiedał* A3v/2 wobec regularnie u Kochanowskiego przegłosowej postaci *opowiadać*, obecnej też w liście wstępnym A2/18–19 *opowiadał* i w utworze D2v/6 *opowiadają* – jest z pewnością dialektalny, niekoniecznie spoza Małopolski, toteż jeszcze jeden przekaz: *powiedają* KochFr 124/6 uchyla potrzebę emendacji w *Odprawie* A3v/2. Mieszane – nawet w najbliższym kontekście: Bv/9–10, B2/12–13 – okazują się zapisy zaimka *wszystek*

27 razy | *wszystek* 11 razy (z 7 poświadczaniami w *N* i *V* pl: *wszyscy*), pospołu żywotne w Sandomierskim czasów Kochanowskiego. Dwoistość przyimka *wedla* A2/20 | *wedle* C2v/10 ma relatywną równowagę obu form w pismach poety (*wedla* KochPieś 23/14 i in., KochPhaen 17/13, *podla* KochDz 139/6 | *wedle* KochPieś 12/7 i in., KochSz A4/27, KochSat B3v/8, KochPs 153/25, KochFr 120/15, KochDz 139/24); pierwszą z nich kojarzy się z Mazowszem, drugą z nowszej daty wpływem czeskim; to pewne, iż *wedla* występowało w ówczesnych drukach znacznie rzadziej i ostało się tylko w gwarach. Jako odbicie odmienności dzielnicowych traktuje się wahania spójnika *ábo* | *albo*. Wielkopolskie i mazowieckie *ábo* są u Kochanowskiego o wiele rzadsze, brak ich w *Psalterzu*, *Trenach* i *Pieśniach*, w *Odprawie* jednak zachodzi między obiema postaciami relacja 6 : 8, przy czym sam list zawiera wyłącznie *álbo* (A2/11–12, 13, 25). Nie inaczej interpretuje się oboczność spójników *ále* | *lecz*, obydwu obecnych w *Odprawie* w stosunku 28 (2 + 26) : 8, rzadsze w języku poety *lecz* uznając nie bez podstaw za pierwotnie literackie i pozamałopolskie. Przejawów mazurzenia brak – zapisy: *Coz* D2/6, *Książąt* Bv/7, *mężmi* C3v/4, *omielkánia* B2v/7, *Przełożonych* B3/4, *tez* C2v/16 z przekonaniem zaliczono w niniejszej edycji do błędów druku, podobnież zapis *lekcze* ‘lekce’ D2v/7.

2.

W substancję rodzimą wszedł też materiał pochodzenia obcego, wszelako bez wyjątku – niekiedy od dawna – zdomowiony w polszczyźnie. Po skorygowaniu dotychczasowych jego zestawień¹⁰ byłyby to hasła: w liście germanizm *mistrz* oraz przejątki klasyczne: *ápteká*, *chárakter*, *chor* i skrót *Dat.* odczytany tutaj jako *datum*; w utworze czechizmy: *poczét* ‘liczba’, rzadki jeszcze spójnik przyczynowy *ponieważ*, *złotogłów* (jako tkanina), *zwłaszczá*; germanizmy: *budá*, *burkowy*, *fortel*, *frásować się*, *frásunek*, *grof*, *gwált*, *hetmán*, *holdowny*, *kryg*, *łańcuch*, *márszałek*, *powetować*, *próbá*, *rotmistrz*, *sala*, *stos*, *szábla*, *szániec*, *szytch*, *szkodá*, *żagiel*, *żegnać*; z zapożyczeń grecko-lacińskich: *chorus*, *dekret*, *mur*, *oltarz*, *perlá*, *personá*, *port*, *práctyká*, *spráctykować*, *tytuł* – by pominąć *nomina mythologica*. Nie jest to wykaz kompletny ani leksykalnie (por. obecność *stárostow* C4v/20 i *żohnierzy* D/2), ani fonetycznie (por. *háńba*, *serce*); nie jest on też bezdyskusyjny. Do czechizmów zaliczany bywa czasownik *dufác* C/5, co się podważa na rzecz rodzimości wyrazu. Sporny bywa wywód rzeczownika *wiedmá* D2v/8, znanego w teże postaci z KochSz *wiedmy tessálskie* B4/15: poczytuje się je bądź za wyraz rodzimy, bądź za rutenizm. Rzeczownik *fest* A/8 należałoby przesunąć chyba bezpośrednio do latynizmów. Metryka językoznawcza tych wszystkich

¹⁰ S. Rospond, *Język i artyzm językowy Jana Kochanowskiego*, Wrocław 1961, s. 272–274.

wyrazów nie przeczy prawdzie, że dla Kochanowskiego i ludzi z jego epoki były one już niepodzielnie swojskie.

3.

Znamiona morfologiczne słownictwa *Odprawy* ukazano częściowo już w uwagach o grafii pierwodruku, na przykład formalną nieobecność „é”, niektóre przejawy udźwięcznień i ubezdźwięcznień, zaznaczanie negatywów, traktowanie partykuł. Dopełniając tych spostrzeżeń, stwierdzić trzeba wśród rzeczowników: historycznie wciąż normalne *skepstwo* B2/19, *summienie* A4/24, 25, A4v/4, pierwotne *-e-* w miejscowniku liczby pojedynczej *przy siostrze* C2/6 (poza tym regularnym przegłosem w *siostrá* B4v/1, *siostry* C2/14) i *we zwierciadle* B/15, oboczność *zwirzchność* B2v/15 | *zwierzchność* B2v/20; z innych zaś struktur godnych uwagi nieliczne (8 razy) rzeczowniki pospolite z zaprzeczeniem: *niebezpieczeństwo* B3/2, *niebogá* B/11, *niedostátek* B2/20, *nieprzyjaciel* D/7, *niespráwiedliwość* B4v/24, C/18, 21, *niewczás* B3v/19, *niewolnicá* Bv/13, *niezgoda* C4/16. Composita, u Kochanowskiego w ogóle nierzadkie, wśród rzeczowników tworzą: *białagłowá* D/14, *złote głowy* B2v/26 – częste w XVI w. zestawienia o swobodnej fleksji samodzielnych poza tym członów, por. zapisy w *Odprawie*: celownik liczby mnogiej *białymgłowom* B2v/9, stan więc łączny, który wtedy przeważał (Sł XVI III 92b) oraz – z tmezą umożliwiającą włączenie partykuły *li* – miejscownik liczby mnogiej *w złotych li głowách* B2v/26. Przynajmniej graficznym compositum jest dopełniacz liczby pojedynczej *rzeczypospolitej* A4/1, 12, miejscownik liczby pojedynczej C3/13; zestaw z *pospolitą rzeczą* B2v/12 i *pospolitej rzeczy* B3v/3. Inne są złożeniami, z których *márnotrawcá* C3/7 jest poświadczony wielokroć, podczas gdy *trupokupiec* (D2/4) jest spolszczeniem formy greckiej (zob. Objasnienia), a *dármojad* (C3/20) – neologizmem poety, notowanym jeszcze w KochPs w mianowniku liczby mnogiej *dármojadowie* 49/27. Celowe deminutiva są w surowej stylistyce tematu rzadkie. Należą do nich funkcjonalnie hipokorystyczne *dziatki* Bv/12, D2/24 oraz *dziecié* Bv/17, co w znaczeniu prostym ‘małego dziecka’ ma też D2v/13, 16; pozostałe to: *cor-ká* Bv/7 – por. *corá* D/18; *dziewká* ‘cóрка’ D2/22; dalej, w utartym wyrażeniu, *trąbki* A2/13, nie licząc form, które zatraciły już były aspekt zdrobnienia, typu *ścieżká* C3v/25.

Przymiotniki *Odprawy* przedstawiają różne typy morfologiczne. Specyficzne dziś, a zwykle wtedy szczegóły, to postaci: *poćiwiy* A4v/18, *ućiwiy* A4v/6, B4v/21, *prętki* C4/8, por. B3v/18, D2/5, też D2/8, A4v/3 (i konsekwentnie przysłówek *napręcej* C4v/14, D2v/1), *więtszy* B3v/4, C2/15, C2v/11, 14, C3v/12. Pierwszą odrębną grupkę tworzą niezłożone formy mianownika liczby pojedynczej rodzaju męskiego w strukturach orzecznikowych: *pożyteczén* Dv/3,

rad A2v/1, A4/10, C2v/12, z *neg* A4v/12, *synt* C3v/19, *winiem* B4/11, B4v/19, 22, C2/3, 12, por. *winiem* Cv/16, i zapewne *żaden* C2/20, do czego można przydać imiesłów bierny *objeżdżon* D2/5; także neutra: *niepodobno* B2/8, *przedająno* A3v/21, *świádomo* B3v/15. Drugą grupę stanowią composita: *białoskrzydła* C3v/21 i *stokorodna* C4/13 – naówczas unikaty będące kalkami form greckich (zob. Objąsnienia) oraz *stárádawny* B4/21, którego postać – z walorem tautologicznej intensyfikacji – jest pierwotniejsza (ich zanik może być rezultatem zabiegu drukarzy usuwających formy z *-a-* jako dialektalne); por. KochSat *staradawny* B2/7, *staradawne* B2v/7. Między przymiotnikami dzierżawczymi oczywiste są klasyczne: *gárdło Áleksándrowe* C3v/16–17, *duch Ápollinowy* D/19, *eurotowe brody* C3v/26–C4/1, *cory Pryjámowe* C4/3; ze swojskich: *grzech ojcowski* C/23–24; *ojcowska miłość* B3/26–B3v/1 i *łáská* B3v/14; w szerszym pojmowaniu tej kategorii wolno by dodać do nich jeszcze inne.

Aktywność przeczeń w *Odprawie* ogarnęła też przymiotniki (tu w zapisie sprowadzonym do mianownika liczby pojedynczej rodzaju męskiego): *niegotowy* D/4, *niemężny* D2/5, *niepewny* Bv/21, *nieprzyjacielski* C4v/9, *nierządny* C3/4, *nieszczesny* | *nieszczęsny* Bv/6, Dv/14, 15, 25, D2v/20, *nieszczęśliwy* | *nieszczęśliwy* D/18, Dv/11, 14, *nieśmiertelny* C4/14, Dv/20, *niewątpliwy* C4v/13, *niewielki* B2v/2, D3/4, *niewstydlivy* Bv/2. Szereg wreszcie przymiotników przybrało charakter substantivum, zwłaszcza w konstrukcjach eliptycznych: *człowiecza* (+ *moc, dola*) B2v/5, gdzie fraza z podwójną elipsą; *niewątpliwa* (+ *kolej rzeczy*) B4v/26; *przyjacielska* (+ *wola, intencja*) A4/22; *spráwiedliwa* (+ *sprawa*) A4v/2; *więtsza* (+ *rzecz*) C2/15. Do teje grupy należą zaimki *insza* (+ *sprawa, prawda*) D3/18; *táka* (+ *postawa, groźba*) Cv/15, dodać zaś można zleksykalizowane: *krzywy* (+ *człowiek*, tj. ‘winowajca’) B2v/23, *młodzi* (+ *ludzie*) A4v/23, *powinnych* (*powinowatych, bliskich*) B/1, *przełożonych* (*zwierzchników, władców*) B3/4 i człony opozycji: *mátych* i *wielkich* (*obywateli trojańskich*) C3/9, *obcemu* i *swemu* A4/15, *złego* i *dobrego* B2/4–5.

Co do *z a i m k ó w*, wystarczy stwierdzić, iż wśród dzierżawczych przeważają formy ściągnięte: 38 wobec 24 nieściągniętych, i że dwakroć sięgnął poeta po kontaminację przyimka i zaimka – w bierniku liczby pojedynczej rodzaju męskiego: *nań* C2v/3, *przeń* D2v/22.

Liczne w *Odprawie* *p r z y s ł ó w k i* obejmują wiele typów tej kategorii gramatycznej; najwięcej z formantem *-o* (21 wraz z 4 zaprzeczonymi) oraz *-e* (15 wraz z 3 zaprzeczonymi). Z rzadszych i ciekawszych wskazać warto: *lekce* w związku, lecz jeszcze nie w zroście z czasownikiem *ważyć* D2v/7; *niepochybnie* D3/14 (Mącz 216a: *Dobrze, niepochybnie, króm fałszu*); *nigdziej* Dv/13 – na wzór przymiotnika w stopniu wyższym; przykład przysłówka wymiaru z sufiksem deminutywnym *máluczko co* B3v/12; *niepowściągliwie* A4v/14; utrwalone złożenia przyimka z miejscownikiem odmiany rzeczownikowej przymiotników: *niepomátu* B4v/22, *po gotowiu* D/2, D3/9, *pospołu* B4v/26, D2/1 – oraz z celownikiem

zaimka wskazującego: *nie po temu* A2/20; zadwerbializowany narzędnik rzeczowników: *czasem* C3/24, *pojedynkiem* C2/10, *pośrodkiem* B/26; *też* D3/13 o znaczeniu akcesoryjnym ‘w teże chwili’ (mniej prawdopodobne: ‘w takim wypadku’); *za raz* A2/7, B/8 ‘jednocześnie’, ‘za jednym razem’, choć w XVI-wiecznych tekstach najczęściej łączne (por. np. WujJud 255: *á jákož powiadaćie, že nie może być záraz Ciáto Chrystusowe i w niebie, i ná ziemi?*). Zwyczajną rozłączność partykuły uogólniającej *-kolwiek* poświadczą w *Odprawie* przysłówek *kiedykolwiek* B2v/22 i szyk *jako namkolwiek* Cv/4. Funkcję przysłówka pełnią też częste struktury kilkuczłonowe, zwłaszcza określające moment czynności w rodzaju *ná czas* ‘w samą porę’ B3/11, *ná dniu* D2v/13, *w on czas* D/10, bądź stanu, jak *zá pokojem* A3v/13. Od strony znaczeń pokrój homonimów adverbialnych mają: *dálej* Dv/6 w sensie temporalnym ‘dłużej’ – i *co nadálej* B/20 w sensie przestrzennym; *dobrze* ‘starannie’ D/1, D3/17 – i ‘nawet’ B4/26; *málo* ‘niezbyt’ C/25 i ‘krótko’ D2v/12 oraz ‘omal’ C/24; *niedawno* C4v/4, D2/4 ‘niedługo’, ‘niebawem’; *podobno* ‘w sposób podobny’, ‘bliski temu’ A2/16–17 – i ‘prawdopodobnie’, ‘jak się zdaje’ B/25, C3v/3; *prosto* ‘directe’ B3/17, D3/13 – ‘po prostu’ Cv/15; *siła* ‘wiele’ C4/26; *skoro* ‘kiedy’, ‘gdy tylko’ B2v/8, B3/22, B4v/13 – i ‘rychło’, ‘wnet’ C2v/18; *wszytko* w formie zaprzeczonej: *nie wszystko* D3/25 – ‘nie tylko’, ‘nie wyłącznie’.

L i c z e b n i k i, z których pierwszym jest zrost *obádwá* A2/6, przeważnie zasilają w *Odprawie* inne kategorie gramatyczne: *oboje* B4v/25, D2/3 oraz *trzeci* D/11 – zaimki rzeczowne określające odpowiednio łączność i alternatywność; *drugi* C3/19 – zaimek ‘inny’; literalnie porządkowy *pierwszy* B3v/10, C/23 ma aspekt semantyczny przymiotnika stopnia ‘poprzedni’, ‘wcześniejszy’, zaś *jeden* C2/21, 23 – zaimka określające tożsamość ‘taki / ten sam’.

C z a s o w n i k i w ogólnej liczbie przeszło 300 wykazują dosyć dużą różnorodność formantów słowotwórczych (w tym komplet przedrostkowych), sporadycznie użytych przez poetę w sposób odchylający się od elementarnego ich aspektu. Do takich użyć, prócz wspomnianego już *przygámiáć* A2/22, doszło przy: *nágárnać* D/20 – z rzadkim, w XVI w. bodaj niespotykanym zastosowaniem prefiksu intensyfikacji dla znaczenia ‘ogarnąć’, ‘owładnąć’; *zámilknáć* D/18 w 3. osobie czasu przyszłego – w funkcji inchoatywnego czasu teraźniejszego ‘milknie’, dawn. ‘zamilka’; *zgdzác* B/3 w imiesłowie czynnym czasu teraźniejszego – w znaczeniu ‘dogadzać’. Inne ciekawsze szczegóły to (odpowiednie do przytoczonych wyżej dwóch przymiotników): *ućcić* B4/4, normalny bezokolicznik *usiéć* C3v/17, oboczność głoski rdzennej w bezokoliczniku *wętpić* C4v/21 wobec przymiotnika *niewątpliwy* C4v/13, mieszanie się wzmiankowanego *wynić* B2v/23 (z pierwotnym *-ić*, skąd zwykle *idzie* D2/8, 13 i pokrewne C2v/26, C4v/5, Dv/16, D3/21) oraz nowego *iść* B3/18 i *przyść* C3/11, przy czym w 1. i 3. osobie liczby pojedynczej i 3. osobie liczby mnogiej czasu przyszłego od *przyść* tkwi już *j* (B/22, Bv/3, C4v/3 2 razy), a zróżnicowanie

takie ma w pismach Kochanowskiego obfite analogie; wart też uwagi jest bezokolicznik *zysć sie* B4/7 ‘godzić się’, ‘być dozwolonym’, z fonetycznym rozszerzeniem nagłosu (*z-iść sie*), mający odpowiedniki np. w KochFr: *zygrywać sie* 6/4, *zysćić* 11/2.

Wszelkich form czasownikowych opatrzonych partykułami *nie*, *áni* (nie biorąc pod uwagę struktur *nie lza*, *niemász* i eliptycznych) doliczyć się można w liście 4 (ponad 17%) w sześciokrotnym zastosowaniu (ponad 21%), w utworze 67 (nieco ponad 20%) przy liczbie zastosowań 103 (niespełna 1%), nasycenie więc *Odprawy* negatywami czynnościowymi jest raczej wysokie.

Z i m i e s ł o w ó w formy czynne czasu teraźniejszego to: *będąc* A3v/9, Bv/7, B4v/15, *bijąc* C2/26, *chcąc* C2/25, *się czując* C3v/2, *nie czując* C3v/3, *nie dbając* B/2, *nie mając* C3/10, D/25, *mieszkając* C2v/12, *nie mieszkając* C4v/24, *pátrząc* C3/10, *pokutując* C/24, *nie pomniąc* B4v/17, *trapiąc* B3/10, *wiedząc* B/11, *zgadzając* B/3. Nie odnotowano imiesłowów czynnych z końcówką odmiany przymiotnikowej (-*acy*). Mniej liczne są imiesłowy czynne czasu przeszłego: *dawszy* D/23, *kusiwszy się* D3/5, *powiedziawszy* B3v/13, C/26, *powiesiwszy* C3/1, *rozbiwszy* B/19, *ubogáciwszy* B2/16. Bogatsza z kolei jest (sprowadzona tu do postaci mianownika liczby pojedynczej rodzaju męskiego) grupa imiesłowów biernych, które funkcją i charakterem należą już właściwie do przymiotników. I tak, morfologiczne imiesłowy czasu teraźniejszego tworzą przymiotniki: z formantem *-t-*: *oziębły* Dv/24, *podległy* Bv/14, C4/14, *przeszły* A3v/8, *umarty* D2/23, *zbiegły* C4/7; odczasownikowe na *-n-*: *hołdowny* D/1, *po-cieszny* B3/13, *przeważny* B/18, *przychylny* A4/9, *znączny* A3v/3 i także zaprzeczone: *niezliczny* B2/11, *niezmierny* C3v/13, *nieznośny* B4v/25; odimiesłowowe z tematem na *-om-*: *kryjomy* B4v/11, *łakomy* C4/26, *znikomy* D/26; odimiesłowowe (z *part praet pass*) na *-n-*, *-an-*: *podejrzany* D2/13, *poimány* D3/7, *roztár-gány* D/15, *spętány* Dv/1, *upracowany* D2v/2, *uwiązány* B/26, *otworzony* A4v/6, *poświęcony* D2/18, *ściśniony* B2/21, *upleciony* Bv/20, *złożony* B4v/26 – i zaprzeczone: *nieprzeptácony* D2/1, *niezdárzony* Dv/13; z tematem na *-t-*: *zábity* D3/7.

S p ó j n i k i *Odprawy* – oprócz omówionych przygodnie gdzie indziej *ábo* | *álbo*, *ále* | *lecz*, *ponieważ* i przy charakterystyce składni *áni* – są jak zwykle bardzo liczne. Między mrowiem najpospolitszych *á*, *i* oraz szczególnie aktywnych dyskursywnych *bo* i *że*, którym sekunduje *niź* 4 razy | *niźli* 8 razy, rzadkie i rzadsze to: *ács* 1 raz | *aczi* 2 razy, *áz* 6 razy, *bowiem* 1 raz, *chocia* 1 raz – *więc* 5 razy, *zás* 5 razy. Z czterokrotnego *iź* zaledwie jedno (B2/18) odpowiada dokładnie ‘że’; pozostałe (A2/8, C2v/13, C4v/11) mają aspekt przyczynowego ‘ponieważ’.

Na koniec, spośród p a r t y k u ł, których przykłady podano już przy oglądzie grafii pierwodruku, a które w funkcji uwydatniającej, utwierdzającej bądź pytajnej towarzyszą wielu wyrazom utworu (*-é* 7 razy, *-ci* 5 razy, *-ź* 21 razy, *że* 9 razy, *-ź(e)*- 2 razy, *-li* 6 razy), cenniejsze to: partykuła *-ci(em)*

przy czasowniku *nie myślilciem* B3v/21 i przy rzadkim złożeniu ze spójnikiem *że: żeciem* B3v/16.

4.

Fleksja *Odprawy* nie odznacza się nasileniem struktur, być może również dlatego, iż większa część (94,05%) utworu nie ma rymów, które gdzie indziej wpływały na różnorodność końcówek. Deklinacja rzeczowników rodzaju męskiego wykazuje stan zgodny z paradygmatami wówczas ogólnymi i z nawykami poety. W grupie tej wyodrębnia się kilka form na *-á*: *rozbojca* C4v/5, *uznawca* C4/15, *śługá* Cv/20, z odmianą żeńską, por. biernik liczby pojedynczej *rozbojcę* C4v/4. Przy bierniku liczby pojedynczej w strukturach zleksykalizowanych widać formy równe mianownikowi: *prze Bog* B2/4. W wołaczach liczby pojedynczej pojawiają się postaci: *krolewicz* A4/10, *Pryjámicz* C4/17 na wzór rodzimego miana odojcowskiego *Pryjámic*, obok *Pryjámidá* Bv/6 według greckiego patronimicum na *-ιδης*. Mianownik liczby mnogiej ma w rodzaju męskoosobowym regularną końcówkę *-owie* tak w rzeczownikach pospolitych, jak w etnikonach: *posłowie* B3/14 i in., *Grekwie* A3v/4 i in.; dla męskich żywotnych ma normalne wtedy *-i* (*-y*): *wilcy* D2v/20. W dopełniaczu liczby mnogiej miękotematowy *ohárz* otrzymał również zakończenie *-ow* D2/18.

W bierniku liczby mnogiej rodzaju męskoosobowego trwają pierwotne u twaridotematowych postaci, np. *posły* A3v/5 (łącznie 5 razy), *syny* D2/22, *szpiegi* D/3. Końcówki narzędnika liczby mnogiej rozkładają się na *-ami* | *-y* (*-i*): *páznoktámi* D2/20, *stólkámi* C2/23 | *mury* C4v/8, *pány* Cv/19, *ślugi* Cv/20, *świádk* C3v/8. Miejscownik liczby mnogiej kilku rzeczowników twaridotematowych otrzymał starszą końcówkę *-ech* – w piśmie autora: *o liściech* A2/9, w utworze: *ná grobiech* D2/24, *w czásiech* A3v/8, *w słowiech* D/24.

W powikłanej deklinacji rzeczowników rodzaju żeńskiego z form mianownika liczby pojedynczej odnotowania godna jest dawna końcówka *-i*: *láni* Dv/10, 11 (2 razy), 15 i rzadka *pogonia* C4/8 (por. KochFr 73/6); w dopełniaczu liczby pojedynczej rzeczowników miękotematowych z mianownikiem na *-á* panuje końcówka *-e*: *goście* Dv/13, *niewolnice* Bv/13, *władze* Cv/9. Końcówki mianownika liczby pojedynczej *-i* oraz *-a* po spółgłosce miękkiej dają dopełniacz *-ej*: *boginiej* C/6, *stájniej* D2/10; należą tu też zapożyczenia: w liście *trágedyjej* A2/8. W tej grupie celownik liczby pojedynczej bywa po części identyczny z dopełniaczem, po części przybiera końcówkę *-i*, jest zatem: *pániej* B3/7 i *gmysli* B2/1, C2v/25, *gwoli* B2/19, D2/23, a z przyswojonych: *trágedyjej* A2/11, *lecz ku Troi* D3/14. W bierniku liczby pojedynczej rzeczowniki miękotematowe na *-a* brzmia: *niewolá* D2/22, *pochodniá* C4v/14, D2v/14, *coll bráciá* Bv/1; z obcych – nazwa geograficzna *Greycyjá* B/13 i nazwa osobowa *Medeá* B4/8 (4 razy). Zdarzył się mimo twaridotematowości wyraz biernik liczby pojedynczej *brátowá* C4/2,

przypuszczalnie wskutek traktowania go jako przymiotnika dzierżawczego. Ciekawsze przykłady wołacza liczby pojedynczej to: *łodzi* C3v/23, *ziemi* C3v/6, *Troja* C3/17, wśród twardotematowych – *krolowa* B3/11. Postacią naśladowującą wołacz gr. Κύπρι jest *Cypr* C4/20.

W liczbie mnogiej femininów mianownik i biernik miewają zwykłą u tematów spółgłoskowych końcówkę *-i*, *-y*: *N – rozkoszy* Bv/20, *A – bąśni* D/26, D2v/7, *twarzy* C4/15 (tożsamą w tym typie fleksyjnym z zakończeniem dopełniacza liczby pojedynczej: *rozkoszy* A4v/26, *rzeczy* A4v/17). W celowniku występują wyłącznie nowsze końcówki *-om*, w miejscowniku – wyłącznie *-ach*.

Odmiana rzeczowników rodzaju nijakiego ma poprawną repartycję oznaczeń końcówek dopełniacza liczby pojedynczej z użyciem końcówek *-á* oraz *-a*. Na uwagę zasługują: dawna końcówka *-im* w narzędniku liczby pojedynczej: *proznowaniem* C3/21, *złączeniem* D2v/12 (przykładów nowszej końcówki *-em* brak) oraz formy narzędnika liczby mnogiej z końcówką *-y*: *słowy* B3v/12, *stądy* B3v/20; również dzisiejsze *dobro* z przymiotnikową postacią mianownika liczby pojedynczej *dobre* A4/12, skąd narzędnik liczby pojedynczej *z dobrym ... pospolitym* ‘bonum publicum’ C2v/15; nadto nieczęsty dopełniacz liczby mnogiej *dobr* B2/15, 26 (por. KochPs 43/17).

Liczbę podwójną reprezentują przede wszystkim zwykle dla niej *ręce* – dopełniacz *ręku* Dv/20, biernik *ręce* A3v/12, miejscownik *ręku* B2/13, B2v/13, narzędnik *rękomá* A4v/7; z neutrów – mianownik i biernik *oczy* C4/26, D/17, dopełniacz *oczu* C4v/6, narzędnik *oczemá* B2v/16; dopełniacz *uszu* B3v/11 i miejscownik *uszu* B3v/22. Z zastosowań rzadkich – biernik *dwie słońcy* Dv/9, *dwie Troi* Dv/9; nadto z liczebników – dopełniacz *dwu* C/6. Towarzyszące przypadkom dualu przydawki mają formę pluralną.

Z deklinacji przymiotników i zaimków wyosobnia się niewiele istotnych swoistości. Można je widzieć w końcówkach narzędnika liczby mnogiej rodzaju męskiego i nijakiego *-emi* (to jest z nieoznaczonym *é*): *páznoktámi ostremi* D2/20, *z włosy roztárgánemi* D/15, *słowy proznemi* B3v/12; w liczbie podwójnej: *proźnemi rękómá* A4v/7, a nadto *przed oczemá swojemi* B2v/16 w rymie do *ziemi*. W bierniku liczby pojedynczej *-ę*: *żonę moję* B4/14, *zgodę wászę* C2v/13, ale *swą wiarę* A3v/21, *o słuszną rzecz* A4/14, *cudzą żonę* A4v/9, *dobrą myśl* B/18 itd. W bierniku liczby mnogiej wystąpiły formy zaimka *wszystki* Cv/11, D2/22. Ze stopniowania przymiotników (*mniejszy*, *piękniejszy*, *przedniejszy*, *trwalszy*, *wiejszy*) zwraca uwagę forma stopnia wyższego w funkcji stopnia najwyższego (ze składnią eliminatywną i wynikającą z niej koniecznością emendacji *Bogin* zam. *Bogini*): *ze wszech Wenus Bogin piękniejsza* C4/11–12. Jedyna zaś forma przymiotnika w stopniu najwyższym w *Odprawie* to biernik liczby pojedynczej rodzaju żeńskiego *naliższą* B4v/18. Tym samym przedrostkiem *na-* otwiera się stopień najwyższy przysłówków: *namniej* B3/1, B3v/21, *by najmniej* C2v/25, *napiерwej*

B3v/25. Wiąże się z tym upodobanie poety do kontaminacji partykuły *co* i formy stopnia najwyższego przysłówka: *co nadálej* B/20, *co namniej* B2v/4, *co napręcej* C4v/14, D2v/1, *co narámiej* D3/20.

W k o n i u g a c j i widać naprzód intensywność ruchu końcówek form 1. i 2. osoby liczby pojedynczej *-s* i *-m* z dawnego członu posiłkowego w kontekście czasu przeszłego złożonego: na przykład w liście *ktoreś ... pisał* A2/7–8, *iżem ... nie wiedział* A2/8–9, w utworze: *bom ... wziął* A4v/9, *áním ... poczytał* B3v/19, *wszystkom ... widziáta* B/15, *czyś słyszał* B3/16 itp. – co jest cechą naturalną języka poety, nie wymuszoną rygorami wersu, skoro czterokrotnie pojawiło się w prozie listu i skoro mogło miewać bezpieczne dla wiersza alternatywy, jak: *nicem nie otrzymał* C3v/11 – *nic nie otrzymałem*. Żywotny okazuje się czas zaprzeszły (Bv/8, B3v/15–16, B4v/12, C4v/12–13, D2v/18), dalej dawne formy 1. osoby liczby mnogiej czasu teraźniejszego oraz przyszłego koniugacji I i II: *możem* A3v/13 – *musim* Cv/5, Cv/24, *stráćim* C4v/25, *urádzim* D3/22, *wrocim* A3v/12 wobec odosobnionego *ujźrzemy* C2v/6.

Z 39 rozkaźników jedyne formy starsze słowotwórczo to *pomścicie* C3v/15, *rozešli* D/3. Charakterystyczne wydaje się wahanie przy czasowniku *pátrzáć*: między i tak nowszą *pátrż* C3/19 a *pátrżaj* B2/5, 17 (por. *áni się ... lápaj* D2/18). Inny nowszy a wcale częsty złożony rozkaźnik opisowy miewa w *Odprawie* wszelkie możliwe postaci: wcześniejsze *niechaj* B4/15, Cv/25, C2v/15, 16 i z partykułą *niechajże* C2/2, C4/20 oraz świeżej daty *niech* A2/24, B4/12, C/6, C4/22, 25, *niechże* C/3; tych rozkaźników używa się również wobec 1. osoby liczby pojedynczej (B4/15, C4/20–21, 22–24). Odosobniona jest konstrukcja odsłowna *bodajżeś* Bv/5.

Tryb warunkowy w 1. osobie liczby pojedynczej i mnogiej bez wyjątku buduje stara aorystyczna końcówka *-ch*: w liście 3 razy i w utworze 7 razy; raz dotyczy to również brzmienia 1. osoby liczby mnogiej: *ábychmy ... nie przydáli* B4v/24–25. Samotny wtórny ślad podobnej końcówki tkwi w formie czasu przeszłego *musielichmy* D3/5.

Na małą gromadkę form nieosobowych składają się: *mowiono* C2/13, *odda-no* A2/6 oraz *pleciono* Bv/24, *poruczono* B2v/14, *posłano* C2v/18, *rzeczono* B3v/2, *uniesiono* C/8, *zwierzono* B2v/15.

Uwagi o składni i stylu

1.

Uwagi nad wybranymi zagadnieniami s k ł a d n i *Odprawy* wypada zacząć od stwierdzenia, czy – w większej mierze niż uprzednie decyzje tekstotwórcze zależące od autora – jest ona poprawna. Ostrzeżenie poety, że utworu „nie było czasu poprawować” (A2/14) musi odnosić się przede wszystkim do struktur wyżej zorganizowanych, jakimi są zdania, i do zniekształcających je niedopracowań. Za oczywisty anakolut uchodzi od dawna C2/13: *Mowiono zǎwǎždy o to i do końcǎ b ę d ą*. Można by jednak traktować orzeczenie drugiego członu jako formę liczby mnogiej słowa posiłkowego z elipsą orzecznika w funkcji takiejże formy nieosobowej, jakiej użył poeta w członie pierwszym. Formy bezpodmiotowej liczby mnogiej uchodzą za rzadkość w polszczyźnie XVI w., lecz „wyjątek” taki dostrzeżono właśnie u Kochanowskiego w KochNKar (*áni ná „b”, áni ná „l” klǎdǎ [„i”]* G2/25) i nie są one obce *Odprawie*, por. *Trzebǎ ... sędziom ná podárki, Bom ... żonę wziǎł, o ktorǎ c z y n i ą* A4v/8–9; *Syny ... pobijǎ, dziewki ... Zǎbiorǎ, drugie ... bić będǎ* D2/22–24; *Nǎ kǎżdy rok ... kǎżǎ rǎdzić* D3/24. Wers C2/13 zatem może zawierać tylko dwie różne postacie bezosobowe. Anakolutem pewnym jest człon porównania „homeryckiego”: *szmer w ulu i rozruch kryjomy* B4v/11 – wtęret bez więzi syntaktycznej; a ewentualne dalsze łączǎ się z elipsami. Natomiast szereg miejsc wolno uznać za *constructions ad sensum*, poczǎwszy od listu A2/21–23: *trzy sǎ chory, ǎ trzeci ... greckim chorom przygǎnia: bo oni ... májǎ* (tj. starożytni Grecy), w dramacie zaś od B3v/26–B4/2: *Ludzie ... u Bogǎ szczǎscǎia ... proszǎ, ǎ ja, kiedy mie ... tym potykǎli, Miałem gǎrdzić?* – gdzie podmiotem domyślnym członu okolicznikowego w zdaniu przeciwstawnym sǎ *bogowie* (nie *ludzie*), poprzez C2/8–9, C4v/19–24, D3/6–7 do D3/8–10: *greckiego wojskǎ Tysiac gǎler ... stoi ... ktorzy* [tj. wojowie greccy] ... *nǎ pošty czekǎjǎ*. Większość takich deformacji przypada na list i drugǎ połowǎ tekstu, jakby świadczǎc, że przyczynǎ upotocznień stylu stał się pośpiech przy sporządzaniu ostatniej wersji utworu oraz korespondencji.

2.

Liczba całości syntaktycznych (samoistnych zdań) *Odprawy* jest wielkością tylko umowną, bo zależy od wyznaczenia m.in. ich granic interpunkcyjnych, te zaś w pierwodruku i w rozwiązaniach późniejszych redaktorów są – jak stwierdzono – zmienne. W przybliżeniu wynosi ona w samej *Odprawie* około 250 struktur (w niniejszej transkrypcji około 280 zdań). Ich rozpiętość według grafii i interpunkcji *editio princeps* jest znaczna: od rzadkich lakonicznych, jak A4v/18: *Taki, jakiś sam* (por. A4/5, C2v/22, D/5, 14, D2/23, D3/15, 16) do przeważających złożonych, gdzie krotność w okresie sięga 10 (B2/12–18), 12 (C4v/11–17), a nawet 13 członów (C3v/6–12), a hasła wyrazowe dochodzą do liczby 52 (B2/18–26). Procentowy stosunek składni parataktycznej, hipotaktycznej i zespołów parataktyczno-hipotaktycznych przedstawia się w zaokrągleniu jak 34,5 : 17,5 : 48. Związki syndetyczne i polisyndetyczne przeważają nad bezspójnikowymi, które Kochanowski wprowadził pojedynczo do zdań złożonych, jak *Tak ci ná świecie być musi: raz rádość, drugi raz smutek* Bv/18–19 (por. A3v/21–23, Cv/6–8, 8–10, C2/20–22, C2v/23, Dv/12–13) oraz szeregowo w postaci współrzędnych członów okresu (A3v/17–19, Bv/8–9, 11–14, C3/14–16, C4v/26–D/3, D/16–17, Dv/5–6, 7–8, 17–18). Swoistym znakiem toku asyndetycznego bywają niektóre jednowyrazowe wtręty – substytuty zdań nadrzędnych: *Czuje o sobie, widzę, Aleksánder* A3v/17 = **Widzę, że...* (por. A4/23, A4v/13, B/7, B3v/26, C3/1, D/7).

3.

Wewnętrzny porządek składni poddaje następujące istotniejsze obserwacje. Zdania hipotaktyczne i parataktyczno-hipotaktyczne Kochanowski zaczynał najczęściej od oznajmienia nadrzędnego; wyjątki to: w liście A2/8–10, 13–14, w utworze A3v/2–5, 12–13, 14–15, 21–23 (?), A4/7–9, A4v/20–22, Bv/14–15, B2/18–21, B2v/1–2, 5, B2v/26–B3/1, B3/22–23, 24–26, B3v/2–4, 4–5, B4/5, 6–7, 11, 12, 16–19, 26, B4/26–B4v/6, B4v/7–12, 18–19, C/5–6, Cv/4–5, 17–18, Cv/26–C2/3, C2/8–9, 14–15, C2v/8, C3v/14–16, C4v/1–3, 11–15, C4v/25–D/1, D/6–7, Dv/24–26, D3/3, 4–6. Imiesłowowe równoważniki zdań: 1 raz z imiesłowem na *-ąc* oraz 6 razy z imiesłowem na *-szy*, prawie wyłącznie (bez D3/5: *kusiwszy się*) od form dokonanych i w poezji czarnoleskiej stosowane raczej z umiarem, w *Odprawie* Kochanowski kładł przeważnie przed zdaniem głównym, w proporcji szyku odpowiednio 9 : 2 oraz 6 : 1, łącząc je bezspójnikowo. W zespoleniu elementów przeważa tok, który można nazwać kontynualnym. Inwersja zdarza się wyjątkowo; wyszukaną przestawnię wprowadził poeta tylko do trzeciej pieśni Chóru: *luby Sędziemu wyrok ze wszech Wenus Bogiń piękniejsza*

zplcl C4/10–12; potoczną w zakleciu *prze ci Bog prosz* D2v/6. Drobne epitetika i formuły wokatywne wskazano przy omówieniu funkcji przecinka; pełniejsze zdania i człony wtrącone, ktore powodują rozdział między podmiotem a predykatem, s również nierzadkie i zróznicowane, typu: twierdzeń odcietych nawiasami, jak B3/25: (*czego w pmieci nie mam*), por. C/17, C3/17; członów: okolicznikowych, jak *w tych czasiech przeszy Aleksánder, Będąc w Grecyjej, goście nieprwie wierny*, *Unio* A3v/8–10 (por. B/19–20, B4v/15–17, C3v/2–3); objaśniających, jak *Corom szlchetnym Pryjmowym: Cnej Polyksenie i Kassndrze Wieszczej* C4/3–5 (por. C4v/25); a nawet całych zespożeń hipotaktycznych, jak *on, ktora wszystkim wlda, Ktora ma wszystko w ręku, wszystkim rzdzi, Fortun ... wiadczy* B2/12–13; *ako widz, że bez niej tk n morze wsiedli* D3/12.

Normalny dla składni utworu z tamtych czasów jest wpływ wzorca łacińskiego, widoczny zwszcza w sytuowaniu predykatu na końcu 50% zda głównych oraz 80% pobocznych. Rezultatem takiego szyku bywa oczywista uprzednio członów dopełnieniowych i kontrastująca z nim wyrazisto otwierania okresów zdaniowych właśnie orzeczeniami – 36 razy (wśród nich 12 to formy trybu rozkazującego; 24 razy autor pooy podmiot po orzeczeniu w zdaniu oznajmującym), jak również wizerunek wiersza: ponad 35% wersów zamykają czasowniki. Wpływ łaciny objawi sie też użyciem zaimka wzglednego *ktory* w funkcji zaimka połączonego z zaimkiem osobowym ‘a on’; wnosząc z mocnej interpunkcji przed nim w *editio princeps*, byłby to zdania rozpoczynające sie od w. A3v/8 i D/23. Za skadni *accusativus cum infinitivo* uchodzi słusznie Cv/26–C2/1: *esli ... krzywde W tym sie mieć rozumiej, że* ‘jeśli sdza, że w tym doznali niesprawiedliwości, że’, a wiec z rzadkim zastapieniem *by* przez inny bezokolicznik.

Wydatne w *Odprawie* zjawisko stanowi wypowiedzenia z bezokolicznikiem, ktorych kwalifikacja składniowa bywa kłopotliwa. Bezokolicznik jako równoważnik zdania nadrzednego zdarza sie wyjątkowo: *Znc, że u ciebie gospod postowie* A4v/5, por. C3/2; w obudowie okreslnikw: *teraz sie ba lepiej, bo* D/8. Nieco czeciej Kochanowski korzysta z bezokolicznika w funkcji podmiotu w konstrukcjach wsprzednych: *Drogo to ... u ciebie Dc modo i baczenie* B/7–8, *Piekne summienie: sta przy przyjcielu* A4/25 oraz *eszcze piękniejsze: zostawc przy prawdzie* A4/26, *tego al stracic* B/9, *korzyc niewielka to wiedzieć* B2v/2. W rzeczy samej wypowiedzenia tego typu wiod ku z d a n i o m b e z p o d m i o t o w y m , ktore w *Odprawie* tworzą kilka odmian. Prócz „klasycznej”, z wylczonymi gdzie indziej formami imiesłowu biernego czasu teraźniejszego w funkcji czynnej (bez acznika) i formami bezosobowymi w liczbie mnogiej, powtarzają sie odpowiedniki podmiotu w postaci niemianownikowych form rzeczowników albo zaimków, mianowicie zwszcza w celowniku przy użyciu form modalnych, jak *mieć* w *Liście: mej trágedyjej sie odwlec miało* A2/11, por. B4/7;

bezosobowe odsłowne: żywotne wciąż archaiczne *praed nie lža: Mnie nie lža, jeno* C2v/14; *trzebá: Trzebá mi* A4v/8, *Prawdziejie ... wywodow nie potrzebá* B4v/14; *godzi się* ‘wolno’, ‘przystoi’: *tobie przestrzegáć się godzi* C/22, *mnie ... fortelu ... Oddáć się nie godziło* B4/9–10 (por. Sł. XVI IV 503a) – lecz również innych form werbalnych, w tym bezokolicznika, jak: *być mu w okowách* B3/1, *trudnoź táń krzywemu wynić* B2v/23 (por. C/19–21, D2v/22; zob. też Bv/6–7, B3v/15, C/11–12) i równoważników, jak *mnie czas do rády* A4/4 (por. A4v/15, B2v/9–10, C/9, C2/8, 9).

Bezosobowe posiłkowe formy odsłowne z cechą modalności łączył Kochanowski oczywiście z innymi postaciami składników zdań. Z cytowanych: *(po)trzebá* – z dopełnieniem w bezokoliczniku (B/8–9, Cv/12, C3/6, D/10–11, z negacją C4v/21), rzeczownikowym w dopełniaczu (B3v/8, B4v/14, D3/22, w złożeniu z elipsą A4v/8). Dalsze to: *musi (być)* Bv/18, *da się* z bezokolicznikiem: *skąd sie da rozumieć* B2/24 *tudziej zda się* w czasie przyszłym (w funkcji czasu teraźniejszego ‘wydaje się’) A4/16, 18 (por. *sie zda* B2/2); przysłówkowe określniki (stopnia) możliwości: *proźno Miotáć się* Cv/12–13, *trudno człowiekiem być Dobrym* C3/15–16. Najczynniejsze okazuje się modalne *mieć* jako łącznik różnicujący semantykę orzeczników bezokolicznikowych w zakresie aspektów oraz czasów. W pierwszym – aspekty powinności praktycznej i moralnej (A4v/4, B/12–13, B2v/18–19, B4/2, Cv/23, C3/6), konieczności z przymusu bądź obrotów losu (już w liście A2/11, 12, następnie B/17–18, B2v/22–23, D2/14, D2v/16–17, 19–21), możliwości (A4/3, B3/19–20, B4/7, C2/10–11, ew. też 15–16, C3/26–C3v/1, z negacją A2/19, A3v/4, A4v/23, B/16–17). Pod względem składniowej lokalizacji czynności w czasie słowo to w formach teraźniejszych (B/12–13, B2v/22–23, C3/26–C3v/1, D2/14, D3/13–14) lub przeszłych (A4/2–3, B/17–19, C/4–5, D2v/16–17, warunkowe A3v/21–22; z negacją A2/19, A3v/3–4, A4v/23, B/16–17) determinuje sytuacje futuralne. Do rodziny tegoż słowa należy na koniec pospolite wówczas bezosobowe *niemász* ‘non est’ A2/18, A4/13, D/11.

4.

Do uderzających cech stylu *Odprawy* należy jego e l i p t y c z n o ś ć. Dramat dzieli ją z innymi utworami Kochanowskiego; tu jej natężenie można poczytać za dowód usiłowań poety, aby szczególną treściwością wspomagać dyscyplinę formalną dramatu. Zdania zeugmatyczne bez orzeczeń widać w A4v/18, B2v/5, B4/17, C2/22, 24 (tu przejętek polskiej formuły senackiej), C2v/9, 23, Dv/9, z podwojeniem wyrzutni w B3/24–26, C2/8–9, C2v/25; bez podmiotu tylko w C/11–12. Do miejsc, gdzie kontekst i sens wymagają enarracji, należy najpierw zbitka *Nie wiem o żonę* A4v/10, czyli *Nie wiem* [czy czynią ‘zabiegają’] *o żonę*, albo: *Nie wiem, o [ktora | czyją idzie] żonę*; następnie elipsa łącznie dopełnienia i orzeczenia, jaka zaszła w A4v/7: *Á zwłaszcza [temu], kto [przychodzi]*

nie z proźnemi rękómá. Styl taki jest charakterystyczny dla stychomytii, w której każda wypowiedź musi zmieścić się w jednym wersie. Niektóre miejsca zdają się stać na pograniczu anakolutów: *Nie wiem o żonę* A4v/10, *Márszałkowie, laskami w ziemię co raz bijąc: Posłuchajcie, pánowie, Ukálegon mówi* C2/26–C2v/1. Aż 36 razy poeta eliminował łącznik (głównie formy supletywne słowa posiłkowego *być*, zwykle w formach liczby pojedynczej czasu teraźniejszego), pożyczając od A4/10: *Á ja z chęcią rad*; nadto czternastokrotnie posłużył się zastępczo zaimkiem *to*, od A3v/26–A4/1: *Lecz i to człowiek mátego baczenia, Ktory...*

5.

W s k ł a d n i z g o d y godne uwagi jest ustawiczne wiązanie pojedynczego podmiotu z paroma predykatami, począwszy od skromnego *Greczyn ... wysiáda i ... wojuje* A3v/15–16, tak w szyku następczym, jak obejmującym, np. *wstał Áleksánder i ... mówić począł* B3v/9 – aż do całych serii orzeczeń, np. *Czyje o sobie ... Áleksánder ... czyni ... zbiera, Śle ... nie minął* A3v/17–19; *oná ... włada ... ma ... rządzi ... Fortuná ... świadczy ... trapi...* *Nie czyni ... Chce ... weźmie ... dáje* B2/12–24; por. B4/3–5. Wielość podmiotów w liczbie pojedynczej nie mnoży liczby w orzeczeniu; rozdzielenie ich może słowo osobowe przyporządkować rodzajowi podmiotu linearnie bliższego, jak *dom moj, i co mam ... Nie jest przedájno* A3v/20–21; *będzie spráwiedliwość niosła I dobre rzeczypospolitej* A4/11–12; *Ktoś wziął ... i to páństwo sławne* B4/22; por. B4/17–18, C3v/6–8. Zdarza się natomiast stabilna relacja między podmiotem a predykatem przedzielonymi strukturą zdaniową z odmienną liczbą w orzeczeniu, jak Cv/4–C2/5: *Grekwie zágrájá ... [– Cv/5, 6 –] ... każá ... będą ... upomináć [– Cv/8–13 –] ... proszá á grozá ... [– 15–26 –] ... rozumiejá ... niechájże okazá ... sámiz okazáli; D/14–18: *Á to ... co zá białągłowá Drzá ná niej ... członki, ... prácuje ... wywraca ... kręci ... chce mówić ... zámilknie*; por. C2v/7–10, D2v/26–D3v/3. Raz formalnie singularne collectivum przyłączyło w składni zgody czasownikowe formy liczby mnogiej w anaforycznej eksplikacji: *Jáki to wrzod ... Młódz wszeteczna: ci ... Ustáwili ... ci ... niszczą, ci ... ubożą ... i gubią* C3/13–17.*

W s k ł a d n i r z á d u odmiennosc rekcji czasowników wobec stanu dzisiejszego dotyczy naprzód zwrotów wprowadzających dopełnienia w dopełnianiu, jak (tu w przeredagowaniu) *milczeń tego* C/11, *mścić się tego* C2/17, *násładować więtszej części* C2v/14, *pátrząc biesiad* B3v/16–17, *końcá pátrząc* C3/10, *plęść wieńcá* Bv/24, *plákáć dziaték* D2/24–25, *podpieráć rzeczy mych* A4v/17, *pomścić mej krzywdy i zelżenia* C3v/15–16, *pomykác gránic* Cv/10, *prosić u Bogá szczęścia* B3v/26, *uchowác tego* A3v/22, *umykác rogow* Cv/12, *upominác sie żony* B4v/23, *żon i dzieci upominác się* Cv/7–8, *wspierác nogi* A4/19–20, *zbierác towarzysztwá* A3v/18 oraz najpewniej *zwierzyć zwirzchności* B2v/15 (nie biernik liczby mnogiej

wobec biernika liczby pojedynczej w wersie B2v/20 i w jego bliźniaczym odpowiedniku w KochPieś 17/18); przy tym w niektórych wypadkach chodzi o dopełniacz cząstkowy. Rzadsze są takie dopełnienia z celownikiem: *rozumieć temu* B3/8, *zgodzić żądzom* B/3 oraz z biernikiem: *wojować nas* D2v/26, *ziemię wojuje* A3v/16. Odmienność w stosunku do stanu współczesnego pogłębiają niekiedy różnice semantyczne: wśród związków bezprzyimkowych także z dopełnieniami w bierniku: *przemowić kogo* B4v/18 ‘pozyskać namową’, *rozumieć co inszego* Cv/3 ‘sądzić’; zaś wśród przyimkowych – z biernikiem: *czynić o kogo* A4v/9 ‘zabiegać’, *dbać ná co* B/2, *mówić o co* C/12, C4v/24 ‘upominać się’, *pomnieć ná co* B4v/16–17 ‘mieć wzgląd’; z narzędnikiem: *poczytać się grofem* B2v/25, *siedzieć zá pokojem* A3v/13 ‘siedzieć w spokoju’; z miejscownikiem: *czuć o sobie* A3v/17 ‘czuć nad sobą | swoimi sprawami’, *czuć się w czym* C3/12 ‘odczuwać coś | uświadamiać sobie’, *wętpić w czym* C4v/21 ‘wątpić w co’. Trafiają się tu również wahania autora albo oboczności za jego dni pospolite: w liście *záleccá służby swe w láskę* A2/4–5 i *záleccá sie lásce* A2v/5–6; w utworze *dufác* z celownikiem: *bogom* D2/17 i o wiele wówczas rzadsze z biernikiem: *w láskę* C/5.

Negativa, które wskazano już w morfologii języka *Odprawy*, działają w jej zdaniach bardzo energicznie, co zapewne wynikało z poglądu, iż styl taki jest wykwinniejszy niż proste orzekanie faktu. Czynnności zaprzeczone występują w utworze ponad 130 razy. Z ich obrębu trzeba wydzielić konstrukcje z *áni* jako spójnikiem (np. *Nie bierze ten pan dárow, áni sie pyta* B2v/24, por. B3v/19, B3v/21–22, B4/19, B4v/4–5, Cv/24–25, C3/10, 12, D2v/7, D3/2, też w wariacie z powtórzeniem, np. *áni práwá waża, áni spráwiedliwość Ma miejsćá* C3/5–6, por. B4v/20–21, C4v/22–23, D2/17–18) oraz jako partykułą (*W rádę wnidźmy: á stámtd ... áni wychodźmy* D3/21, *Siebie áni powinnych w žal by nie wdawáli* B/1, por. ... *tego żadnej Zazdrości gwoli, áni skępstwu ... Nie czyni* B2/18–20).

Z innych syntaktycznych zastosowań zaprzeczeń wyłania się grupka złożen okolicznikowych z przyimkami: w liście *nie wedla uszu nászych* A2/20–21, *nie bez wroźki* D3/23, *nie po swej myśli* C3/2, *nie z próznemi rękómá* A4v/7, *nie z swą hánbą* Cv/16, *nie zá nászych czasów* C/8.

Z innych zjawisk w szyku wyrazów samej *Odprawy* uwytadnia się urozmaicenie związku przydawek (różnej kategorii gramatycznej) z wyrazem określanym (również gramatycznie i paradygmatycznie). W 60% zastosowań poeta kładł przydawki w prepozycji. Warianty tej praktyki to szeregowość przydawki przed odniesieniem, przeważnie podwojenie typu *mojá wierna rádá* C4v/11 (por. B2v/18, B4v/21, C/13, C3v/21, 26, D/24, Dv/4, 13, 16, 24, D2v/8, 11) – albo w postpozycji, jak *bráciá swą miłą* Bv/1 (por. Bv/3, 19–20, 20–21, B4/20, C4/3, D/19–20, Dv/3); wyjątkowo potrojenie: *sąd tájenny jákiś Boży* C/20 (por. D2/8–9). Szyk ich, obok prostych, wykazuje także złożenia naprzemienne, jak *Dobrá nowinę pániej swojej niosę* B3/7 (por. B2/11, B4/6, C4v/2–3,

Dv/23), również ze spójnikiem, jak *mieczą greckiego, i okrutnej ręki* B4/25 (por. Bv/13–14, C4/4–5, także C3/4, Dv/18), a także układ obejmujący typu *książęcy dom zácny* Bv/8 (por. A3v/8, Bv/16, C2/17, C3v/6, Dv/19, D2/21, D2v/2, a nadto C3/4, C3v/7–8, 16; osobny przypadek to wzmiankowany zapis *rzeczypospolitej* A4/1, 12, C3/13 – z anastrofą *pospolitej rzeczy* B2v/12, B3v/3). Związek ten miewa rozerwania orzeczeniem, np. *w ostatnie zázwodzą trudności* B/5 (por. B/24, B2v/17, Cv/7–8, C3/15–16, C3v/16–17, C4v/9, 19–20, D2/20), albo innymi składnikami zdania (30 razy).

6.

Pojedyncze miejsca z ciekawostkami syntaktycznymi to po kolei: A4/9 narzędnikowa postać orzecznika przymiotnego *bądź przychylnym* (charakter narzędnika liczby pojedynczej wskazuje kursywna kreska brachygraficzna nad trzecim „y”) – obok mianownikowej: *nie jestem swoją* Dv/6; *prawdą się znać musi* C/17 – fraza z podmiotem biernym orzeczenia zwrotnego; *Trojá, poznasz potym* C3/17 – z mianownikiem w funkcji wołacza przy orzeczeniu w drugiej osobie, por. też B3/11; użycie spójnika *á* przed zaimkiem *on* jako podmiotem zdania przeciwstawnego w wypowiedzeniu formalnie współrzędnym: *Jáko stráž będzie trzymał, á on i w południe Przesypiać się náuczył?* C3/25–26 – gdzie *á* = ‘podczas gdy’. Układ taki działa w składni XVI w. zwykle w funkcji zbliżonej do spójnika *który* w zdaniach podrzędnych. Kontekst przytoczonego zdania *Odprawy* to trzy podobne pytania retoryczne, lecz o strukturze jawnie hipotaktycznej z powtarzającym się *ktory* (C3/22–23, 23–24, 26–C3v/2) – i być może dla urozmaicenia składni i stylu poeta użył zestawu *á on* o znaczeniu, jakie w jego języku występuje rzadko (KochMon 19/21–22, 20/30–31); D2v/8–9 dopełnienie przedmiotowe w dopełniaczu jako składnik konstrukcji zaprzeczonej, przy czym nośnikiem negacji jest zaprzeczony przysłówek *nieprawie* ‘nie całkiem, niezupełnie’: *Jeszcze t e g o nieprawie tá przeciwna wiedmá W mię wmoziłá.*

7.

Już pojedyncze struktury z omówionej grupy przydawek przechodzą w *p e r y f r a z y* – kolejny składnik stylu ozdobnego. Większość tworzy ekspresywną poetykę Chorusu III oraz wieszczby Kasandry. Ich oryginalność (zob. Objasnienia) i złożoność w relacji do desygnatów są zróżnicowane; kolejno – dwuwyrazowe to: *duch Ápollinowy* D/19 ‘natchnienie’, *nieměžná ręká* D2/5 ‘Parys’, *nieprzepłacony duch* ‘Hektor’ D2/1, *stádo Boże* ‘ludzie’ B2v/15; trójwyrazowe: *białoskrzydła morska pláwáczká* C3v/21 i *wychowánicá* *Idy wysokiej* ‘łódź’ C3v/22, *ciężki nieznośny gość* ‘Apollo’ Dv/4, *cna krew trojáńská* ‘naród Ilium’

C2/16–17, *okrutnego lwá szczęnię* ‘Neoptolem’ D2/19, *przezroczyście eurotowe brody* ‘rzeka Eurotas’ C3v/26–C4/1, *wieczne światło niebieskie* ‘słońce’ C3v/6; czterowyrazowe: *mokre słonych wod ścieżki* ‘morze’ C3v/25. Być może do tej-że kategorii figur wolno by włączyć również określenia: *nieszczesny Pryjámidá* Bv/6, *przeciwna wiedmá* ‘Kasandra’ D2v/8, *trojańskie miásto* A3v/11 oraz *głádkiej twarzy pásterz Pryjámczyk* ‘Parys’ C3v/23–24.

Trop tak wyszukany jak *m e t a f o r a* jest w *Odprawie* figurą nienadużywaną. Większość tkwi w strukturach utartych, często o charakterze paremiotycznym (zob. niżej), albo owe struktury tworzy. Frazeologizmy paremiotyczne miewają przy tym postać wtórnie ukształtowaną: *pochodnią wojny* teraz chce się *zgásić* (C4v/14). Jest tu zarazem przykład skłonności poety do metaforyzacji czynnościowej wyrażanej zwrotami: *swoj własny występ cudzą krzywdą bárwić* C/13, *uszy słowy proznemi bárwić* B3v/11–12, [*być*] *sył zelżywości | karmić się zelżywością* C3v/19, *być w okowách* B3/1, *przez miecz domagać się* C/2, *kazać złotu mówić* A3v/24, *ludzi páść* B2v/14, *młodość baczeniem płácić* (i *vice versa*) B/8–9, *upadł ojczyźnie przynieść* D2v/17, *ludzką sprawiedliwość w rękę trzymać* B2v/13, *cnocie i wstydomi cenę ustáwić* C3/14–15, *zásiąść miejsce Boże ná ziemi* B2v/17, *sen z oczu zetrzeć* C4v/6; do metafory ucieknę się profecja, iż *ojczyznę, która umárlá, przykryje* wspólna z Hektorem *mogilá* D2/2–3; podczas gdy wyrażenia są znacznie rzadsze: *serce spétáne* Dv/1, *żywot upleciony z radości i smutku* Bv/18–20.

Na wielu miejscach widać figurę *r e p e t i t o*, bądź zestawną, jak: *Dawác będą? Á będąż ... śmiáta?* Bv/4, *przyjąłem – i przyjąłem wdzięcznie* B4/2, *Przyjádá, przyjádá* C4v/3, por. też B4v/3, bądź inicjującą kolejne zdania i człony zdań, jak: *dał był Bog urodę, Dał potomstwo, dał dobrą ... sławę* Bv/8–9, *która wszystkim włáda, Która ma wszystko w rękę, wszystkim rządzi* B2/12–14 – przy czym przeważna część repetycji ma dodatkowo funkcję wierszotwórczą.

8.

W struktury frazeologiczne i zdaniowe naturalnym sposobem weszły związki gotowe i czynne w języku tak potocznym, jak literackim. Należą do nich wyrażenia (tu w formach mianownikowych): *dobra myśl* B/18, *dobra nowiná* B3/7, *oczy łákome* C4/26, *wojny pochodnia* C4v/14, *domu podporá* Dv/22, *sąd Boży* C/20, *dobra sławá* Bv/9, *zła sławá* Bv/14, *stádo Boże* B2v/15, *stroż ojczyzny* Dv/22, *szczęście przeciwne* B2v/4, *drapieżny wilk* B/19; zwroty (tu w formie z bezokolicznikiem): *w jeden cel bić* D3/20, *czołem bić* Cv/23, *być w okowách* B3/1, *ná wiatr iść* D/25, *ná sztych kłásć* C2/16, *ná dobrej pieczy mieć* D/12, *miecz krwią nápoić* C3v/17, *fortel fortelem oddác* B4/9–10, *krwią płácić* C/5, *nos powiesić* C3/1, *stać przy przyjacielu* A4/25, *w krygi ująć* C4v/1–2, *umykác rogow* Cv/12, *ná gárdle usieść* C3v/16–17, *ná oko widzieć* D/6–7, *ná wojnę wołác* C3v/3, (*wiárę*)

ná targ wynosić A3v/21–22, *járzmo ná szyję záložýć* Cv/13, nadto eliptyczne (*przysíc*) *z próžnemi rękómá* A4v/7 oraz porównawcze: *jáko wieprze tyć* C3/21, *jáko w biały dzień widáć* D2/15, *widzieć jáko we zwierciedle* B/15 obok asertywno-porównawczej frazy *ták jáko kogo / gdzie / kiedy widzieć* C4v/17.

Większość takich wyrażen i zwrotów zalicza się do struktur przysłowio- wych, przeważnie klasycznej bądź biblijnej proveniencji (zob. Objąsnienia). Liczba ich jest w *Odprawie* na tyle znaczna, że nie może to uchodzić za zjawisko dla autora mimowiedne, zwłaszcza iż zbiega się ono z opinią Juliusza Cezara Scaligera (*Poetyka* III 96), według której zdania sentencyjne są filarami tragedyj. Prócz przytoczonych wyżej frazeologizmów, należą tu jeszcze: ułamek maksymy *áni końcá pátrząc* C3/10, frazy gnomiczne: *Daj, chcesz li, álboć wydrę* Cv/15, *Krew nie wodá* B3v/3, *prawdá się znáć musi* C/17, *trzeciego nie niemász* D/11 i przysłowia: *Prawdzie długich wywodow ... nie potrzebá* B4v/14, *W potrzebie ... doznáć przyjacielá* A4/23, *Ręká umywa rękę, nogá nogi Wspiera* A4/19–20, *jáko nam kolwiek ... zágrájá, Ták my już skákáć musim* Cv/4–5. Za- ledwie dwa przytoczenia opatrzył autor formułą obiegowości: *mowią* A4/23, *nie dármo rzeczono* B3v/2. Rejestr dopełnić można zdaniami i pomniejszych związkami syntaktycznymi pozbawionymi spoistości lub innych wyznaczników przysłowia, lecz o treści, która pozwala określić je jako refleksje prowerbia- lne; są nimi A3v/23–24, Bv/18–20, 24–25, Bv/26–B2/3, B2/4–5, 6–8, 9–11, 12–14, Cv/8–9. Skupienia formuł paremiotycznych, uderzające szczególnie w polemice Aleksandra i Antenora, w diatrybie Heleny i Pani Starej, wreszcie w dyskusji Rady, objęły też twory własne Kochanowskiego. Takim wydaje się paralelny człon przysłowia o solidarności kończyn A4/19–20, gdyż dopiero od wyjścia *Odprawy* powtarzać go będą naśladowcy i paremiografowie, choć Sa- lomon Rysiński¹¹ cytuje odpowiednik łaciński *pes pedem fulcit* jakoby od Eury- pidesa. Pewniejsze inwencje poety to: zwrot *swoj własny występ cudzá krzywdá bárwić* C/13, fraza z wariantem toposu portu *przyjaciel port przyjacielowi* A4/20, a zwartość i ogólność gnomy mają też: *wymowki niemász, gdy przyjaciel prosi* A4/13 oraz *swoje sumnienie káżdego ma sádzić* A4v/4. Łącznie elementów paremiograficznych w *Odprawie* doszukać się można około 50.

9.

Utwór, który miał być recytowany „na teátrum”, wygrywa również, na drugim planie, brzmieniowe strefy języka. W wymiarze zdania należy do nich intona-

¹¹ S. Rysiński, *Proverbiorum Polonicorum ... centuria decem et octo*, Lebecae ad Chronum 1618, H2v.

cja. Świadomą i n s t r u m e n t a c j ę s ł o w a zauważono w poezji Kochanowskiego, lecz zestrzajanie eufonii z tematyką zdarza się u niego raczej rzadko¹². W *Odprawie* część odnośnych efektów konstytuuje wiersz; innym nadał autor autonomiczne funkcje dźwiękowe. Zwykłym ich przejawem są zgęstki głosek wybitnie ekspresywnych, jak wybuchowe i sonorne w twardych fonetycznie zdaniach: *Serce zątrwoży, kiedy trąby Ogromne zágrzmią, á pod mury ... C4v/7–8, jáko nam kolwiek Grekowie zágráją, Ták ... Cv/4–5*; kunsztowniejszą „melodię” słów słycać w wersie: *Ná káždy rok nam każą rádzić o obronie D3/24* – i we fragmencie, któremu zwłaszcza zmiękczenia i krotność zębowego ł nadały nadzwyczajną płynność artykulacji: *O białoskrzydła morska płáwáczko, Wychovánico Idy wysokiej: Łodzi bukowa, któraś gládkiej ... C3v/21–23*. Onomatopeiczne motywy stylu są oczywiste; wobec nich przypadkowa wydaje się szorstka fonika urywka: *Zá którą oto w tropy prosto ... C4/6*, lecz należy on do Chorusu III, gdzie dopracowanie brzmień okazuje się najstaranniejsze. Instrumentację utworu współtworzą z kolei figury etymologiczne, jak: *niezliczna liczbá B2/11, máło máłym nie zgínał C/24, záwołał głosem práwie głóśnym C2v/4, po tym dekrecie po pošty pošano C2v/18* (por. C4v/23), *Śmierci podległy nieśmiertelne Uznawcá twarzy rozeznował C4/14–15* – z widomą też aliteracją, przeważnie inicjalną. Na innych miejscach aliteracja jest raczej przygodna, nawet wtedy, gdy stanowi sekwencję co najmniej trzech podobnych dźwięków (A4/9, Bv/5, B3/23, B3v/10, C2v/3, D2v/5), zapewne z wyjątkiem frazy paremiotycznej *przyjaciel port przyjacielowi A4/20* oraz wersu *Prętka pogonia przybieżáá C4/8* znów w Chorusie III (dozwała to przypuszczać, że i na doborze wyrazów *przezroczytych eurotowych Brodow C3v/26–C4/1* teźże pieśni zaważyła aliteracja wewnętrzna). Pojedyncze gry słowno-dźwiękowe to: partykuła emfatyczna *Bá, i bárzo C2/9*; odzywka *Ták, jáko Iketáon C2/22, 24* – zbitka eksplozywnych *t, k* z niespotykaną zwartością samogłosek; kalambur paronomastyczny z greckim οὐκ ἀλέγων C2v/2–3; na koniec taki komponent współbrzmień, jak *antistitis: Tákimi się czując, Á podobno nie czując C3v/2–3*, ewentualnie również w przeciwstawności fraz C2/8–9, D2/25. Instrumentacja morfologiczna, pospołu z melodyką niektórych tropów retorycznych oraz całych zdań, jak pytajne i wykrzyknikowe, jest więc w stylu *Odprawy* dowodnym zabiegiem artystycznym, który mógł skutecznie oddziaływać na wrażliwość słuchową odbiorców sztuki.

I n d y w i d u a l i z a c j i języka postaci *Odprawy* upatrywano w kwestii Iketaona, jej śladów – w kwestii Kasandry¹³. Za celowy wyraz osobniczego stylu oratora uznano zwięzłość, użycie kolokwializmów, przenośni paremiotycznych

¹² W. Weintraub, *Styl Jana Kochanowskiego*, Kraków 1932, s. 152–157; S. Rospond, op. cit., s. 314.

¹³ W. Weintraub, op. cit., s. 131–133.

i anakolutu. Rozkład morfologiczny wyrazów dowodzi istotnie, że wypowiedziom merytorycznie kontrastowym: Antenora (37 wersów) i Iketaona (42 wersy) nadał poeta ograniczoną odrębność przewagą w drugiej wyrazów zwłaszcza jedno- i dwusylabowych oraz rozmieszczeniem jednozgłoskowców: u Antenora doskonale położonych w zamknięciu średniówki, lecz zaledwie dwóch (B4v/17 i C/2), u Iketaona – w siedmiu w miejscach jawnego przycisku (Cv/5, 15, 18, 20, 22, C2/9, 17).

Uwagi o wersyfikacji

Składnia i styl *Odprawy posłów greckich* w szczególny sposób przenikają w kolejną warstwę dziełotwórczą – wersyfikację, wpływając na nią silniej niż gdzie indziej w ówczesnej polskiej literaturze poetyckiej, ponieważ dramat Kochanowskiego prawie całkowicie pozbawiony jest tak wybitnego czynnika formalnego, jakim bywa rym. Wersyfikację *Odprawy* cechuje zatem podwójna dwudzielność. Podział pierwszy i nadrzędny jest pochodną nieobecności albo – epizodycznie – obecności rymu. Podział drugi wprowadziła dwoista zasada budowy Chórów. Pierwodruk przekazał odnośne rozwiązania autora niemal bez uchybień. Istotne usterki wkrały się do C4/12 i D3/9, gdzie naddano jedną sylabę w sposób, który wskazuje na myłkę zecera; nadto skaza kolumny D3 jest wytknięte już wyżej przełamanie wersów 14–15, lecz również tutaj tok wiersza uporządkować łatwo.

Bezrymowość stanowi dominantę wersyfikacyjną *Odprawy*. Użycie wiersza tzw. białego uważa się za naśladownictwo słynnego eksperymentu humanisty Giangiorgia Trissina (1478–1550) z Vicenzy w tragedii *Sofonisba* (1514–1515, wyd. 1524). Napisana po włosku, odwzorowywała antyczne wyznaczniki gatunku, na ile dozwalały nowsze jego tradycje i odmienność prozodii. Jednym ze znamion pokrewieństwa z modelami klasycznymi miała być bezrymowość (*verso sciolto*), którą bez uszczerbku dla konturu wiersza Trissino pogodził z tokiem przerzutniowym. Ponieważ zaś fragmenty chóralne pozostawił przy rymie oraz układzie stroficznym, stosując zarazem zmienny wymiar wersów (11- i 7-zgłoskowce) – analogie rozwiązań Kochanowskiego nie są przypadkowe. Jednak uwarunkowania decyzji twórcy czarnoleskiego zdają się bardziej złożone. Wiersz biały *Odprawy* miał prekursorów w liryce rodzimej i obrzędowej tudzież miłosnej dowodnie naszemu poecie znanej. Nowatorstwem więc stało się przeniesienie go do dramatu, tak by odbiorcom zasugerować jeszcze jedną więź ze starożytnym wierszem metrycznym. Za wstępną próbę takiego zabiegu uchodzi spolszczenie fragmentu *Alkestis* Eurypidesa (KochFrag 44–46).

W *Odprawie* wiersz bezrymowy rozciąga się na 569 spośród jej 605 wersów, przy czym 518 wersów należy do kwestii dialogowych, 10 wersów przypada na sytuacyjne odzywki Chóru (B/10–13, C2v/25–C3/2, D2v/1–2), 41 wersów na trzeci śpiew Chorusu. Stanowi to łącznie ponad 94% całości utworu. Jednocześnie przeważającą część toku bezrymowego, bo 514 wersów, spaja enjambement. Nasilenie przerzutni wynosi zatem około 85% toku, osiągając stopień niespotykany w poezji polskiej przed Janem Kochanowskim.

Kontur wersowy dramatu (bez uwzględnienia wewnętrznej organizacji) buduje ogółem osiem miar sylabowca, od 5- do 13-zgłoskowców. Według rozmiaru zastosowań góruje 13-zgłoskowiec (7+6) w liczbie 349 wersów, następnie 11-zgłoskowiec (5+6) – 126 wersów, z kolei 12-zgłoskowiec (7+5) – 78 wersów, dalej 9-zgłoskowiec – 36 wersów (5+4), po wielosylabowcach zaś 8-zgłoskowiec – 8 wersów, 7- oraz 5-zgłoskowiec – 3 wersy (choć w rzeczywistości to – odpowiednio – 13- i 11-zgłoskowce ucięte po średniówce, na wzór Seneki *Phoen.* 319 i *Troad.* 1103), na koniec 10-zgłoskowiec (5+5) – 2 wersy. Rozmaitość miar przy braku rymów mogła utrudniać dyscyplinę rytmu, zwłaszcza gdy zmieniał go ten sam wykonawca (A4/3 a 4–5, B/9 a 10–13, B3/21 a 22 i następne, C3v/22 a 23–24). Zdecydowaną przewagę wielosylabowców (łącznie 553 wersy – ponad 91%), przede wszystkim 13-zgłoskowca (łącznie blisko 58%), wolno wprawdzie uznać za czynnik ułatwiający percepcję toku dzięki zadomowieniu niektórych struktur w naszej tradycji – *novum* to jedynie 9-zgłoskowiec – ale istnieją dowody obawy poety, iż recytowanie tekstu może „rozmyć” budowę wiersza, i odpowiedniej asekuracji, mianowicie kontroli słuchowej przewidywanego wykonania aktorskiego.

Ryzyko artystyczne wiersza bezrymowego *Odprawy* okaże się wyrazistsze, jeśli przypomnieć, że również interpunkcja podkreśla intonację nie wierszopochodną, lecz składniową, a zdania miewają znaczną złożoność. Mimo tego priorytetu składni rytmika nie musiała ulegać zatarciu w przekazie głosowym, zwłaszcza jeśli się przyjmie, że pojawiała się w nim pauza metryczna nawet po przerzutniach klauzulowych. Zwrócono już uwagę, że autor uwydatnił rytmikę kilkoma dodatkowymi sposobami. Są to: regularnie średniówkowa budowa wersu; współbieżność wersu i zdania niektórych członów średniówkowych 11-zgłoskowca; emotywne wzmocnienia nagłosu i klauzul. Respektujący średniówkę układ wyrazów jest właściwie bezwyjątkowy, gdyż jedyne zakłócenie akcentowe: *I dobre rzeczypospolitej naszej* A4/12 łatwo wyjaśnia się jako pozorne zbitką w *editio princeps* zamiast: *Rzeczy pospolitej*. W średniówkowych, 5-sylabowych członach wersów 11-zgłoskowych występuje „epizodyczna sylabotonizacja”, głównie w dwóch wariantach akcentowych: $\acute{\text{---}} \text{---} () \text{---} \text{---}$ albo $\text{---} \acute{\text{---}} () \text{---} \text{---}$. Stabilizacja rytmiki jest więc w nich wysoka. Wydatność członu średniówkowego w pewnej ilości wersów nie tylko tego rozmiaru podkreślają dalsze wzmocnie-

nia. Pierwsze, liczebnie skromne, to ekspresywna oksytonizacja średniówki, zauważalna w wersach: 11-zgłoskowych – *Á ja z chęcią rad* A4/10, *Táki, jákiś sam* A4v/18, *Muszą, gdy Bog chce* Bv/22, *I stądże sie zda* B2/2, *Ĵest, urodzić sie* B2/7; 12-zgłoskowych – *Wági w słowiech, ále me* D/24, *Wszystki stopy, wszystkiej* Dv/17, *Ále nájájutrz záś nic* D2/16; 13-zgłoskowych – *Ĵáko wszytek ludzki mieć* B2v/19, *Poczet macie. Trudnoź táń* B2v/23, *Ábych teź był żony swej* B4/6, *Nie tusząc ja, żebyś ty* B4/20, *Nie pomniąc, żonę mu wziął* B4v/17, *Ále náwet i przez miecz* C/2, *Sámi naprzod, jáko ten* C2/3, *Do ktorego rzeczy przyść* C3/11, *Zelżywości dawno syt* C3v/19, *Radźmy, jáko kogo bić* D3/26; ewentualnie również w wersach B/23, C2v/23, C3v/12, 13, C4v/18, D/4, 8, 1, D2/16, D2v/11, 13, C2v/23 (takie osobliwe monosylaby pojawiają się równie często w wygłosie wersów, np. *Rzućmy się co napręćj á ná pokoj gdzie* D2v/1, por. A4/5, B3v/12, Cv/20, C2v/16, 21, C3/15, C4v/21, D/10, 12, D2v/15). Niekiedy na monosylabę będącą przedostatnią zgłoską przed średniówką pada nacisk logiczny: *Ĵáko się sobie sam zda* Cv/26, *Dobrze mowisz, idź ty wprzod* C2v/23. Przykład A4v/18 zbiega się z drugim sposobem wzmocnienia średniówkowego: twarzym zamknięciem syntaktycznym oraz interpunkcyjnym, z reguły kropką, dwukropkiem, pytajnikiem bez nawiązań z członem klauzulowym. Zbieżność taką można przyjąć dla A3v/21, A4v/14, Bv/6, 20, B2/5, 18, 24, B3/10, 21, 23, 24, B3v/4, B4v/7, 22, 26, C/5, 12, 25, Cv/5, 8, 11, 20, 23, 24, 26, C2/5, 9, 20, 22, 24, C2v/5, 6, 12, 20, 22, C3/19, 23, 26, C3v/2, 11, 14, 16, C4v/19, 24, D/1–3, 5, Dv/2, 7, 21, D2/2, 8, 11, 24, D2v/6, 14, 19, 23, 26, D3/6, 14, 15, 19, 22 – to jest łącznie nieco ponad 10% całości. Kilka owych miejsc pokrywa się z *antilabe*, a to A4v/18, B3/21, D2v/14, D3/15–16, 22; inaczej D/18, D3/14.

W budowie wiersza *Odprawny* – wciąż w zespoleniu ze składnią i stylem – kilka fragmentów góruje swym wyposażeniem artystycznym nad innymi. Pierwszym jest dialog Aleksandra i Antenora A4/6–A4v/18 o stwierdzonej już tu eliptyczności wypowiedzi oraz z idealną ich symetrią kompozycyjną. Równolegle bowiem, od strony wiersza, Kochanowski, śladem tragiczków antycznych, większą część tego epeisodionu wypełnił kwestiami jednowersowymi (A4/13–14, A4/23–A4v/7) i dwuwersowymi (A4/15–22; A4v/8–11), obramowanymi dwiema parami kwestii trójwersowych (A4/7–12 oraz A4v/12–17), a zamknął je pojedynczym wersem z gwałtowną antylabą A4v/18.

Dodatkowy rygor konstrukcyjny tego fragmentu to repliki „słów-kluczy”, naśladowane za Seneką. Panują one w tekście A4/13–A4v/4, czyli nad niemal połową sceny. Dla dyscypliny wiersza pożądane byłyby powtórzenia położone ściśle w inicjach oraz w klauzulach. Pierwsze są wyjątkiem: *Grekom ... | Grek ...* A4v/1–2; drugie częstsze: *... prosi | ... prosi* A4/13–14; *... przyjacielowi* A4/20 | *... przyjacielá* A4/23; *... przy przyjacielu* A4/25; *... przy prawdzie* A4/26 | *... prawdá* A4v/1; *... osądził* A4v/3 | *... sądzić* A4v/4 – ale nie

mniej odpowiedników pobrzmiewa wewnątrz członów tak wersów przyległych (A4/20 i 21, 23 i 24, 24 i 25, 25 i 26), jak oddzielonych (A4/15 i 17, 16 i 18, 18 i 21; nadto jeszcze A4v/4 względem A4/24 i 25). Fragment zbudowały 94 słowa z 62 hasel leksykalnych, przy czym niektóre z nich to formy morfologicznie pokrewne (*stać* A4/25 – *zostawiać* A4/26), derywatywne (przymiotnik w funkcji rzeczownika *przyjacielska* A4/22 wobec siedmiokrotnego *przyjaciela*), oboczności sufiksalne (*osądził* A4v/3 – wobec *sądzić* A4v/4) lub komparatywne (*piekne* A4/25 – *piękniejsze* A4/26). Pewne odbitki widać również w dalszym ciągu sporu (A4v/9–12). Tak więc Kochanowski-stylista bardzo oszczędnymi środkami osiągnął zarazem dobitność logomachii i większą wyrazistość wiersza.

Następne fragmenty, które wyodrębniają się cechami swej wersyfikacji, to Chóry; dokładniej: trzy pieśni Chorusu, gdyż trzy jego odzywki sytuacyjne (B/10–13, C2v/25–C3/2 w 13-zgłoskowcach oraz D2v/1–2 w 12-zgłoskowcach) zwyczajnie przystają do kontekstu. Określenie: „pieśni” wynika z genologicznej konwencji takich składników dramatu, a odnośnie do drugiej z nich – także z jej przyporządkowania przez poetę do zbioru *Pieśni. W* rzeczywistości nieliczny charakter wystąpień Chorusu *Odprawy* nie ma poświadczenia; nie wiadomo, który z możliwych sposobów wygłaszania jego głównych kwestii: recytacji, melorecytacji (przy wtórze instrumentów) czy śpiewu zastosowano w Jazdowie.

Pieśń pierwsza (A4v/20–B/9) liczy 4 różnowersowe segmenty o zapisie 8a8a13(7+6)b13(7+6)b, z rymami półtorazgłoskowymi; ma więc budowę wyraźnie stroficzną, w kombinacji rzadszej niż popularna kwartyna równowersowa. Przebieg intonacji regulują przerzutnie: średniówkowe, wskazywane raz po raz wewnętrzną interpunkcją (tak A4v/22, B/1, 7, 8, 9), i klauzulowe (A4v/21→22, B/7→8, 8→9); przeważa zatem zbieżność klauzul z końcem wypowiedzeń, a dwie pierwsze z nich przenoszą tok poza dystych wstępu, rozpinając zdanie na wersie znacznie dłuższym. Nacechowań stylistycznych i prozodyjnych takiego rozwiązania nie widać.

Pieśń drugą (B2v/12–B3/5) tworzy 20 12-zgłoskowców (7+5) z rymami żeńskimi w więzi parzystej i w zapisie stychicznym; jak nadmieniono wyżej, przekaz jej w KochPieś 46–47 otrzymał zapis stroficzny o 5 kwartynach. Tekst jej jest względnie ubogi w znaki interpunkcyjne, co sprawia wrażenie „masywności” jej struktury: aż 12 wersom brak wewnętrznego przestankowania; tylko 3 znaki (przecinki) przypadły na miejsce średniówek (B2v/24, 26, B3/1). Przerzutniom klauzulowym (2 razy: B2v/22→23, B3/2→3) sekundują średniówkowe (8 razy: B2v/12, 14, 15, 19, 23, 25, B3/2, 3). Kilka miejsc znamionuje wyjątkowo dobitny przycisk: inicjalne *W*ż, ... B2v/12, *Jeśli kto chłop* ... B2v/25.

Wyjątkowy w *Odprawie* zamysł artystyczny autora przyswiecał komponowaniu Chóru III, który według słów poety „jakooby greckim chorom przygąnia” (A2/21–22). Nowatorstwo tego fragmentu polega – jak przeważnie się

przyjmuje – na kształtowaniu wiersza polskiego w metrum sylabotonicznym: o równej liczbie oraz systemowej kolejności akcentowanych i nieakcentowanych sylab wersu. Świadomość Kochanowskiego walorów systemu poświadcza również ułożone w nim – przynajmniej częściowo – kilka psalmów, tłumaczonych w latach 1570–1579, oraz pojedyncze pieśni i fraszki. Które z tych zastosowań było odkryciem sylabotonizmu, trudno przesądzić. Jawne odnośnienie Chóru III do ideału klasycznego zdaje się dowodzić pierwszeństwa *Odprawy*; artystyczna dojrzałość eksperymentu, z użyciem nieznanego *Psalterzowi Dawidowemu* wiersza bezrymowego i większą stabilnością typu stóp czyli doskonalszą izorytmiką – jego następcości.

Chór III (C3v/21–C4v/9) liczy 41 wersów o układzie stychem. Są to kolejno:

- 2 wersy 10-zgłoskowe (5+5);
- 4 wersy 9-zgłoskowe (5+4);
- 1 wers 5-zgłoskowy;
- 3 wersy 9-zgłoskowe (5+4);
- 1 wers 5-zgłoskowy;
- 19 wersów 9-zgłoskowych (5+4);
- 1 wers 5-zgłoskowy;
- 10 wersów 9-zgłoskowych (5+4).

Główny kontur pieśni wyznacza przeto 36 wersów 9-sylabowych (87,8%). W nich i poza nimi dominuje spójnia 5-zgłoskowa jako człon inicjalny wszystkich miar bądź jako wers samoistny. Samoistne 5-zgłoskowce C4/1, 25 zarysowują nierówną quasi-segmentację pieśni na strofy. Wąskość wersyfikacyjnego wizerunku tekstu i sygnały „stroficzności” optycznie przypominają budowę wielu chórów tragedii Eurypidesa lub Seneki (których dosłyszane dotąd echa w *Odprawie* odnotowano w Objaśnieniach), mianowicie wartość metrum oraz układ. Toteż w układzie pieśni trzeciej wydzielano stosownie do treści¹⁴ 14-wersową „strofę” C3v/21–C4/8, 11-wersową „antystrofę” C4/9–19 i 16-wersowe „epodon” C4/20–C4v/9, na modłę greckich stasimonów.

Schemat rytmiki Chóru III w dotychczasowych zapisach wersologicznych miewa luki i miejsca niepewne, m.in. z winy niedoceniań takich elementów prozodii, jak akcent poboczny (') wyrazów wielosylabowych albo przyciski na proklitykach, czy też z powodu założenia, iż następstwem akcentowania proklityki jest w zestroju z nią całkowity zanik akcentu pobocznego. Oddziałują tu również wahania co do logicznej, a zatem akcentowej rangi poszczególnych słów, wśród nich monosylab, i hipotezy np. co do różnic między ówczesną a dzisiejszą wyrazistością przycisku inicjalnego. Uwzględniający je zapis może wyglądać następująco:

¹⁴ T. Sinko BN I 1945 XX; BN I 1949 XXXIII.

Rytmikę chóru podtrzymują trzy „osie”: średniówki po piątej sylabie oraz sekwencje przycisków na sylabie czwartej i przedostatniej każdego wersu. Osi tych nie ugina ani zróżnicowanie liczby wyrazów w obu członach wersu (człony średniówkowe wypełnił poeta dwukrotnie jednym wyrazem, 22 razy dwoma, 16 razy trzema, a nawet czterema wyrazami C4/18; człony klauzulowe 20 razy dwoma, 14 razy jednym i 4 razy trzema wyrazami), ani swoboda interpunkcji i płynność przerzutni. Wysoce ustabilizowana, bo z odchyleniem tylko w C4/11, akcentacja spoczywa też na sylabie pośredniówkowej, jakkolwiek 14 z owych przycisków to słabe akcenty poboczne. Przekładając naturalny stan prozodii polskiej na umowną terminologię sylabotonizmu, pierwszy człon wersu tworzy zestrój „trochejo-amfibrachowy”, przy czym w „stopie” inicjalnej przeważają czyste „trocheje” (24 razy), w przyśredniówkowej – „amfibrachy” (21 razy). Przesuwki lub zbitki przycisków zachodzą w „stopach” inicjalnych. Część przesuwek polega na odwróceniu szyku na „amfibrach” + „trochej” (tak w C4/6, 11, 15, 23, C4v/1, 4, 5, 8); wśród zbitek mniej istotne jest sąsiedztwo przycisków mocnych ze słabymi, które wolno by w ogóle pominąć, niż rzadka oboczność mocnych (C4/24, C4v/2, 6). W „stopach” przyśredniówkowych jedyne prawie pewne odchylenie od wzorca rytmicznego ma C4/18: *Nie śmiem źle tuszyć*, gdzie zgodnie z akcentem logicznym przyjęto rozkład ´ – () ´ ´ ´ – , czyli „trocheja” z „palimbakchejem” albo „amfimakra” z „trochejem”, lecz przecież możliwy byłby zwykleszy związek „daktyla” z „trochejem” ´ – – () ´ ´ – . Czterokrotnie zaś człon zdaje się pulsować niby słabymi „antybakchejami” (C4/7, 13, C4v/2, 6). Bywają więc w nim miejsca o nieoczywistej rytmice, której odczyty prozodyjno-metryczne (np. C4v/1–2) mogą się wahać. Rytmika członu klauzulowego okazuje się bardziej regularna. Składają się na nią: w obu 10-zgłoskowcach „trochej” + „amfibrach”; w 9-zgłoskowcach 14 zestrojów „ditrocheicznych” (´) – ´ – przy wyrazach czterosylabowych z akcentem pobocznym oraz 7 zestrojów złożonych z wyposażonymi w samogłoskę spójnikami bądź przyimkami (np. C3v/25, C4/2, 21, C4v/5, 8), o zapisie, który również odpowiada „ditrochejom”. Jedynie w C4/11: *ze wszech Wenus* poeta zestroił chyba „antyspast” – ´ ´ ´ – .

Piąty zajmujący wersologicznie fragment *Odprawy* to wieszczba Kasandry D/22–D2/25. Liczy ona 56 wersów 12-zgłoskowych i samym wymiarem sylabowym otwiera swe niezwykłości formalne, gdyż zaliczał się on do struktur w wierszopisarstwie polskim dawnych, lecz nie pospolitych, zwłaszcza z tokiem stychicznym o wzorce średniówki 7 + 5. Wprawdzie tenże wzorec ma w *Odprawie* druga pieśń Chóru, ale obecnie – znowu po raz pierwszy w dziejach naszej poezji – pojawia się on bez rymów, a dyscyplinę jego organizacji regulował autor nowymi sposobami.

Zwraca naprzód uwagę, że interpunkcyjne wyznaczniki składni zbiegają się ze średniówką schematu 7 + 5 tylko w 26 wypadkach (w tym 10 razy są to znaki

mocne). Co prawda w żadnym z pozostałych 30 wersów poeta nie dopuścił do jej zatarcia, ale ich przestankowanie sygnalizuje przycisk i pauzy głosowe niesza-
blonowo: 15 wersów w ogóle brak wewnętrznej interpunkcji; 12 wersów roz-
kłada się na dwa człony o zmiennych proporcjach przerzutni średniówkowych:
od 2 + 10 sylab (Dv/4) przez 3 + 9, 4 + 8, 5 + 7 do 9 + 3 (D/23); 3 wersy liczą po
3 człony niejednakiej pojemności (tak D/22, gdzie człon drugi wyodrębnia nie
znak, lecz forma wokacji; D2/15, 17). Zagęszczenia znaków występują również
w „regularnych” członach 7 + 5 (tak Dv/7, 12, 18, 21, D2/6, 10, 11, 13). Pa-
ralelizmy więc składni i wersów stanowią mniejszość w monologu, ograniczaną
nadto przez 20 przerzutni (D/23→24, 24→25, 25→26; Dv/1→2, 2→3, 3→4,
12→13, 17→18, 18→19, 23→24, 24→25; D2/1→2, 2→3, 3→4, 6→7, 7→8,
8→9, 22→23, 23→24, 24→25). Istnieją w nim tedy również fragmenty wolne
od przerzutni, a najobszerniejszy, 7-wersowy, od słów: *Prozno się odejmuję* Dv/5,
jest sygnałem psychologicznym, który większym spokojem rytmu podkreśla re-
zygnację wieszczki z oporu i jej bezwolne już pogrążenie się w wymuszonym
przez boga transie – ale w całości kwestii Kasandry góruje tok przerzutniowy, już
na początku ogarniający jednym ciągiem 4 wersy (D/23–26).

Recytator kwestii otrzymał od autora inne środki przeprowadzenia słowa
przez wers tak, aby płynność uwydatnień i zawiesznień nie zacierała konturu
rytmiki. Poeta nie powtórzył wzorca sylabotonicznego, niemniej wypracował
dostateczne zrytmizowanie monologu. Zaznacza się tendencja do wyrównań
szyku trzech akcentów w członie 7-sylabowym i dwóch – w 5-sylabowym. Trzy
sekwencje przycisków wykazują rzeczywiście wysoką regularność. Nagłos ma
41 przycisków mocnych i 9 pobocznych (w inicjach typu *Nieszczęśliwa* Dv/11);
bezwzględne przesunięcie akcentu głównego na drugą sylabę zaszło tylko 2 razy
(D2/3, 23), a razem z możliwością słabych akcentacji pierwszej – 9 razy (D/25,
Dv/6, 15, 16, 20, D2/1, 15, 21, 24). Jeszcze stalsze jest akcentowanie szóstej
sylaby, tylko 4 razy (D/24, Dv/17, D2/13, 17) cofnięte na piątą i raz osłabione
mocnym jej (piątej) przyciskiem (D2/13). W skraju klauzuli Kochanowski ujed-
nostajnił akcent paroksytoniczny – z jednym a celnym wyjątkiem: oksytonem
D2/8. Oba pozostałe szyki są rozchwiane, lecz dają pewne wsparcie regularnym:
w członie 7-sylabowym na trzeciej sylabie spoczęło 31 przycisków (+ 1 pobocz-
ny); w członie 5-sylabowym na sylabie ósmej – 36 akcentów (+ 3 poboczne).
Dla porównania: w 20-wersowym Chórze II interpunkcja pokrywa się ze śred-
niówką tylko 3 razy, lecz pieśń tę stabilizuje w członie pierwszym wersu akcent
nagłosowy główny (10 razy) i poboczny (7 razy) oraz regularne ciągi akcentów
na sylabie szóstej (z wyjątkiem B2v/19, 23, 25), a w członie drugim – na sylabie
ósmej (prócz Bv/23), klauzule bez wyjątku paroksytoniczne, ograniczenie prze-
rzutni klauzulowych do zaledwie czterech i – rym. Tutaj zaś semantyczną war-
stwę wypowiedzi dźwiga, acz nie w pełni regularna, siatka prozodii. Przykłady
ekspresywnej funkcji nagłosu zawiera już wstęp monologu:

P o c o mie prozno, srogi Ápollo (,) trapisz,
 Ktorej wieszczego ducha dawszy, nie dales
 W a g i w słowich, ále me wszystkie prorocstwa
 N á w i á t r i d a, nie mając u ludzi więcej
 W i á r y nád baśni prozne i sny znikome?
 K o m u serce spętane álbo pamięci
 Z g u b á mojej pomoże? Komu z ust moich
 D u c h nie moj pożyteczni i zmysły wszystkie
 C i ę ż k i m, nieznosnym gościem opánowane?
 P r o z n o się odejmuję, ... (D/21–Dv/5).

Otwarcia retorycznie intensywne względnie semantycznie niebanalne można dostrzec i na innych miejscach, chociaż ich wybór nie jest pozbawiony arbitralności, jak przy: *Nieszczęśliwa* Dv/11, *Krwią opłynąć* 18, *Nieprzeplącony duchu* D2/1, *Trupokupcze* 4, *Bije ten koń* 11, *Czujcie, stróże* 13, *Okrutnego łwá szczęię* ... 19. Niekiedy pomnaża je anafora (Dv/9–10, 15–16), niekiedy zaś paralelizmy w głębi wersu, jak: *Nie władnę ... , nie jestem* Dv/6, *Owoż ... dwie słońcy, owoż dwie Troi, Owoż ...* Dv/9–10, *Nieszczęśliwa ... nieszczęsny* Dv/14, *Nie wodźcie ... nie wodźcie* D2/10, *Wielki ogień ... – tak wielki ogień* D2/14. Z kolei wzmocnione otwarcia członów klauzulowych z enjambement, to powtórzenie nagłosu Dv/1 w Dv/2: *Komu serce ... komu z ust moich*; dalej: *gwált mi się dzieje* Dv/5, znów konatywne: *Ciebie, moj brácie* Dv/21, następnie: *spalcie go ráczej* D2/11, *Mátko* D2/24; również: *złej wrożki łáni* Dv/11. Nacechowane skraje członów widać też w antytezie: *duchá dawsz y, nie dales Wagi* D/23–24, w paralelizmach: *łáni, złej wrożki łáni* Dv/11, *plákac nie bédziesz, ále wyć bédziesz* D2/25, w oksytonie: *Á to co zá koń Ták wielki* D2/8(–9).

Rekapitulując, wersyfikacja *Odprawy*, w „granicznych” strefach swoich elementów (w nagłosie i wygłosie członów średniówkowych i klauzulowych) mocno wsparta stylistyką, okazuje się systemem artystycznym głęboko przemyślanym i dopracowanym.

T.W.

★

Podstawą niniejszej edycji jest egzemplarz pierwodruku *Odprawy posłów greckich* (wariant B) przechowywany w zbiorach Muzeum Narodowego w Krakowie / Muzeum Książąt Czartoryskich, sygn. 2137/I (fotografie: Jarosław Cyganik).

Aneks

ZMIANY TEKSTOWE W STAROPOLSKICH WYDANIACH ODPRAWY POSŁÓW GRECKICH

LIST DO ZAMOJSKIEGO

A/4–5

- OdprA Podána ná Theátrum przed Krolem Jego Mścą y Krolową Jey Mścą
OdprB Podána ná Theátrum przed Krolem Jego Mścią y Krolową Jey Mścią
JK1A Podána ná Theátrum przed Królem Je^o. M. y Królową Jéy M.
JK1B Podána ná Theátrum przed Królem Je^o M. y Królową Jéy M.
JK1C Podána ná Theátrum przed Królem Je^o M. y Królową Jéy M.
JK1C₂ Podána ná Theátrum przed Królem Je^o M. y Królową Jéy M.
JK2 Podána ná Theátrum przed Kró. Je^o. M. y Kró. Jéy M.
JK3 Podána ná Theátrum przed Królem Je^o M. y Kró. Jéy M.
JK4 Podána ná Theátrum przed Królem J. M. Stephanem/ y Kró. Jéy M.
JK5 Podána ná Theátrum przed Krolem Je^o M. y Krolową Jey M.
JK6A Podána ná Theátrum przed Krolem Je^o M. y Krolową Jey M.
JK6B Podána ná Theátrum przed Krolem Je^o M. y Krolową Jey M.
JK7 Podána ná Theátrum przed Krolem I. M. y Krolową Jey M.
JK8 Podána ná Theátrum przed Krolem Je^o M. y Krolową Jey M.

A/8–9

- OdprA Ná Feście v Jego Mści Pána Podkánclerzego Koronnego
OdprB Ná Feście v Jego Mści Pána Podkánclerzego Koronnego
JK1A Ná Feście v Iego Mści Pána Iana Zamoyskiego, ná ón czas Podkánclérzého, á teraz Kánclérzá y Hetmáná wielkié^o Koronné^o
JK1B Ná Feście v Iego Msci Pána Ianá Zamoyskiego, ná on czas Podkánclérzého, á teraz Kánclérzá y Hetmáná wielkié^o Koronné^o
JK1C Ná feście v Je^o M. Pána Janá Zamoyfkiego / ná ón czas Podkánclérzého / á teraz Kánclérzá y Hetmáná wielkiego Koronnégo
JK1C₂ Ná feście v Je^o M. Pána Janá Zamoyfkiego / ná ón czas Podkánclérzého / á teraz Kánclérzá y Hetmáná wielkiego Koronnégo
JK2 Ná feście v Ie^o M. Pána Ianá Zamoyskiego, ná on czas Podkánclérzého, á teraz Kánclérzá y Hetmáná wielkiego Koronnégo
JK3 Ná feście v Ie^o M. Pána Ianá Zamoyfkiego, ná on czas Podkánclerzého, á teraz Kánclerzá y Hetmáná wielkiego Koronnégo
JK4 Ná feście v Ie^o M. Pána Ianá Zamoyfkiego, ná on czas Podkánclerzéo, á teraz Kánclérzá y Hetmáná wielkiego Koronnégo
JK5 Ná feście v Je^o M. Pána Janá Zamoyfkiego / ná on czas Podkánclerzego / á potym Kánclerzá y Hetmáná wielkiego Koronnego

- JK6A Ná fešćie v Je° M. Páná Janá Zamoyfkiego / ná on czás Podkánclerzego / á potym Kánclerzá y Hetmáná wielkiego Koronnego
 JK6B Ná fešćie v Je° M. Páná Janá Zamoyfkiego / ná on czás Podkánclerzego / á potym Kánclerzá y Hetmáná wielkiego Koronnego
 JK7 Ná Fešćie v J. M. Páná Janá Zamoyfkiego / ná on czás Podkánclerzego / á potym Kánclerzá y Hetmáná wielkiego Koronnego
 JK8 Ná fešćie v Ie° M. Páná Ianá Zamoyfkiego, ná on czás Podkánclerzego, á potym Kánclerzá y Hetmáná Wielkiego Koronnego

A2/1–5

- OdprA Memu miłościwemu Pánu/ Jego Mści Pánu/ Pánu Janowi Zamoyfkiemu / z Zamošcia / Podkánclerzemu Koronnemu. rć. rć. Służby fwe w łáfkę W. M. mego Miłościwego Páná zálecám
 OdprB Memu miłościwemu Pánu / Jego Mści Pánu / Pánu Janowi Zamoyfkiemu / z Zamošcia / Podkánclerzemu Koronnemu. rć. rć. Służby fwe w łáfkę W. M. mego Miłościwego Páná zálecám
 JK1A Do tegož Iego Milosci Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronného Przedmowá Janá Kochánowskiého
 JK1B Do tegož Iego Milosci Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronného Przedmowá J. Kochánowskiého
 JK1C Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronného Przedmowá J. Kochánowfkiego
 JK1C₂ Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronného Przedmowá J. Kochánowfkiego
 JK2 Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronného Przedmowá I. Kochánowfkiego
 JK3 Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronného Przedmowá I. Kochánowfkiego
 JK4 Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronného Przedmowá I. Kochánowfkiego
 JK5 Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronnego PRZEDMOWA J. Kochánowfkiego
 JK6A Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronnego PRZEDMOWA Janá Kochánowfkiego
 JK6B Do tegož Ie° M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronnego PRZEDMOWA Janá Kochánowfkiego
 JK7 Do tegož I. M. Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronnego, PRZEDMOWA Ianá Kochánowskiého
 JK8 Do tegož Iego Mošći Páná Kánclerzá y Hetmáná Koronnego PRZEDMOWA. Ianá Kochánowskiého

A2/11

- OdprA fie odwlec miało
 OdprB fie odwlec miało
 JK1A odwléc fye miało
 JK1B odwléc fye miało
 JK1C odwléc fie miało
 JK1C₂ odwléc fie miało
 JK2 odwléc fie miało
 JK3 odwléc fie miało
 JK4 odwléc fie miało
 JK5 odwlec fię miało

A2/22–23

- OdprA bo oni iuž ofobny chárakterem do tego máią
 OdprB bo oni iuž ofobny chárakterem do tego máią
 JK1A bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią
 JK1B bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią
 JK1C bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią
 JK1C₂ bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią
 JK2 bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią
 JK3 bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią
 JK4 bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią
 JK5 bo oni iuž ofobny chárakter do tego máią

JK6A	odwlec fię miáło	JK6A	bo oni iuż ofobny cháráktek do tego máią
JK6B	odwlec fię miáło	JK6B	bo oni iuż ofobny cháráktek do tego máią
JK7	odwlec fię miáło	JK7	bo oni iuż ofobny cháráktek do tego máią
JK8	odwlec fię miáło	JK8	bo oni iuż ofobny cháráktek do tego máią

A2v/6

OdprA	Dat. w Czárnolesie
OdprB	Dat. w Czárnolesie
JK1A	Dat. w Czárnolesie
JK1B	Dat. w Czárnolesie
JK1C	Dat. w Czárnolesie
JK1C ₂	Dat. w Czárnolesie
JK2	Dat. w Czárnolesie
JK3	Dan w Czárnolesie
JK4	Dat. w Czárnolesie
JK5	Dat. w Czárnolesie
JK6A	Dat. w Czárnolesie
JK6B	Dat. w Czárnolesie
JK7	Dat. w Czárnolesie
JK8	Dat. w Czárnolesie

A2v/9–11

OdprA	W. M. mego miłóściwego Páná flugá vprzeymy Jan Kochánowfki
OdprB	W. M. mego miłóściwego Páná flugá vprzeymy Jan Kochánowfki
JK1A	–
JK1B	–
JK1C	–
JK1C ₂	–
JK2	–
JK3	–
JK4	–
JK5	–
JK6A	–
JK6B	–
JK7	–
JK8	–

ODPRAWA POSŁÓW GRECKICH

	A3v/8		A4v/3
OdprA	w tych czáfiech przefzlych	OdprA	Widze/ ze bys mie ty prętko ofądził
OdprB	w tych czáfiech przefzlych	OdprB	Widze/ ze bys mie ty prętko ofądził
JK1A	w tych czáfiech przefzlych	JK1A	Widze/ ze bys mie ty prętko ofądził
JK1B	w tych czáfiech przefzlych	JK1B	Widze/ ze bys mie ty prętko ofądził
JK1C	w tych czáfiech przefzlych	JK1C	Widze/ ze bys mie ty prętko ofądził
JK1C ₂	w tych czáfiech przefzlych	JK1C ₂	Widze/ ze bys mie ty prętko ofądził
JK2	w tych czáfiech przefzlych	JK2	Widze/ ze bys mie ty prętko ofądził

JK3	w tych cząściach przefzłych	JK3	Widzę/ że byś mię ty prędko ofądził
JK4	w tych cząściach przefzłych	JK4	Widzę/ że byś mię ty prędko ofądził
JK5	w tych cząściach przefzłych	JK5	Widzę/ żebyś mię ty prędko ofądził
JK6A	w tych cząściach przyfzłych	JK6A	Widzę/ żebyś mię ty prędko ofądził
JK6B	w tych cząściach przyfzłych	JK6B	Widzę/ żebyś mię ty prędko ofądził
JK7	w tych cząściach przyfzłych	JK7	Widzę/ żebyś mię ty prędko ofądził
JK8	w tych cząściach przyfzłych	JK8	Widzę/ żebyś mię ty prędko ofądził

A4v/16

OdprA	że y krom twey łáfki
OdprB	że y krom twey łáfki
JK1A	że y okróm twéy łáfki
JK1B	że y okróm twéy łáfki
JK1C	że y okróm twéy łáfki
JK1C ₂	że y okróm twéy łáfki
JK2	że y okróm twéy łáfki
JK3	że y okróm twéy łáfki
JK4	że y okróm twéy łáfki
JK5	że y okrom twey łáfki
JK6A	że y krom twey łáfki
JK6B	że y krom twey łáfki
JK7	że y krom twey łáfki
JK8	że y krom twey łáfki

Bv/6

OdprA	bo czegoż mnie więcey
OdprB	bo czegoż mnie więcey
JK1A	bo czegoż mnie więcey
JK1B	bo czegoż mnie więcey
JK1C	bo czegoż mnie więcey
JK1C ₂	bo czegoż mnie więcey
JK2	bo czegoż mnie więcey
JK3	bo czegoż mnie więcey
JK4	bo czegoż mnie więcey
JK5	bo czegoż mnie więcey
JK6A	bo czegoż mnie więcey
JK6B	bo czegoż mnie więcey
JK7	bo czegoż mnie więcey
JK8	bo czegoż mnie więcey

B2v/22–23

OdprA	kiedyżkolwiek sřpraw sřwych vczynić Poczet maćie
OdprB	kiedyżkolwiek sřpraw sřwych vczynić Poczet maćie
JK1A	kiedyżkolwiek z sřpraw sřwych vczynić Poczet maćie
JK1B	kiedyżkolwiek z sřpraw sřwych vczynić Poczet maćie
JK1C	kiedyżkolwiek z sřpraw sřwych vczynić Poczet maćie
JK1C ₂	kiedyżkolwiek z sřpraw sřwych vczynić Poczet maćie

B/5

OdprA	w oftátmie záwodzą trudności
OdprB	w oftátmie záwodzą trudności
JK1A	záwodzą woftátmie trudności
JK1B	záwodzą w oftátmie trudności
JK1C	záwodzą w oftátmie trudności
JK1C ₂	záwodzą w oftátmie trudności
JK2	záwodzą w oftátmie trudności
JK3	záwodzą w oftátmie trudności
JK4	záwodzą w oftátmie trudności
JK5	záwodzą w oftátmie trudności
JK6A	záwodzą w oftátmie trudności
JK6B	záwodzą w oftátmie trudności
JK7	záwodzą w oftátmie trudności
JK8	záwodzą w oftátmie trudności

B2/25

OdprA	Co iuż powtarzam nie raz
OdprB	Co iuż powtarzam nie raz
JK1A	Co iuż powtarzam nie raz
JK1B	Co iuż powtarzam nie raz
JK1C	Co iuż powtarzam nie raz
JK1C ₂	Co iuż powtarzam nie raz
JK2	Co iuż powtarzam nie raz
JK3	Co iuż powtarzam nie raz
JK4	Co iuż powtarzam nie raz
JK5	To iuż powtarzam nie raz
JK6A	To iuż powtarzam nie raz
JK6B	To iuż powtarzam nie raz
JK7	To iuż powtarzam nie raz
JK8	Co iuż powtarzam nie raz

JK2 kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie
 JK3 kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie
 JK4 kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie
 JK5 kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie
 JK6A kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie
 JK6B kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie
 JK7 kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie
 JK8 kiedyzkolwiek z spraw fwych czyniń Poczet maćie

B3v/2

OdprA Bo ácz ći to podobno nie dármo rzeczono
 OdprB Bo ácz ći to podobno nie dármo rzeczono
 JK1A Bo ácz ći to podobno nie dármo rzeczono
 JK1B Bo ácz ći to podobno nie dármo rzeczono
 JK1C Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK1C₂ Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK2 Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK3 Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK4 Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK5 Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK6A Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK6B Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK7 Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono
 JK8 Bo áczći to podobno nie dármo rzeczono

B4/4

OdprA Vcćił mię
 OdprB Vcćił mię
 JK1A Vczćił mię
 JK1B Vczćił mię
 JK1C Vczćił mię
 JK1C₂ Vczył mię
 JK2 Vczćił mię
 JK3 Vczćił mię
 JK4 Vczćił mię
 JK5 Vczył mię
 JK6A Vczył mię
 JK6B Vczył mię
 JK7 Vczył mię
 JK8 Vczył mię

B4/6–7

OdprA Abych téz był żony fwey ludzkim obyczáiem Doftawał
 OdprB Abych téz był żony fwey ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK1A A bych téz był żony fwéy ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK1B A bych téz był żony fwéy ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK1C A bych téz był żony fwéy ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK1C₂ A bych téz był żony fwéy ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK2 A bych téz był żony fwéy ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK3 A bych téz był żony fwéy ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK4 A bych téz był żony fwéy ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK5 A bych téz był żony fwey ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK6A A bych téz był żony fwey ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK6B A bych téz był żony fwey ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK7 A bych téz był żony fwey ludzkim obyczáiem Doftawał
 JK8 A bych téz był żony fwey ludzkim obyczáiem Doftawał

B4/26

OdprA Abyś téz tego dobrze niechćiał fam pámiętáć
 OdprB Abyś téz tego dobrze niechćiał fam pámiętáć
 JK1A A byś téz tego dobrze niechćiał fam pámiętáć
 JK1B A byś téz tego dobrze niechćiał fam pámiętáć
 JK1C A byś téz tego dobrze niechćiał fam pámiętáć

JK1C ₂	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK2	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK3	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK4	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK5	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK6A	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK6B	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK7	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać
JK8	A byś téż tego dobrze niechciał fam pámiętać

Cv/1

OdprA	Pántus/ y Tumites
OdprB	Pántus/ y Tumites
JK1A	Pánthes/ y Thymoetes
JK1B	Pánthes/ y Thymoetes
JK1C	Pánthes/ y Thymoetes
JK1C ₂	Pánthes/ y Thymoetes
JK2	Pánthes/ y Thymoetes
JK3	Pánthes/ y Thymaetes
JK4	Pánthes/ y Thymoetes
JK5	Pánthes/ y Thymoetes
JK6A	Pánthes/ y Thymoetes
JK6B	Pánthes/ y Thymoetes
JK7	Pánthes/ y Thymoetes
JK8	Pánthes/ y Thymoetes

Cv/7–8

OdprA	náfzych fię żon będą Y dzieci vpominác
OdprB	náfzych fię żon będą Y dzieci vpominác
JK1A	náfzych fye żon będą Y dzieci vpominác
JK1B	náfzych fie żon będą Y dzieci będą vpominác
JK1C	náfzych fie żón będą Y dzieci będą vpominác
JK1C ₂	náfzych fie żón będą Y dzieci będą vpominác
JK2	náfzych fie żón Y dzieci będą vpominác
JK3	náfzych fie żón Y dzieci będą vpominác
JK4	náfzych fie żón Y dzieci będą vpominác
JK5	náfzych fię żon będą Y dzieci będą vpominác
JK6A	náfzych fię żon będą Y dzieci vpominác
JK6B	náfzych fię żon będą Y dzieci vpominác
JK7	náfzych fię żon będą Y dzieci vpominác
JK8	náfzych fię żon będą Y dzieci vpominác

Cv/16

OdprA	ále nie z fwą háńbą
OdprB	ále nie z fwą háńbą
JK1A	ále nie z fwą háńbą
JK1B	ále nie z fwą háńbą
JK1C	ále nie z fwą háńbą
JK1C ₂	ále nie z fwą háńbą
JK2	ále nie z fwą háńbą
JK3	ále nie fwą háńbą
JK4	ále nie z fwą háńbą
JK5	ále nie z fwą háńbą
JK6A	ále nie z fwą háńbą
JK6B	ále nie z fwą háńbą
JK7	ále nie z fwą háńbą
JK8	ále nie z fwą háńbą

C2/4

OdprA	ponieważ fámiŕf okazáli
OdprB	ponieważ fámiŕf okazáli
JK1A	ponieważ fámi okazáli
JK1B	ponieważ fámi okazáli
JK1C	ponieważ fámi okazáli
JK1C ₂	ponieważ fámi okazáli
JK2	ponieważ fámi okazáli
JK3	ponieważ fámi okazáli
JK4	ponieważ fámi okazáli
JK5	ponieważ fámi okazáli
JK6A	ponieważ fami okazáli
JK6B	ponieważ fámi okazáli
JK7	ponieważ fámi okazáli
JK8	ponieważ fami okazáli

C2/5–6

OdprA	Acz ci ALEXánder Brátá przy ſieſtrze nie wziął
OdprB	Acz ci ALEXánder Brátá przy ſieſtrze nie wziął
JK1A	Aczci Alexánder Brátá przy ſieſtrze nie wziął
JK1B	Aczci Alexánder Brátá przy ſieſtrze nie wziął

JK1C Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze nie wziął
 JK1C₂ Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze nie wziął
 JK2 Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze nie wziął
 JK3 Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze niewziął
 JK4 Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze niewziął
 JK5 Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze niewziął
 JK6A Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze niewziął
 JK6B Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze niewziął
 JK7 Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze niewziął
 JK8 Aczci Alexánder Brátá przy sieftrze niewziął

C2v/5

OdprA rozftapmy fie oto
 OdprB rozftapmy fie oto
 JK1A rozftapmy fie oto
 JK1B rozftapmy fie oto
 JK1C rozftapmy fie oto
 JK1C₂ rozftapmy fie o to
 JK2 rozftapmy fie o to
 JK3 rozftapmy fie o to
 JK4 rozftapmy fie o to
 JK5 rozftapmy fie o to
 JK6A rozftapmy fie o to
 JK6B rozftapmy fie o to
 JK7 rozftapmy fie o to
 JK8 rozftapmy fie o to

C2v/15

OdprA A ták/ co z dobrym niechay będzie poſpolitym
 OdprB A ták/ co z dobrym niechay będzie poſpolitym
 JK1A A ták/ co z dobrém niechay będzie poſpolitym
 JK1B A ták/ co z dobrém niechay będzie poſpolitym
 JK1C A ták/ co z dobrém niechay będzie poſpolitym
 JK1C₂ A ták/ co z dobrém niechay będzie poſpolitym
 JK2 A ták/ co z dobrém niechay będzie poſpolitym
 JK3 A ták/ co z dobrém niechay będzie poſpolitym
 JK4 A ták/ co z dobrém niechay będzie poſpolitym
 JK5 A ták co z dobrem niechay będzie poſpolitym
 JK6A A ták co z dobrem niechay będzie poſpolitym
 JK6B A ták co z dobrem niechay będzie poſpolitym
 JK7 A ták co z dobrem niechay będzie poſpolitym
 JK8 A ták co z dobrem niechay będzie poſpolitym

C4/6

OdprA Zá którą o to wtropy proſto
 OdprB Zá którą o to wtropy proſto
 JK1A Zá którą oto w tropy proſto
 JK1B Zá którą oto w tropy proſto
 JK1C Zá którą oto w tropy proſto
 JK1C₂ Zá którą oto w tropy proſto
 JK2 Zá którą oto w tropy proſto
 JK3 Zá którą oto w tropy proſto
 JK4 Zá którą oto w tropy proſto
 JK5 Zá którą oto w tropy proſto
 JK6A Zá którą oto w tropy proſto
 JK6B Zá którą oto w tropy proſto
 JK7 Zá którą oto w tropy proſto
 JK8 Zá którą oto w tropy proſto

C4v/8

OdprA zágrzmią
 OdprB zágrzmią
 JK1A zágrzmią
 JK1B zágrzmią
 JK1C zágrzmią
 JK1C₂ zágrzmią
 JK2 zágrzmią
 JK3 zágrzmią
 JK4 zágrzmią
 JK5 zábrzmią
 JK6A zábrzmią
 JK6B zábrzmią
 JK7 zábrzmią
 JK8 zábrzmią

C4v/17

OdprA Ták pewnej
 OdprB Ták pewnej
 JK1A Ták pewnie

D/23

OdprA Ktorey wiefczego ducha dawfzy
 OdprB Ktorey wiefczego ducha dawfzy
 JK1A Którey wiefczego Ducha dawfzy

JK1B	Ták pewnie	JK1B	Który wiefczego Duchá dawfzy
JK1C	Ták pewnie	JK1C	Który wiefczego Duchá dawfzy
JK1C ₂	Ták pewnie	JK1C ₂	Który wiefczego Duchá dawfzy
JK2	Ták pewnie	JK2	Który wiefczego Duchá dawfzy
JK3	Ták pewnie	JK3	Który wiefczego Duchá dawfzy
JK4	Ták pewný	JK4	Który wiefczego Duchá dawfzy
JK5	Ták pewnie	JK5	Ktory wiefczego Duchá dawfzy
JK6A	Ták pewnie	JK6A	Ktory wiefczego Duchá dawfzy
JK6B	Ták pewnie	JK6B	Ktory wiefczego Duchá dawfzy
JK7	Ták pewnie	JK7	Ktory wiefczego Duchá dawfzy
JK8	Ták pewney	JK8	Ktory wiefczego Duchá dawfzy

Dv/12–13

OdprA	nie dopufzczayćie Tey niezdárzoney goście nigdziey do ziemie
OdprB	nie dopufzczayćie Tey niezdárzoney goście nigdziey do ziemie
JK1A	nie dopufzczayćie Tëy niezdárzonéy goście nigdziey do ziemie
JK1B	nie dopufzczayćie Tëy niezdárzonéy goście nigdziey do ziemie
JK1C	nie dopufzczayćie Tëy niezdárzonéy goście nigdziey do ziemie
JK1C ₂	nie dopufzczayćie Tëy niezdárzonéy goście nigdziey do ziemie
JK2	nie dopufzczayćie Tëy niezdárzonéy goście nigdziey do ziemie
JK3	niedopufzczayćie Tëy niezdárzonéy goście nigdziey do ziemie
JK4	nie dopufzczayćie Tëy niezdárzonéy goście nigdziey do ziemie
JK5	nie dopufzczayćie Tey niezdárzoney gościey nigdziey do ziemie
JK6A	nie dopufzczayćie Tey niezdárzoney gościey nigdy do ziemie
JK6B	niedopufzczayćie Tey niezdárzoney gościey nigdy do ziemie
JK7	niedopufzczayćie Tey niezdárzoney gościey nigdy do ziemie
JK8	nie dopufzczayćie Tey niezdárzoney gościey nigdy do ziemie

D2/21

OdprA	fwe
OdprB	fwe
JK1A	fwé
JK1B	fwé
JK1C	fwé
JK1C ₂	fwé
JK2	fwé
JK3	fwé
JK4	fwoie
JK5	fwe
JK6A	fwe
JK6B	fwe
JK7	fwe
JK8	fwe

D3/13

OdprA	Wfzytko fię woyfko tedyfz ma ruźyć
OdprB	Wfzytko fię woyfko tedyfz ma ruźyć
JK1A	Wfzytko fye woyfko tedyfz ma ruźyć
JK1B	Wfzytko fie woyfko tedyfz ma ruźyć
JK1C	Wfzytko fie woyfko tedyfz ma ruźyć
JK1C ₂	Wfzytko fie woyfko tedyfz ma ruźyć
JK2	Wfzytko fie woyfko tedyfz ma ruźyć
JK3	Wfzytko fie woyfko tedyfz ma ruźyć
JK4	Wfzytko fie woyfko tedyfz ma ruźyć
JK5	Wfzytko fię to woyfko tedyfz ma ruźyć
JK6A	Wfzytko fię to woyfko tedyfz ma ruźyć
JK6B	Wfzytko fię to woyfko tedyz ma ruźyć
JK7	Wfzytko fię to woyfko tedyz ma ruźyć
JK8	Wfzytko fię to woyfko tedyfz ma ruźyć

D3/19–20

OdprA	ále wfzyfcy przedfię W ieden cel przedfię biia
OdprB	ále wfzyfcy przedfię W ieden cel przedfię biia

D3/22

OdprA	Aż obronę wárdzim
OdprB	Aż obronę wárdzim

JK1A	ále wżyfcy przedsię W ieden cél bią	JK1A	Aż obronę vrádzimy
JK1B	ále wżyfcy przedsię W ieden cél bią	JK1B	Aż obronę vrádzimy
JK1C	ále wżyfcy przedsię W ieden cél bią	JK1C	Aż obronę vrádzimy
JK1C ₂	ále wżyfcy przedsię W ieden cél bią	JK1C ₂	Aż obronę vrádzimy
JK2	ále wżyfcy przedsię W ieden cél bią	JK2	Aż obronę vrádzimy
JK3	ále wżyfcy przedsię W ieden cél bią	JK3	Aż obronę vrádzimy
JK4	ále wżyfcy przedsię W ieden cél bią	JK4	Aż obronę vrádzimy
JK5	ále wżyfcy przedsię W ieden cel bią	JK5	Aż obronę vrádzimy
JK6A	ále wżyfcy przedsię W ieden cel bią	JK6A	Aż obronę vrádzimy
JK6B	ále wżyfcy przedsię W ieden cel bią	JK6B	Aż obronę vrádzimy
JK7	ále wżyfcy przedsię W ieden cel bią	JK7	Aż obronę vrádzimy
JK8	ále wżyfcy przedsię W ieden cel bią	JK8	Aż obronę vrádzimy

ORPHEUS SARMATICUS

D3v/3
 OdprA veftra
 JK1A veftra
 JK1B veftra
 KochLyr veftro

D3v/4
 OdprA Non est decidiae,
 JK1A Non est decidiae,
 JK1B Non est decidiae,
 KochLyr Non est defidiae

D3v/5
 OdprA choraeis
 JK1A choreis
 JK1B choreis
 KochLyr choréis

D3v/6
 OdprA simultatesque
 JK1A simultatesque
 JK1B simultatesque
 KochLyr simultatesué

D3v/7-8
 OdprA coetus, Amplius est tutum. Cura
 JK1A coetus, Amplius est tutum. Cura
 JK1B coetus, Amplius est tutum. Cura
 KochLyr coetus. Amplius est tutum, cura

D3v/8
 OdprA Cura & metus acrior infat
 JK1A Cura & metus acrior infat:
 JK1B Cura & metus acrior infat:
 KochLyr cura & metus acrior infat:

D3v/11
 OdprA ab aurora
 JK1A ab aurora
 JK1B ab aurora
 KochLyr ab Aurora

D3v/12
 OdprA infans fugiensque
 JK1A infans fugiensque
 JK1B infans fugiensque
 KochLyr infans fugiensque

D3v/16
 OdprA fefe, qui
 JK1A fefe, qui
 JK1B fefe, qui
 KochLyr fefe, qui

D3v/18
 OdprA Inuidia
 JK1A Inuidia
 JK1B Inuidia
 KochLyr Inuidiã

D3v/19
 OdprA memorem, Europaeque
 JK1A memorem, Europaeque
 JK1B memorem, Europaeque
 KochLyr memorem Europaeque

D3v/19
 OdprA Tyrannum
 JK1A tyrannum
 JK1B tyrannum
 KochLyr tyrannum

D3v/21
 OdprA aucta
 JK1A aucta
 JK1B aucta
 KochLyr arcta

D3v/22
 OdprA formidauere
 JK1A formidauère
 JK1B formidauère
 KochLyr formidauere

D3v/23
 OdprA Nunc terra, victorque mari omnem
 JK1A Nunc terra, victorque mari omnem
 JK1B Nunc terra, victorque mari omnem
 KochLyr Nunc terra victorque mari, omnem

D3v/24
 OdprA ripa
 JK1A ripa
 JK1B ripa
 KochLyr ripa

D4/3
 OdprA Obrepente, stupes,
 JK1A Obrepente, stupes,
 JK1B Obrepente, stupes,
 KochLyr Obrepente stupes,

D4/7
 OdprA Nec quò
 JK1A Nec quo
 JK1B Nec quo
 KochLyr Non quò

D4/7-8
 OdprA latius armis. Libertas patriaeque falus agitur. Neque verò
 JK1A latius armis. Libertas patriaeque falus agitur. Neque verò
 JK1B latius armis. Libertas patriaeque falus agitur. Neque verò
 KochLyr latius armis, Libertas patriaeque falus agitur, neque verò

D4/8
 OdprA Libertas patriaeque
 JK1A Libertas patriaeque
 JK1B Libertas patriaeque
 KochLyr Libertas patriaeque

D4/11
 OdprA Fluminauè
 JK1A Fluminaué
 JK1B Fluminaúe
 KochLyr Fluminaúe

D4/14
 OdprA infoelix
 JK1A infelix
 JK1B infelix
 KochLyr infelix

D4/14-15
 OdprA vita, Heu, quàm turpe
 JK1A vita. Heu, quàm turpe
 JK1B vita. Heu, quàm turpe
 KochLyr vita. Heu quàm turpe

D4/17
 OdprA quaeisfse
 JK1A quaeiffle
 JK1B quaesiffè
 KochLyr quaeiffle

D4/18
 OdprA feclo
 JK1A feclo
 JK1B feclo
 KochLyr faeclo

D4/19

OdprA fama
JK1A fama
JK1B fama
KochLyr fama

D4/23

OdprA Omnes vnus amor
JK1A Omnes vnus amor
JK1B Omnes vnus amor,
KochLyr Omnes vnus amor,

D4/25

OdprA En, quod adhuc femper tibi,
JK1A En, quod adhuc femper tibi,
JK1B En, quod adhuc femper tibi,
KochLyr En quod adhuc, femper tibi,

D4/26

OdprA praefto
JK1A praefto
JK1B praefto
KochLyr praefto

D4/28

OdprA Rex tuus: haud vlli
JK1A Rex tuus: haud vlli
JK1B Rex tuus: haud vlli
KochLyr Rex tuus haud vlli

D4v/ 4

OdprA fed militia, Martisque
JK1A fed militia, Martisque
JK1B fed militia, Martisque
KochLyr fed militia Martisque

D4v/6

OdprA fub axè
JK1A fub axe
JK1B fub axe
KochLyr fub axe

D4v/7

OdprA agé
JK1A age
JK1B age
KochLyr age

D4v/9–10

OdprA triumphos Antiqua
JK1A triumphos Antiqua
JK1B triumphos, Antiqua
KochLyr triumphos Antiqua

D4v/10

OdprA diisque
JK1A diisque
JK1B diisque
KochLyr diisque

M. O.

Wykaz błędów druku

ODPRAWA POSŁÓW GRECKICH

Lokalizacja	Jest	Powinno być
A/6	Koku	Roku
A2/11	miało	miało
A2/23	chárakterem	characterem
A4/4	rady	rády
A4/22	przyiáciellka	przyiáciellka
A4v/26	żywali	żywali
B/15	widziálá	widziálá
B/25	za	zá
Bv/7	Niedoftawalo	Niedoftawalo
Bv/7	Kfiąząt	Kfiąząt
Bv/9	Dał	Dał
Bv/12	łamá	łámá
Bv/20	nałze	nálze
B2/15	nizli	niżli
B2v/4	Co námniey	Co namniey
B2v/7	omiefkánia	omiefzkánia
B3/4	Przełożonych	Przełożonych
B3/13	przyniołł	przyniołł
B3v/15	Włtytkim	Włzytkim
B3v/18	abo	ábo
B4/12	łami	łámi
B4/15	łamego	łámego
B4v/7	Rozlegał	Rozlegał
B4v/12	ludzmi	ludźmi
C/4	oyczyżny	oyczyżny
C/17	práwdá	prawdá
Cv/1	Tumites	Thymoetes
Cv/3	mowił	mowił
Cv/19	Gráecki	Graecki
C2/19	tez	też

C2v/13	niemogła	niemogła
C2v/16	tez	tez
C3/6	żlotem	żlotem
C3v/4	mężmi	mężmi
C3v/14	Kłádę	Kłádę
C3v/15	wás	was
C3v/21	białofkrzydła	białofkrzydła
C3v/21	plawácżko	plawácżko
C4/1	nošilá	nošilá
C4/2	za	zá
C4/12	Bogini	Bogin
C4/12	zápłáciła	zápłáciła
C4/17	małżeńftwá	małżeńftwá
C4/18	zle	źle
C4v/19	włtytkich	włzytkich
D/1	ludzmi	ludzmi
D/14	Ato	A to
Dv/19	wdzięcżna	wdzięcżna
D2/6	Coz	Coż
D2/12	fami	fámi
D2/13	podeyżrzána	podeyżrzána
D2/17	čas	čas
D2v/2	Wyprowadzmy	Wyprowadźmy
D2v/2	vpracowaná	vpracowána
D2v/7	lekcze	lekce
D2v/9	że bych	żebych
D3/9	ná kotwicách	ná kotwiách
D3/16	Menelaow	Meneláow
D3/17	więźniá	więźniá
D3/25	radzmy	radźmy
D3/26	Rádzmy	Radźmy

ORPHEUS SARMATICUS

Lokalizacja	Jest	Powinno być
D3v/22	aucta	arcta
D4/17	quaeifsfse	quaeifse
D4v/6	fub axè	fub axe
D4v/7	agé	age

Tekst

Odprawa posłów greckich

Reprodukcja fototypiczna

Transkrypcja

Orpheus Sarmaticus

Reprodukcja fototypiczna

Transkrypcja

Przekład filologiczny

Odprawa posłów greckich

JANA KOCHANOWSKIEGO

Podana na teatrum przed Krolem Jego M<i>lo>scia
i Krolowa Jej M<i>lo>scia w Jazdowie nad War-
szawa dnia dwunastego stycznia roku Pán-
skiego MDLXXVIII
na feście u Jego M<i>lo>sci Pána podkánclerzego
koronnego.

5

W Warszawie, MDLXXVIII.

10

[A]

72

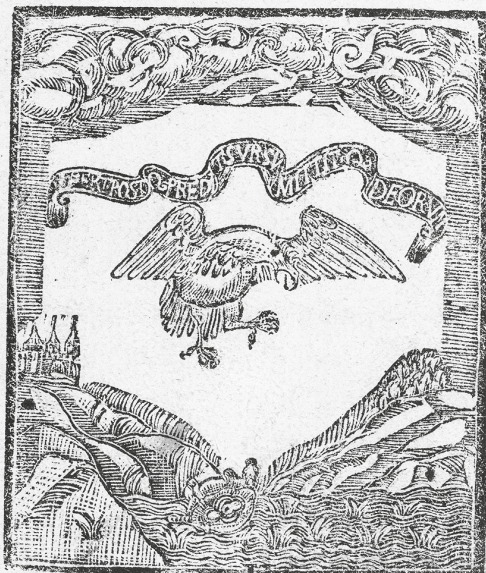
Odprawa Posłow Graeckich.

NR 15598

IANA KOCHANOVVSKIEGO.

Podána ná Theátrum przed Krolem Jeg Mścia
y Krolowa Jey Mścia/ w Jazdowie nád Wár-
sáwa. Dniá dwunastego Stycznia/ Roku Páń-
skiego. M. D. LXXVIIj.

Ná fescie v Jeg Mści Pána Podkánclerzego
Koromego.

W Wársáwie/ M. D. LXXVIIj.

XXXVII. C. 136

2137/1

[Av]

75

<http://rcin.org.pl>

Memu Miłościwemu Pánu, Jego
M<i>łości Pánu, Pánu Janowi Zamoyskiemu z Za-
mościa, podkánclerzemu koronnemu *etc., etc.*

Służby swe w łaskę W<ászej> M<i>łości mego
Miłościwego Páná zalecam.

5

Wczorá dopiero oddano mi obádwá
listy zá raz, ktores W<ásza> M<i>łóść do mnie o-
koło tej trájedyjej pisał. Á iżem
przedtym nie wiedział o tych liściech,
spodziewałem sie, że zá tymi czasow
odwłokámi i mej trájedyjej sie odwlec miáło, ál-
bo ráczej że ták ze mná zostác miáła molom ná po-
karm álbo ná trąbki do ápteki. Jákom listy W<ászej>
M<i>łości przeczytał, nie było času popráwowác, bom
wszytek musiał *insumere* ná przepisánie. *Quicquid*
id est – á baczę, że błazeństwo, i W<ásza> M<i>łóść sam podo-
bno rzeczesz – posyłam W<ászej> M<i>łóści tym śmielej, cho-
cia niemász co, zem to jeszcze z przodku W<ászej> M<i>łóści o-
powiádał, że to nie miáło być *ad amussim*, bo mistrz
nie po temu. Rzeczy też drugie nie wedla uszu
nászych. *Inter cetera* trzy są chory, á trzeci jákoby
greckim chorom przygánia, bo oni już osobny
characterem do tego máją; nie wiem, jáko to w
polskim języku brzmieć będzie. Ále w tym niech
będzie *arbitrium* W<ászej> M<i>łóści, álbo ráczej we wszystkim.

10

15

20

25

Bárzo

A2

76

Wiemu miłościwemu Pánu / Jego
Mści Pánu / Pánu Janowi Zamoyfkiemu / z dacz
mością / Podkánclerzemu Koronnemu. zc. zc.

Służby swe w lástce W. M. mego
Miłościwego Pána zálecam.

Czorá dopiero oddano mi obádwá
listy záraz ktoreś W. M. do mnie o z
koto they Trágedyey písał. A izem
przedtym niewiedział o tych listciech /
spodziewałem sie / że zá tymi czasow
odwlokám y mey trágedyey sie odwlec miało / ál
bo ráczey że tať zemna zostać miała molom ná po
karm álbo ná trabki do apteki. Jákom listy W.
M. przeczytał / nie było czasu popráwowác: bom
wszytek musiał insumere ná przepísanie. Quicquid
id est, á bacze że blazenstwo / y W. M. sam podo
bno rzeczesz: posyłam W. M. tym śmieley / cho
cia niemáš co / zem to ieszcze z przodku W. M. o z
powiádał / że to nie miało być ad amulsim: bo mistrz
nie potemu. Rzeczy thez drugie nie wedla vszu
nášych. Inter cetera trzy są chory / á trzeci iáko by
Graeckim chorom przygánia: bo oni iuz osobny
chárákterem do thego máia: niewiem iáko tho w
Polskim iezyku brzmieć bedzie. Ale w tym niech
bedzie arbitrium W. M. álbo ráczey we wszytkim.

A ij

Bárzo

Bárzobych tho byl rad vczynil / zebych byl sam
prašens W. M. teraz služby swe ofiarowal / ále
mi zle zdrowie nie da. Nie radbych przedsie oz
mieszkal przenosin W. M. iesli Salus tak bedzie
chciála. Záтым sie lásce W. M. mego miłości-
wego Pána zálecam. Dat. w Czárnolesie dwu-
dziesiątego wtorego dnia Grudnia. Roku Bożego/
M. D. LXXVIIj.

W. M. mego miłościwego Pána

fluga vprzeymy

Jan Kochánowski.

Bárzo bych to był rad uczynił, żebych był sam
praesens W<ászej> M<iłości> teraz służby swe ofiarował, ále
mi złe zdrowie nie da. Nierad bych przedsię o-
mieszkał przenosin W<ászych> M<iłości>, jesli *Salus* ták będzie
chciálá. Zátym sie lásce W<ászej> M<iłości> mego miłosci-
wego Páná zálezam. *Dat<um>* w Czárnolesie dwu-
dziestego wtorego dnia grudniá roku Bożego
MDLXXVII.

5

W<ászej> M<iłości> mego miłosciwego Páná
sługá uprzejmy
Jan Kochánowski

10

[A2v]

PERSONY

ÁNTENOR

ÁLEKSÁNDER, ktorego i Párysem zowią

HELENÁ

Páni stára

5

Posel Párysow

ULYSSES

posłowie greccy

MENELÁUS

PRYJÁMUS krol trojáński

10

KASSÁNDRÁ

Rotmistrz

Więzień

CHORUS z pánien trojáńskich

Spráwá w Trojej

15

A3

80

PERSONA.

ANTENOR

ALEXANDER, ktorego y Parysem zowia.

HELENA.

Páni stára.

Poset Parysow.

VLYSSES.

Postowie Graeccy.

MENELAVS.

PRIAMVS Krol Troiánski.

KASSANDRA.

Kothmistrz.

Wiezien.

CHORVS; pánién Troiánskich.

Spráwa w Troiey.

2 iij

Odprawa

ANTENOR.

COm dawno tuszył/ y w głos opowiadał
Ze obelżenia/ y krzywdy tak znaczney
Cierpieć nie mieli waleczni Graekowie :
Teraz już posty ich v siebie mamy/
Ktorzy sie tego v nas domagają/
Aby Helená była im wydana :
Ktora w tych częstych przeszłych **ALEX**ánder
Bedac w Graecyey gość nie prawie wierny
Vniośt od meżá/ y przez bystre morze
Do Trojańskiego miásta przyprowadził.
Te iesli wrocim / y meżowi w rece
Oddamy / mozem siedziec zá pokojem :
Lecz iesli z niczym postowie odiáda/
Tegoż dnia nowin sluchaymy / że Graeczyn
Z morzá wysiáda/ y ziemie wojuie.
Cznie o sobie/ widze/ **ALEX**ánder.
Práctyki czyni towarzysztwá zbiera/
Sle vpominki/ áż y mnie nie miná/
A mnie y dom moy / y co mam z swych przodków
Nie iest przedáyno. a miałbych swa wiáre
Ná targ wynosić : vchowa mie tego
Bog moy. Nie vfa swey sprawiedliwosci/
Kto zlotu mowic od siebie rzecz káże/
Lecz y to człowiek máłego baczenia

Ktory

Odprawa

ÁNTENOR

Com dawno tuszył i w głos opowiadał,
Że obelżenia i krzywdy tak znacznej
Cierpieć nie mieli waleczni Grekowie,
Teraz już posły ich u siebie mamy, 5
Ktorzy sie tego u nas domagają,
Áby Helená byłá im wydaná.
Ktorá w tych czásiech przeszłych Áleksánder
Będąc w Grecyje, gość niepráwie wierny,
Uniosł od mężá i przez bystre morze 10
Do trojáńskiego miásta przyprowadził.
Tę jesli wrocim i mężowi w ręce
Oddamy, możem siedzieć zá pokojem,
Lecz jesli z niczym posłowie odjadą,
Tegoż dnia nowin słuchajmy, że Greczyn 15
Z morzá wysiáda i ziemię wojuje.
Czuje o sobie, widzę, Áleksánder:
Práktyki czyni, towarzysztwá zbiera,
Śle upominki, áż i mnie nie minął.
Á mnie i dom moj, i co mam z swych przodkow, 20
Nie jest przedájno. Á miáłbych swá wiárę
Ná targ wynosić, uchowa mię tego
Bog moj. Nie ufa swej sprawiedliwosci,
Kto złotu mowić od siebie rzecz każe,
Lecz i to człowiek máłego baczenia, 25
Ktory

[A3v]

posłów greckich

- 25 Ktory ná zgubę rzeczypospolitej
Podárki bierze, jákoby sam tylko
W cále miał zostác, kiedy wszystko zginie.
Ále mnie czás do rády, bo dziś krol chce pošy
Odpráwowác. Snadź widzę Áleksándrá? Ten jest. 5
- ÁLEKSÁNDER – ÁNTENOR
- 30 ÁL.: Jáko mi niemal wszyscy obiecali,
Cny Ántenorze, proszę, i ty sprawie
Mej bądź przychylnym przeciw pošóm greckim.
ÁN.: Á ja z chęcią rad, zacny krolewice, 10
Cokolwiek będzie sprawiedliwość niosła
I dobre rzeczypospolitej nászej.
ÁL.: Wymowki niemász, gdy przyjaciel prosi.
ÁN.: Przyzwalam, kiedy o słuszną rzecz prosi.
ÁL.: Obcemu więcej życzyć niżli swemu, 15
Coś niedáleko zda sie od zazdrości.
40 ÁN.: Przyjacielowi więcej niżli prawdzie
Chcieć służyć, zda sie przeciw przystojności.
ÁL.: Ręká umywa rękę, nogá nogi
Wspiera: przyjaciel port przyjacielowi. 20
ÁN.: Wielki przyjaciel przystojność – tą sobie
45 Rozkázác służyć nie jest przyjacielska.
ÁL.: W potrzebie, mówią, doznác przyjacielá.
ÁN.: I toć potrzebá, gdzie sumnienie płáci.
ÁL.: Piękne sumnienie: stać przy przyjacielu. 25
ÁN.: Jeszcze piękniejsze: zostawác przy prawdzie.
Gre-

[A4]

Posłow Graeckich.

Ktory ná zgube Rzeczypospolitey
Podárki bierze : iáko by sam tylko
Wcale miał zostác / kiedy wszystko zginie.
Ale mnie czas do rady : bo dziś Krol chce posty
Odprować : suadź widze ALEXANDRÁ : ten jest.

ALEXANDER. ANTENOR.

AL. Jáko mi niemal wszyscy obiecali/
Cny Antenorze / proszę / y ty sprawie (ckim.
Mey bądź przychylny przeciw postom Graes

AN. A iaz chęcia rad / zacny Krolewiczę
Cokolwiek będzie sprawiedliwość nioślá /
I dobre Rzeczypospolitey ná szęy.

AL. Wymowki nie máś / gdy przyiaciel prosi.

AN. Przyzwalam / kiedy o słuszną rzecz prosi.

AL. Obcemu wiecey życzyć / niżli swemu/
Coś niedálekó zda sie od zazdrości.

AN. Przyiacielowi wiecey / niżli prawdzie
Chcieć służyć / zda sie przeciw przystoyności.

AL. Ręká wmywa rękę / nogá nogi
Wspiera : przyiaciel port przyiacielowi.

AN. Wielki przyiaciel przystoynosc : ta sobie
Kostázac służyć / nie jest przyiacielstá.

AL. W potrzebie mowia doznac przyiacielá.

AN. Y toć potrzeba gdzie sumnienie płaci.

AL. Piękne sumnienie / stac przy przyiacielu /

AN. Jeszcze pięknieysze / zostawac przy prawdzie.

Graes

Odprawa.

- AL. Graetom pomagac/to v ciebie prawda.
AN. Graet v mnie kazdy/kto ma spraviedliwa.
AL. Widze / ze bys mie ty pretko osadzil.
AN. Swoie sumnienie kazdego ma sadzic.
AL. Znac ze v ciebie gospoda postowie.
AN. Wszystkim vciwym dom moy otworzony.
AL. Azwlaszcza / kto nie z prozneni rekomá.
AN. Trzeba mi bowiem sedziom na podarki:
Bom cudza zone wzial / o ktora czynia.
AL. Niewiem o zone : ale dary bierzesz/
Od Graetow zwlaszcza : moiena cie mate.
AN. X zon / y cudzych darow nie rad biore.
Ty / iako zywieisz / tak / widze / y mowisz
Niepowsciagliwie : niemam z toba sprawy.
AL. X mnie zal / zem cie o co kiedy prosil.
V sam swym Bogom/ ze y trom tvey laski
Mayde / kto rzeczy mych podpierac bedzie.
AN. Taki/iakis sam. AL. Da Bog czelk pocciwy.

CHORVS.

By rozum byl przy mlodosci/
Nigdy takticy obfitosci
Perel morze / y ziemia zlota nieurodzi/
Seby tego niemieli tym dostawac mlodzi.
Mniey by na swiecie trost bylo /
By sie to dwoie laczylo :
X oni by roskoszy trwalszych uzywali/

Siebie/

Odprawa

- 50 ÁL.: Grekom pomagác, to u ciebie prawdá?
 ÁN.: Grek u mnie kázdy, kto ma sprawiedliwá.
 ÁL.: Widzę, żebyś mie ty prętko osądził.
 ÁN.: Swoje sumnienie kázdego ma sądzić.
 ÁL.: Znać, że u ciebie gospodą posłowie. 5
55 ÁN.: Wszystkim ućciwym dom moj otworzony.
 ÁL.: Á zwłaszcza, kto nie z próznemi rękómá.
 ÁN.: Trzebá mi bowiem sędziom ná podárki,
 Bom cudzá żonę wziął, o którą czyniá.
 ÁL.: Nie wiem o żonę, ále dáry bierzesz 10
60 Od Grekow zwłaszcza – moje ná cię mále.
 ÁN.: I żon, i cudzych dárow nierad biore.
 Ty jáko żywiesz, ták – widzę – i mowisz
 Niepowściągliwie. Nie mam z tobá sprawy.
 ÁL.: I mnie žal, zem cię o co kiedy prosił. 15
65 Ufam swym bogom, że i krom twej łáski
 Najdę, kto rzeczy mych podpierać będzie.
 ÁN.: Táki, jákiś sam. AL.: Da Bog, człek poćciwy.

CHORUS

- By rozum był przy młodości, 20
 Nigdy tákiej obfitości
70 Pereł morze i ziemiá złotá nie urodzi,
 Żeby tego nie mieli tym dostawác młodzi.
 Mniej by ná świecie trosk było,
 By się to dwoje łączyło. 25
 I oni by rozkoszy trwálszych używali,

Siebie,

[A4v]

posłów greckich

75

Siebie ani powiniych w żal by nie wdawali.

Teraz ná rozum nie dbając

Á żądzom tylko zgadzając,

Zdrowie i sławę trąca, trąca majątności

I ojczyznę w ostatnie ząwodzą trudnoći.

5

80

O Boże ná wielkim niebie,

Drogo to, widzę, u Ciebie

Dąć młodość i baczenie zá raz – jedno płácić

Drugim trzebá: to dobre, á tego żal strácić.

85

Ále oto Helenę widzę. Co też teraz

Niebogá myśli wiedząc, że dziś o niej w rádzie

Ostateczne namowy: ma li w Troi zostać

Czy li Grecyją znowu i Spártę náviedzić?

10

HELENÁ

90

Wszystkom ja to widziáá jáko we zwierciedle,

Że z korzyści swej nie miał długo sie weselić

Bezecny Áleksánder, ále mu wczás mieli

I dobrą myśl przekázić przeważni Grekowie.

Więc on, jáko drapieżny wilk rozbiwszy stádo,

Co nadálej uciekał, á oni zász, jáko

Pásterze ze psy, zá nim. I ledwe do tego

Nie przyjdzie, że wilk owcę ná ostaték musi

Porzucić, á sam gdzie w lás sromotnie uciecze.

Niestety, jákież moje będą przenosiny!

Podobno w tył okrętu łańcuchem zá szyję

Uwiązana, pószczodkiem greckich naw popłyne.

Z jákąż

95

15

20

25

B

Postow Graeckich.

Siebie / ani powinnych w žalby nie wdawali.

Teraz ná rozum niedbáiac /

A żadzom tytko zgadzaiac /

Żdrowie / y sławę tráca / tráca máietności /

X oyczyzne w ostatnie záwodza trudności /

O Boże ná wielkim niebie /

Drogo to / widze / v ciebie /

Dac mlodość / y baczenie záraz : iedno plácić

Drugim trzeba : To dobre / á tego žal strácić.

Alle oto Helene widze : co też teraz

Nieboga myśli / wiedzac / że dziś o niey w rádzie

Ostateczne namowy / mali w Troi zostac /

Czyli Graecia znou / y Sparte náwiedzić.

HELENA.

Wszystkom ia to widziála / iáko we zwierciadle /

Ze z korzysci swey niemial dlugo sie weslic

Bezecny ALEXANDER : ale mu wczas mieli

X dobra mysl przekazic przewazni Graekowie.

Wiec on / iáko drapiezny wilk / rozbiwszy stádo /

Co nadaley vciekal / á oni zas / iáko

Pasterze ze psy za nim : X ledwe do tego

Nie przydzie / ze wilk owce ná ostatek musi

Porzucic / á sam gdzie w las sromotnie vciecze.

Niestety / iákieś moje beda przenosiny :

Podobno wtyl okretu lancuchem za syie

Dwiazana / posrzodkiem Graeckich naw poplyne.

B

3 iákos

Odprawa

Z iakoż ia twarza bracia swa mila przywitam?
Jakoż ia niewstydliva przed oczy twe naprzod/
Mezu moy mily/ przyjde / y sprawe o sobie (ta:
Dawac beda: a bedesz w twarz ci weyzzec smia:
Wodayzes ty byl nigdy Sparty nie nawiedzil/
Nieszczesny Priamidá : bo czego mnie wiecey
Niedostawalo: zacnych Ksiazat corka bedac/
Szlam w Ksiazecy dom zacny: dal byl bog vrobe/
Dal potomstwo : dal dobra/nadewszytko/ slawe.
Tom wшыtko prze czlowieka ztego vtracila.
Oczyzna gdzieś daleko/ przyiaciol nie widze/
Dziatki niewiem zyveli: iam sama cos malo
Od niewolnice rozna / przymowkom dotkliwym
A zley slawie podlegla : a co ieszcze zemna
Szczescie wysli poczynac/ ty sam wiesz/ moy panie.

PANJ STAKA.

Niecrasny mi sie / moje dziecie mile/
Takci na swiecie byc musi : raz radość/
Drugi raz smutek : Z tego dwoygá zywot
Nasz vpleciony. A roskoshyc nasze
Niepewne : ale y troski vstapic
Musza/ gdy Bog chce/ a czasy przyniosa.
Hel. O matka moja/ nierownoz to tego
Wienca pleciono : wiecey ze daleko
Czlowiek frásunkow cznie/ niz radości.
Pa. Barziew do serca to/ co boli/ czlowiek
Przypu

Odprawa

100 Z jakąż ja twarzą bracia swą miłą przywitam?
Jakoż ja niewstydliva przed oczy tve naprzod,
Mężu moj miły, przyjdę i sprawę o sobie
Dawać będę? Á będęż w twarz ci wejrzeć śmiała?
105 Bodajżeś ty był nigdy Spárty nie náviedził, 5
Nieszczesny Pryjámidá. Bo czego mnie więcej
Nie dostawało? Zacnych książąt corką będąc,
Szlám w książęcy dom zacny. Dał był Bog urodę,
Dał potomstwo, dał dobrą náde wszystko sławę –
110 Tom wszystko prze człowieka złego utraciła. 10
Ojczyzná gdzieś dáleko, przyjacioł nie widzę,
Dziatki nie wiem, żywe li; jam sámá coś máło
Od niewolnice rozna, przymowkom dotkliwym
I złej sławie podległa. Á co jeszcze ze mną
115 Szczęście myśli poczynác, ty sam wiesz, moj Pánie. 15

PÁNI STÁRA

115 Nie frásuj mi sie, moje dziecię miłe.
Ták ci ná świecie być musi: raz rádość,
Drugi raz smutek. Z tego dwojgá żywot
Nász upleciony i rozkoszyć násze 20
Niepewne. Ále i troski ustápić
120 Muszą, gdy Bog chce, á czásy przyniosá.
HEL.: O, mátko mojá, nierównoż to tego
Wieńcá pleciono: więcejże dáleko
Człowiek frásunkow czuje niż rádości. 25
PÁ.: Bárziej do sercá to, co boli, człowiek
Przypu-

[Bv]

posłów greckich

125 Przypuszcza, niżli co gmyśli sie dzieje,
I stądże sie zda, że tego jest więcej,
Co trapi, niżli co człowieká cieszy.

HEL.: Prze Bog, więcej ci złego ná tym świecie
Niżli dobrego. Pátrzej naprzod, jáko 5
130 Jedenże tylko sposob człowiekowi
Jest urodzić sie, á zginąć ták wiele
Drog jest, że tego niepodobno zgádnąć.
Tákże i zdrowie nie ma jeno jedno
Człowiek śmiertelny, á przeciwko temu 10
135 Niezliczna liczbá chorob rozmaítých.
Ále i oná, ktora wszystkim włada,
Ktora ma wszystko w rękú, wszystkim rządzi,
Fortuná, zá mná świadczy, że dáleko
Mniej dobr ná świecie niżli tego, co złým 15
140 Ludzie miánują; bo ubogáciwszy
Pewną część ludzi, pátrzej, co ich ciężkim
Ubstwem trapi. Á iż tego żadnej
Zazdrości gwoli áni skępstwu swemu
Nie czyni, ále niedostátkiem tylko 20
145 Ściśniona, znak jest, że i dziś, gdy komu
Chce co uczynić dobrze, pospolicie
Jednemu pierwej weźmie, toż dopiero
Drugiemu dáje. Skąd sie da rozumieć,
Co już powtarzam nieraz, że ná świecie 25
150 Mniej dobr dáleko niżli złých przypadkow.

Mniej

B2

Postow Graeckich.

Przypuſzaja/ niſli co gmyſli ſie dzieie.
A ztadze ſie zda/ że tego ieſt wiecey
Co trapi/ niſli co człowieka cieſzy.
Hel. Prze bog / wiecey ci złego ná tym ſwiecie/
Uliſli dobrego : Pátrzay naprzod / iáko
Jedenſze tylko ſpoſob człowiekowi
Jeſt/ wrodzić ſie : á zginąć / ták wiele
Drog ieſt/ze tego niepodobno zgádnać.
Tákze y zdrowie niema ieno iedno
Człowiek ſmiertelny/ á przeciwko temu
Niezlężna lidzba chorob rozmaitych.
Ale y ona/ ktora wſyſtkim włada/
Ktora ma wſytko w reku/ wſytkim rządzi/
Fortuna/ zámna ſwiadczy/ze dáleko
Mniey dobr ná ſwiecie niſli tego/ co złym
Ludzie miánuia : bo w bogáci wſzy
Pewna częś ludzi/ pátrzay / co ich cieſzlim
Wboſtwem trapi. A iſz tego żadney
Zazdroſci gwoli / áni ſkepſtwu ſwemu
Nie czyni/ ale niedoſtátkiem tylko
Sciſniona/ znák ieſt/ze y dziſ / gdy komu
Chce co weźynić dobrze / poſpolicie
Jednemu pierwey weźmie/ toż dopiero
Drugiemu dáie : zkad ſie da rozumieć/
Co iuż powtarzam nie raz/ze ná ſwiecie
Mniey dobr dáleko/ niſli złych przypadkow.

B ij

Mniey/

Odprawa

PA. Mniey/ábo wiecey/rownali teź lidźbá
Oboygá/ korysć nie wielka to wiedzieć.
O to by bogá prośić/ żeby człowiek
Co námmiey szczęścia przeciwnego doznał :
Bo żeby zgoła nic/ to nie człowiecza.

 Ale że z rády ták długo nikogo
Niestychać : wiem/ że da bez omieśkánia
Śnác ALXánder/ skoro sie tám rzeczy
Przetocza : á nam białyngłowom iákos
Przystoyniey w domu ząwždy/ niź przed sie

CHORVS. (nia.

Wy/ ktorzy pospolita rzeczá władaćie/
A ludzka sprawiedliwość w reku trzymacie
Wy/ mowie/ ktorym ludzi páść poruczono :
A zwiżchności nád stádem Bożym zwiżczono :
Mieycie to przed oczemá ząwždy swoiemí :
Śesćcie mieysce ząsiedli Boże ná ziemi :
Z ktorego macie/ nie ták swe własne rzeczy/
Jáko wश्यteł ludzki mieć rodzay ná pieczy.
A wam wiec nád mnieyszymi zwiżchność iest
Ale y sami macie nád soba páná/ (daná.
Ktoremu kiedyśkolwieł spraw swych wczynić
Poczet macie : Trudnoź tám krzywemu wynić.
Niebierze ten pan dárow/ áni sie pyta :
Jesli kto chłop/ czyli sie Grosem poczýta :
Wsiemiędzeli go widzi/ w złoty chli głowách/
Jesli

Odprawa

PÁ.: Mniej ábo więcej, równa li też liczbá
Obojgá, korzyść niewielka to wiedzieć.
O to by Bogá prosić, żeby człowiek
Co najmniej szczęścia przeciwnego doznał.
155 Bo żeby zgoła nic, to nie człowiecza. 5

Ále że z rády ták długo nikogo
Nie słyhać. Wiem, że da bez omieszkania
Znać Áleksánder, skoro sie ták rzeczy
Przetoczą, á nam, białymgłowom, jákoś
160 Przystojniej w domu zówždy niż przed sienią. 10

CHORUS

Wy, którzy pospolitą rzeczą władacie,
Á ludzką sprawiedliwość w ręku trzymacie,
Wy, mowię, którym ludzi páść poruczono
I zwirchności nád stádem Bożym zwierzono, 15
165 Mieście to przed oczemá zówždy swojemi,
Żeście miejsce zásziedli Boże ná ziemi,
Z ktorego macie nie ták swe własne rzeczy,
Jáko wszytek ludzki mieć rodzaj ná pieczy.
Á wam więc nád mniejszymi zwirchność jest daná, 20
170 Ále i sámi macie nád sobá Páná,
Ktoremu kiedyżkolwiek spraw swych uczynić
Poczet macie. Trudnoź ták krzywemu wynić.
Nie bierze ten Pán dárow áni sie pyta,
175 Jesli kto chłop, czy li sie grofem poczyta: 25
W siermiedze li go widzi, w złotych li głowách,
Jesli

[B2v]

posłów greckich

Jesli najmniej przewinił, być mu w okowách.
Więc ja podobno z mniejszym niebezpieczeństwem
Grzeszę, bo sam sie trącę swym wszeteczeństwem.
Przełożonych występy miastá zgubiły
180 I szerokie do gruntu cárstwá zniszczyły. 5

POSEŁ – HELENÁ

PO.: Dobrá nowinę pániej swojej niosę.
Rozumiem temu, że już dawno tego
Poselstwá czeka, serce swe troskámí
I płaczem trapiąc. Ále oto práwie 10
185 Ná czás wychodzi z domu. O krolowa,
Wdzięcznej nowiny poslá masz przed sobą.

HEL.: Daj Boże, byś co przyniosł pociesznego.

PO.: Posłowie twoi jáko przyjecháli,
Ták odjeżdżają, á ty przedsie z námi. 15

190 HEL.: Byłeś sam w rádzie, czyś słyssał od kogo?

PO.: Byłem przy wszystkim i prosto mi stámtąd
Iść Áleksánder do ciebie rozkazał.

HEL.: Jeszczeć nie widzę, z czego bych sie práwie
Ucieszyć miáła, wszákże powiedz przedsię, 20
195 Jáko co było. PO.: Powiem, jeno słuchaj.

Skoro w rádzie zásiedli pánowie, krol naprzod
Tę rzecz do nich uczynił: „Nie zwykłem nic nigdy
Bez rády wászej czynić, á bych też zwykł kiedy 25
200 (Czego w pámięci nie mam), w tej sprawie koniecznie
Syná swego bych nie chciał, áby mie ojcowska
Miłość

B3

Postow Graeckich.

Jesli namniey przewinył/ być mu w okowách.
Wiec ia podobno z mnieyszym niebespieczeństwem
Grzeşe : bo sam sie tráce swym wszeteczeństwem.
Przetozonych wystepy miastá zgubiły/
Y szeroke do gruntu Cárstwa zniszczyły.

POSŁ. HELENA.

Po. Dobra nowine pániey swoiey nioşe/
Rozumiem temu/ że iuż dawno tego
Poselstwa czeka/ serce swe troskami
Y płaczem trapiac : Ale oto práwie
Ná czas wychodzi z domu. O Krolowa/
Wdzieczney nowiny postá masz przed soba.

Hel. Day Boże/byś co przyniośł pociesznego.

Po. Postowie twoi iáko przyiecháli/
Ták odieżdżáia / á ty przedsie známi.

Hel. Byles sam w rádzie / czyś slyśał od kogo?

Po. Bylem przy wszytkim : y prosto mi zámtyad
Jśc ALEXánder do ciebie rozkazał.

Hel. Jeszeć niewidze / szeregobych sie práwie
Dcieśzyć miáta/wszakże powiedz przedsie
Jáko co bylo. Po. Powiem/ ieno sluchay.

Skoro w rádzie zásiadli pánowie/Krol naprzod
Te rzecż do nich uczynił. Niezwytkem nic nigdy
Bez rády wáśzey czynić : ábych też zwytk kiedy/
(czeg w pámieci niemam) w tey spráwie koniecznie
Syná swego bych niechciał : áby mie oycowśka

B ij

Miłość

Odprawa

Miłość przeciw synowi iako niewiodła.
Bo acz ci to podobno nie darmo rzeczono/
Krew nie wodą : lecz v mnie pospolitey rzeczy
Powinowactwo wietrze. A tak/ co sie kolwiek
Wam wszytkim bedzie zdało / toż y ia pochwale.
Syn moy w Graecyey żony dostał/ niewiem iako/
Tey sie vpominaia od Graekow postowie.
Wydać/ abo nie wydać / w tym rozmysku trzeba.
Żatym wstał ALEXANDER/ y tak mowić począł.
Przy pierwszey postow skardze/ dałem dostateczną
Sprawę o sobie : teraz niechce vszu waszych
Słowy prozemi bawic : ale małuczko co
Powiedziawszy/ ostatek na Boga przypuszcze/
A na łaske oycowstwa/ y was wszytkich zdanie.
Wszytkim wam iest swiádomo/ iakim ia byl żywot
wzial przed sie: zeciem nigdy tych burkowjch bieśiad
Patrzac niechcial: wolalem po gestych dąbrowach
Pretkie ielenie gonic/ abo dzikie swinie.
Anim ia tego sobie za niewczas porczytal/
W budzie lesney sie przespac/ y nad stády chodzic.
Nie myslitciem ia wten czas namniemy o Helenie/
Ani to imie przedtym w vszu mych postalo.
Venus/ kiedy mie naprzod trzy boginie sobie
Za sedzię obraly : Venus mi ia samá
Napierwey zalecila/ y za žone dala.
Ludzie/ widze/ v Boga szczescia sobie prosza/

Aia

Odprawa

Miłość przeciw synowi jáko nie uwiodła.

Bo ácz ci to podobno nie dármo rzeczone:

«Krew nie wodá», lecz u mnie pospolitej rzeczy

Powinowáctwo wiétsze. Á ták, co się kolwiek

205 Wam wszystkim będzie zdáło, toż i ja pochwałę. 5

Syn moj w Grecyjej żony dostał, nie wiem jáko.

Tej się upominają od Grekow posłowie.

Wydáć, ábo nie wydáć – w tym rozmysłu trzeba”.

Zátym wstał Áleksánder i ták mowić począł:

210 „Przy pierwszej posłow skárdze dałem dostáteczną 10

Spráwę o sobie; teraz nie chcę uszu wászych

Słowy proznemi báwić, ále máluczko co

Powiedziawszy, ostátek ná Bogá przypuszczę

I ná láskę ojcowską, i was wszystkich zdánie.

215 Wszystkim wam jest świádomo, jákim ja był żywot 15

Wziął przed się: żeciem nigdy tych burkowych biesiad

Pátrzać nie chciał, wolałem po gęstych dąbrowách

Prętkie jelenie gonić ábo dzikie świnié.

Ánim ja tego sobie zá niewczás poczytał

220 W budzie leśnej się przespáć i nád stády chodzić. 20

Nie myśliłem ja w ten czás namniej o Helenie,

Áni to imię przedtym w uszu mych postało.

Wenus, kiedy mie naprzod trzy boginie sobie

Zá sędziego obráły – Wenus mi ją sámá

225 Napierwej záleciła i zá żonę dáła. 25

Ludzie, widzę, u Bogá szczęścia sobie proszą,

Á ja

[B3v]

posłów greckich

Á ja, kiedy mie z chęci swej tym potykáli,
Miałem gárdzić? Przyjąłem – i przyjąłem wdzięcznie.
I mam pewną nadzieję, że tenże Bog, który
230 Ucił mię naprzod, będzie i do końca szczęścił,
I co mi dał, nie da mi ledá jáko wydrzeć. 5
Á bych też był żony swej ludzkim obyczajem
Dostawał, nie wiem, czemu onym sie żyść miáło
Medeą z domu wykrásć od przyjacioł nászych,
235 Á mnie zás ich fortelu tákimże fortelem
Oddác się nie godziło. 10
Jeslim co tedy winien, toż i oni winni.
Chcą li nagrody, niech ją sámí pierwej czynią
Jáko ci, którzy krzywde naprzod uczynili.
240 Á tám, ojcze, nie tylko żonę moję, ále
I mnie sámego wydaj, niechaj pokutuję. 15
Gdzieby też to o sobie ták rozumieć chcieli,
Że im káždy, á oni nie winni nikomu
Spráwiedliwości czynić – tego, da Bog, nigdy
245 Nád námi nie przewiodą áni ich z to będzie.
Nie tuszęć ja, żebyś ty, ojcze moj łáskáwy, 20
Nie pomniał jeszcze krzywdy i szkod stárádawnych,
Ktores wziął od tych pánow i to páństwo sławne.
Jeszcze mury ná ziemi leżą powálone
250 I polá do tej doby pustyniámi stoją,
Znáki mieczá greckiego i okrutnej ręki. 25
Á bys też tego dobrze nie chciál sam pámiętác,
Hezyjo-

[B4]

Postow Graeckich.

A ia kiedy mie z checi swey tym potykali/ (cznie.
Miałem gárdzić : przyiałem / y przyiałem wdzias
Y mam pewna nádzieie/ że tenże Bog/ ktory
Dccil mie naprzod / bedzie y do końca szczęcił.
Y co mi dal / nie da mi ledaiako wydzec.
Abych też byl żony swey ludzkim obyczaiem
Dostawał / niewiem czemu onym sie zysc miało
Medes z domu wykrásć od przyiaciól nášych/
A mnie zaś ich fortelu takimże fortem
Oddać sie nie godziko :
Jeslim co tedy winien/ toż y oni winni.
Chcaci nagrody / niech ia sami pierwey czynia/
Jako ci/ ktorzy krzywde naprzod wezynili.
A tam oycze/ nie tylko żone moie/ ale
Y mnie samego wyday / niechay pokutuie.
Gdzieby też to o sobie tak rozumiec chcieli/
Ze im każdy / a oni niewinni nikomu
Sprawiedliwosci czynic : tego/ da bog/ nigdy
Nad nami nie przewioda / ani ich z to bedzie.
Nie tuszec ia/ ze bys ty/ oycze moy łaskawy/ (nych/
Niepomniat ieszcze krzywdy / y škod staradaw
Ktores wziat od tych panow/ y to panstwo staw
Jeszcze mury na ziemi leza powalone/ (ne.
Y polá do tey doby pustyniami stoia/
Znaki mieczá Graeckiego / y okrutney reki.
Abys też tego dobrze niechciat sam pamietac/

Hesio

Odprawa

Hestoná pámietać musi siostrá twoiá
Oycze/ á moiá ciotká : ktora do tey doby
V nich w niewoli zywie/ iesli ieszcze zywie.
Tey nam krzywdy / o Krolu / iedná nie nágrodzi
Helená/ áni ieden Paris powetnie. (mi
Tu przestál ALEXánder : á szept miedzy ludz
Kozlegal sie po sali : Jáko wiec tu látu
Kobotne pszeżoly w vlu szemrza/ kiedy wodzã
Nowego ogladály/ á chec nastapitá
Od mációr sie wynosić/ y nowe zaczynać
Gospodárstwo : smer w vlu / y rozruch kryiomy.
Taki dzwiek tam ná ten czás wstał byl miedzy lus
Ktory skoro vcihnal/ Antenor iak mowić. (dziwi/
Prawdzie dlugich wywodow/ krolu/ niepotrzebá :
ALEXánder w Graecyey gościem w domu bez
Człowieká przednieyszeg/ ná gošcinne práwá (dac
Nie pomniac/ žone mu wziął/ y przjwlašczył sobie.
By mu byl niewolnice naližša przemowil/
Winienby mu byl zostal : což kiedy wziął žone/
Ktozey áni zániedbác/ áni tež dochodzić
Dobry/ vciwiwy człowiek bez wstydu nie može :
Winien mu niepomálu/ On chocia ze wstydem
Žony sie vpomina : A ia wroćić rádze :
Abychmy tu zelżeniu niespráwiedliwošci
Nieprzydáli : Oboie to przez sie nieznošne/
Což pospolu zložone : To tež niewatpliwa/

Odprawa

Hezyjoná pámietać musi, siostrá twojá,
Ojczy, á moją ciotką, która do tej doby
255 U nich w niewoli żywie, jeśli jeszcze żywie.
Tej nam krzywdy, o krolu, jedná nie nágrodzi
Helená, áni jeden Párys powetuje”.

5

Tu przestał Áleksánder; á szept między ludźmi
Rozlegał się po sali. Jáko więc ku látu
260 Robotne pszczoły w ulu szemrzą, kiedy wodzá
Nowego oglądáły, á chęć nastąpiła
Od mációr się wynosić i nowe zaczynać
Gospodárstwo, szmer w ulu i rozruch kryjomy,
Táki dźwięk tám ná ten czas wstał był między ludźmi.
265 Który, skoro ucichnął, Ántenor jął mowić:

10

„Prawdzie długich wywodów, krolu, nie potrzebá.
Áleksánder, w Grecyjej gościem w domu będąc
270 Człowieká przedniejszego, ná gościnne práwá
Nie pomniąc, żonę mu wziął i przywłaszczył sobie.
By mu był niewolnicę naliższą przemowił,
Winien by mu był został, což, kiedy wziął żonę,
Ktorej áni zániedbáć, áni też dochodzić
20 Dobry, ućciwy człowiek bez wstydu nie może?
Winien mu niepomáłu. On, chocia ze wstydem,
275 Żony się upomina, á ja wrocić rádżę,
Ábychmy ku zelzeniu niespráwiedliwości
Nie przydáli – oboje to przez się nieznośne,
25 Coż pospołu złożone. To też niewątpliwa,

Że

[B4v]

Postow Graeckich.

Ze Graekowie Heleny nie tylko przez posty/
Ale nawet y przez miecz domagac sie beda.
Niechze sie ALEXANDER tak drogo niezeni/
Zeby malzenstwo swoje vpadkiem oycyzny
A krewia nasza miat placic: Jesli w laske dufa
Boginiey swey/ niech na to miejsce dwu sie boi/
Ktore dla niey rozgniewat/ y sadem swym zganił.
Medea nie za naszych czasow vniesiono:
A niewiem/ iesli nam co do tego. To widze/
Ze tey krzywdy v Graekow niht sie do tey doby
Niedomagat: milczeli tego/ ktorym bylo
Przystoyniey oto mowic. Niewiem iako stusnie
Swoy wlasny wystep cudza krzywda barwie
chcemy.

To sie nas barziesy tydze/ze za przodkow naszych
Graekowie w tym krolestwie mieczem wojowali/
Lecz y na ten czas/ krolu/ (prawda sie znac musi)
Nasza niesprawiedliwosc do tego vpadku
Nas przywiodla: ze sie tez y dzis letac musze/
Aby ro sad tajemny iaktis Bozy niebyl/ (niec
Nam prze niesprawiedliwosc zawzdy pomste od
Od Graekow: czego tobie przestrzegac sie godzi/
O Krolu. a tym barziesy /zes y w pierwszey klesce
Malo malym niezginal/ potutuiac za grzech
Oycow/ki/ y postepet malo spraviedliwy.

To powiedziawszy milczal: toz Eneas mowil/

C

Toz

Odprawa

Coś Pántus/ y Tumites : zgadzał sie y Lampous
Y Dkalegon z nimi : ale Iteraon

Coś inšego rozumiał / y wte słowá mowil.

Owa iáko nam kolwiek Graekowie zágráia/
Ták my iuż skákać musím : bać sie ich nam káza/
A ia owšem sie lekám : Teraz nam Helene
Wydáć káza / pochwili nášzych sie żon beda
Y dzieci vpomínáć. Nigdy w swoiey mierze
Chéiwóść wladze niestoi : záwždy/iáko powodź/
Pomyka swoich gránic nieznácznie / áż potym
Wšytki polá záleie. Zá čásu / pánowie/
Dmykác rogow trzeba : bo won čás iuż prozno
Miotáć sie/ kiedy iárzmo ná syie záloža.
Spráwiedliwóści prosza/ á groza nam woyna :
Daj/chceszli/álcó wydrz/táká to iest prosto.
Winiennem spráwiedliwóść/ále nie z swa háńba :
Kto ia ná mnie wyciska/ sowitzey nagrody
Ze mnie chce : y korzyšci/ y zelzenia mego.
Dawnyc to Graeckí tytuł / pány sie miánowáć/
A nas Barbaros slugi. Ale nie toć iest pan
Co sie w Peloponnezie/álcó w Troi rodził :
Száblá ostrá przy boku / to pan : tá rozstrzygnie/
Kto komu czólem bić ma. Do tego tám čásu
Korwni sobie być musím : áni tego Graeczyn
O sobie niechay dzierzy/zeby ták byl groźny/
Iáko sie sobie sam zda. Jesli tedy trzywde

Wtym

Odprawa

Toż Pántus i Tymetes, zgadzał się i Lámpon,
305 I Ukálegon z nimi. Ále Iketáon
Coś inszego rozumiał i w te słowá mowił:
„Owa, jáko nam kolwiek Grekowie zágrája,
Ták my już skákác musim? Bać sie ich nam każą, 5
Á ja, owszem, się lękam: teraz nam Helenę
310 Wydác każą, po chwili nászych się żon będą
I dzieci upominác. Nigdy w swojej mierze
Chciwość władze nie stoi, zázwdy, jáko powodź
Pomyka swoich gránic nieznácznie, aż potym 10
Wszystki polá záleje. Zá czasu, pánowie,
315 Umykác rogow trzebá, bo w on czas już prozno
Miotác się, kiedy járzmo ná szyję záłożá.
Spráwiedliwości proszą, á grożą nam wojná:
«Daj, chcesz li, álboć wydrę» – táka to jest prosto. 15
Winienem spráwiedliwość, ále nie z swá háńbá.
320 Kto ją ná mnie wyciska, sowitej nagrody
Ze mnie chce: i korzyści, i zelżenia mego.
Dawnyc to grecki tytuł pány się miánowác,
Á nas, *barbaros*, slugi. Ále nie toć jest pan, 20
Co się w Peloponnezie álbo w Troi rodził.
325 Száblá ostra przy boku to pan, tá rozstrzygnie,
Kto komu czołem bić ma. Do tego tám czasu
Rowni sobie być musim. Áni tego Greczyn
O sobie niechaj dzierży, żeby ták był groźny, 25
Jáko się sobie sam zda. Jesli tedy krzywde

W tym

[Cv]

posłów greckich

330 W tym się mieć rozumieją, że Helenę uniosł
Áleksánder, niechajże okażą ná sobie
Sámi naprzód, jáko ten gwałt winien nágradzáć
Áleksánder, ponieważ sámiz okazáli,
335 Jáko táki gwałt czynić! Ácz ci Áleksánder 5
Brátá przy siestrze nie wziął, jáko oni wzięli
Medeą i Ábsyrtá.
Bo co Ántenor mowi, że nam nic do tego.
Bá, i bárzo do tego! Zá jednego krzywdę
Oni się wszyscy wzięli, á nas pojedyńkiem 10
340 Zbierać máją? Nie tuszę: toż ci sąsiádowi
Sąsiád w Ázyjej winien, co u nich w Europie –
Mowiono zówždy o to i do końca będą.
Co się siostry krolewskiej i szkod dawnych tycze,
Więtsza to zá sie u mnie, niżby się tu miála 15
345 Przypomnieć ábo ná ten sztych kłáść. Dzierzę o cnej
Krwi trojáńskiej, że tego mścić się jeszcze będzie.
Teraz zgoła nie rádę Heleny wydawác,
Áż się też oni z námi o Medeą zgodzą” .
To jego słowá były. Potym się już żaden 20
350 Długą rzeczą nie báwił – jeden głos był wszytkich:
„Ták, jáko Iketáon” . I tych, co siedzieli,
I tych, co zá stołkami stali, głos był jeden:
„Ták, jáko Iketáon!” . Kilkákroć powstawał
Ukálegon, chcąc mowić, lecz przed hukiem nie mogli. 25
355 Márszałkowie, laskámi w ziemię co raz bijąc:
Posłu-

C2

Postow Graeckich.

W tym sie miec rozumieia/ że Helens vniosł
ALEXánder : niechayze okaza ná sobie
Sámi naprzod /iáko ten gwalt winien nágradzác
ALEXánder : poniewaz sámisz okazałi
Iáko taki gwalt czynic : Acz ci ALEXánder
Brátá przy siestrze nie wziat / iáko oni wziali
Medea/ y Absyrtá.

Bo co Antenor mowi/ że nam nic do tego/
Bá y bárzo do tego. Za iednego krzywde
Oni sie wszyscy wziali/ á nas pojedynkiem
Zbierác máia: nietusze : tozci sasiadowi
Sasiad w Azzey winien / co v nich w Europie.
Mowiono záwzdy o to/ y do konca beda.
Co sie siostry krolewskiey/ y škod dawnych tyczé/
Wietzsa to záste v mnie/niszby sie tu miała
Przypomniec/ábo ná ten sztych kłásć: dzierze o cney
Krwí Trojánskiey/ze tego mścić sie ieszcze bedzie.
Teraz zgotá nie rádze Heleny wydawác/
Aż sie tez oni z námi o Medea zgodza.

To iego słowá byly / potym sie iuz żaden
Długa rzecz niebáwil : ieden glos byl w sztych/
Tak iáko Iketaon : y tych co siedzieli/
Y tych/ co zá stólkami stali/ glos byl ieden/
Tak iáko Iketaon. Kilká kroć powstawal
Dkalegon chce mowic/lecz przed hukiem niemogl.
Marszałkowie lastámi w ziemie co raz biac/

C ij

Postuz

Odprawa

Posłuchaycie/ pánowie/ Dkalegon mowi.
Nie pomagly nic lasti/ á náš Dkalegon
Dkalegontom mowil/bo nań nic niedbáli.
Tym czasem ktos záwotal glosem práwie głośný/
Co po tych krásnych mowách: rozstapmy sie oto
Dyrzemy/gdzie nas wiecey: ledwe wyrzekł/á iuż
Wšyscy ná nogách stali/y swe mieysca bráli.
Kiedy sie rozstapili / nie bylo co równác.
Wšyscy przj ALXándrze/á tam ich garść byla.
Prosilí potym Krolá/ áby wedle práwá
Postapil/ á zá wietšza częścia wyroek podał.
Krol nie wiele mieštkájac : Kadbych byl (powiáa
Ná zgotde wášze pátrzał/lecz/iż byc niemogla (da
Mnie nielza / ieno wietšzey częšci nášládowác.
A ták/co z dobrym niechay bedzie pospolitym/
Helená niechay w Troi zostánie/áż tez nam
Graekowie zá Medea nagrode wczynia.

Sforo potym dekrete po posty poslano/
A mnie tez ALXándér do ciebie wypráwił
Z tym wšytkim/ coš slyšála : tušze / že odprawa
Do tey doby iuż wzili postowie/ y twoy maž
W domu cie dawno czeka. A ták nie mieštkaymy.
Hel. Dobrze mowiš: idž ty wprzod/ ia zá toba w

CHORVS.

(tropy.

Tej podobno tá powiešć gmyšli: mnie by namniej.
Koney niewiem ná co tá rádošć wynidzie.

Posto

Odprawá

„Posłuchajcie, pánowie, Ukálegon mowi”.

Nie pomogły nic laski, á náš Ukálegon

Ukálegontom mowił, bo nań nic nie dbáli.

Tymczasem ktoś zówolał głosem prawie głośnym:

360 „Co po tych krásnych mowách? Rozstapmy się oto, 5
Ujźrzemy, gdzie nas więcej!”. Ledwe wyrzekł, á już
Wszyscy ná nogách stali i swe miejscá bráli.

Kiedy się rozstapili, nie było co równác:

Wszyscy przy Áleksádrze, á tám ich garść byłá.

365 Prosili potym krolá, áby wedle práwá 10

Postąpił á zá więtszą częścią wyrok podał.

Krol, niewiele mieszkájác: „Radbych był – powiáda –

Ná zgodę wászę pátrzał, lecz iż być nie moglá,

Mnie nie lża, jeno więtszej części náśládowác.

370 Á ták, co z dobrym niechaj będzie pospolitym, 15

Helená niechaj w Troi zostánie, áż teź nam

Grekwie zá Medeą nagrodę uczyniá”.

Skoro po tym dekrete po posły posláno,

Á mnie teź Áleksánder do ciebie wypráwił

375 Z tym wszystkim, coś słyżálá. Tuszę, że odpráwę 20

Do tej doby już wzięli posłowie i twój mąż

W domu cię dawno czeka. Á ták nie mieszkajmy.

HEL.: Dobrze mowisz: idź ty wprzod, ja zá tobá w tropy.

CHORUS

Tej podobno tá powieść gmyśli; mnie by namniej – 25

380 I onej nie wiem ná co tá rádość wynidzie.

Posło-

[C2v]

posłów greckich

Posłowie, widzę, idą nosy powiesiwszy,
Znać, że nie po swej myśli odprawę odnoszą.

ULYSSES

O nierządne krolestwo i zginienia bliskie,
Gdzie áni prawá ważą, áni sprawiedliwość 5
385 Ma miejscá, ále wszystko złotem kupić trzeba!
Jeden to márnotravcá umiał spráktykowác,
Że jego wszeteczeństwá i łotrowskiej spráwy
Od máłych áż do wielkich wszyscy jáwnie bronią,
Nizacz prawdy nie májąc áni końcá pátrząc, 10
390 Do ktorego rzeczy przyść zá ich rádá muszą.
Nie rozumieją ludzie, áni się w tym czują,
Jáki to wrzod szkodliwy w rzeczypospolitej
Młódź wszeteczna: ci cnocie i wstydowni cenę
Ustáwili, przed temi trudno człowiekiem być 15
395 Dobrym, ci domy niszczą, ci páństwá ubożą,
Á rzekę, że i gubią (Troja, poznasz potym).
Á przykłądem zás swoim jáko wielką liczbę
Drugich przy sobie psują. Pátrż, jákie orszaki 20
400 Dármojądow zá nimi, ktorzy ustáwicznym
Proznowánim á zbytkiem jáko wieprze tyją.
Z tego stádá, mniemacie, że się ktory przyda
Do posługi ojczyzny? Jáko ten we zbroi
Wytrwa, ktoremu czásem i w jedwabiu ciężko?
Jáko straż będzie trzymał, á on i w południe 25
405 Przesypiąć się náuczył? Jáko stos wytrzymác
Ma

C3

Postow Graeckich

Postowie/ widze/ ida nosy powiesiwszy/
Śnać że nie po swey myśli odprawe odnożą.

V L Y S S E S.

O nierządne krolestwo / y zginienia bliskie.
Gdzie ani prawá waza / ani spráwiedliwość
Ma mieyscá : ále wszytko złotem kupić trzeba.
Jeden to marnotrawcá vmiął spráktýkować/
Ze iego wszeteczeństwá/ y krotowstkiey spráwy
Od máłych aż do wielkich wszyscy iáwnie bronia.
Uzacz prawdy nie máiac/ ani końcá pátrzac/
Do ktorego rzeczy przyść za ich ráda musza.
Nie rozumieia ludzie / ani sie w tym czuia/
Jaki to wrzód škodliwy w rzeczypospolitey/
Młodz wszeteczna : ci cnoćie/ y wstydowni cen
Wstáwili : przed temi trudno człowiekiem być
Dobrym : ci domy niszcza/ ci páństwą vboża/
A rzeka/ że y gubia : (Troia / poznasz potym)
A przykładem zaś swoim iáko wielka lidzbe
Drugich przy sobie psuia : pátrz iákie orszaki
Dármoiádow za nimi/ ktorzy vstáwicznym
Proznovániem/ á zbytkiem / iáko wieprze tyia.
Z tego stádá / mniemacie że sie ktory przyda
Do poslugi oyczyny : Jáko ten we zbroi
Wyrwa/ ktoremu czasem y w iedwabiu cieszkó ?
Jáko straż bedzie trzymał/ á on y w południe
Przesypiać sie náuczyl : iáko stos wytrzymać

C iij

Ma

Odprawa

Ma nieprzyjacielowi / ktory wstawiecznym
Piianstwem zdrowie stracił : Takimi sie czuiac/
A podobno nie czuiac/ na wojne wolala :
Boże / day mi z takimi meymi zawždy czynić.

MENELAVS.

Wieczne swiactko niebieskie / y ty plodna ziemi/
A ty morze szerokie : wy wszyscy bogowie.
A wysocy/ y niscy : swiadki mi dzis badzcie/
Sem rzeczy sprawiedliwej od Troianow zadal/
Abych byl krzywdy wielkiej / y zelzenia swego
Nagrode iaka wziac mogl : nicem nie otrzymał
Jeno smiech ludzki/ a zal serdeczny tym wiet szy.
Na was tedy krzywde swa / y zalosc niezmierna
Klade/ mozymi bogowie : iesli sercem czystym
Te prosbe do was czynie / pomsci cie zelzenia
A mey krzywdy tak iasney : daycie mi na gardle
Dsięć Aleksandrowym/ y miecz krwia napoie
Czlowieka bezecnego : poniewaz y on mey
Zelzywosci dawno syt/ y dzis sie ia karmi.

CHORVS.

O bialostrzydla/ morska plawaczko/
Wychowanico Jdy wysokiej.
Lodzi bukowa ktoraś gladkiej
Twarzy pastersza Pryamezyta
Mokremi stonych wod scieszkami
Do przezroczytych Eurotowych

Broi

Odprawa

Ma nieprzyjacielowi, który ustawicznym
Pijaństwem zdrowie stracił? Takimi się czując –
Á podobno nie czując – ná wojnę wołają!
Boże, daj mi z takimi mężmi zówždy czynić.

MENELÁUS

5

410

Wieczne światło niebieskie i ty, płodna ziemi,
I ty, morze szerokie, wy, wszyscy bogowie,
I wysocy, i niscy, świadki mi dziś bądźcie,
Żem rzeczy sprawiedliwej od Trojánow żądał:

10

415

Ábych był krzywdy wielkiej i zelżenia swego
Nagrodę jaką wziąć mogł. Nicem nie otrzymał,
Jeno śmiech ludzki á żal serdeczny tym więwszy.

Ná was tedy krzywdę swą i záłość niezmierną
Kłáde, możni bogowie: jeśli sercem czystym

15

420

Tę prośbę do was czynię, pomścicie zelżenia
I mej krzywdy tak jásnej. Dajcie mi ná gárdle
Usieść Áleksándrowym i miecz krwią nápoić
Człowieká bezecnego, ponieważ i on mej
Zelżywości dawno syt i dziś się ją karmi.

CHORUS

20

425

O białoskrzydła morska pławáczko,
Wychowánico Idy wysokiej:

Łodzi bukowa, któraś gládkiej

Twarzy pásterzá Pryjámczyká

Mokremi słonych wod ścieżkami

25

Do przezroczytych eurotowych

Bro-

[C3v]

posłów greckich

430	Brodow nosiła.	
	Coś to zołwicom za brátową – Corom szláchetnym Pryjámowym: Cnej Poliksenie i Kássádrze Wieszczej – przyniosła,	5
435	Zá którą oto w tropy prosto, Jáko zá zbieglá niewolnicá, Prętka pogonia przybieżála?	
	To li on sławny upominek Álbo pámiętne, którym luby	10
440	Sędziemu wyrok ze wszech Wenus Bogiń piękniejsza zápláciła, Kiedy ná Idzie stokorodnej Śmierci podległy nieśmiertelne Uznawcá twarzy rozeznawał?	15
445	Swar był początkiem i niezgodá Twego małżeństwá, Pryjámicze. Nie śmiem źle tuszyć, nie śmiem – ále Ledwe nie tákiż koniec będzie.	
	Niechajże się ja, można <i>Cypri</i> ,	20
450	Ninacz cudzego nie zápatrzam. Niech towarzyszá życzliwego, Jednemu łózu przyjaciela Mam z láski twojej. Inszy więcej Chcá li, niech proszá.	25
455	Oczy lákome siłá ludzi	

Záwio-

[C4]

Postow Graeckich.

Brodow nosilá :
Cos to zotwicom za brátowa/
Corom sláchetnym Pryámowym/
Cney POLXenie y Kásándrze
Wiešzzej/przymoštá :
Zá ktora o to wtropy prosto/
Jáko zá zbiegta niewolnica/
Pretka pogonia przybiezálá.
Toli on stawny vpominek/
Albo pámietne : ktorým luby
Sedziemu wyroš ze wszech Venus
Bogini pieknieyša zápláčila :
Kiedy ná Jdzie stokorodney
Smierci podlegly niešmiertelne
Dznawcá twarzy rozeznavat.
Swar byl poczatkiem/ y niezgodá
Twego malženstwa / Priámieže :
Niešmiem zle tuszyc / niešmiem : ála
Ledwe nie tákiš koniec bedzie.
Niechayze sie ia/ možna Cypri/
Ni nacž cudzego nie zápatrzam :
Niech towarzyšá zyežliwego/
Jednemu lozu przyiacielá
Mam z lástki twoiey : inšy wiecey
Chcali/ niech prosza.
Oczy lákome síta ludzi

Śawioz

Odprawa

Śawiodły : lecz kto w krygi żadza
Mogł viac/ w długim bezpieczenstwie
Dni swych vzywie. Przyda/ przyda
Nie dawno czasy/ że rozboyce
Rozboycá znidzie : ten mu stotki
Sen z oczu zetrze/ y bezpiecżne
Serce zátrwoży / kiedy traby
Ogromne zágrzmia/ á pod mury
Nieprzyiacielskie stána szance.

ANTENOR. PRIAMVS.

An. Jż moia wierna rada v ciebie/ o wielki
Krolu/ważna nie byla/ żebyś był Helene
Graekom wydać rozkazal/ á te niewatpliwá
Wielkiey woyny pochodnia co naprzecj zgasil
Teraz/co potym idzie/ wczas cie vpomínam.
Abys czul o potrzebie / y o pewney woynie/
Tak pewnej/iako mie tu dzis przed soba widzisz.
Slyszales/iako cie dzis postowie zegnali/
Y nas wstytkich przy tobie : pograniczni pissa
Starostowie/ze Graectie woyska sie sciagalo
Do Aulidi : w tym wterpic niepotrzeba / że ci
Do nas poyda : inaczey ani by tu byli
Postow swych posylali/ ani tak sirowie
O swa trzywda mowili. A tak niemieszklaiac/
Poki brzegu morskiego ostataka nie stracim/
Porty naprzod y zamki pograniczne spisz
X ludzmi

Odprawa

Zawiodły, lecz kto w krygi żądzą
Mógł ująć, w długim bezpieczeństwie
Dni swych używie. Przyjdą, przyjdą
Niedawno czasy, że rozbojcę
460 Rozbojca znidzie. Ten mu słodki 5
Sen z oczu zetrze i bezpieczne
Serce zátwoży, kiedy trąby
Ogromne zágrzmia, á pod mury
Nieprzyjacielskie stáną szańce.

ÁNTENOR – PRYJÁMUS 10

465 ÁN.: Iż moją wierna rádą u ciebie, o wielki
Krołu, ważna nie była, żebyś był Helene
Grekom wydać rozkazał á tę niewątpliwą
Wielkiej wojny pochodnią co napręcej zgásił –
470 Teraz, co po tym idzie, w czas cię upominam, 15
Ábys czuł o potrzebie i o pewnej wojnie,
Ták pewnej, jáko mię tu dziś przed sobą widzisz.
Słyszałeś, jáko cię dziś posłowie zegnáli
I nas wszystkich przy tobie. Pográniczni piszą
475 Stárostowie, że greckie wojská się ściągają 20
Do Áulidy. W tym wętpić nie potrzebá, że ci
Do nas pojda, ináczej áni by tu byli
Posłów swych posyłali, áni ták surowie
O swą krzywdę mowili. Á ták nie mieszkájác,
480 Poki brzegu morskiego ostátká nie stráćim, 25
Porty naprzod i zamki pográniczne spiżą
I ludźmi

[C4v]

posłów greckich

I ludźmi dobrze opątr, hołdownym książętom
Rozkaż być po gotowiu, żołnierzom przypowiedz
Służbę, szpiegi roześli, straż miej i ná morzu,
I ná ziemi – áby cię łączni niegotowym
485 Grekowie nie zástáli. To jest rádá moją. 5

PRYJ.: Jáko byś już ná oko, dobry Ántenorze,
Nieprzyjaciela widział, ták się, widzę, boisz.

ÁN.: O, krolu, teraz się bać lepiej, bo zá táką
Bojaźnią i opątrność, i gotowość roście.
490 W on czas już prozny rozmysł, bo już ábo się bić, 10
Ábo uciekác trzebá – trzeciego nic niemász.

PRYJ.: Á ja, owszem, ná dobrej pieczy wszystko mieć chcę,
Áby nam do ták nagłych ucieczek nie przyszło.

ÁN.: Daj to Boże. Á to záś co zá białągłowá
495 Z włosy roztárganemi i twarzy ták bládej? 15
Drżą ná niej wszystkie członki, piersiámi prácuje,
Oczy wywraca, głowá kręci, to chce mowić,
To zámilknie. PRYJ.: Moją to nieszczęśliwa corá
Kássándrá. Widzę, że ją duch Ápollinowy
500 Zwykły nágárnał – nie lża, jeno jej posłuchác. 20

KÁSSANDRÁ

Po co me prozno, srogi Ápollo, trapisz,
Ktorej wieszczego ducha dawszy, nie dałeś
Wagi w słowiech, ále me wszystkie proctwá
Ná wiátr idá, nie mójác u ludzi więcej
505 Wiáry nád báśni prozne i sny znikome? 25

Komu

D

Postow Graeckich.

Y ludzmi dobrze opátrz: hořdownym Ksiazetom
Kostaz byc pogotowiu: żołnierzom przypowiedz
Sluzbe: spiegi rozegli: straz miey y ná morzu
Y ná ziemi: aby cie łacni niegotowym
Graetowie nie zástali. To iest ráda moia.

PRI. Jákobys iuz ná oko/ dobry Antenorze/
Nieprzyaciela widzial/ tak sie/widze/boisz.

AN. O Krolu/teraz sie bać lepiey: bo za taka
Boiaznia/y opátrznosc y gotowosc roscie.
Won czas iuz prozny rozmyst: bo iuz abo sie
Abo wcielac trzebá: trzecieg nic niemasz. (bic.

PRI. A ia owšem ná dobrej pieczy wšytko miec
Aby nam do tak naglych wcieczek nie przyszlo. (chca

AN. Day to boze: Ato zas co za bialaglowa/
Z włosy rostarganemi/ y twarzy tak bladey.
Dzisz ná niey wšytki czlonki/pieršami pracunie/
Oczy wywraca/ glowa kreci: to chce mowic/
To zamilknie. PRI. moia to niešczesliwa cora
Kassandra: widze/ze ia duch Apollinowy
Zwytky nagarnal: nielza ieno tey postuchac.

KASSANDRA.

Po co me prozno/ stogi Apollo trapisz.
Ktorey wiešczego ducha dawšy/niedales
Wagi w slowiech: ale me wšytki prorocstwa
Na wiatr ida/ nie mairac y ludzi wiecey
Wiary nádbaszni prozne/ y sny znikome/

D

Komus

III. Odpawa

Komu serce spetane / albo pamieci
Zguba moiey pomoze: komu z vst moich
Duch nie moy pozyteczen: y zmysly wszytki
Cieszkim / nieznošnym gošciem opánowane:
Prozno sie odeymuie / gwałt mi sie dzieie /
Nie władne dáley soba / nie iestem swoia.
Ale gdziežem / prze bogá: swiatlá nie widze /
Noc mi iákaš przed oczy nagla vpádlá.
Owož mamy dwie słońcy / owož dwie Troi:
Owož y lani morzem glebošim plynie:
Nieszczęśliwa to lani / zley wrožki lani.
Bronćcie brzegow / pásterze / nie dopuščajcie
Tey niezdarzoney gošcie nigdziey do ziemie:
Nieszczęśliwa to zemia / y brzeg nieszczęšny /
Gdzie tá lani wyplynie: nieszczęšna knieia /
Gdzie wnidzie: y gdzie gládki swoy boš položy:
Wšytki stopy / wšytki iey ložyšká mušá
Krwia oplynáć: vpadeš / požoge / puštki
Z soba niešie: O wdziečna oyczyno moia /
O mury niešmiertelnych reku roboto /
Jaki koniec was czeka? Ciebie / moy bráćie /
Strožu oyczyny / domu zacna podporo /
W koło murew Troiánskich Teshalstie konie
Wločyć groža: á twoie ozieble ciało
Bedzieli chćiaš nieszczęšny oćiec pochowáć /
Muší ie v rozboyce zlotem kupowáć.

Nieprze

Odprawa

Komu serce spętane albo pamięci
Zgubą mojej pomoże? Komu z ust moich
Duch nie moj pożyteczny i zmysły wszystkie
Ciężkim, nieznośnym gościem opánowane?
510 Prozno się odejmuję, gwałt mi się dzieje, 5
Nie władną dalej sobą, nie jestem swoją.
Ale gdzieżem, prze Bogą? Światła nie widzę,
Noc mi jakaś przed oczy nagła upadła.
515 Owoż mamy dwie słońcy, owoż dwie Troi, 10
Owoż i łani morzem głębokim płynie.
Nieszczęśliwa to łani, zły wrożki łani.
Brońcie brzegów, pasterze, nie dopuszczajcie
Tej niezdąrzyonej goście nigdziej do ziemie.
520 Nieszczęśliwa to ziemią i brzeg nieszczęsny, 15
Gdzie tá łani wypłynie; nieszczęsna knieją,
Gdzie wnidzie i gdzie głądki swój bok położy.
Wszystki stopy, wszystkie jej łozyská muszą
Krwia opłynąć: upadek, požogę, pustki
525 Z sobą niesie. O wdzięczna ojczyzno moją, 20
O, mury, nieśmiertelnych ręku roboto,
Jaki koniec was czeka? Ciebie, moj bracie,
Strožu ojczyzny, domu zacna podporo,
Wkoło murow trojańskich tessalskie konie
Włoczyć grozą; á twoje ozięble ciało
530 Będzie li chciał nieszczęsny ociec pochować, 25
Musi je u rozbojce złotem kupować.

Nieprze-

[Dv]

posłów greckich

Nieprzeplącony duchu, z tobą pospołu
I ojczyzná umárłá. Jednáż mogliá
Oboje was przykryje. Lecz i ty, srogi
535 Trupokupcze, niedawno i sam poléżesz
Strzałá nieméżnej ręki prętka objeżdżon. 5
Coż po tym? Kłodá leży, á ze pniá przedsię
Nowa rozgá wyrosłá i nád nadzieję
Prętko ku gorze idzie. Á to co zá koń
540 Ták wielki ná poboju sam jeden stoi?
Nie wodźcie go do stájniej, rádżę, nie wodźcie: 10
Bije ten koń i kásze – spalcie go ráczej,
Jesli sámí od niego zgorzeć nie chcecie.
Czujcie, stroże, noc idzie, noc podejżrzána.
545 Wielki ogień ma powstáć – ták wielki ogień, 15
Że wszytko, jáko w biały dzień widáć będzie,
Ále nájájutrz záś nic widáć nie będzie.
W ten czás, ojczę, áni już bogom swym dufaj,
Áni się poświęconych ółtarzow łápaj.
550 Okrutnego lwá szczenię zá tobá bieży, 20
Ktore cię páznoktámi przejmie ostremi
I krwią twoją swe gárdło głodne násyci.
Syny wszytki pobijá, dziewczki w niewolá
Zábiorá, drugie gwoli trupom umárłym
555 Ná ich grobiech bić będą. Mátko, ty dzieatek 25
Swoich plákáć nie będiesz, ále wyć będiesz.

CHORUS

D2

Rzućmy

Postow Graeckich.

Nieprzeplacony duchu/ z toba pospolu
W oyczyzná vmárta/ iednáž mogila
Oboie was przykryie. Lecz y ty stogi
Trupofupcze/ niedawno y sam polezesz/
Strzala nie meżney razi pretka obiezdzon.
Coz potym: kłoda leży/ á ze pnia przed sie
Nowa rozgá wyrosła / y nád nadzieie
Pretko tu gorze idzie. A to co za koń
Tak wielki ná poboju sam ieden stoi?
Niewodźcie go do stáyniey / rádze/ nie wodźcie :
Bie ten koń/ y káse : spalcie go ráczey/
Jesli sami od niego zgorzec niechcecie.
Czuycie stroże : noc idzie : noc podeyżzana.
Wielki ogień ma powstác/ ták wielki ogień
Ze wszytko/ iáko w biały dzien/ widác bedzie/
Ale náziutrz zás nic widác nie bedzie.
W ten czas/ oycze/ áni iuz bogom swym dusay/
Ani sie poswieconych oltarzow kápay:
Okrutnego lwa seżenie zá toba bieży/
Ktore cie páznoftami przeymie ostremi/
I krewia twoia swe gárdlo głodne násyci/
Syny wszytki pobita/ dziewczki w niewola
Zábiora : drugie gwoli trupom vmárlym
Ná ich grobiech bic beda. Mátko ty dziatek
Swoich plátać nie bedziesz/ ále wyc bedziesz.

CHORVS.

D ij

Rzucimy

Odprawa

Rzućmy się co naprecey/ a na pokoy gdzie
Wyprowadziny te pannie vpracowana.

ANTENOR, PRIAMVS.

AN. Te słowá/krolu/ nie są tu wyrozumieniu
Názbyt trudne : a zgoła tobie/ y oyczyźnie
Wpad opowiadaia prze cie Bogá proste/
Nie waz ich sobie lekczé/ ani miey za básni.

PRI. Jeszcze teg niepráwie tá przeciwna Wiedmá
W mie wmwotá/ze bych sie miał bac/ ále przed sie
Postrászylá mie nieco : zwołaszczá ze mi przyszedł
Sen ná pámieć żony mey: bo gdy z tym złym synem
ALEXANDREM chodzilá/ málo przed zlezenim
Sniło sie iey inż ná dniu/ze miásto dziecieciá
Pochodnia vrodzilá. AN. I iam też to krolu

Jeszcze ná ten czas wiedzial : y pomnie iáko to
Wieszczkowie wykładáli/ ze to dziecie miáło
Wpad oyczyźnie przynieść : czego/widze/blisko.

PRI. Dobrze to pomniś : ále y iam był rozkazal
Grzechu tego nie żywić/dawno to ná puszczy
Wilcy mieli rozdrápác/y łosci nieszczesne
Po pustych gorách roznieść. (nac.

AN. A lepiey było niżli nam przeń w sztytkim zgi
Co zá wiezniá to mamy : vbior to iest Graecki.

ROTA mistrz. Wiezien.

Rot. Tálcii/Pánowie/wy tu rádzcicie/a w polu
Graekowie nas wojuia : wczorá o południu

Piec

Odprawa

Rzućmy się co napręcej á ná pokoj gdzie
Wyprowadźmy tę pánnę uprácowána.

ÁNTENOR – PRYJÁMUS

560 ÁN.: Te słowá, krolu, nie są ku wyrozumieniu
Názbyt trudne, á zgoła tobie i ojczyźnie 5
Upad opowiadájá. Prze cię Bogá proszę:
Nie wáż ich sobie lekce áni miej zá básni.

565 PR.: Jeszcze tego niepráwie tá przeciwna wiedmá
W mię wmoviłá, żebych się miał bać, ále przedsię 10
Postrászyłá mię nieco, zwłaszcza że mi przyszedł
Sen ná pámięć żony mej: bo gdy z tym złym synem
Áleksándrem chodziłá, máło przed złączeniem
Śniło się jej już ná dniu, że miásto dziecięciá
570 Pochodniá urodziłá. ÁN.: I jam też to, krolu, 15
Jeszcze ná ten czás wiedziáł i pomnię, jáko to
Wieszczkowie wykłádáli, że to dziecię miáło
Upad ojczyźnie przynieść – czego, widzę, blisko.

575 PR.: Dobrze to pomniesz, ále i jam był rozkazał
Grzechu tego nie żywić: dawno to ná puszczy 20
Wilcy mieli rozdrápáć i kości nieszczęsne
Po pustych gorách roznieść.

ÁN.: Á lepiej było, niżli nam przeń wszytkim zginąć.
Co zá więźniá to mamy? Ubior to jest grecki.

ROTMISTRZ – WIEZIEN

580 ROT.: Ták ci, pánowie, wy tu rádzicie, á w polu 25
Grekowie nas wojują: wczorá o południu
Pięć

[D2v]

posłów greckich

Pięć gáler ich przypádko ná trojáńskie brzegi.
Ludzi wprawdzie nie bráli, áni teź palili,
Ále cokolwiek było w polu bydła, wzięli.
Jáko nas tám niewielki ná ten czás był poczet,
585 Kusiwszy się kilkákroć o nie, musielichmy 5
Ná ostátek dáć pokoj; kilká głów jest przedsię
Zábitych, ten sam jeden tylko poimány.
Ná probie to powiedział, że greckiego wojská
Tysiąc gáler ná kotwiách po gotowiu stoi
590 W Áulidzie, ktorzy tylko ná posły czekáją. 10
Á ci, jesli Heleny náзад nie przyniosą –
Jákoź widzę, że bez niej ták ná morze wsiedli –
Wszystko się wojsko tedyź ma ruszyć i prosto
Ku Troi żagle podać. Wszak ták? WIEŻ.: Niepochybnie.
595 ROT.: Hetmánem Ágámemnon? WIEŻ.: Ten; brát Meneláow. 15
PR.: Kaź więźniá tego schowác i opátżyć dobrze.
To więc już, Ántenorze, insza niż proroctwá
Álbo sny biaógłowskie – ále wszyscy przedsię
W jeden cel przedsię biją. Jutro co narániej 20
600 W rádę wnidźmy, á stámtąd już áni wychodźmy,
Áź obronę urádzim. AN.: Baczę, że jej trzebá,
Ácz mi to słowá przykre i cóś nie bez wroźki.
Ná káždy rok nam kaźą rádźić o obronie.
Bá, radźmy teź o wojnie, nie wszystko się brońmy! 25
605 Radźmy jáko kogo bić – lepiej niż go czekác.

[D3]

Postow Graeckich.

Piec gáler ich przypádko ná Troiánskie brzegi/
Ludzi w prawdzie nie bráli/ áni teź palili/
Ale cokolwiek bylo w polu bydła / wzięli.
Jáko nas tárn nie wielki ná ten czas byl poczet/
Kusiwszy sie kilka kroc o nie/ musieliśmy
Ná ostaték dáć pokoy : kilka głow iest przedsie
Zábitych/ ten sam ieden tylko poimány/
Ná probie to powiedzial ze Graeckiego woystká/
Tysiac gáler ná kotwicách pogotowiu stoj
W Aulidzie : ktorzy tylko ná posty czekáia.
A ci iesli Heleny náзад nie przyniosá/
Jákoź widze ze bez niey ták ná morze wsiedli/
Wszystko sie woystko tedyś ma ruszyć/ y prosto
Ku Troii żagle podać : wszák tak? Wieź. niepoz
chybnie. ROT. Hetmánem Agámemnon:
WJŁZ. Ten : brát Menelaow.
PR. Kaź wieźniá teg schowác/ y opátrzyć dobrze.
To wiec inź Antenorze/ inśa/ niź prorocwá/
Albo sny białogłowskie : ále wszyscy przedsie
W ieden cel przedsie biia : Jutro co narániey
W ráde wnidźmy: á ztámtąd inź áni wychodźmy
Nź obrone wrádzim. AN. Baczę/że iey trzeba/
Acź mi to słowá przykre/ y cóś nie bez wrośki/
Ná każdy rok nam káza rádzic o obronie :
Bá radźmy teź o woynie / nie wszystko sie brońmy :
Rádzmy/iáko kogobić : lepiey niź go czekác.

ORPHEVS SARMA TICVS.

QVæ spes, ò ciues, quæ mens in pectore vestra est?
Non est desidiæ, non est (mihi credite) somno,
Non cytharæ Bacchouè locus, leuibusuè choræis,
Non odiis certare, similtatesq; fouere :
Nec noua consilia, aut occultos cogere coetus,
Amplius est tutum. Cura & metus acrior instat
Hostis pro foribus, certumq; in limine bellum:
Non vnum bellum, nec ab vna parte timendus
Hostis : ab aurora medicatas ille sagittas
Spargit equo fidens : instans fugiensq; timendus.
Ille ab Hyperboreis veniens agit agmina campis,
Riphæa niue duratus, patriisq; pruinis,
Desidia clarus vestra , si vera fatendum est.
Huic socios addunt sese, qui fœdera vafri
Ore colunt vobiscum, agitant sub pectore bellum :
Inuidia, geminaq; animos stimulante repulsa.
Quid domitorem Asiæ memorem, Europæq; Tyrannū?
Quem procul Ionio nantem sale mille carinis,
A Equoreamq; aucta Rhodon obsidione prementem,
Iam tum etiam vestri formidauere parentes.
Nunc terra, victorq; mari omnem ille occupat Istrum
Classibus, & ripa metuendus regnat vtraq;
Nec satis hoc : arma vsq; Tyram promouit ad amnem,
Podoliosq; oculis inhiantibus aspicit agros.

Tot

ORPHEUS SARMA-
TICUS

Quae spes, o cives, quae mens in pectore vestra est?
Non est desidia, non est (mihi credite!) somno,
Non citharae Bacchove locus, levibusve choreis, 5
Non odiis certare simultatesque fovere,
5 Nec nova consilia aut occultos cogere coetus
Amplius est tutum. Cura et metus acrior instat:
Hostis pro foribus certumque in limine bellum!
Non unum bellum, nec ab una parte timendus 10
Hostis! Ab Aurora medicatas ille sagittas
10 Spargit, equo fidens, instans fugiensque timendus.
Ille ab Hyperboreis veniens agit agmina campis
Riphaea nive duratus patriisque pruinis,
Desidia clarus vestra, si vera fatendum est. 15
Huic socios addunt sese, qui foedera vafri
15 Ore colunt vobiscum, agitant sub pectore bellum,
Invidia geminaque animos stimulante repulsa.
Quid domitorem Asiae memorem Europaeque tyrannum,
Quem procul Ionio nantem sale mille carinis 20
Aequoreamque arcta Rhodon obsidione prementem
20 Iam tum etiam vestri formidavere parentes?
Nunc terra victorque mari omnem ille occupat Istrum
Classibus et ripa metuendus regnat utraque.
Nec satis hoc: arma usque Tyram promovit ad amnem 25
Podoliosque oculis inhiantibus aspicit agros.

Tot

[D3v]

25 Tot gladios, tot tu arma, tot inter, Sarmata, tela
 Deprensus, lento veluti per membra veterno
 Obrepente, stupes et somnia cernere reris?
 Evigila atque oculis torpentem discute somnum!
 Evigila, cape tela manu, vade obvius hosti! 5
 30 Non tibi pro gregibus raptis certamen habendum
 Nec quo prolatis domineris latius armis.
 Libertas patriaeque salus agitur! Neque vero
 Aut validis munitae adsunt tibi moenibus urbes,
 Difficilesve aditu summis in rupibus arces, 10
 35 Fluminave antiquos subter labentia muros,
 Quorum olim obiectu propriam tutere salutem.
 In manibus ferrique acie spes omnis! Inertes
 Servitus infelix manet atque obnoxia vita.
 Heu, quam turpe tibi sit, Sarmata, quamque pudendum 15
 40 Maiores virtute tuos et sanguine multo
 Imperium quaesisse amplum, te mollitie atque
 Desidia amisisse! Procul nostro haec nota saeclo
 Exsulet et fama vigeant meliore nepotes!
 Iam nunc esse viros animosque attollere tempus. 20
 45 Ambitio valeat, pereant odia, improbus auri
 Cesset amor, luxus longinquis exsulet oris!
 Omnes unus amor simul invadatque cupido
 Servandae patriae libertatisque tuendae.
 En, quod adhuc semper tibi, Sarmata, defuit unum: 25
 50 Dux alacris praesto est casusque paratus in omnes.
 Iam nunc scandere equum, iam ferro cernere promptus –
 Rex tuus! – haud ulli veterum virtute secundus.

[D4]

Tot gladios, tot tu arma, tot intor, Sarmata, tela
Deprensus, lento veluti per membra veterno
Obrepente, stupes, & somnia cernere reris?
Euigila, atq; oculis torpentem discute somnum.
Euigila, cape tela manu, vade obuius hosti.
Non tibi pro gregibus raptis certamen habendum,
Nec quò prolatis domineris latius armis.
Libertas patriæq; salus agitur, Neq; verò
Aut validis munitæ adsunt tibi mœnibus vrbes,
Difficilesuè aditu summis in rupibus arces,
Fluminauè antiquos subter labentia muros.
Quorum olim obiectu propriam tutere salutem,
In manibus, ferriq; acie spes omnis: inertes
Seruitus infœlix manet, atq; obnoxia vita,
Heu, quàm turpe tibi sit, Sarmata, quamq; pudendū,
Maiores virtute tuos, & sanguine multo
Imperium quæsisse amplum, te mollicie, atq;
Desidia amisisse: procul nostro hæc nota seculo
Exulet, & fama vigeant meliore nepotes.
Iam nunc esse viros, animosq; attollere tempus.
Ambitio valeat, pereant odia, improbus auri
Cesset amor, luxus longinquis exulet oris:
Omnes vnus amor simul inuadatq; cupido
Seruandæ patriæ, libertatisq; tuendæ.
En, quod adhuc semper tibi, Sarmata, defuit vnum,
Dux alacris præsto est, casusq; paratus in omnes.
Iam nunc scandere equum, iam ferro cernere promptus
Rex tuus: haud vlli veterum virtute secundus.

Quem tu haud à cunis, longas nimis ancipitesq;
Spes promittentem, non à Bacchouè, chorouè,
Tempestiuisuè à cœnis, & deside ab otio
Assumptum : sed militia, Martisq; sub armis
Duratum, insignem voluisti ferre coronam,
Et lacè Arctoo populis dare iura sub axè.
Huius agè auspiciis capiamus alacriter arma,
Et patriæ memores virtutis, eamus in hostem,
Antiquum belli decus, antiquosq; triumphos
Antiqua cum laude relaturi, hoc duce, diisq;
Pro nobis contra infidos pugnantibus hostes.

ACTA FABVLA AD LYRAM

cecinit,

Quem tu haud a cunis, longas nimis ancipitesque
Spes promittentem; non a Bacchove, chorove,
55 Tempestivisve a cenis et deside ab otio
Assumptum – sed militia Martisque sub armis
Duratum, insignem voluisti ferre coronam 5
Et late Arctoo populis dare iura sub axe.
Huius, age, auspiciis capiamus alacriter arma
60 Et, patriae memores virtutis, eamus in hostem,
Antiquum belli decus antiquosque triumphos
Antiqua cum laude relaturo – hoc duce disque 10
Pro nobis contra infidos pugnantibus hostes.

ACTA FABULA AD LYRAM
CECINIT.

[D4v]

ORFEUSZ SARMACKI

(*k. D3v*) Jakaż nadzieję, jakież zamysł żywicie w sercu, ziomkowie? Wierście mi, nie pora na gnuśność ani ospalstwo, ni na muzykę czy Bakcha lub płochę płąsy; nie jest już bezpiecznie swarzyć się w nienawiści i podsycać waśnie ani zwoływać nowe narady bądź tworzyć tajne związki. Nastaje bardziej dojmująca troska i trwoga: wróg za progiem i niechybna wojna u granic. Nie jedna wojna i nie z jednej strony lękać się trzeba wroga. Ów ode wschodu sieje zatrutymi strzałami, dufny w swe konie, groźny i gdy naciera, i gdy ucieka. Tamten, ciągnący z pól północnych, wie dzie hufce, zahartowany w ryfejskich śniegach i szronach kraju ojczystego, a jeśli prawdę rzec: zyskał sławę skutkiem waszej gnuśności. Z nim stowarzyszają się ci, którzy kłamliwymi usty gorliwie głoszą przymierze z wami, a w duchu gotują wojnę, gdyż ich gniew podsycają zawiść i dwukrotna porażka. A po cóż mam wspominać pogromcę Azji i ciemieźcę Europy, którego ojcowie wasi ulękli się już wtedy, gdy daleko, bo po Morzu Jońskim, płynął tysiącem okrętów i oblana wodami Rodos gniótł szczelnym wciąż uciskiem? Teraz po zwycięstwach na lądzie i morzu pokrywa on cały Dunaj flotą i króluje, szerząc przerażenie na oboim jego brzegu. Nie dość na tym, zbrojną moc rozparł aż do nurtów Dniestru i chciwymi oczami spogląda ku łanom Podola. (*k. D4*) A ty, Sarmato, pośród tylu mieczy, tyloma zbrojami, tylu oszczepami osaczony, trwasz jakby zastygły w letargu ospałości rozpełzłej po twoich członkach i osłupiały mniemasz, iż postrzegasz majaki senne? Ocknij się i spędź z oczu odrętwiąłą senność, ocknij się, chwyć oręż w dłoń, wyrusz przeciw wrogowi. Nie o porwane stada wypadnie ci mieć utarczkę, nie po to dobędziesz broni, abyś rozszerzył swe panowanie. Idzie o wolność i ocalenie ojczyzny. Brak zaś Ci czy to miast umocnionych tęgimi obwarowaniami, czy to zamków trudno dostępnych na wyniosłych skałach albo rzek płynących pod wiekowymi murami, których zaporą kiedykolwiek osłoniłbyś własne bezpieczeństwo. Cała nadzieja w mocy rąk i ostrzu miecza. Bezczyнным pozostaje nieszczęsna niewola – żywot poddańczy. Och, jakaż hańba, jaka sromota spadłaby na cię, Sarmato, gdybyś przez zniewieściałość i lenistwo utracił rozległe państwo, które twoi przodkowie zdobyli męstwem i obficie przelaną krwią! Oby ta zmaza od naszego pokolenia uszła daleko, a w lepszej sławie niech kwitną wnukowie. Teraz już czas okazać się mężami i wznieść się na duchu. Niech zniknie chciwość zaszczytów, przepadną waśnie, szczeźnie nieczysta żądza złota, a zbytek niech umknie ku najdalszym zakątkom ziemi. Niech ogarnie wszystkich pospołu jedna miłość ojczyzny, pragnienie ocalenia jej i ustrzeżenia wolności. I oto coś, czego dotąd zwykle nie dostawało ci, Sarmato: przed tobą

stoi dziarski wódz, gotów na wszelkie przygody, ochoczy już dosiąć rumaka, już to krzyżować brzeszczoty – twój król – nie ustępuje on męstwem żadnemu z dawnych władców. (*k. D4v*) Zyskałeś go nie od kołycki, obiecującego odległe a nazbyt wątpliwe nadzieje, nie z uciech Bakcha lub z tańców, bądź z przewlekłych biesiad czy gnuśnego próżnowania – lecz chciałeś, by znakomitą koronę nosił i stanowił prawa ludom szeroko pod północnym niebem mąż zahartowany żołnierką pod znakami Marsa. Nuże, pod jego wodzą chwyćmy żwawo za broń i, pomni męstwa przodków, idźmy na nieprzyjaciela, aby przywrócić dawną cześć wojenną, dawne przewagi z chwałą starodawną – idźmy za tym wodzem z pomocą bogów, co walczą po naszej stronie przeciw wiarołomnym wrogom.

PO ODEGRANIU SZTUKI, PRZYWTÓRZE LIRY
ZAŚPIEWAŁ.

Objaśnienia

WYKAZ SKRÓTÓW ŹRÓDEŁ I LITERATURY

Wykaz skrótów stosowanych w całej edycji *Jan Kochanowski, Dzieła wszystkie* znajduje się w tomie wstępnym: *Wprowadzenie wydawnicze*.

Skrótami oznaczono źródła cytowane więcej niż jeden raz.

AGAD	Archiwum Główne Akt Dawnych, Warszawa.
Arth.	Augusto Arthaber, <i>Dizionario comparato di proverbi e modi proverbiali, italiani, latini, francesi, spagnoli, tedeschi, inglesi e greci antichi, con relativi indici sistematico-alfabetici; supplemento ai dizionari delle principali lingue moderne ed antiche</i> , Milano 1900.
Axer	Jerzy Axer, <i>Osobny charakter błazna. Interpretacja listu Jana Kochanowskiego do Jana Zamoyskiego poprzedzającego w pierwodruku „Odprawę posłów greckich”</i> , [w:] <i>„Sława z dowcipu sama wiecznie stoi...”</i> . <i>Prace ofiarowane Pani Profesor Alinie Nowickiej-Jeżowej z okazji pięćdziesięciolecia pracy naukowej</i> , red. M. Hanusiewicz-Lavallee, W. Pawlak, Lublin 2018, s. 121–132.
AZ	Archiwum Zamoyskich.
Bartoszewicz	Henryk Bartoszewicz, <i>Projekty urbanistyczne i plany regulacyjne miast mazowieckich XVII–XIX w.</i> , „Rocznik Mazowiecki” XXII, 2010, s. 33–58.
Briss.	<i>Barnabae Brissonii regii consistorii consiliarü amplissimique senatus Parisiensis praesidis de formulis et sollennibus populi Romani verbis libri VIII ... in quibus varii bonorum auctorum loci emendantur, sup- plentur, notantur, illustrantur</i> , Francofurti 1592.
Buch.	Georg Buchanan, <i>Paraprasis [!] Psalorum Davidis Poetica, Multo Quam Antehac Castigator</i> , Coloniae 1577.
Cyran	Władysław Cyran, <i>Przysłowki polskie. Budowa słowotwórcza</i> , Łódź 1967.
Czubek	Jan Czubek, <i>Pisma polityczne z czasów pierwszego bezkrólestwa</i> , Kraków 1906.
Erasm. Adag.	Erasmus Roterodamus, <i>Adagia</i> , Basileae 1536.
Góralski	Zbigniew Góralski, <i>Urzędy i godności w dawnej Polsce</i> , Warszawa 1983.
Grimal	Pierre Grimal, <i>Słownik mitologii greckiej i rzymskiej</i> , Wrocław 1997.
Hajkowski	Zygmunt Hajkowski, <i>O jednej pieśni J. Kochanowskiego</i> , „Pamiętnik Literacki” 27, 1930, s. 296–302.

- Hammer Seweryn Hammer, *O wpływie tragedii Eurypidesa „Hippolitos” na poezję hellenistyczną*, Poznań 1921.
- Kallenbach Józef Kallenbach, „*Odprawa posłów greckich*” *Żana Kochanowskiego, jej wzory i geneza*, „*Rozprawy i Sprawozdania z Posiedzeń Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności*” 10, 1884.
- Karł. Sł. gw. Jan Karłowicz, *Słownik gwar polskich*, t. 1–6, Kraków 1900–1911.
- Kowalczyk Jerzy Kowalczyk, *Wesele podkanclerzego i prapremiera „Odprawy posłów greckich”*, [w:] idem, *W kręgu kultury dworu Żana Zamoyskiego*, Lublin 1980.
- Krassowski Witold Krassowski, *Dzieje architektury i budownictwa na ziemiach Polski*, t. 4: *Budownictwo i architektura w warunkach rozkwitu folwarku pańszczyźnianego (XVI w. – pierwsza połowa XVII w.)*, Warszawa 1995.
- Kromer Marcin Kromer, *Polska, czyli o położeniu, ludności, obyczajach, urzędach i sprawach publicznych Królestwa Polskiego księgi dwie*, przeł. S. Kazikowski, wstęp i oprac. R. Marchwiński, Olsztyn 1984.
- Krzyżanowski 1958–1960 Julian Krzyżanowski, *Mądrzej głowie dość dwie słowie*, t. I: *Trzy centurie przysłów polskich*, Warszawa 1958; t. II: *Nowe dwie centurie przysłów polskich*, Warszawa 1960.
- Kupisz, Kozdrach Dariusz Kupisz, Mariusz Kozdrach, *Kochanowscy w XV–XVIII wieku. Główne linie rodziny*, Radom 2014.
- Lewański *Dramaty staropolskie: antologia*, oprac. J. Lewański, t. 1–6, Warszawa 1959–1963.
- Linde Samuel Bogumił Linde, *Słownik języka polskiego*, t. 1–6, Warszawa 1807–1814 i wydania następne.
- MPV Monumenta Poloniae Vaticana, t. IV: *I.A. Caligari nuntii Apostostolici in Polonia epistolae et acta 1578–1581*, ed. L. Boratyński, Cracoviae 1915.
- N. ks. przysł. *Nowa księga przysłów polskich*, t. 1–4, red. J. Krzyżanowski, Warszawa 1969–1978.
- Ogrodziński Wincenty Ogrodziński, *Przyczynki do znajomości autorów klasycznych w Polsce XVI i XVII w.*, [w:] *Stromata in honorem C. Morawski*, Kraków 1908, s. 135–138.
- Przedziecki Aleksander Przedziecki, *Jagiellonki polskie w XVI wieku*, t. 4, Kraków 1868.
- Putkowska Jolanta Putkowska, *Warszawskie rezydencje na przedmieściach i pod miastem w XVI–XVII wieku*, Warszawa 2016.
- Rospond Stanisław Rospond, *Język i artyzm językowy Żana Kochanowskiego*, Wrocław 1961.
- Sinko 1932 Tadeusz Sinko, *Literatura grecka*, t. I, cz. 2: *Literatura klasyczna (wiek V–IV przed Chr.)*, Warszawa 1932.
- Sł. XVI *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. 1–36, Wrocław 1966 i nn. (i kartoteki).
- Sucheni-Grabowska Anna Sucheni-Grabowska, *Sejm w latach 1540–1586*, [w:] *Historia sejmu polskiego*, t. I: *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, oprac. J. Bardach, W. Czaplński, J. Michalski, A. Sucheni-Grabowska, W. Uruszczak, red. J. Michalski, Warszawa 1984, s. 114–216.

- Swoboda Michał Swoboda, *De proverbiiis a Cicerone adhibitis*, Toruń 1963.
- Szmydtowa Zofia Szmydtowa, „*Odprawa posłów greckich*”, *studium morfologiczne*, „*Pamiętnik Literacki*” 37, 1947, s. 26–47.
- Szymczak Mieczysław Szymczak, *Nazwy stopni pokrewieństwa i powinowactwa rodzinnego w historii i dialektach języka polskiego*, Warszawa 1966.
- Targosz-Kretowa Karolina Targosz-Kretowa, *Teatr dworski Władysława IV (1635–1648)*, Kraków 1965.
- Uruszczak Wacław Uruszczak, *Sejm w latach 1506–1540*, [w:] *Historia sejmów polskiego*, t. I: *Do schyłku szlacheckiej Rzeczypospolitej*, oprac. J. Bardach, W. Czapliński, J. Michalski, A. Sucheni-Grabowska, W. Uruszczak, red. J. Michalski, Warszawa 1984, s. 63–113.
- VC Volumina Constitutionum, t. II: *1550–1609*, vol. 1: *1550–1585*, do druku przygotowali S. Grodziski, I. Dwornicka, W. Uruszczak, Warszawa 2005.
- Walth. Hans Walther, *Proverbia sententiaequae latinitatis mediæ aevi: lateinische Sprichwörter und Sentenzen des Mittelalters in alphabetischer Anordnung*, t. 1–9 (*Carmina mediæ aevi posterioris latina II/1–II/9*), Göttingen 1963–1986.
- Weintraub Wiktor Weintraub, *Styl Jana Kochanowskiego*, Kraków 1932.
- Witczak Tadeusz Witczak, *Wokół pierwszej i ostatniej kwestii Antenora*, „*Pamiętnik Teatralny*” 27, 1978, z. 3, s. 327–364.
- Zamoyski Marek Kuryłowicz, Wojciech Witkowski, *Rozprawa Jana Zamoyskiego o senacie rzymskim*, tekst łaciński, przekład oraz komentarz historyczno-prawny, Lublin 1997.
- Zb. Kart. Zbiór kartograficzny.
- Zbiór pamiętników* *Zbiór pamiętników do dziejów polskich*, wyd. W.S. de Broel-Plater, t. 2, Warszawa 1858.
- Źródłopisma* *Źródłopisma do dziejów unii Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego*, cz. 2, oddz. 1: *Diariusze sejmów piotrowskiego r. 1562 i warszawskiego r. 1563*; cz. 3: *Diariusz lubelskiego sejmów unii, rok 1569*, wyd. A.T. Działyński, Poznań 1856.

PRZYTACZANE WSPÓŁCZESNE WYDANIA
ODPRAWY POSŁÓW GRECKICH

- Krzyżanowski Jan Kochanowski, *Dzieła polskie*, oprac. J. Krzyżanowski, Warszawa 1952, 1953, 1955, 1960, 1967, 1969, 1972, 1976, 1978, 1980, 1989.
- Lewański *Dramaty staropolskie*, t. 2, oprac. J. Lewański, Warszawa 1959.
- Nehring Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*, [oprac. W. Nehring], [w:] *Jana Kochanowskiego dzieła wszystkie. Wydanie pomnikowe*, t. 2, Warszawa 1884.
- Sinko BN I 3 1945, 1949 Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*, z wstępem i komentarzem T. Sinki, BN I 3, Wrocław 1945, wyd. następne 1949.
- Sinko Chicago 1949 Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*, z wstępem i komentarzem T. Sinki, Chicago 1945.

Ulewicz BN I 3 1962, 1969, 1974 Jan Kochanowski, *Odprawa posłów greckich*, opracował T. Ulewicz, BN I 3, Wrocław 1962 i wyd. następne: 1969 i 1972.

WYKAZ SKRÓTÓW STOSOWANYCH PRZY CYTOWANIU
LITERATURY KLASYCZNEJ

Aesch.	Aeschylus
<i>Agam.</i>	<i>Agamemnon</i>
Ps.-Apollod.	Pseudo-Apollodorus
<i>Bibl.</i>	<i>Bibliotheca</i>
Ps.-Cato	Pseudo-Cato
<i>Dist.</i>	<i>Disticha</i>
Catull.	Gaius Valerius Catullus
–	<i>Carmina</i>
Cic.	Marcus Tullius Cicero
<i>Ann.</i>	<i>Pro T. Annio Milone oratio</i>
<i>Att.</i>	<i>Epistulae ad Atticum</i>
<i>Cato</i>	<i>Cato maior de senectute</i>
<i>De orat.</i>	<i>De oratore</i>
<i>Div.</i>	<i>De divinatione</i>
<i>Fin.</i>	<i>De finibus</i>
<i>Lael.</i>	<i>Laelius de amicitia</i>
<i>Nat. deor.</i>	<i>Natura deorum</i>
<i>Pis.</i>	<i>In Pisonem</i>
<i>Tusc.</i>	<i>Tusculanae disputationes</i>
<i>Verr.</i>	<i>In Verrem</i>
Dar. Phryg.	Dares Phrygius
–	<i>De excidio Troiae historia</i>
Dic.	Dictis Cretensis
–	<i>De bello Troiano historia</i>
Enn.	Quintus Ennius
trag. fr.	tragoediarum fragmenta
Eur.	Euripides
<i>Alc.</i>	<i>Alcestis</i>
<i>And.</i>	<i>Andromache</i>
<i>Bacch.</i>	<i>Bacchae</i>
<i>Elec.</i>	<i>Electra</i>
<i>Hec.</i>	<i>Hecuba</i>
<i>Hel.</i>	<i>Helena</i>
<i>Herac.</i>	<i>Heraclidae</i>
<i>Herc. f.</i>	<i>Hercules furens</i>
<i>Hipp.</i>	<i>Hippolytus</i>
<i>Ion</i>	<i>Ion</i>
<i>Iph. A.</i>	<i>Iphigenia Aulidensis</i>
<i>Iph. T.</i>	<i>Iphigenia in Tauris</i>

	<i>Med.</i>	<i>Medea</i>
	<i>Or.</i>	<i>Orestes</i>
	<i>Phoen.</i>	<i>Phoenissae</i>
	<i>Supp.</i>	<i>Supplices</i>
	<i>Troad.</i>	<i>Troades</i>
	inc. fab. fr.	incertarum fabularum fragmenta
Hdt.		Herodotus
	–	<i>Historiae</i>
Hom.		Homerus
	<i>Il.</i>	<i>Ilias</i>
	<i>Od.</i>	<i>Odyssea</i>
Hor.		Quintus Horatius Flaccus
	<i>Carm.</i>	<i>Carmina</i>
	<i>Epist.</i>	<i>Epistulae</i>
	<i>Sat.</i>	<i>Sermones (Satirae)</i>
Hyg.		Gaius Iulius Hyginus
	<i>Fab.</i>	<i>Fabulae</i>
Lib.		Libanius
	–	<i>Declamationes</i>
Liv.		Titus Livius
	–	<i>Ab urbe condita</i>
Lucr.		Titus Lucretius Carus
	–	<i>De rerum natura</i>
Lycophr.		Lycophron
	–	<i>Alexandra</i>
Macr.		Ambrosius Theodosius Macrobius
	<i>Sat.</i>	<i>Saturnalia</i>
Mart.		Marcus Valerius Martialis
	–	<i>Epigrammata</i>
Ov.		Publius Ovidius Naso
	<i>Ars am.</i>	<i>Ars amatoria</i>
	<i>Fas.</i>	<i>Fasti</i>
	<i>Her.</i>	<i>Heroides (Epistulae)</i>
	<i>Met.</i>	<i>Metamorphoses</i>
Phaedr.		Phaedrus
	–	<i>Fabulae</i>
Pind.		Pindarus
	<i>Ol.</i>	<i>Olympia</i>
Plaut.		Titus Maccius Plautus
	<i>Persa</i>	<i>Persa</i>
	<i>Trin.</i>	<i>Trinummus</i>
Ps. Apollod.		Pseudo-Apollodorus
	–	<i>Bibliotheca</i>
Ps.-Plut.		Pseudo-Plutarchus
	<i>Cons. ad Apoll.</i>	<i>Consolatio ad Apollonium</i>
Publil. Syr.		Publilius Syrus
	<i>Sent.</i>	<i>Sententiae</i>

Sen.		Lucius Annaeus Seneca
	<i>Agam.</i>	<i>Agamemno</i>
	<i>Epist.</i>	<i>Epistulae ad Lucillum</i>
	<i>Phaedr.</i>	<i>Phaedra</i>
	<i>Phoen.</i>	<i>Phoenissae</i>
	<i>Th.</i>	<i>Thyestes</i>
	<i>Tr.</i>	<i>Troades</i>
Sil.		Tiberius Silius Italicus
	–	<i>Punica</i>
Soph.		Sophocles
	<i>Ai.</i>	<i>Aiæx</i>
	<i>Ant.</i>	<i>Antigone</i>
	<i>Elec.</i>	<i>Electra</i>
Stat.		Publius Papinius Statius
	<i>Theb.</i>	<i>Thebais</i>
Ter.		Publius Terentius Afer
	<i>And.</i>	<i>Andria</i>
	<i>Eun.</i>	<i>Eumuchus</i>
	<i>Hec.</i>	<i>Hecyra</i>
	<i>Phorm.</i>	<i>Phormio</i>
Verg.		Publius Vergilius Maro
	<i>Aen.</i>	<i>Aeneis</i>
	<i>Ecl.</i>	<i>Eclogae</i>
	<i>Georg.</i>	<i>Georgica</i>

WYKAZ SIGLI BIBLIJNYCH

Act	<i>Actus Apostolorum</i>
Apoc	<i>Apocalypsis beati Ioanni apostoli</i>
Col	<i>Epistola beati Pauli apostoli ad Colossenses</i>
1. Cor	<i>Epistola beati Pauli apostoli ad Corinthios prima</i>
Dan	<i>Prophetia Danielis</i>
Deut	<i>Liber deuteronomii</i>
Eph	<i>Epistola beati Pauli apostoli ad Ephesios</i>
4. Esdr	<i>Liber quartus Esdrae</i>
Ex	<i>Liber Exodus</i>
Gen	<i>Liber genesis</i>
Is	<i>Prophetia Isaiae</i>
Luc	<i>Sanctum Iesu Christi evangelium secundum Lucam</i>
Matth	<i>Sanctum Iesu Christi evangelium secundum Matthaeum</i>
2. Par	<i>Liber secundus paralipomenon</i>
Prov	<i>Liber proverbiorum</i>
Ps	<i>Liber psalmodum</i>
1. Reg	<i>Liber primus Samuelis, quem nos primum regum dicimus</i>
Rom	<i>Epistola beati Pauli apostoli ad Romanos</i>
Sap	<i>Liber sapientiae</i>

WYKAZ SKÓRTOŹÓW STOSOWANYCH PRZY CYTOWANIU
LITERATURY POLSKIEJ XVI I XVII WIEKU

ActReg	<i>Acta Anni 1588 primi regiminis Sigismundi III</i> , rkps Ossol. 186 II.
Alberus	<i>Albertus z wojny</i> , Kraków 1596.
ArtKanc	Piotr Artomiusz, <i>Cantional albo Pieśni duchowne z Pisma ś<więtego> ... sporządzone</i> , Toruń 1587.
BarlBaz	Marin Barletius, <i>Historyja o żywocie i zacnych sprawach Jerzego Kastryjota, którego pospolicie Szkanerbegiem zową</i> , [przeł. Cyprian Bazylík], Brześć 1569.
BartBydg	Bartłomiej z Bydgoszczy, <i>Vocabularius ex Calepino, Breviloquio et Mamotrecto recollectus...</i> , [w:] <i>Słownik łacińsko-polski Bartłomieja z Bydgoszczy podług rękopisu z r. 1532</i> , oprac. B. Erzepki, Poznań 1900.
BazHist	[Cyprian Bazylík], <i>Historyja o srogim prześladowaniu Kościoła Bożego</i> , Brześć 1567.
BibRadz	<i>Biblija święta to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu...</i> , Brześć Litewski 1563.
BielKom	Marcin Bielski, <i>Komedyja Justyna i Konstancyjej, brata z siostrą...</i> , Kraków 1557.
BielKron	Marcin Bielski, <i>Kronika to jest Historyja świata...</i> , Kraków 1564.
BielSat	Marcin Bielski, <i>Satyry</i> , Kraków 1567.
BielŻyw	Marcin Bielski, <i>Żywoty filozofów...</i> , Kraków 1535.
BierEz	Biernat z Lublina, <i>Żywot Ezopa Fryga, mędrca obyczajnego, i z przypowieściami jego...</i> , Kraków 1578.
BudBib	Szymon Budny, <i>Biblija to jest Księgi Starego i Nowego Przymierza...</i> , Nieśwież 1572.
BudNT	Szymon Budny, <i>Nowy Testament...</i> , Łosk 1574.
Calep	Ambrosius Calepinus, <i>Dictionarium decem linguarum</i> , Lugdunum 1588.
CerGór	Fryderyk Furius Ceriola, <i>Rada pańska to jest Jakich osób pan każdy wybierać ma sobie do rady swojej</i> , przeł. Jakub Górski, Kraków 1597.
CiekPotr	Piotr Ciekliński, <i>Potrójny z Plauta</i> , Zamość 1597.
CnAd	Gregorius Cnapius, <i>Adagia Polonica selecta...</i> , Cracoviae 1632.
CnTh	Gregorius Cnapius, <i>Thesaurus Polono-Latino-Graecus...</i> , t. I-II, Cracoviae 1621.
CzahTr	Adam Czahrowski, <i>Treny i rzeczy rozmaite...</i> , Poznań 1597.
CzechEpPORz	Piotr Orzechowski, [List], [w:] Marcin Czechowic, <i>Epistomijum na „Wędzidło” Jego Miłości Księdza Hieronima Powodowskiego</i> , [Kraków 1583].
CzechRozm	Marcin Czechowic, <i>Rozmowy chrystyjańskie, które z greckiego nazwiska dialogami zowią, a ty je nazwać możesz katechizmem</i> , [Kraków] 1575.
FalZioł	Stefan Falimirz, <i>O ziołach i o mocy jich...</i> , Kraków 1534.
GilPos	Paweł Gilowski, <i>Postylle krześcijańskiej część czwarta</i> , [Kraków 1583].
GlabGad	Andrzej Glaber, <i>Problemata Aristotelis. Gadki z pisma wielkiego filozofa Arystotela ... wybrane</i> , Kraków 1535.
GliczKsiąż	Erazm Gliczner, <i>Książki o wychowaniu dzieci...</i> , Kraków 1558.
GosiCast	Stanisław Gosławski, <i>Castus Iozeph...</i> , Kraków 1597.
GostGosp	Anzelm Gostomski, <i>Gospodarstwo</i> , Kraków 1588.
GórnDroga	Łukasz Górnicki, <i>Droga do zupełnej wolności</i> , Elbląg 1650.
GórnDworz	Łukasz Górnicki, <i>Dworzanin</i> , Kraków 1566.
GórnRozm	Łukasz Górnicki, <i>Rozmowa o elekcyjej, o wolności, o prawie i obyczajach polskich</i> , Kraków ok. 1587.

- GrochKal Stanisław Grochowski, *Kalliopea słowiańska Zygmuntovi III na stolicę polską wstępującemu*, Kraków 1588.
- GroicPorz Bartłomiej Groicki, *Porządek sądów i spraw miejskich prawa majdeburskiego*, Kraków 1550.
- GruszPowin Jan Gruszczyński, *Powinność dobrego towarzystwa*, Kraków 1581.
- GrzepGeom Stanisław Grzepski, *Geometryja*, Kraków 1566.
- GwagKron Aleksander Gwagnin, *Kronika Sarmacyjei europejskiej...*, przeł. Marcin Paszkowski, Kraków 1611.
- HistLan *Historyja prawdziwa, która się zstała w Landzie...*, Kraków 1568.
- HistTroj *Historyja ... o zburzeniu ... miasta i państwa trojańskiego*, Kraków 1597.
- HistRzym *Historyje rozmaite z rzymskich i imych dziejów wybrane...*, Kraków 1566.
- JanNKar Jan Januszowski, *Nowy charakter polski...*, Kraków 1594.
- JustRozm św. Justyn, *Rozmowa z Tryfonem Żydem...*, przeł. Wawrzyniec Krzyszkowski, Szymon Budny, Nieśwież 1564.
- KlonFlis Sebastian Fabian Klonowic, *Flis to jest Spuszczanie statków Wisłą i inszymi rzekami do niej przypadającymi*, [Kraków 1598].
- KlonKr Sebastian Fabian Klonowic, *Królów i książąt polskich ... króciuchne porządku zawarcie i opis nowo uczyniony*, [Kraków ok. 1595].
- KlonWor Sebastian Fabian Klonowic, *Wórek Judaszów to jest Złe nabycie majątności...*, Kraków 1600.
- KlonŻal Sebastian Fabian Klonowic, *Żale nagrobne na ... Jana Kochanowskiego*, Kraków 1585.
- KmitaPsal Jan Achacy Kmita, *Psalma przyjazdu szczęśliwego najjaśniejszego Zygmunta Trzeciego...*, Kraków 1587.
- KmitaSpit Jan Achacy Kmita, *Spitamegeranomachia*, Kraków 1595.
- KochCn Jan Kochanowski, *Wykład cnoty*, Kraków 1589.
- KochCz Jan Kochanowski, *O Czechu i Lechu historyja naganiona...*, Kraków 1589.
- KochDryas Jan Kochanowski, *Dryas Zamechska*, Lwów 1578.
- KochDz Jan Kochanowski, *Dziewostąb*, [w:] idem, *Jan Kochanowski*, Kraków 1585/1586.
- KochEl Jan Kochanowski, *Elegiarum libri IV*, Kraków 1584.
- KochFr Jan Kochanowski, *Fraszki*, Kraków 1580.
- KochFrag Jan Kochanowski, *Fragmenta*, Kraków 1590.
- KochJez Jan Kochanowski, *Jezda do Moskwy*, Kraków 1583.
- KochLFog Jan Kochanowski, *List do Fogelwedera*, 1571.
- KochMon Jan Kochanowski, *Monomachija Parysowa z Menelausem*, [w:] idem, *Jan Kochanowski*, Kraków 1590.
- KochMuza Jan Kochanowski, *Muza*, Kraków 1585.
- KochPam Jan Kochanowski, *Pamiętka Janowi na Tęczynie*, [w:] idem, *Pieśni księgi dwoje*, Kraków 1586.
- KochPhaen Jan Kochanowski, *Fenomena*, [w:] idem, *Jan Kochanowski*, Kraków 1585/1586.
- KochPieś Jan Kochanowski, *Pieśni księgi dwoje*, Kraków 1586.
- KochPij Jan Kochanowski, *O sprośności pijanstwa*, [w:] idem, *O Czechu i Lechu historyja naganiona...*, Kraków 1589.
- KochPogrz Jan Kochanowski, *Przy pogrzebie rzecz*, [w:] idem, *Fragmenta*, Kraków 1590.
- KochProp Jan Kochanowski, *Proporzec albo Hołd pruski*, Kraków 1587.

KochPs	Jan Kochanowski, <i>Psalterz Dawidów</i> , Kraków 1579.
KochSat	Jan Kochanowski, <i>Satyr albo Dziki mąż</i> , Kraków [ok. 1564].
KochSob	Jan Kochanowski, <i>Pieśń o sobótce</i> , [w:] idem, <i>Pieśni księgi dwoje</i> , Kraków 1586.
KochTarn	Jan Kochanowski, <i>O śmierci Jana Tarnowskiego</i> , [w:] idem, <i>Pieśni księgi dwoje</i> , Kraków 1586.
KochTr	Jan Kochanowski, <i>Treny</i> , Kraków 1580.
KochWr	Jan Kochanowski, <i>Wróżki</i> , Kraków 1587.
KochZg	Jan Kochanowski, <i>Zgoda</i> , Kraków 1564.
KochZuz	Jan Kochanowski, <i>Zuzanna</i> , Kraków 1562.
KromPolon	Marcin Kromer, <i>De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX</i> , [Basileae 1555].
KromRozm	Marcin Kromer, <i>O wierze i o naturze luterskiej. Rozmowa dworzanina z mnichem</i> , Kraków 1551.
KrowObr	Marcin Krowicki, <i>Obrona nauki prawdziwej i wiary starodawnej krześcijańskiej</i> , Pińczów 1560.
KwiatKsiąż	Marcin Kwiatkowski, <i>Książeczki rozkoszne a wielmi użyteczne o poćiwym wychowaniu ... dziełek ...</i> , Królewiec 1564.
LatHar	Marcin Laterna, <i>Harfa duchowna to jest Dziesięć rozdziałów modlitw katolickich</i> , Kraków 1588.
Leop	Jan Leopolda, <i>Biblija to jest Księgi Starego i Nowego Zakonu na polski język z pilnością ... nowo wyłożona</i> , Kraków 1561.
LeszczRzecz	Rafał Leszczyński, <i>Rzecz, którą uczynił do namocniejszego króla Zygmunta Augusta ... Rafał Leszczyński...</i> , [Kraków 1562].
LibLeg	<i>Libri Legationum</i> , Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, sygn. 3–11.
LorichKosz	Stanisław Koszutski, <i>Reinharda Lorichiusa księgi o wychowaniu i o ćwiczeniu każdego przełożonego</i> , Kraków 1558.
LubPs	Jakub Lubelczyk, <i>Psalterz Dawida onego świętego ... teraz nowo na piosneczki po polsku przełożony...</i> , Kraków 1558.
LubWiryd	J. Lubelczyk, <i>Wirydarz krześcijański</i> , Kraków 1558.
LubPs	Jakub Lubelczyk, <i>Psalterz Dawida...</i> , Kraków 1558.
LudWieś	<i>Rurale iudicium to jest Ludycyje wieśne na nowy rok 1544</i> , Kraków 1544.
Mącz	Jan Mączyński, <i>Lexicon Latino-Polonicum</i> , Regiomonti Borussiae 1564.
MetrKor	<i>Matryka Koronna 1511–1540</i> , rkpsy AGAD.
ModrzBaz	Andrzej Frycz Modrzewski, <i>O poprawie Rzeczypospolitej księgi czwore...</i> , przeł. Cyprian Bazylík, Łosk 1577.
MycPrz	Piotr Mycielski, <i>Przestroga to jest Pokazanie upadków inszych ziem, także i Korony Polskiej, z obierania pana z pojszrodka siebie</i> , [b.m.] 1573.
Oczko	Wojciech Oczko, <i>Cieplíce</i> , Kraków 1578.
OpecŻyw	Baltazar Opec, <i>Żywot Pana Jezusa Krysta ... krótko zebrany</i> , Kraków 1522.
OrzJan	Stanisław Orzechowski, <i>Oksza Stańsława Orzechowskiego na Turka</i> , przeł. Jan Januszowski, Kraków 1590.
OrzList	Stanisław Orzechowski, <i>Listy ... w których który jest prawdziwy Kościół ... dowodzi</i> , [Kraków 1561].
OrzQuin	Stanisław Orzechowski, <i>Kwinkunks to jest Wzór Korony Polskiej...</i> , Kraków 1564.
OrzRozm	Stanisław Orzechowski, <i>Rozmowa albo Dyjalog około egzekucyjnej Polskiej Korony</i> , [Kraków] 1563.

- PapPam Bartłomiej Paprocki, *Pamięć nierządu w Polsce przez dwie fakcje uczynionego w roku 1587*, [b.m.] 1588.
- PapPan Bartłomiej Paprocki, *Panosza to jest Wystawienie panów i paniąt ziem ruskich i podolskich z męstwa, z obyczajów i z innych spraw poczytych...*, Kraków 1575.
- PatKaz II Jan z Szamotuł Paterek, *Kazania [Kazanie drugie]*, [b.m., ok. 1525].
- PaxLiz Adam Paxillus, *Komedyja o Lizydzie w stan małżeński wstępujący...*, Kraków 1597.
- Phil *Philopolites to jest Miłośnik ojczyzny albo O powinności dobrego obywatela...*, Kraków 1588.
- PowodPr Hieronim Powodowski, *Propozycja z wyroków Pisma Świętego zebrana*, Kraków 1595.
- Prot *Proteus abo Odmieniec*, [Brześć] 1564.
- PsFlor [Psalterz floriański], rkps BN 8002 III.
- PudłFr Melchior Pudłowski, *Fraszek księga pierwsza*, Kraków 1586.
- PudłDydo Melchior Pudłowski, *Dydo*, [b.m.] 1600.
- RejAp Mikołaj Rej, *Apocalypsis to jest Dziwna sprawa skrytych tajemnic Pańskich, które Janowi świętemu ... zwiastowane były*, [Kraków] 1565.
- RejFig Mikołaj Rej, *Przypowieści przypadłe, z których się może wiele rzeczy przestrzec*, [Kraków] 1562.
- RejJóz Mikołaj Rej, *Żywot Józefa...*, Kraków 1545.
- RejKup Mikołaj Rej, *Kupiec to jest Kształt a podobieństwo Sądu Bożego ostatecznego*, Królewiec 1549.
- RejPos Mikołaj Rej, *Świętych słów a praw Pańskich ... krojnika albo postylla*, Kraków 1566.
- RejPosWstaw Wstawki do IV wyd. *Postylli* Mikołaja Reja, Kraków 1571.
- RejRozpr Mikołaj Rej, *Krótką rozprawą między trzema osobami...*, Kraków 1543.
- RejWiz Mikołaj Rej, *Wizerunek własny żywota człowieka poczywego...*, Kraków 1560.
- RejZwierc Mikołaj Rej, *Zwierciadło albo Kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawom jako we zwierciadle przypatrzeć...*, Kraków 1568.
- RejZwiercTrzec Andrzej Trzeciecki, [wiersz], [w:] Mikołaj Rej, *Zwierciadło albo Kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawom jako we zwierciadle przypatrzeć...*, Kraków 1568, k. 183v.
- RejZwierz Mikołaj Rej, *Zwierzyniec, w którym rozmaitych stanów, ludzi, zwierząt i ptaków kształty, przypadki i obyczaje są właśnie wypisane...*, [Kraków] 1562.
- ReszPrz Stanisław Reszka, *Przestroga pastyrka...*, Poznań 1585.
- RybGęśli Jan Rybiński, *Gęśli różnorodnych księga I*, Toruń 1593.
- RybWit Jan Rybiński, *Witanie. Podane ... na teatrum w Lobzenicy przy wielkim gości ... zgromadzeniu*, Toruń 1600.
- RysProv Salomon Rysiński, *Proverbiorum Polonicorum ... centuriae decem et octo*, Lubecae ad Chronum [= Lubcz nad Niemnem] 1618
- SarnStat Stanisław Sarnicki, *Statuta i metryka przywilejów koronnych...*, Kraków 1594.
- SeklKat Jan Seklucjan, *Catechismus to jest Nauka naprzędniejsza i potrzebniejsza ku zbawieniu o wierze chrześcijańskiej...*, Królewiec 1547.
- SienLek Marcin Siennik, *Lekarstwa doświadczone...*, Kraków 1564.
- SkarKaz Piotr Skarga, *Kazania na niedziele i święta całego roku...*, Kraków 1595.
- SkarKazSej Piotr Skarga, *Kazania sejmowe...*, Kraków 1597.
- SkarŻyw Piotr Skarga, *Żywoty świętych*, Wilno 1579.

SokołJanSzaf	Stanisław Sokołowski, <i>Szafarz abo O pohamowaniu utrat niepotrzebnych dyjalog</i> , [przeł. Jan Januszowski], Kraków 1589.
SolikZiem	[Jan Dymitr Solikowski], <i>Ziemianin albo Rozmowa ojca z synem o sprawie Polski</i> , Kraków 1565.
StryjKron	Maciej Strykowski, ... <i>Kronika polska, litewska, żmudzka i wszytskiej Rusi Kijowskiej...</i> , Królewiec 1582.
StryjPocz	Maciej Strykowski, <i>O początkach, wywodach, dzielnościach, sprawach rycerskich i domowych sławnego narodu litewskiego, żemojdzkiego i ruskiego</i> , oprac. J. Radziszewska, Warszawa 1978.
StryjWjazd	Maciej Strykowski, <i>Przesławny wjazd do Krakowa i pamięci godnej koronacyjnej Henryka Walezjusza ... opisanie</i> , Kraków 1574.
StryjWoln	Maciej Strykowski, <i>O wolności Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego</i> , Kraków 1575.
SzarzRyt	Mikołaj Sep Szarzyński, <i>Rytmy abo Wiersze polskie, po jego śmierci zebrane i wydane</i> , [Lwów] 1601.
TarnConcil	Jan Amor Tarnowski, <i>Concilium rationis bellica</i> , Tarnów 1558.
TerForm	Mateusz z Kęt, <i>Ex P.Terentii „Comoedius” Latinissimae colloquiorum formulae ... idiomate polonico donatae</i> , Kraków 1586.
UstPraw	[Jan Palczowski], <i>Ustawy prawa polskiego...</i> , [Brześć 1561].
WisznWenec	Krzysztof Warszawicki, <i>Wenecya</i> , Kraków 1572.
WisznTr	Tobiasz Wiszniowski, <i>Treny</i> , Kraków 1585.
WujJud	Jakub Wujek, <i>Judycyjum albo Rozsądek niektórych katolików o konfesyjnej sędowerskiej...</i> , Kraków 1570.
WujNT	Jakub Wujek, <i>Nowy Testament Pana naszego Jezusa Chrystusa...</i> , Kraków 1593.

KOMENTARZ

k. A/1–2: O d p r á w á p o s ł o w g r e c k i c h – *odprawa* ‘akt udzielenia oficjalnej odpowiedzi po rozpatrzeniu sprawy przedłożonej uprzednio przez posła (posłów, poselstwo) tudzież odesłania go na powrót do jego mocodawcy’. Termin podstawowy w ówczesnym życiu dyplomatycznym i parlamentarnym. Łac. *ablegatio* (Mącz 187a). Por. A4/4–5 (Odpr 28–29), C2v/20–21 (Odpr 375–376): *posłów greckich* – Menelausa i Ulyssesa, zob. A3/7, 9 i komentarz. Prymarne źródło wiadomości o wspólnym ich poselstwie do Troi z żądaniem wydania Heleny stanowi dla wszystkich wersji tematu *Iliada* Homera (III 205–224; por. KochMon 51–53). Forma tytułu por. *Wstęp*, s. 9. Równie ważnym antycznym źródłem o greckim poselstwie domagającym się oddania Heleny, źródłem od Homera młodszym, ale mówiącym więcej niż III pieśń Iliady (niewymieniającym jednak imion posłów), jest rozdział 3 pierwszej księgi *Historii* Herodota (por. komentarz do Cv/19–20 [Odpr 322–323]); Herodot obszernie przedstawia genezę konfliktów Grecji z Azją, a w szczególności historię domagania się przez Greków wydania Heleny: οὕτω δὴ ἀρπάσαντος αὐτοῦ [= Ἀλεξάνδρου] Ἑλένην, τοῖσι Ἕλλησι δόξαί πρῶτον πέμψαντας ἀγγέλους ἀπαιτεῖν τε Ἑλένην καὶ δίκας τῆς ἀρπαγῆς αἰτεῖν. (‘Tak tedy porwał on [= Parys] Helenę, a Hellenowie postanowili naprzód wysłać posłów i zażądać wydania Heleny jako też odszkodowania za jej porwanie’ – przekład S. Hammera).

k. A/4: P o d á n a n á t e á t r u m – *podać* w słownictwie epoki wieloznaczne; znaczenie pospolite ‘oddać, dostarczyć, wręczyć; przekazać, poruczyć, powierzyć’, także ‘ofiarować; ogłosić;

ukazać, wskazać’, zob. np. KromRozm III H6v: *Długoż ten rząd w kościele trwać miał? (-) ... aż do końca, kiedy pan Krystus poda krolestwo to bogu i ojcowi*, BibRadz Matth 10/17: *Przytym strzeżcie się ludzi: ábowiem was podádzą do zgromádenia*; u Kochanowskiego, obok przytoczonych znaczeń, m.in. także ‘objawić, skłonić, nastawić’, zob. np. KochJez A2v: *Támes ty swéj síły Probę napiérwéy podał, á już znáczné były Twego męstwá poczátki; podać ná w Odprawie* (z miejscownikiem liczby pojedynczej) najprawdopodobniej ‘wystawiona, okazana, reprezentowana’, jak świadczą późne, lecz utarte formuły w edycjach utworów dramatycznych: ... na [publiczny] widok dana | podana | wydana. Red. identyczna w RybWit; zob. też np. KochPs 118: *Nie wytrwáli státecznie w podánéj umowie*; KochPieś 12: *Zemowit stoi wedla ojca práwie Z drugiémi równo; ty wysszój, Miecławie, Którego spráwą chrześcijáński zakón Podan Polakóm; teatrum – z pisownią łac. theatrum*; w XVI w. brak przekazów spolszczenia, później, do XIX w., trwała dwoistość fleksyjna *t(h)éatrum | teatr*; w tekście *Odprawy ná teátrum – ná* z miejscownikiem liczby pojedynczej analogicznie do takichże tradycyjnych formuł, jak m.in.: *Komedyje i tragedyje ... Na ... teatrum książęcym pokazane; na publicznym ... teatrum ... prezentowana; reprezentowana | grana na teatrum | na teatrze*. Znaczenie terminu niejednoznaczne: ‘rodzaj podwyższenia, podium’, m.in. dla celów widowiskowych, czyli ‘scena’, też ‘widowisko’, ‘teatr’; tu ‘scena’ urządzona specjalnie dla odegrania *Odprawy*, zapewne w drewnianym dworze stanowiącym własność Anny Jagiellonki (por. A/5), użyczoną mecenasowi prapremiery (por. A2/2) na jego potrzeby reprezentacyjne. Dwór piętrowy (zlokalizowany ok. 100 m na północ od dzisiejszego Zamku Ujazdowskiego), miał w korpusie głównym dwie rozdzielone sieniá sale o wymiarach 11 x 9 m, z których jedna stała się doraźnie „teatralną”. Możliwe, że była nią wielka sala na piętrze, o której w 1580 wspomniał nuncjusz I.A. Caligari (MPV, t. IV, nr 102, s. 179). Obiekt z przylegającym do niego od zachodu i częściowo od południa ogrodem w stylu włoskim istniał jeszcze ok. 1640. Najstarszy jego wygląd – rzut widoczny jest na planie Jazdowa sporządzonym przez Aleksandra Albertiniego w 1606 (AGAD, Zb. Kart. 570-1, reprodukcja barwna: Bartoszewicz 2010, il. 1, po s. 48, por. Putkowska 2016, s. 14–17, il. 3–4 i s. 27, il. 13–14; Krassowski 1995, s. 290–292 i il. 337a-b po s. 304). Hipotetyczny wygląd teatrum jazdowskiego: niskie podium; w jego tle – malowany na drewnie i płótnie majestatyczny fronton pałacu, naśladujący rekonstrukcję antyczną *frons scenae* dokonaną przez architekta włoskiego Andrea Palladio (1508–1580), która znana być mogła naocznie mecenasowi prapremiery *Odprawy* z imprezy teatralnej w Vicenzy 1562 (Targosz-Kretowa, s. 20–21, 174). Według innej koncepcji scenę dla *Odprawy* sporządzono, naśladując model architekta Sebastiano Serlio (1477– ok. 1554) o trójwymiarowej zabudowie z perspektywą (Kowalczyk, s. 67–75). Przystupczalnym projektantem dekoracji był czynny wówczas w Warszawie Włoch Bernardo Morando z Padwy (ok. 1540–1600 lub 1601; Targosz-Kretowa, s. 27, 176). Cały spektakl organizował Wojciech Oczko (1537–1599), humanista, dr med., lekarz osobisty Stefana Batorego. Koszt robót wyniósł 151 zł (Kowalczyk, s. 70–75).

k. A/4: przed Królem Jego M*ę*ł*o*ś*ć*ią – ‘przed Stefanem Batorym (1533–1586)’, monarchą polskim od 1 maja 1576, obecnym „na feście” wraz z grupą dygnitarzy i szlachty między kampanią przeciw Gdańskowi (zob. komentarz do A2/10–11) a obradami sejmu zwołanego do Warszawy na dzień 14 stycznia 1578 (rozpoczętego 20 stycznia – Kowalczyk, s. 58); *Jego Miłością* – staropolski tytuł rewerencyjny, niegdyś odnoszony przede wszystkim do władców, w czasach Kochanowskiego coraz powszechniej stosowany do wszelkich dostojników, a także średniej szlachty urzędniczej (por. A/8, A2/2 i n.) i ogólnie do ludzi społecznie górujących (CnTh I 426; Linde III 115); tu typowy zapis abrewiacyjny. Od tegoż epitet honorowy *miłościwy* (por. A2/1, 5, A2/9) i *miły* (por. Bv/3 [Odrp 102] i komentarz).

k. A/5: Królową – Anną Jagiellonką (1523–1596), małżonką Stefana Batorego i królową Polski od 1576, właścicielką rezydencji w Jazdowie (zob. A/4 i 5–6).

k. A/5–6: w J ą z d o w i e n ą d W ą r s z ą w ą – *Jazdów* (w XVI w. niekiedy obocznie *Jazdowo*, późn. Ujazdów) wówczas osada na południe od Warszawy, dawniej własność książąt mazowieckich, następnie królewska; *nád Warszawą* – w polszczyźnie XVI w. częste w znaczeniu dzisiejszego *pod* ‘w pobliżu, około’ (por. Mącz 2a s.v. Ad).

k. A/8: n ą f e ś c i e – ‘na uroczystości (łac. *festum*) weselnej’, zob. komentarz do A2v/3–4.

k. A/8–9: u ... p o d k ą n c l e r z e g o k o r o n n e g o – zastępcy kanclerza wielkiego koronnego, o równych z nim kompetencjach; zwierzchnika kancelarii mniejszej (posługującej się tzw. pieczęcią mniejszą), zasadniczo stale obecnego przy królu, odpowiedzialnego m.in. za tzw. ekspedycję sejmową i korespondencję dyplomatyczną, (Kromer, s. 126–127; Góralski, s. 81–90); mowa o Janie Zamoyskim (zob. A2/2–3 i komentarz).

k. A2/2: J a n o w i Z a m o y s k i e m u – Jan Zamoyski (1542–1605) herbu Jelita, wykształcony w Paryżu (w Collège Royal i na Sorbonie), Strassburgu i w Padwie, gdzie w 1563 został rektorem uniwersytetu prawników i gdzie przyznano mu doktorat obojga praw (za dzieło *De senatu Romano*, Wenecja 1563); przynajmniej od 1566 sekretarz królewski; od 16 maja 1576 podkanclerzy koronny, a wkrótce, od 1 marca 1578, kanclerz wielki koronny i od 11 sierpnia 1581 hetman wielki koronny; znakomity mąż stanu i głośny niebawem w Europie mecenas nauki (fundator Akademii Zamojskiej 1595), literatury i sztuki.

k. A2/3: e t c . , e t c . – skrót łac. *et cetera*, wskazujący pominięte w tytulaturze adresata pozostałe pomniejsze jego godności i urzędy; w danym wypadku starosta zamechskiego (1572), bełskiego (1572) i knyszyńskiego (1574). Konwencjonalne zamknięcie tytułatur dedykacyjnych i korespondencji.

k. A2/6: W c z o r ą – to jest w sobotę, 21 grudnia 1577 (por. datację listu, A2/6–7).

k. A2/6–7: o b ą d w ą l i s t y z ą r a z – *obadwa listy* ‘oba listy’ (l. podw.); *za raz* ‘jednocześnie; pospołu, łącznie’ (łac. *simul*, Mącz 394c, por. 208a, 449c, 465a, 503d). Do treści fragmentu por. *Wstęp*, s. 8.

k. A2/10–11: z ą t y m i c z ą s o w o d w ł o k ą m i – *odwłoka* w XVI w. częściej liczba mnoga *odwłoki* (łac. *morae*, Mącz 233a, b) ‘zwłoka; odraczanie sprawy’ (łac. *comperendinatio*, Mącz 62b, 88c, *dilatatio* 123b). Aluzja do okoliczności, które opóźniły realizację planów Zamoyskiego (zob. A2v/4). Ostatnim tego powodem był wojenny zatarg z Gdańskiem 1576–1577 i oblężenie miasta, zdjęte ostatecznie po ukorzeniu się gdańszczan przed Batorym 12 grudnia 1577. Podczas kampanii pomorskiej Zamoyski towarzyszył królowi.

k. A2/12–13: z o s t ą ć ... m o l o m n ą p o k a r m ą l b o n ą t r ą b k i d o ą p t e k i – *trąbki* ‘stożkowe zwitki z papieru używane do pakowania ziół i przypraw korzennych’, zob. np. KlonWor **2: *Przetożem wolat ten komentarzyk obrocić do prąsy, niżli do tásu ną trąbki*; też 78). Zwroty przysłowiowe, w zastosowaniu do tekstów znaczące ‘ulec zmarnowaniu’. Tradycje obydwu sięgają starożytności; dla pierwszego por. Hor. *Epist.* I 20, 12: *aut tineas pasces taciturnus inertis*; Hor. *Sat.* II 3, 119; Mart. VI 61, 7: *multi tineas pascunt*. Por. Erasm. *Adag.* 585. Zob. też KochZg A3v: *spleśniatą Bibliją strzygą w kącie mole*; KochProp 15: *Ále ją [Rzeczpospolitą] w pewny zamek do sercá podamy, Gdzie jęć ani mól ruszy, ani pleśń dosięże*; KochCz A2v: *W<ászá> M<iłość> ... nie zámiechasz, aby secreta ingenii jego mole psowác álbo, prochem w kącie leżąc, zągnić miály*. Dla drugiego zwrotu por. Hor. *Epist.* II 1, 269–270: *Deferar in vicum vendentem tus et odores / Et piper et quidquid chartis amicitur ineptis*; Mart. III 2, 3–5: *... ne nigram cito raptus in culinam / cordylas madida tegas papyro / vel turis piperisve sis cucullus* (Kallenbach, s. 345, przyp. 1).

k. A2/13–14: J ą k o m ... p r z e c z y t ą ł – ‘skoro przeczytałem’, zob. np. BibRadz 4. Esdr 3/29: *Záiste, jákom tu przyszedł, widziałem niezliczone złości, ták iżem práwíe omdlewał* (Śl. XVI IX, 211b).

k. A2/14: n i e b y ł o c z ą s u p o p r ą w o w ą ć – sens oświadczenia poety niejednoznaczny; prawdopodobnie mowa o wygładzeniu stylu pojedynczych miejsc utworu.

k. A2/15: *in sumere* – łac. ‘zużyć’.

k. A2/15–16: *Quicquid id est* – łac. ‘cokolwiek (= czymkolwiek) to jest’ (to = utwór, praca autora). Redakcja wtrętu identyczna z początkiem wersu Verg. *Aen.* II 49, ale w takiej samej postaci spotykana również u Lukrecjusza, Persjusza, Owidiusza, Juwenalisa, Marcialisa i innych autorów. Por. Axer, s. 123–124.

k. A2/16: *blazestwo* – ‘rzecz budząca (szydlerczy) śmiech’ (łac. *deridiculum*, Mącz 356a); oględniej: ‘błahostka’, zob. np. BielKron 80: *á w wielomowieniu nájdjuje sie blaženstwo* (por. Śl. XVI II 202b). Por. Axer, s. 124–125.

k. A2/16–17: *podobno* rzeczesz – *podobno* możliwy sens *av*: a) ‘podobnie, tak samo; nie inaczej’ (łac. *similiter*, Mącz 393d); b) ‘zapewne’ (łac. *certe* Mącz 50a, por. 151a, 245b), z elipsą zdania podrzędnego (czyli ‘[iż to] błażostka’); c) ‘może’ (łac. *fortassis, forte* jako *av dubitandi*, Mącz 134d), z elipsą jak w wariacie (b).

k. A2/18: *niemasz co* – *niemasz* czasownik nieosobowy powszechny w stp. w znaczeniu egzystencjalnie ujemnym ‘nie istnieje, nie jest; brakuje; brak’; por. dzis. *nie ma* (łac. *abesse* CnTh I 505); *niemasz co* biernik w funkcji dopełniacza; tu fraza o znaczeniu ‘nie ma czego oferować (ze strony autora)’.

k. A2/18–19: *żem to jeszcze z przodku ... opowiadał* – *jeszcze* tu w funkcji partykuły ‘już’, uwydatniającej wczesność czynności, zob. np. RejPos 346: *Gdyż to jeszcze z dawná o nim prorok powiedział* (Śl. XVI IX 442a). Por. D2v/15 (Odpr 546); *z przodku* ‘na początku, od początku’ (*prima fronte*, Mącz 137c) lub ‘uprzednio’ (por. LibLeg 11, 1542, 42v: *jakośmy z przodku pisali*); *opowiadał* ‘oznajmiał, oświadczał’ (łac. *annuntiare, denuntiare*, Mącz 254b). Por. A3v/2 (Odpr 1), D2v/6 (Odpr 561); *z przodku opowiadać* ‘uprzedzać o czymś’.

k. A2/19: *ad amussim* – łac. *amussis* ‘liniał bądź sznur ciesielski’ (Mącz 8c, 103c); *ad amussim* wyrażenie przysłowiowe ‘stosownie do sznura’, czyli ‘według reguł, zgodnie z przepisami’, zob. np. Mącz 8c: *Prawie jáko sie godzi, foremnie* (por. też Mącz 351a s.v. *Regulariter*). Por. Erasm. *Adag.* 490 („*Ad amussim*”).

k. A2/19–20: *mistrz nie po temu* – *nie po temu* ‘nieodpowiedni do takiej pracy’ (por. Mącz 266b, 408b s.v. *Opportunus*; 479b s.v. *Vena: Non habet venam dicendi – nie ma po temu przyrodzenia, áby mógł wymownie, wdzięcznie á łógodnie piśać*); *mistrz nie po temu* najprawdopodobniej zwrot przysłowiowy o znaczeniu ‘specjalizuję się w czym innym’, por. K. Twardowski, *Pochodnia Miłości Bożej*, 1628, k. B2v: *I ja przestanę, bo mistrz nie po temu*.

k. A2/20–21: *Rzeczy też drugie nie wedla uszu nászych – drugie* tu zaimek ‘niektóre, pewne’ (łac. *nonnullus* Mącz 253a, Śl. XVI VI 72a–b; inaczej Śl. XVI VI 61a); *nie wedla uszu nászych* ‘o rzeczach obcych rodzimemu nawykowi’; możliwe jest przy tym dwojake rozumienie przysłowka: a) jako zwykłego *pron poss* w funkcji składniowej *attrib*; b) jako *pron sb* w znaczeniu ‘ziomków, rodaków, Polaków’. Odniesienie uwagi Kochanowskiego do określonych cech artystycznych utworu nie jest proste. Domysł, iż chodzi o brak rymów, nie wystarcza, ponieważ istniały formy wiersza bezrymowego, tak w poezji obrzędowej o cechach głębokiej starodawności (przekazy w LudWież [1543], A2v–A3v), jak w popularnej liryce miłosnej (przekaz w tabulaturze Mikołaja Strzeszkowskiego z ok. poł. XVI w., zob. J. Krzyżanowski, *Sztuka słowa*, Warszawa 1972, s. 57). Kontekst uwagi (liczba mnoga i formuła *inter caetera*) dowodzi wielości innowacji.

k. A2/21: *Inter cetera* – łac. ‘między innymi’.

k. A2/22: *prz y g á n i a* – ‘nieudolnie naśladuje, przedrzeźnia’ (chóry w komedii attyckiej). Na takie znaczenie słowa wskazał poeta, używając go w swej twórczości jeszcze raz, tym razem w bardziej jednoznacznym kontekście KochPieś 22: *Áż sie zá cię wstydzę, Gdy cię w tańcu widzę. Áni wiem, czemuś mi sie nie udála: Prosto jákobyś młodym prz yganiála* (zob. Axer, s. 125–128 – tu dyskusja z odmiennymi propozycjami rozumienia leksemu jako ‘naśladować, współzawodniczyć’).

por. E. Ostrowska, *Osobliwość znaczeniowa Kochanowskiego „greckim chórom przygania”*, [w:] *Studia linguistica in honorem Thaddei Lehr-Splawiński*, Warszawa 1963, s. 403–410; *Sl. XVI XXXIII* 191a). Por. komentarz do C3v/20–C4/9 (Odpr 424–437).

k. A2/22–23: oni ... osobny charakterem do tego mają – oni tu: starożytni tragicy greccy; *osobny* ‘własny’ (Mącz 322d), ‘swoisty’, ‘specjalny’; *characterem* – postać łac. biernika liczby pojedynczej od *character* ‘forma, wzór’ (*Sl. XVI X* 119a), w pierwodruku spolszczony zapis słowa z zachowaniem łacińskiej odmiany. W wyd. JK1A 61 spolszczenie fleksyjno-składniowe: *osobny charakter*; *osobny characterem* – tu ‘swoją własny sposób kształtowania wersów i kompozycji chórów tragicznych’. Zob. też Axer, s. 128–130.

k. A2/25: arbitrium – łac. ‘rozstrzygający osąd’.

k. A2v/2: praesens – łac. ‘osobiście obecny’.

k. A2v/3: nie da – ‘nie dopuści, nie pozwoli’ (*Sl. XVI IV* 438b), por. np. BielKron 100v: *gárdło musisz dąć, żeś sie ná złą rzecz dał námowić*.

k. A2v/3–4: Nierad bych ... omieszkał przenosin – *omieszkać* ‘opuścić, utracić’ (łac. *deserere*, Mącz 476a) lub ‘zaniedbać’ (łac. *negligere*, Mącz 123d); *przenosiny* ‘obyczajowe uroczyste przeniesienie panny młodej po ślubie z domu rodzicielskiego (rodowego) do siedziby małżonka; końcowa część obrzędów weselnych’. W danym wypadku Krystyna z Radziwiłłów Zamoyska, poślubiona 29 grudnia 1577, odprowadzana przez braci, przenosiła się z Białej na Podlasiu do tymczasowej rezydencji męża, tzw. dziekanii, czyli budynku probostwa warszawskiego zapewne przy kolegiacie św. Jana (Kowalczyk, s. 47). Do Warszawy przybyła 8 stycznia 1578 (ibidem, s. 50). Szereg przesłanek uzasadnia wniosek, iż Kochanowski podczas przenosin rzeczywiście zjawiał się w Warszawie, a co najmniej był widzem prapremiery swego dramatu (Witczak, s. 339–340).

k. A2v/4: Salus – tu najpewniej mitologiczna rzymska bogini zdrowia (łac. *salus* ‘zdrowie’). Warunkowy sens zdania naśladuje starorzymskie formuły: *si dii volent; cum diis volentibus* (Briss. 69); *jesli Salus tak będzie chciała* ‘jesli zdrowie pozwoli’.

k. A2v/6: Datum – łac. *datum (scriptum)* ‘dane, stp. dan’, formuła wywodząca się ze średniowiecznej tradycji kancelaryjnej, poprzedzająca datę wystawienia dokumentu lub spisania listu (por. *Sl. XVI IV* 517a s.v. DATUM).

k. A2v/6: w Czárnolesie – we wsi należącej do Kochanowskich (w powiecie radomskim ówczesnego woj. sandomierskiego), stanowiącej w połowie własność prawną Jana od 11 lipca 1559 i stałą jego siedzibę od ok. 1570, zespoloną z ważnymi epizodami życia poety i jego legenda.

k. A2v/7: roku Bożego – zwyczajowy (kultowy, chrześcijański) składnik datacji (por. *Sl. XVI II* 359a), jeden z polskich odpowiedników łac. *Anno Domini* ‘w roku Pańskim, tzn. kolejnym od narodzenia Chrystusa’.

k. A2v/10: sługą uprzejmy – *uprzejmy* ‘szczerze i całkowicie oddany’ (Mącz m.in. 165b s.v. Integerrimus; 172b s.v. Intimus; inne odpowiedniki: *fidelis* 121c; *voluntarius* 186b itp.); pospolita formuła korespondencyjna.

k. A3/1: PERSONY – z łac. *persona* pierwotnie ‘maska charakteryzująca na scenie antycznej postać tragedii’, następnie ‘osoba’; tu ‘postać dramatu’. Świadomość związku terminu *persona* m.in. z kreacją dramatyczną w XVI-wiecznej Polsce dowodna (Mącz 95b s.v. Dramaticus; 311a s.v. Imponere; por. RejJóz A; RejKup b4v; RybWit A2). Z wyjątkiem chorusu, persony wymienione są według porządku pojawiania się na scenie. Postaci bezimienne oznaczono w pierwodruku (i od JK1A) odmienną czcionką – szwabachą; persony imienne oraz rzeczownik zbiorowy *chorus* – kapitalikami w antykwie.

k. A3/2: ANTENOR – gr. Ἀντίνορος, znakomity Trojanin, doradca króla, goszczący (za Hom. *Il.* III 205 n.; por. KochMon 51) w swoim domu poselstwo greckie, por. A4v/5 (Odpr 54);

zwolennik zwrócenia Heleny prawowitemu małżonkowi, za Hom. *Il.* VII 347–353). Kochanowski przyjął od Homera tradycję wielkiej szlachetności Antenora, podtrzymywaną żywo przez Padwę – miasto, które według podania zapisanego już przez Wergiliusza (*Aen.* I 242–249) założył ten Trojańczyk po opuszczeniu rozgromionej ojczyzny. Legendę tę od XIII w. unaoznaczano tzw. grobem Antenora (w rzeczywistości wybitnego wojownika huńskiego) nieopodal Akademii, który widywał poeta podczas swych studiów padewskich. O Antenorze i jego „grobie” czytał również zapewne w dziele Bernardina Scardeone *De antiquitate urbis Patavii et claris civibus Patavinis libri tres...*, Basileae 1560, s. 6–7, 9 (Ulewicz BN I 3 1962, s. LXXXVI–LXXXVIII). Wyborem tej wersji mitu złagodził inną: zdrady, jakiej miał się dopuścić Antenor wobec Troi w obliczu nieuchronnego upadku miasta, ułatwiając Grekom zwycięstwo. Wersję hańbiącą Antenora powtarzano od starożytności. Rozpowszechnili ją tzw. Dictys Cretensis (wersja łacińska IV w. n.e.) i Dares Phrygius (V w. n.e.), a ich śladem m.in. Guido delle Colonne (XIII w.); w Polsce zaś kompilacje Marcina Bielskiego (*Kronika wszystkiego świata*, 1551 i edycje następne) oraz anonima *Historia ... o zburzeniu a zniszczeniu ... państwa trojańskiego* (1563). Zob. M. Lenart, *Patavium, Pawa, Padwa. Tło kulturowe pobytu Jana Kochanowskiego na terytorium Republiki Weneckiej*, Warszawa 2013, s. 17–19.

k. A3/3: **Á L E K S Á N D E R**, którego i Párysem zowią – mityczny syn króla Troi Priama (por. A3/10) i Hekuby (por. D2v/24–25 [Odrp 555–556], D2v/10–14 [Odrp 565–569]). Wskutek wieszczy, iż przyniesie zgubę ojczyźnie (zob. D2v/16–17 [Odrp 571–572]), porzucony niemowlęciem na zatracenie w górach Idy (zob. D2v/18–21 [Odrp 573–574]), ocalał i wyrósł na pasterza i łowcę (por. B3v/15–20 [Odrp 215–220]) słynącego z urody (por. C3v/23–24 [Odrp 426–427]) i siły. Wybrany na sędziego w sporze Hery, Ateny i Afrodyty (por. B3v/23–24 [Odrp 223–224], C/5–7 [Odrp 283–285]), za przyczyną triumfującej Afrodyty-Wenus (por. B3v/23–25 [Odrp 223–224]) stał się sprawcą uwięzienia Heleny (por. A3/4), małżonki króla Sparty Menelausa (por. A3/9) i wybuchu nowej wojny trojańskiej (o poprzedniej zob. B4/21 [Odrp 247], C/22–24 [Odrp 300–302] i komentarz), por. KochFr 69; jedna z wybitnych postaci *Iliady* Homera, obecna w licznych utworach greckich i łacińskich o tematyce trojańskiej. Dwumienność Aleksander-Parys dawna i rozmaicie objaśniana od czasów starożytnych; już w Hom. *Il.* Ἀλέξανδρος obok rzadszego Πάρις; por. Eur. *Troad.* 941–942: ... εἶτ' Ἀλέξανδρον θέλεις / ὀνόματι προσφωνεῖν νιν εἶτε καὶ Πάριον; w stp. zob. np. HistTroj 20 i 66: *Aleksander albo Paris*, por. ibid. 48, 70.

k. A3/4: **H E L E N Á** – gr. Ἑλένη, najpiękniejsza kobieta mitologii greckiej; córka Zeusa i Ledy, żony króla Sparty Tyndareosa, siostra Kastora i Polideukesa (por. Bv/1 [Odrp 100]), swą urodą (por. Bv/8 [Odrp 107]) wzbudziła namiętność wielu herosów. Zostawszy żoną Menelausa (por. Bv/8 [Odrp 107]) i matką Hermiony (por. Bv/9, 12 [Odrp 108, 111] i komentarz), potem uwięziona – dobrowolnie – za sprawą Afrodyty przez Aleksandra-Parysa (por. Bv/5–8 [Odrp 104–105]), wobec daremności żądań posłów greckich stała się przyczyną zgubnej dla Troi wojny. Po zdobyciu miasta powróciła z Menelausem do Sparty (por. przewidywania Heleny B/25–26 [Odrp 98–99]). Główne źródła mitu Heleny stanowią oba eposy Homera.

k. A3/5: **P á n i s t á r a** – stp. odpowiednik częstej w dramacie antycznym i humanistycznym postaci gr. τροφός, łac. *Nutrix* ‘mamka, piastunka’, czynnej jako rezonerka i konsolatorka. W warunkach rodzinnych ‘starsza wiekiem i doświadczona towarzyska pani domu, jej powiernica i doradczyni’, także ‘wychowawczyni dziewcząt szlacheckich’, na dworach ‘ochmistrzyni fraucymeru’. Por. m.in. ReszPrz 128: *mają i dziewczeczki osobnie stárą pánią szlachciánki, która tego pilnuje i przestrzega, áby to wszystko umiáły, co chrześcijánimowi wiedzieć i umieć nadleży*; KochSz C2: *Wyzwiedziawszy sie, ná czym grá stánęła, Jednę zá rękę pánią stárą wzięła*.

k. A3/6: **P o s e ł P á r y s o w** – *Parysow* ‘Parysowy’, odmienny przymiotnik dzierżawczy w funkcji przydawki w niezłożonej formie fleksyjnej (‘wysłannik Aleksandra-Parysa’). Charakte-

rystyczna postać tragedii antycznej, zdająca ważne spawozdanie o wydarzeniach zaszłych poza miejscem naocznej akcji, wygłaszane w długiej kwestii retorycznej (zob. B3/22–C2v/17 [Odpr 196–372] i komentarz).

k. A3/7: U L Y S S E S – gr. m.in. Ὀδυσσεύς, łac. m.in. *Ulysses* lub *Ulixes*; król Itaki – wyspy na Morzu Jońskim, jedna z naczelnych postaci *Iliady* Homera i tytułowy bohater *Odysei*, człowiek nadzwyczajnej przebiegłości, słynny mówca. Inspirator zbudowania drewnianego konia (por. D2/8–12 [Odpr 539–543]), w którego wnętrzu wraz z innymi wojownikami greckimi przelnął do Troi i przyczynił się do ostatecznej klęski miasta. O udziale Odyszeusza w poselstwie dla odzyskania Heleny mówił Homer (por. A/1–2 i komentarz).

k. A3/9: M E N E L Á U S – gr. Μενέλαος, król Sparty, którym został po małżeństwie z Heleną; brat Agamemnona (por. D3/15 [Odpr 595]), najboleśniej pokrzywdzony postępkiem Aleksandra-Parysa (por. B4v/15–23 [Odpr 267–275]); jedna z pierwszoplanowych postaci *Iliady* Homera i epizodyczna *Odysei*. Po daremnym poselstwie w sprawie żony stoczył podczas oblężenia Troi pojedynek z Aleksandrem, nierozstrzygnięty wskutek interwencji Afrodyty, która ocaliła Parysa (opis tej walki z Hom. *Il.* III 340–382 przełożył Kochanowski w KochMon). Był wśród wojowników ukrytych wewnątrz „konia trojańskiego”. W rozgromie miasta razem z Odyssem zabił (po śmierci Parysa) męża Heleny, Deifoba, i wrócił z nią do Sparty.

k. A3/10: P R Y J Á M U S k r ó l t r o j á ŋ s k i – gr. Πρίαμος; syn Laomedonta, zabitego za wiarołomstwo przez Herkulesa (zob. C/14 n. [Odpr 292 n.]), brat Hezjony (zob. B4v/1–3 [Odpr 253–255]). Mąż Hekuby, z którą miał m.in. synów Hektora (zob. Dv/21–26 [Odpr 525–531]) i Aleksandra-Parysa (zob. A3/3) oraz córki Kasandrę (zob. A3/11) i Poliksę (zob. D2/23–24 [Odpr 554–555]). Po śmierci Hektora, najdzielniejszego z obrońców Troi, odzyskał jego ciało za wysoki okup (zob. Dv/24–26 [Odpr 529–531]). Zginął od miecza Neoptolemosa-Pyrusa, syna Achillesa, na stopniach ołtarza domowego (zob. D2/17–21 [Odpr 548–552]). Był ostatnim królem Troi, poczesną postacią *Iliady* Homera.

k. A3/11: K Á S S Á N D R Á – gr. Κασσάνδρα, jedna z córek Priama i Hekuby, siostra m.in. Hektora (zob. Dv/21–26 [Odpr 526–531]), Aleksandra-Parysa (zob. A3/3) oraz Poliksę (zob. D2/23–24 [Odpr 554–555]); wieszczka pozbawiona daru przekonania kogokolwiek o prawdziwości swoich przepowiedni (zob. D/23–26 [Odpr 502–505]). Po upadku Troi branka (zob. D2/22–23 [Odpr 553–554]) Agamemnona, zginęła w Mykenach (według Ajschylosa w Argos) z rąk Klytajmestry, mściwej żony Agamemnona.

k. A3/12: R o t m i s t r z – w XVI-wiecznej polszczyźnie m.in. tytuł dowódców rot pieszych i konnych (Mącz 51c, 153d).

k. A3/13: W i ę z i e ŋ – ‘jeniec’, łac. *captivus*; w XVI w. nazwy *więzień* oraz *jeniec (wojenny)* czynne jako synonimy (Sł. XVI IX, s.v. JENIEC).

k. A3/14: C H O R U S z p á n i e ŋ t r o j á ŋ s k i c h – *chorus* łac., z gr. χορός ‘chór’. Klasyczny składnik tragedii antycznej: zespół postaci wykonujących zbiorowo kwestie (w tym pieśni) stanowiące komentarz ideowy i sytuacyjny do wystąpień pojedynczych person i przebiegu spraw sztuki; także *vox populi* miejsca akcji; niekiedy czynna wprost postać zbiorowa. Wybór „panien trojańskich” dla *Odprawy* dokonany prawdopodobnie pod wpływem Eurypidesa, u którego prawie trzy czwarte znanych tragedii posiada chóry kobiet.

k. A3/15: S p r á w á w T r o j e j – *sprawa* synonim *akcji* (łac. *actio*, stp. *czynienie*), a także *rozprawy sądowej* (łac. *causa*; por. Mącz 2d, 5d, 42c-d), kojarzący się również z dramaturgią jako odpowiednik aktu (TerForm A4 i następne odpowiednie miejsca) i sztuką sceniczną (np. Mącz 5d: *Ago fabulam – komedynie albo grę sprawuję*).

k. A3v/1–A4/5 (Odpr 1–29) – zgodnie z umownym a ogólnie przyjętym przez wybitnych wydawców nowszych edycji *Odprawy* (Sinko BN I 3 1945, 1949; Krzyżanowski; Lewański; Ulewicz

BN I 3 1962, 1969, 1974) podziałem jej struktury na części *per analogiam* do tragedii antycznej, monolog Antenora pełni funkcję klasycznego prologu. Zdaniem T. Ulewicza (BN I 3 1962, s. 7, 9) jest on równocześnie sceną pierwszą epejsodionu (aktu) pierwszego. Zob. też A4/6–A4v/18 (Odpr 30–67) i komentarz.

k. A3v/2 (Odpr 1): *C o m ... t u s z y ł i w g ł o s o p o w i e d a ł – t u s z y ć* ‘spodziewać się, przewidywać, wróżyć’ (CnTh I 1165); *w g ł o s* ‘głośno, jawnie, otwarcie’, zob. np. Prot B: *Tu powiem wam, com słyszał, bo to w głos mówiono Wszystkie młodym od starszych w on czas poruczono; opowiadać* – zob. A2/18–19, tu forma dialektalna bez przegłosu, być może wprowadzona przez składaczy druku, podczas gdy w JK1A i edycjach następnych *opowiadał*, jak u Kochanowskiego regularnie, por. C2v/12 (Odpr 367); wyjątkowo KochFr 124: *tak nam powiedają*. Zob. też HistTroj 30: *Kasandra [...] jąła przypominać ono, co jawnie przed tym opowiadała, twierząc to, że ona jej wieszczba już się pełnić począła i wykonać się musi*, co jest odpowiednikiem Dar. Phryg. XI: *Cassandra vaticinari coepit, memorans ea quae ante praedixerat* – być może zatem Antenor wchodzi tu niejako w rolę Kasandry, która, jak napominający wróżbita, „opowiada”, czyli ‘przestrzega przed zgubnymi następstwami’ tego, co nie powinno być dokonane; z cytowanego kontekstu wynika, że *opowiedzieć* miało również znaczenie ‘z wyprzedzeniem zapowiedzieć to, co ma nastąpić, a co będzie odbiegać od zwyczajnego, ustalonego toku wydarzeń’. Interpunkcja: w pierwodruku po wersie 2 brak znaku; w edycji JK 1585/6 w miejscu tym widnieje przecinek „/”, co respektują wszystkie następne wydania, lecz co stwarza istotny problem składniowy: elipsy zdania nadrzędnego (Śl. XVI III 577a cytuje wers 2–4 jako *casus* składni anacoluty). Według T. Witczaka (s. 341–345) w wersach A3v/2–4 (Odpr 1–3) umieścił poeta dwa zdania: w w. 2 pytajne, w w. 3–4 – oznajmujące w funkcji autorepliki, o strukturze dopełnieniowej wobec otwarcia przez spójnik *że* – tworzące łączną konstrukcję retoryczną; otwarcie tragedii pytaniem znane jest z dramaturgii antycznej i renesansowej. Według J. Mańkowskiego jest to raczej odbicie składni *lac. quod olim censui ... (= Id, quod olim censui ...)* lub konstrukcji podobnych, np. Cic. *Pis.* 32, 79: *quod iam de eo his audientibus saepe dixi, me ille sui totius consulatus ... socium esse voluit*.

k. A3v/3 (Odpr 2): *z n á c z n e j* – ‘widomej, oczywistej’ (*lac. conspicuus*, Mącz 405c).

k. A3v/4 (Odpr 3): *C i e r p i e ć n i e m i e l i – c i e r p i e ć* ‘znosić cierpliwie, ścierpieć’; zob. HistTroj 29: *Grekwie mu tego cierpieć nie będą*; por. KochPs 162: *Nie cierpiał krzywdy Bożęj Fineás cnotliwy*; *lac. ferre iniurias* Mącz 188d; CnTh I 81–82 (Śl. XVI III 490b–491a).

k. A3v/4 (Odpr 3): *w a l e c z n i G r e k o w i e* – *waleczny* epitet o złożonej wówczas treści, m.in.: 1) ‘wojowniczy, skłonny do wojny’ (*lac. bellax et bellicosus*, Mącz 24a), ‘zwałdliwy, zapalczywy do boju’ (*lac. pugnax*, Mącz 330a), ‘urodzony do walki’ (*lac. natus ad bella*, Mącz 241b); 2) ‘bitny, mężny, śmiały’ (zob. Mącz 210c, 330a). Tu prawdopodobnie w znaczeniu pierwszym, czyli przymiotnika skłonnościowego; zob. np. KochPs 34: *sprawca waleczny* – jako odpowiednik Buch. 216: *validos ... tyrannos*; toż por. KochPs 209 – Buch. 225.

k. A3v/8 (Odpr 7): *w t y c h c z á s i e c h p r z e s z ł y c h* – liczba mnoga w cytowanym wyrażeniu w funkcji liczby pojedynczej ‘w (niedawno) minionym czasie’ (Śl. XVI IV, 103a – tylko w *Odprawie*), ‘w nieodległej przeszłości’.

k. A3v/9 (Odpr 8): *g o ś ć n i e p r á w i e w i e r n y* – *gość* tu ‘człowiek podejmowany gościnnie’ (gr. ξένος, *lac. hospes*), na co wskazują szczegóły mitu, według których Aleksander-Parys przyjęty był przez Menelausa na dworze w Sparcie zgodnie z święcie przestrzeganym obyczajem gościnności, a także wyraźnie w *Odprawie* oświadczenia Antenora o statusie Aleksandra jako gościa (status ten przysługiwał na zasadzie wzajemności osobom mieszkającym w różnych krajach, zawierającym umowę – obejmującą również przyszłe pokolenia – o wzajemnym udzielaniu sobie gościnności) w Grecji (k. B4v/15 [Odpr 267]) i o zlekceważeniu przez Trojańczyka „gościnnych praw” (k. B4v/16 [Odpr 268]). Kwalifikacja ‘przybysz, obcy, wędrowiec, cudzoziemiec’ (Śl. XVI VIII

60a) mylna; *niepráwie* tu w rzadszym znaczeniu prostym ‘nieprawdziwie’ (łac. *non vere*, Mącz 500c); stąd *niepráwie wierny* ‘wiarołomny, nielojalny’, ‘zdradziecki, fałszywy’. Por. KochFr 75: *córoko Niepráwie słowna*; KochSat C4v (o Parysie): *Widzę ... gościa zdradnego*.

k. A3v/10 (Odpr 9): U n i o s ł o d m ę ż á – *unieść* ‘porwać’ (łac. *rapere*, Mącz 345d), ‘uwięzić’ (łac. *sustollere*, Mącz 457d; por. s.v. Asporto 313c oraz s.v. Hector 153d, Helena 154a: *Helena ... , którą ... Parys krolewic trojański unióst*); regularnie o zabraniu gwałtem kobiet i dziewcz.

k. A3v/10 (Odpr 9): b y s t r e – ‘będące w (gwałtownym) ruchu, falujące, spienione, wzburzone’; odnośne do morza zob. Śl. XVI III 89b; zob. też J. Bartmiński, Cz. Kosyl, *O bystrej wodzie w jeziorze i nazwie rzeki Bystrzycy*, „Język Polski”, z. 2, s. 112–118. Zob. KochPs 94: *w bystré, szumne morze*; KochPs 24: *z pośrodká powodzi bystrych* – Buch. 22: *de rapidis ... undis*; KochPhaen 20: *I pół Ryby Południój w bystrym morzu gásnie*.

k. A3v/13 (Odpr 12): s i e d z i e ć z á p o k o j e m – zwrot oboczny względem pospolitego w XVI w. *siedzieć z pokojem* ‘w pokoju’ (*in pace*), ‘spokojnie’, por. np. RejJóz P2v: *Owdzie mię wstyd kole w oczy owdzie strach powiedzieć A což czynić już sie trudno z pokojem wysiedzieć*, poświadczony znacznie rzadziej, zob. np. CzahTr F3: *Usiędą w państwach swoich zá wiecznym pokojem*.

k. A3v/16 (Odpr 15): Z m o r z á w y s i á d a – trop metonimiczny (zam. z okrętów), tutaj użyty dla antonimu: *morze – ziemia*. Por. D3/12 (Odpr 592).

k. A3v/16 (Odpr 15): z i e m i ę w o j u j e – ‘nachodzi kraj wojną’, ‘podbija, zdobywa ziemię’, także ‘niszczy, pustoszy ziemię’. Składnia bezprzyimkowa z biernikiem zwyczajna, por. np. KochProp 8: *á oni wojują Mázowsze*; 10: *Krzyżakom k wóli Czech Polskę wojuje*. Zob. też D2v/26 (Odpr 581).

k. A3v/17 (Odpr 16): C z u j e o s o b i e – ‘ma się na bacności’ lub ‘czuwa nad swoją sprawą, zabiega wokół swojej sprawy’ (tak Śl. XVI IV, 257b). Por. C4v/16 (Odpr 470), D2/13 (Odpr 544).

k. A3v/18 (Odpr 17): P r á k t y k i c z y n i – *praktyka* możliwa wykładnia dwojaka: a) ‘intryga, spisek, zmowa’; w XVI w. pospolite, zob. np. KochDryas 37: *I ląkomstwo urosło, i utrąty prozne. Práktyk się námnożyło, niemász uprzejmości*, a także KochPs 142, KochWr 34, 35; por. też np. OrzQuin C2: *ná każdym sejmie polskim nic nie czynimy inégo, jedno tą práktyką łowimy węgorsze*, także RejZwierc 191 – co tutaj popiera też treść C3/7 (Odpr 386); b) ‘wieszczba, przepowiednia’, stąd tutaj sens *praktyki* czyni ‘zasięga rad wyroczeni, wrózb’ (wyłącznie tak Mącz 18b, 21d, 66c, 87d itd.: u Kochanowskiego *praktykować* ‘wróżyć’, zob. KochFr 22: *Wiatrom rozumié, práktykuje komu, Á sam nie widzi, że ma kurwę w domu*; KochWr 39–40: *Rozumiém temu, żeś słychał o stáréy jákiéjści práktyce, która niepráwie dobrze téj Korónié zá tych czasów nászych tuszy*; por. np. RejZwierc 252v: *Tákie dzisia práktyki dziwne powstawájá, Iż kto sie im przysłycha, włosy ná nim wstájá*).

k. A3v/18 (Odpr 17): t o w á r z y s t w á z b i e r a – tu dopełniacz rzeczownika zbiorowego *towarzystwo* w rzadkiej funkcji składniowej dopełnienia dopełniaczowego uwydatniającego cząstkowość zasięgu czynności wyrażonej orzeczeniem. Szczegół przejęty z Homera *Il.* III 47: *ἔταρος ἐρίηρας ἀγείρας*; zob. np. KochMon 46: *Zebrawszy towarzystwo* (Kallenbach, s. 317).

k. A3v/19 (Odpr 18): á ż – spójnik otwierający zdanie okolicznikowe stopnia ‘nawet tak, że’, zob. np. RejZwierc 58v: *Áno wszystkiego pełno, áż sie usypuje*; KochFr 23: *Trwátá tám chwile tá miła biesiádá, Áż ksiądz zámieszkał i mszój, i obiádá* (zob. też Śl. XVI I 244b).

k. A3v/20–21 (Odpr 19–20): Á m n i e i d o m m o j , i c o m a m z s w y c h p r z o d k o w N i e j e s t p r e d á j n o – *a mnie* ‘co do mnie, to’; *dom* tu ‘ród, rodzina’ (Śl. XVI V 313a), zob. np. Leop Dan 14/28: *Wydaj nam Dániela, bo ináczej tedy i ciebie, i dom twój wybijemy*; też KochPieś 42: *Żoná uczciwa – ozdóbá mężowi I napewniejsza podporá domowi; co mam z swych przodkow* aluzja do wartości idealnych, jak *dobra sława* (por. Bv/9 i komentarz), *honor rodu*. Zob. też A3v/21–22 (Odpr 20–21) i komentarz; *przedajny* ‘sprzedajny, na sprzedaż’ (tu forma

mianownika liczby pojedynczej rodzaju nijakiego imiesłowu biernego w funkcji orzecznika). Por. B3v/15 (Odpr 215).

k. A3v/21–22 (Odpr 20–21): *w i a r ę N á t a r g w y n o s i ć* – *wiara* tu ‘rzetelność, wiarogodność moralna, budząca zaufanie niezłomność zasad’ (por. Mącz 125d: *Fides ... – wiara, stałość i prawda w słowech*; 71c: *Cum fide magna vir – wielkiej wiary a stałości człowiek*; 125d: *bonae fidei homo – człowiek zupełnej wiary i statecznego słowa*; por. też 56a, 126a); *na targ wynosić* zwrot przysłowiowy (Rospond, s. 314), którego przenośność pozwala na dwojaką interpretację: a) ‘wiare wystawiać na sprzedaż, kupczyć wiarą’ – czyli ‘uprawiać sprzedajność’; b) ‘narażać swą godność na obmowę po rozgłoszeniu sprawy’. Por. SokółJanSzaf 62: *tego strzeż, byś tych rzeczy nąszych na targ nie wynosił* ‘nie rozgłaszał’; także zwrot przysłowiowy *puścić uszy na targ* ‘słuchać potocznych opinii’, N. ks. przysł. s.v. Ucho 30.

k. A3v/23 (Odpr 22): *B o g m o j* – monoteistyczna formuła przywoływania bóstwa w dziełach o fabule antycznej częsta u twórców epok dawnych, zwłaszcza w kontekście uniwersalnych idei filozoficznych i etycznych, które pojmowano w duchu chrześcijańskim; por. Bv/15 (Odpr 114), 22 (Odpr 119), B2v/3 (Odpr 153), B3v/26 (Odpr 226), a także w zwrotach utartych – por. A4v/18 (Odpr 17), B2/4 (Odpr 128), B3/13 (Odpr 187), B4/18 (Odpr 244), C3v/4 (Odpr 409), D/14 (Odpr 494), D3/6 (Odpr 486).

k. A3v/23–24 (Odpr 22–23): *N i e u f a s w e j s p r á w i e d l i w o ś c i , K t o z ł o t u m o w i ć o d s i e b i e r z e c z k a ż e* – *sprawiedliwość* tu ‘słuszność sprawy’ (por. Mącz 316c s.v. Praeseferre); *od siebie* ‘zamiast (w imieniu) niepewnego swej słuszności człowieka’; *rzecz* tu ‘mowa, oracja’ (Mącz 269d; pospolite, por. KochFrag 47: *Przy pogrzebie rzecz*). Por. B3/23 (Odpr 197). Zdanie o charakterze przysłowia (N. ks. przysł. s.v. Sprawiedliwość 4) nawiązującego do licznych sentencji o potędze złota, np. Erasm. *Adag.* 2216: *Auro loquente nihil pollet quaevis oratio* (Erasm opiera się na dwuwierszu Grzegorza z Nazjanzu, *Carmina moralia* 32, 72: χρουσου λαλοῦντος πᾶς ἀπρακτεῖται λόγος, / πείθειν γὰρ οἶδε, κἂν πέφυκεν μὴ λέγειν ‘Gdy mówi złoto, niech próżnuje każdy wywód, gdyż ono umie przekonywać, choć z natury jest nieme’); Arth. 948: *Auro loquente omnis sermo inanis est*; LorichKosz 58v: *[oko pańskie] ... ma ... ostro pátrzyć ... jeśli ... wedle przypowieści ... tam mowá prawdy nic nie pomaga, gdy złoto mowi* (niedokładnie N. ks. przysł. s.v. Złoto 45).

k. A3v/25 (Odpr 24): *b a c z e n i a* – ‘rozumu, roztropności, przezorności’ (Mącz 168d s.v. Indoles, 177c s.v. Iudicium, 367c s.v. Sanus; Śl. XVI I 261a), zob. np. RejZwierc 182: *abyś upominał i drugą bracią swoje, a práwie jáko młotem kolátał do rozważného baczenia ich*; KochTr 11: *Żáłości, co mi czynisz? Owa już oboje Mam strácić: i pociechę, i baczenie swoje?*

k. A4/2–3 (Odpr 26–27): *P o d á r k i b i e r z e , j á k o b y s a m t y l k o W c á l e m i á ł z o s t á ć , k i e d y w s z y s t k o z g i n i e* – *podarki* w XVI-wiecznych realiach oznaczają często gratyfikację za konfidencjonalne, specjalne usługi bądź też tzw. łapówki (‘prezent mający na celu skłonienie do celów nieetycznych’, zob. Śl. XVI XXV 350b); *jakoby* ‘tak, jak gdyby’, zob. np. BierEz C4v: *Á jákoby nic nie wiedział, Sługi przed domem zopytał* (por. Śl. XVI IX 230a); *w cale* ‘w całości, cało, tj. bez szwanku, uszczerbku, bezpiecznie’ (Śl. XVI III 128a), zob. np. StrykKron 406: *á ták do Polski Krol Władysław Łokietek ze wszystkim połonem bez odporu wcale odciągnął*; KochPs 45: *Pobożny człowiek będzie ząwždy w cále*. Myśl o zależności losu jednostki od losu zbiorowości nierzadka w publicystyce epoki. Zob. np. KochZg B: *Można Rzeczpospolita i was ubogaci, A gdzie sie tá powinie, tám swé káždy tráci*; GórnDworz c5v: *... chciwość záslepiká ludzie, iż tego nie widzą, jeśli pospolitá rzecz zginie, iż nikt swego nie odzierży*; RejZwierc 186: *Jedno święta Prywatá, tá dziś napłatniejsza u nas, á ná tęchmy wszystkie rády swe zátożyli, nie bacząc ná to, iż jeśli Publiká zginie, Prywatá skákác musi jáko jej zágedá*; GórnRozm 70: *Rzeczpospolita poki jest w cále, poty káždy swoje może mieć spełná, ále jeśli oná zginie, niechaj się tego nie nadziewa żáden, żeby co swego*

cáto zachować mogł. Analogia antyczna w Cic. *Cato* 8, 18: *Quid ergo? In vastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putes?*

k. A4/4 (Odpr 28): *c z á s d o r á d y* – ‘pora udać się na posiedzenie rady królewskiej’; *czas* tu ‘pora’; *rada* ‘rada królewska’; instytucję tę w niektórych szczegółach przedstawił poeta na modłę polskiego senatu (zob. C2/22, 26 [Odpr 351, 355] i komentarz), w innych – zgodnie z trybem obrad senatu rzymskiego (zob. C2v/5–7 [Odpr 360–362] i komentarz).

k. A4/5 (Odpr 29): *O d p r á w o w á ć* – ‘udzielać odpowiedzi na treść poselstwa’; por. komentarz do A/1–2. Iterativum oboczne do *odprawić* używane także wobec aktu jednorazowego; tu być może dla oznaczenia czynności rozciągniętej w czasie (por. B3v/10 [Odpr 210]) i niezakończonyj.

k. A4/5 (Odpr 29): *S n a d ź* – ‘zapewne, być może, chyba’ (według Mącz 134d odpowiednik łac. *forte* jako *av dubitandi*).

k. A4/5 (Odpr 29): *T e n j e s t* – spolszczenie frazy charakterystycznej dla momentu identyfikacji postaci, zwłaszcza w dramacie antycznym – łac. *hic is est* (por. Mącz 50a); w tragedii rzadka; J. Czerniatowicz (*Recepcja poezji greckiej w Polsce w XVI–XVII wieku*, Wrocław 1966, s. 35) kojarzy z Eur. *Alc.* 24: ἦδη δὲ τόνδε Θάναθον εἰσορῶ πέλας (KochFrag 45: *Ále już i śmierć widzę niedaleko*). Znacznie częstsza i ujęta w podobniejsze słowa w komediach; zob. np. Plaut. *Trin.* 1071–1072: *estne ipsus an non est? Is est. Certe is est, is est profecto*; Ter. *Eun.* 848: *Sed estne haec Thais quam video? Ipsast; 974: Sed estne ille noster Parmeno? Et certe ipsus est*; zob. też Plaut. *Persa* 13 n. Por. wersje pol. w TerForm: *Adelphi* 78 – J7v; 439 – L6; *Phormio* 738 – O. Inne związki sytuacyjno-werbalne *Odprawy* z komedią por. B2v/10 (Odpr 160), B3/10–11 (Odpr 184–185), C2v/23 (Odpr 378).

k. A4/6–A4v/18 (Odpr 30–67): według poglądu większości badaczy fragment obejmujący dialog Aleksandra-Parysa i Antenora stanowi umownie epejsodion (akt) pierwszy (por. komentarz do A3v/1–A4/5 [Odpr 1–29]); według T. Ulewicza – scenę drugą pierwszego epejsodionu (Ulewicz BN I 3 1962, s. 9).

k. A4/8 (Odpr 31): *C n y* – ‘czcigodny’, w formule grzecznościowej (Sł. XVI III 552b), zob. np. HistRzym 22v: *Nie miej mi zá złe, cny mężu, żeć sie málo przed tobą śmiem pochwálić*; KochPs Av: *Żniwá swego piérszsy snop Tobie ofiaruję, Cny Myszkowski*.

k. A4/10 (Odpr 33): *j a z c h ę c i ą r a d* – zdanie z elipsą i podwojeniem wyrazu skłonności, w obiegowym połączeniu konwencjonalnym; por. TerForm B3v: *Ego vero ac lubens, A ja z chęcią rad*; M8; LubWiryd B4v: *z wielką chucią rad*; Mącz 191d: *Libenti animo ... Rad á z czystą chucią co czynić ... Libenter ... Rad z dobrą wolą z czystą chucią* (Sł. XVI III 214b).

k. A4/11 (Odpr 34): *n i o s ł á* – ‘wymagała, żądała’ (łac. *ferre* z synonimami *postulare, velle*, CnTh I 459). Por. Mącz 315c: *Tempus postulat et necessitas – czas i potrzebá tak niesie*; por. 233b, 336a, 418a, 430b, 482a.

k. A4/12 (Odpr 35): *d o b r e r z e c z y p o s p o l i t e j* – *dobre* tu przymiotnik w funkcji rzeczownika (Sł. XVI V, 104a, 171a), wyrażenie stałe w publicystyce polskiej XVI w., zapewne w nawiązaniu do rozpowszechnionego przede wszystkim za sprawą Cycerona pojęcia *salus Reipublicae* (Cic. *Ann.* I 1), np. „*Salus omnis Reipublicae scopus est*” (*Zdanie o konfederacji warszawskiej*, [w:] *Zbiór pamiętników*, t. 2, s. 85), zob. też np. GroicPorz b3v: *Burmistrz á z rádą urząd ná tym jest, ... ná ratusz sie schodzić o pospolitym dobrym rádzić*; por. też KochFr 91: *Bóg tylko ludzkie mysli wiedzić może I ku dobrému samże dopomoże*. Por. C2v/15 (Odpr 370); *rzeczpospolita* rodzimy odpowiednik łac. *res publica* jako nazwa państwa (trojańskiego); także ‘dobro, interes powszechny’, por. Mącz 353a: *Respublica – Rzeczpospolita, to jest pospolity stan i pożytek pospolitego człowieka*.

k. A4/13 (Odpr 36): *W y m o w k i n i e m á s z* – *wymówka* ‘odmowa’, stp. *odmówká*, łac. *recusatio* (Mącz 75c); *niemász* – por. A2/18 i komentarz; zwrot, jak się zdaje, utarty, por. KochSz B2: *Żużeś sie dotknął, á w tej grze, kto ruszy, Wymowki niemász, z tymże ná plác kłuszy*; zob. też

GórnDworz I7: *á gdzie by mu [dworzaninowi] czego nie dostawáło, áby rádniej zániechał wszystko, niżli by miał w czym złe począc sobie; bo wymowki niemász dworzáninowi, gdyż to jest jego záwołanie.*

k. A4/14 (Odpr 37): P r z y z w a l a m – ‘zgadzam się’ (łac. *consentio*, Mącz 383b). Jednowersowa replika Antenora po jednowersowej tezie Aleksandra-Parysa otwiera polemiczną strukturę dialogową o krótkich kwestiach, zwaną stichomythia (gr. στιχομυθία), czyli ‘mówienie (pojedynczymi) wersami’, bądź dystichomythia (gr. διστιχομυθία) – dla wypowiedzi dwuwersowych, rozpowszechnioną przez tragiców greckich, zwłaszcza Eurypidesa. Zarazem użycie przez Antenora charakterystycznej zgody warunkowej wydaje się echem terminologii dysput, które od średniowiecza stanowiły w szkołach podstawową metodę roztrząsania dylematów teologii i filozofii. Cały fragment nasycony jest topiką gnomiczną.

k. A4/15 (Odpr 38): w i ę c e j ż y z y ć – ‘bardziej sprzyjać’ (zob. łac. *favere*, Mącz 120a, 289b, 474b).

k. A4/16 (Odpr 39): C o s n i e d á l e k o z d a s i e – *coś niedaleko* ‘jakoś blisko’ (por. Śl. XVI III 670a), por. Bv/12 (Odpr 111); *zda się* ‘wydaje się’, ‘ma znamiona’ (łac. *videtur* Mącz 494b). Współ z ciągiem dalszym zdanie odpowiada sensowi ‘upodabnia się’.

k. A4/18 (Odpr 41): p r z y s t o j n o s i – ‘temu, co przystoi, jest godziwe, słuszne, trafne, należyte’; tu ‘etyczna powinność człowieka stosowna do jego stanu i stanowiska’, także ‘godność, honor’ (łac. *honestum* Mącz 157d; według tegoż – 79c – również *decentia*; *decorum* w egzemplarzu Biblioteki Wydziału Filologii Polskiej i Klasycznej UAM w Poznaniu na k. 79c odręczna notka marginalna z XVI w. przy haśle *Decorum: Przystojność przystojeństwo*).

k. A4/19–20 (Odpr 42–43): R ę k á u m y w a r ę k ę , n o g á n o g i W s p i e r a – złożenie dwóch odrębnych, lecz tożsamyh co do sensu przysłów (por. N. ks. przysl. s.v. Ręka 95). Starszy jest człon pierwszy, z analogiami już antycznymi, najdawniejszym przypuszczalnie u poety Epicharma z V w. p.n.e. *á δὲ χεῖρ τὰν χεῖρα νίξει*; łac. *manus manum lavat* (zob. Erasm. *Adag.* 33: *Manus manum fricat*; Walth. II/2, 1437–1438; W. Steffen, *Z wędrówki frazeologicznej (greckie frazy w języku polskim)*, „Eos” 67, 1979, s. 97). W czasach Kochanowskiego w polszczyźnie był on już przysłowiowy, por. np. RejRozpr I4: *Bo i ręká bielsza bywa, Gdy jedná drugá umywa*; ModrzBaz 10v: *Ręká rękę myje*. Dla członu drugiego brak dosłownych odpowiedników; być może jest to paralela z inwencji Kochanowskiego. Składnia z dopełniaczem (a nie biernikiem) liczby pojedynczej prawdopodobnie na wzór spotykanej przy czasownikach *podeprzeć* | *podpierać*; zob. A4v/17. Najwcześniejsze powtórzenie obydwu członów u S. Szymonowica (*Sielanki*, I2v) w brzmieniu: *Ręka rękę umywa, nogá wspiera nogi* i wersję taką utrwaliło paremiograficzne kompendium S. Rysińskiego (RysProv nr 1304): *Ręká rękę umywa, nogá nogę wspiera*. Rysiński jako źródło antyczne wskazał frazę: „*Manus manum lavat, pes pedem fulcit* (Eurip[ides])”, która w rzeczywistości nie ma odpowiednika u Eurypidesa, była ona jednak ówczesnie znana, zob. np. J.A. Comenii, *Lexicon atriale Latino-Latinum*, Amstelaedami 1686, s. 501: *Manus manum lavat, fricat. Mutuum muli scabunt. Pes pedem fulcit*; Grzegorz z Nazjanzu, *Carmina moralia* 33, 46, 4: *καὶ γὰρ χερὸς χεῖρ, καὶ ποδὸς ποὺς ἐνδείξ.*

k. A4/20 (Odpr 43): p r z y j a c i e l p o r t p r z y j a c i e l o w i – struktura przysłowiowa z toposem portu jako symbolu bezpiecznego schronienia przed nawałnościami życia, azylu; szczęśliwego kresu nieszczęsných losów, ocalenia; miejsca oczekującej pomocy – wyrosłym z doświadczeń żeglarskich ludów starożytności i rozpowszechnionym od antyku w całym piśmiennictwie europejskim (Z. Kubiak, *Szkola stylu. Eseje o tradycji poezji europejskiej*, Warszawa 1972, 21–46). W połączeniu wprost z „przyjazinią” jak się zdaje rzadsze – Soph. *Ai.* w. 683: *ἐταρτείας λιμῆν*; w średniowieczu *amicitiae portus* (Walth. II/6, w. 38 428).

k. A4/22 (Odpr 45): n i e j e s t p r z y j a c i e l s k a – *przyjacielska* przymiotnik w funkcji rzeczownika; domyślne: *rzecz, sprawa*. Por. A4v/2 (Odpr 52).

k. A4/23 (Odpr 46): **W** p o t r z e b i e , m o w i ą , d o z n á ć p r z y j a c i e l ą – *potrzeba* tu odpowiednik łac. *necessitas* (Mącz 243c); inny możliwy sens por. C4v/16 i komentarz; *mowią* wtęret przywołania opinii obieguwej; *doznać* ‘doświadczyć, sprawdzić; poznać do głębi’ (łac. *perspicere* Mącz 406a; *cognoscere* 250d–251a); zob. Śl. XVI V 548; wyrazisty przykład KochPs 95: *Práwieś nas ... Ogniem sprobował: nie może Śrębrá lepijć nikt doznáwáć* (Vulgata Ps 65: sicut examinatur argentum; Buch. 104: Igne ut aurum, examinasti Nos periclis (por. KochCn niżej)). Przysłowie o starym rodowodzie i powszechnym obiegu, zob. np. Eur. *Hec.* 1226–1227: ἐν τοῖς κακοῖς γὰρ ἀγαθοὶ σαφέστατοι / φίλοι; Eur. *Or.* 656–666: τοὺς φίλους · ἐν τοῖς κακοῖς χρηὶ τοῖς φίλοισιν ὠφελεῖν ‘Przyjaciołom w trudnych sytuacjach przyjaciele powinni nieść pomoc’ (u tego tragika podobna topika przyjaźni częstsza, por. *Her. f.* 1403–1404, *Or.* 454–455); Enn. trag. fr. 351 Jocelyn u Cic. *Lael.* 17, 64: Amicus certus in re incerta cernitur (z Enniusa). Por. Erasm. *Adag.* 3405; Walth. II/1, 960; Swoboda, s. 73). W czasach Kochanowskiego paremia była już zadomowiona w polszczyźnie, por. np. BielŻyw 88: *W szczęściu przyjaciel nielaczno poznán bywa, ale w przeciwiństwie snadnie*; BielSat Gv: *W przygodzie przyjaciela narychlej poznamy*; GruszPowin Lv: *Gdy niebezpieczność, wtenczas przyjaciela poznác*. Zob. też KochCn B4v: *jáko złotá w ogniu, ták przyjaciela w potrzebie doświadczamy*. Inne przykłady pol. zob. N. ks. przysl. s.v. Przyjaciela 58; Śl. XVI XXXIII 225.

k. A4/24 (Odpr 47): **I** t o ć p o t r z e b á , g d z i e s u m n i e n i e p ł á c i – zdanie niejednoznaczne; możliwe wykładnie: a) przy pojmowaniu słów: *potrzebá* ‘niebezpieczeństwo’ (łac. *periculum*, por. C4v/16 [Odpr 470] i komentarz); *pláci* ‘ponosi koszt, traci’ – ‘i to przecież jest niebezpieczeństwo, gdzie sumienie doznaje uszczerbku’ (według Sinko BN I 3 1949, s. 10, intencja kwestii jest wskazanie obowiązku pomocy także wobec zagrożenia etyki przyjaciela); b) przy znaczeniu *pláci* ‘popłaca, jest w cenie, ma wartość’, zob. np. KochPij C2: *Jáko się im téż to [pijánístwo] pláci, to káždy ná oko widzi* (por. też Mącz 366a, 401a, KochFr 100) – ‘i to przecież jest niebezpieczeństwem dla kogoś, u kogo sumienie nie straciło wartości’. Pierwsza wykładnia odnosi sytuację do Aleksandra-Parysa, druga – do Antenora. Za drugą przemawia następna kwestia Aleksandra (k. A4/25 [Odpr 48]), świadcząca, iż problem sumienia jest problemem jego oponenta.

k. A4/25 (Odpr 48): **P** i e k n e s u m n i e n i e : s t á ć p r z y p r z y j a c i e l u – przywołanie jako pięknej moralnie zasady wierności przyjacielskiej, w zwrocie utartym, jak u Mącz 480d: *Veniam in odium, si amicum destitero tueri* [por. Cic. *Fin.* II 24, 79] – *przydę w nienawiść, jeśli przy przyjacielu stać nie będę w jego potrzebie*. Por. KochCn B4v: *Przystoi ... práwému przyjacielowi ... przy towarzyszu mocnie stać*. Por. też RybGeśli C3v: *Sromotá, kto odbieży w zły raz przyjaciela, Gdyby mu miał być wtenczas zá uciészyciela; CiekPotr 24: srom mié, chudego przyjaciela, w niészczęściu opuścić*.

k. A4v/2 (Odpr 51): **k** t o m a s p r á w i e d l i w ą – *spráwiedliwá* przymiotnik w funkcji rzeczownika; domyślne: *rzecz, sprawa; mieć spráwiedliwá* ‘mieć słuszność po swej stronie’ (Śl. XVI XIII 520b), zob. np. BielKron 203: *niewinny przy winnym cierpieć musi, trudno sie wymowić, by miał naspráwiedliwszą*. W języku epoki zwrot *mieć spráwiedliwá* być może utarty w terminologii prawniczej; zob. np. CerGór 115: *Ow zasié wiém, że jest godny, ma rzecz spráwiedliwá, jest dobry człowiek, ále mi swój bliższy*; por. też 133; GórńDroga C4v, D3v. Por. A4/22 (Odpr 45). Według Sinki (1932, s. 360; także BN I 3 1924, s. 11–12) echo „często cytowanego fragmentu” nieznaney z tytułu tragedii Eurypidesa (Eur. inc. fab. fr. 902): τὸν ἐσθλὸν ἄνδρα, κὰν ἐκάς ναίη χθονός, / κὰν μήπτω ὄσσοις εἰσίδω, κρῖνω φίλον (‘Mędrca, gdy nawet w innym kraju mieszka, choć go nie widzę, mam za przyjaciela’ – przekład Jerzego Łanowskiego), co w łac. wyraził Cycero (*Nat. deor.* 1, 44, 121): censent autem sapientes etiam ignotis esse amicos; nihil est enim virtute amabilius, quam qui adeptus erit, ubicunque erit gentium, a nobis diligetur (*Tragicorum Graecorum fragmenta, recensuit Augustus Nauck. Supplementum continens nova fragmenta Euripidea et adespota apud scriptores veteres reperta, adiecit Bruno Snell, Hildesheim 1964, 650, 651*).

k. A4v/5 (Odpr 54): u ciebie gospoda posłowie – być lub stać gospoda (tu z elipsą orzeczenia) ‘kwaterować’ (por. Mącz 36b, 487c, d; Śl. XVI VIII 43b). O podejmowaniu posłów Antenora zob. komentarz do A3/2; HistTroj 32; Mącz 280d informuje: *Parochus ... Podej-mownik, przystaw ten zwłaszcza, do którego urząd jest legaty albo posły przymować i gospoda, i wszelakiemmi potrzebami do kuchniej, do piwnice i do stajni opatrzować.*

k. A4v/7 (Odpr 56): *Á zwłaszcza, kto nie z próżnemi rękoma* – zdanie z podwójną elipsą: *A zwłaszcza [temu], kto [przychodzi]; z próżnemi rękoma* frazeologizm popularny w XVI w., por. RejJóz D3v: *Trudnoć my tam mamy sami Stanąć z golemi rękami*, BarlBaz 313: *z próżnemi, jako powiedają, rękoma ... przyjąć*, 345: *ze czczymi rękoma*, Mącz 167b: *Redi inanis – wraca się z próżnemi rękoma*, PudlFr 15: *Wszakóż miał li bych z golemi rękoma Przyść, tedy bych znać wolał siedzieć domá* (zob. N. ks. przysl. s.v. Ręka 127; Śl. XVI XXXV 242–243).

k. A4v/9 (Odpr 58): *c z y n i a* – ‘zabiegają, dochodzą prawem’ (Śl. XVI IV, 329a), zob. np. GórnRozm C2v: *Instygator, gdy pozywa, przecię bez delatora nie chcemy, żeby czynił.*

k. A4v/10 (Odpr 59): *N i e w i e m o ż o n ę* – kolejne wypowiedzenie eliptyczne: *nie znam sprawy o [twoją] żonę; nie wiem, czy chodzi o żonę.*

k. A4v/11 (Odpr 60): *z w ł a s z c z á* – w kontekście etnikonu, odpowiednik stp. *mianowicie*, tj. podając wprost miano, imię własne (łac. *nominatim*, Mącz 249c) jako brutalne ukonkretnienie oszczerstwa; ewentualnie ‘szczególnie, przede wszystkim’ (łac. *in primis*, Mącz 167a).

k. A4v/13–14 (Odpr 62–63): *T y j á k o żywiesz, t á k ... i mowisz Nie-p o w ś c i ę g l i w i e* – *niepowściągliwie* ‘swawolnie, popędliwie, bezwstydnie’ (por. łac. *libidinose*, Mącz 192a). Aluzja do opinii już antycznych, pierwotnie w odmiennym porządku członów. Por. np. Cic. *Tusc.* V, 16, 47: ... *qualis autem homo ipse esset, talem eius esse orationem; orationi autem facta similia, factis vitam; Sen. Epist.* 114, 1: *Apud Graecos ... in proverbium cessit: Talis hominibus fuit oratio, qualis vita; Ps.-Cato Dist.* IV, 20, 2: *Sermo hominum mores et celat et indicat idem.* Por. Erasm. *Adag.* 550: *Qualis vir, talis oratio; Swoboda*, s. 107; Walth. II/4, 23245a–b, 23251b – tu red.: *Qualis vir, talis oratio, Qualis ipse est homo, talis eius est oratio; też 28079; 33863c.* Analogie rodzime zob. RejKup h4v: *Poznać wnet lotra po mowie, Jako raroga po głowie; CnAd 917: Poznać wnet z mowy, jakiej kto głowy. Mowa wydjaje ludzkie obyczaje* (także N. ks. przysl. s.v. Mowa 18; Znac 24).

k. A4v/14 (Odpr 63): *N i e m a m z t o b ą s p r á w y* – *nie mam* tu tryb orzekający w funkcji wolicjonalnej ‘nie chcę mieć’; *sprawa* w możliwym dwojakim sensie, odpowiadającym łac. *causa*, *res* bądź *sermo*, *negotium* Mącz 42c-d, 386d, zob. też 14c; CnTh I 1049). Sens zdania: ‘nie chcę z tobą mówić’; ‘nie chcę mieć z tobą do czynienia’. Frazeologia obiegowa; por. np. Lorich-Kosz 6v: *nie chcę z wami sprawy żadnej mieć; KochPs 183: z niepobożnym nie mam żadnej sprawy; CnTh I 505.*

k. A4v/15 (Odpr 64): *k i e d y* – w funkcji uogólniającej ‘kiedykolwiek’ (Śl. XVI X 290a), zob. np. KromRozm I M3v: *coś sie kiedy zabaży, tego sie będziesz trzymał; KochPs 25: nikt nie był tój siły, Komu by pląc kiedy moje stopy puściły.*

k. A4v/16 (Odpr 65): *k r o m* – ‘bez’ (Śl. XVI XI 239b), zob. np. SeklKat Pv: *ten po śmierci pojździe do krolestwa niebieskiego krom żadnego wątpienia; KochPs 95: á Týs [Boże] nas ubogie Krom urazu i krom szkody Przyprowdził do ochłody.*

k. A4v/17 (Odpr 66): *r z e c z y m y c h p o d p i e r á ć b ę d z i e* – *podpierać* ‘popierać’; składnia z dopełniaczem dla języka epoki przy czasownikach *podeprzeć* i *podpierać* częsta, zob. np. RejWiz 100v: *Á też trzeba rozumu podpierać baczeniem; zob. też Leop A3v; Mącz 116b, 128b, 246a, 353b, 448b, c.*

k. A4v/18 (Odpr 67) – w wersji zastosowana antylaba (gr. ἀντιλαβή) – podział (zbieżnie ze średniówką) na kwestie obu protagonistów.

k. A4v/18 (Odpr 67): *Da Bog, człek poćciwy* – *da Bog* fraza dewocyjna, tu w postaci wyrażającej przeświadczenie o przychylności bóstwa jako siły sprawczej spełnienia życzeń bądź potwierdzenia sądów mówiącego (por. Śl. XVI II 278b), zob. np. KmitaPsal A4v: *Niedługo doczekamy, da Bog, tej nowiny*. Żywa w obiegu powszechnym (por. Śl. XVI II 278a–b), częsta u Kochanowskiego, por. KochPs 22, 28, 46, 50, 56, 68, 90, 167, 169; w brzmieniu: *da pan Bog* *ibid.*, 28, 33, 36, 49, 104; *poćciwy* ‘godzien czci’ (synonim stp. *poczesy*, łac. *honorabilis*, Mącz 157b), a zatem przydający powagi stronie Aleksandra-Parysa.

k. A4v/19–B/13 (Odpr 68–87): pierwsze wystąpienie Chóru, w kompozycji dwudzielnej: a) A4v/19–B/9 (Odpr 68–83) pierwszy stasimon (pieśń wykonywana przez tańczący chór), złożony z czterech strof o strukturze różnomiarowej 8a8a13(7+6)b13(7+6)b; b) B/10–13 (Odpr 84–87) kwestia w 13-zgłoskowcach, informująca o sytuacji scenicznej, zapowiedź drugiego epej-sodionu. Układ: pieśń – przyległa innomiarowa kwestia sytuacyjna został przejęty przez Kochanowskiego od obu najbliższych mu tragiców starożytnych. Wyraziste przykłady: Eur. *Alc.* 112–135 i 136–140, Eur. *Elec.* 699–746 i 747–750, Eur. *Herc. f.* 348–441 i 442–450; Sen. *Phaedr.* 274–357 i 358–359, 959–988 i 989–990, 1123–1153 i 1154–1155; Aesch. *Agam.* 310–407 i 408–411, 664–692 i 693–694.

k. A4v/20–23 (Odpr 68–71) – strofa o zawiklanej wykładni; w. 20 *by* ‘gdyby’; w. 22 *Pereł* ... *złota* obiegowy parzysty topos klejnotu i kruszcu w funkcji symbolu wielkiego bogactwa, częsty także u Kochanowskiego, por. np. KochDz 106: *Nie byłyby w tej cenie perły ani złoto*; por. też KochDz 105; KochPs 27, 68, 184; KochFr 41; KochPieś 2; KochMuza 26; KochFrag 39.

k. A4v/23 (Odpr 71): *tego ... tym dostawać* – *tego ... tym* mowa o bogactwie i rozumie; *dostawać* ‘zdobywać, osiągnąć’. Sens strofy: ‘gdyby młodości przewodził rozum, to morze i ziemia (razem wzięte) nie miałyby skarbów na tyle ogromnych, aby ludzie młodzi nie zdołali ich (wszystkich) zdobyć’. Por. Szmydtowa, s. 28.

k. A4v/25 (Odpr 73): *to dwoje* – tzn. rozum i młodość.

k. B/1 (Odpr 75): *powinnych w żal by nie wdawali* – *powinni* ‘powinowaci, krewni; bliscy’ (łac. *necessarius*, Mącz 243d); *nie wdawali* ‘nie wtrącałi, nie pogrążali w żalu’ (por. CnTh I 450–451, 1231).

k. B/3 (Odpr 77): *zgadzają* – ‘dogadzając’, np. SkarŻyw 558: *Bo gdy im [złym bliżnim] zgadzamy, a kárność potrzebną opuszczamy, onymiz samymi Pan Bog nas karze*.

k. B/5 (Odpr 79): *w ostatnie zawodzą trudności* – *ostani* tu ‘największy, najcięższy’ (Mącz 501c, 463c s.v. Triarii); *trudność* tu ‘niebezpieczeństwo’ (łac. *periculum*, Mącz 49a, 113d).

k. B/7 (Odpr 81): *Drogo to ... u Ciebie* – fraza znacząca ‘wiele to sobie cenisz, wazysz, szacujesz’ (Mącz 191a, 307b); inaczej ‘niełatwo to od Ciebie uzyskać’ (Śl. XVI VI 51b).

k. B/8 (Odpr 82): *młodość i baczenie zaraz* – zob. komentarz do A3/25.

k. B/8–9 (Odpr 82–83): *jedno płacić Drugim trzeba* – tzn. albo można być młodym (płacąc za to cenę braku mądrości), albo mądrym (płacąc za to cenę braku młodości).

k. B/9 (Odpr 83): *to dobre, a tego żal stracić* – tzn. i jedno, i drugie ma wartość.

k. B/11 (Odpr 85): *Niebogá* – ‘nieszczęsnica’, łac. *misera* Mącz 92d, 391c. Por. określenie bohaterki w KochMon 58: *ulekła się Helená, niebogá* (według Homera *Il.* III 414: *σχετλή*).

k. B/12 (Odpr 86): *Ostáteczne namowy* – *namowa* ‘orzeczenie, postanowienie’, synonim *sentencji* w sensie prawnym (por. Mącz 444a: *wyroki á namowy*; 383a). Według CerGór 71 raczej ‘pertraktacje’.

k. B/13 (Odpr 87): *znowu ... nawiędzić* – *nawiedzić* ‘odwiedzić, (ponownie) udać się do’ (łac. *revisere*, Mącz 495c).

k. B/14–B2v/10 (Odpr 88–160) – fragment według ogólnie przyjętego podziału stanowiący epejsodion drugi dramatu, wypełniony klasycznym dialogiem typu Domina – Nutrix.

k. B/15 (Odpr 88): *w i d z i a ł a j á k o w e z w i e r c i e d l e* – zwrot (także z czasownikiem *ujrzeć, zobaczyć*) rozpowszechniony w znaczeniu prostym ‘widzieć wyraźnie, dokładnie; jasno’ (Linde VI 1180). Ponieważ jednak zwrot pada w kontekście spełniających się przewidywań, może kryć aluzję do *visiones speculares*, praktyk katoptromancji (por. Mącz 203d) – wglądania w przyszłość i w przeszłość przy pomocy „cudownych” zwierciadeł.

k. B/16 (Odpr 89): *z k o r z y ś c i – k o r z y ś ć* ‘zdobycz, łup’ (łac. *praeda, spolium*, Mącz 317b, 409d; Śl. XVI X, 674b), zob. np. BielKron 347v: *Bolesław ciągnął po nim pustosząc mu ziemię, nabrawszy sie wrocil sie z korzys<c>ią do domu*; KochSat Cv: *Do nas zmierza [Parys] po korzyść, a nie lada jaką Korzyść, bodaj w Grecyje znalazł drugą taką*.

k. B/17–18 (Odpr 90–91): *w c z a s ... I d o b r ą m y ś l p r z e k á z i ć – w c z a s* częściej w liczbie mnogiej *wczasy* ‘błogostan, beztroski byt’ (por. np. KochPieś 69: *Kto twé wczasy, kto pożytki Może wspomnieć zaraz wszystkie?*); *dobra myśl* ‘radosne samopoczucie, pogoda ducha’; w stp. wyrażenie obiegowe (Śl. XVI V, 176a–b), zob. np. OrzQuin P4: *Máto ná tym, ále jeszcze tenże ociec śpiewać i táncować rozkazał, czyniąc dobrą myśl synowi już wolnemu swojemu*; KochPs 46: *skromni niech słuchają. Á moim przykładem w dobrój myśli trwają; przekazać z biernikiem w znaczeniu ‘zepsuć, naruszyć; przerwać’ (łac. *intercipere*, Mącz 36a).*

k. B/18 (Odpr 91): *p r z e w a ż n i G r e k o w i e – p r z e w a ż n y* epitet w polszczyźnie XVI w. wieloznaczny, tu prawdopodobnie ‘silny, mocarny, przemożny siłą’ (por. Mącz 474d s.v. *Praevaleo*), liczebnością (por. StryjWjazd A3v: *Káždy z poczem przeważnym – tzn. ‘okazałym’, a więc także ‘licznym’; PowodPr 73: nieprzyjaciel tak przeważny)* lub ‘męstwem’; ogólniej ‘wyposażeni w zalety przynoszące sukces’.

k. B/19–23 (Odpr 92–96) – porównanie alegoryczne, wzięte z pasterskich obserwacji wilczego sposobu brania zdobyczy w pojedynkę: porwania jednej owcy ze stada i nie zagryzanie jej na miejscu, lecz odprowadzenie żywcem do lasu, co tłumaczono „ozionięciem”, czyli obezwładnieniem przez zatruty oddech drapieżnika.

k. B/20 (Odpr 93): *C o n á d a l e j u c i e k a ł – c o n a d a l e j* ‘bardzo daleko’; wyrażenie oboczne do ówczesnego *jako nadalaj*, dzis. *jak najdalej* (Śl. XVI III 647b; IV 469a), zob. np. BierEz Nv: *Á chcesz li mi wdzięk uczynić, Co nadalaj ode mnie odejdziesz*; KochPs 80: *Leciałbych co nadalaj między głuché lásy*.

k. B/21 (Odpr 94): *l e d w e* – ‘prawie, o mało’ (Śl. XVI XII 98a), zob. np. RejWiz 23: *Ále kto by sie udał z jáką inszą kupią, Ledwe go więc szacując z skory nie wyłupią*; KochMuza 27: *á dzielność milczána Ledwe nie tóż jest, co gnusność pokopána*.

k. B/23 (Odpr 96): *g d z i e* – ‘dokądkolwiek, byle gdzie’ (Śl. XVI VII 301a), zob. np. RejWiz 148v: *Piękniej więc ná to pátrzyć, kiedy gdzie co bieży*; KochPs 18: *Pan z niebieskich wysokości Pojrzał ná ziemskie niskości, Był li by gdzie rozum cáty Álbo kto ná Bogá dbáły*.

k. B/24 (Odpr 97): *p r z e n o s i n y* – zob. komentarz do A2v/4; tu autoironiczna metafora o hańbie powrotu pod przymusem do domu prawowitego małżonka.

k. B/25–26 (Odpr 98–99): *P o d o b n o w t y ł o k r e t u ł á n c u c h e m z á s z y j ę* *U w i a ż a n a – p o d o b n o* ‘prawdopodobnie (Mącz 489b: *Simile vero ... – prawdziwie podobno*), zapewne’; *w tył okrętu* składnia przyimkowa z biernikiem w funkcji lokatywnej ‘w tyle’, czyli ‘na rufie’ (łac. *puppis* ‘tył okrętowy’, zob. Leop MM4v; *tył łodzi* zob. Mącz 332a). Wymiennosci dowodzie np. Mącz: *A tergo – z tyłu*, 483d: *... tylny wiatr álbo w tył wiatr*; w tragedii Eurypidesa *Troades* (w. 1047–1048) Menelaos, organizując po zakończonej wojnie powrót do Sparty, zaręczył Hekabe, błagając go, by jak najsurowiej ukarał Helenę za śmierć Greków i Trojan, którzy z jej powodu zginęli na wojnie: λέγω δὲ προσπόλοισι πρὸς πρύμνας νεῶν τήνδ’ ἐκκομίζειν, ἔνθα ναυστολήσεται –

‘Bądź spokojna, stara kobieto. Słudzy mają polecenie znaleźć dla niej (= Heleny) jakieś miejsce w tylnej części okrętu; tam będzie sobie płynąć’. Że w łańcuchach płynąć będzie okrętem w dalekie obce kraje, skazana przez okrutnego ojca na wygnanie za niewykonanie jego rozkazu zabicia męża, tak wyobraża sobie swą karę jedna z Danaid: *Me pater saevis oneret catenis, / quod viro clemens misero peperci, me vel extremos Numidarum in agros classe releget* (Hor. *Carm.* III 45–48; w przekładzie A. Narusze-wicza: „Niech mą da rodzic szyję w łańcuch wprawić, / żem cię nie chciała żywota pozbawić, / niech i w okręcie na łąd wrzuci dziki / skwarnej Afryki”. Zestawianie (Hammer, s. 80) z w. 389–390, 403 poematu Wergiliusza (?) *Ciris* chybione. Por. komentarz do C4/6–8 (Odpr 284–286).

k. Bv/1 (Odpr 100): b r á c i a ... p r z y w i t a m – *bracia* rzeczownik zbiorowy w znaczeniu ‘rodzeństwo’ (Sł. XVI II 377b), odnosi się do Kastora i Polideukesa (Polluksa), synów Ledy i Tyndareosa bądź – według innych wersji mitu – Zeusa, braci przyrodnich lub bliźniaków, zwanych Dioskurami, słynących z wzajemnej miłości i przywiązania, uczestników wyprawy argo-nautycznej. Według Homera (*Il.* III 243–244) w dziesiątym roku wojny trojańskiej już nie żyli, o czym Helena nie wiedziała. Por. KochMon 52: *Kástorá z Polideukiem, mężów mnie znających, Ani mogą upátrzyć, swych brácięj rodzonych ... To rzeklá – á oni już legli byli w ziemi Támże, w Láce-demonie, między ojcy swémi.*

k. Bv/2–3 (Odpr 101–102): J á k o ż j a n i e w s t y d l i w a ... p r z y j d e – *niewsty-dliwa* ‘bezwstydna’, zob. Calep 852a: *Procax, lascivus, petulans, improbus, protervus – niewstydlivy, skłonny do złego, wszeteczny.*

k. Bv/2 (Odpr 101): n a p r z o d – ‘najpierw, przed wszystkimi’ (Cyran, s. 9–10, 184–185).

k. Bv/3 (Odpr 102): m i ł y – przymiotnik niekoniecznie podkreślający uczucie do Menelausa; raczej konwencjonalny wyraz poszanowania. Według Sinki (1932, s. 359) zdanie nawiązuje do Eur. *Hipp.* 415–416, 661–662, 946–947.

k. Bv/4 (Odpr 103): Á b e d e ż w t w a r z c i w e j ź r z e ć ś m i á ł á ? – spo-gładanie w oczy/twarz, psychologiczny probierz uczciwości, przyjaźni, porozumienia, odwagi bądź zdrady (w tym cudzołożnej) podkreślone tu przypuszczalnie za wzorem Eurypidesa, u którego jest uderzająco czynne, zob. Eur. *Hipp.* 415–416 (Hammer, s. 73), 946–947, a także: *Med.* 469–472; *Hec.* 968–969; *Herc. f.* 1214–1215; *Herac.* 942–944; *Ion* 731–732; *Phoen.* 457–459; *Iph. A.* 320–321, 455, 851–852.

k. Bv/5–6 (Odpr 104–105): B o d a j z e ś t y b y ł n i g d y S p á r t y n i e n á w i e - d z i ł , N i e s z c z e s n y P r y j á m i d á – *nieszczesny* tu ‘przynoszący nieszczęście’ lub ‘ob-mierzły, wstrętny’ (stp. *mierziony, przeciwny*, łac. *infolix*, Mącz 133a); *Pryjamida* forma wołacza spolszczenia gr. patronimikonu Aleksandra-Parysa jako syna Priama. Prototyp apostrofy Heleny upatrywano w początkowych wersach Eur. *Med.* 1–6; bliższą analogię w słowach Dydony z Verg. *Aen.* IV 657–658: *Felix, heu nimium felix, si litora tantum Numquam Dardaniae tetigissent no-stra carinae* (Hammer, s. 104).

k. Bv/6–7 (Odpr 105–106): c z e g o ... N i e d o s t a w a ł o ? – *nie dostawać* ‘brakować, nie wystarczać’ (Sł. XVI V, 447b; IX, 120a), zob. np. ModrzBaz 57v: *Niektorzy szcudroblivością i wielmożnością słyną, ále jim wielkiego á mężnego sercá nie dostawaą*; KochFr 26: *Tu zachodny wiátur powiéwa, Tu słówik przyjemnie śpiéwa. Ále to wszystko zá jáje, Kiedy Hámmý niedostáje.*

k. Bv/9 (Odpr 108): p o t o m s t w o – córkę Hermionę, o której nadmienia Homer (*Il.* III 175 – gdzie jednak brak wzmianki o tym, jak miała na imię „późno zrodzona” córka Heleny; dobitniej *Od.* IV 4–14). KochMon (49, w. 22) wprowadził do swego przekładu wzmiankę o „dzia-teczkach małych” Heleny (zdaniem Kallenbacha, s. 317–318, liczba mnoga w KochMon dla rymu), opuściwszy z pierwowzoru wers 175 (*παϊδά τε τηλυγέτην...*). Odpowiada to antycznym przekazom o liczniejszym potomstwie Heleny z Menelausem (np. Soph. *Elec.* 539) i innymi męż-czyznami. Por. Bv/12 (Odpr 111).

k. Bv/9 (Odpr 108): d o b r ą ... s ł a w ę – ‘nieskalaną reputację’; wyrażenie przywodzi odwieczną, bo poświadczoną już w Starym Testamencie (w Wulgacie: *fama bona*) formułę wysoko cenionej wartości etycznej. Utrwalona w wielorakich kontekstach, m.in. paremiograficznych (por. Walth. II/1, 2099; II/2, 8818) znana była szeroko również w Polsce (z obocznością: *dobre imię*), czego dowodzą niezliczone przekazy tego wyrazu społecznego uznania dla zalet – moralnych, rycerskich, obywatelskich – człowieka (Śl. XVI V 174a–b), zarazem hasła parenetycznego (N. ks. przysł. s.v. Imię 1–4, 9; Sława 2, 4, 11, 18–19, 29).

k. Bv/10 (Odpr 109): p r z e c z ł o w i e k ą z ł e g o – *prze* z biernikiem ‘z powodu’, czyli ‘z powodu Aleksandra-Parysa’, np. HistRzym 5v: *bo żądza cielesna przychodzi albo prze cudność, albo przez bogactwá, albo przez cześć, albo też przez moc.*

k. Bv/11 (Odpr 110): O j c z y z n ą g d z i e ś d á l e k o – *ojczyzna* ‘kraj rodzinny, tu: Sparta’, odpowiednik łac. *patria*, będący zarazem *ojcowizną* (patrimonium) Heleny jako córki i prawowitej żony władców spartańskich. W dobie Kochanowskiego dwoistość głównych odniesień ojczyzny nagminna, z rosnącą przewagą znaczenia *patria* (zdecydowaną już u Mączyńskiego), które góruje też w leksyce poety. Krzyżowanie się odpowiedników zob. Mącz 283d: *Patria ... – ojczyzná, dóm*; por. też 94b, 132b, 446b, 485b. Zob. też B. Otwinowska, *Wyraz „ojczyzna” na przestrzeni życia i twórczości Jana Kochanowskiego*, „Poezja” 1980, nr 8/9.

k. Bv/12 (Odpr 111): D z i a t k i n i e w i e m , ż y w e l i – ‘dzieci nie wiem, czy żyją’.

k. Bv/12–13 (Odpr 111–112): c o ś m á ł o O d n i e w o l n i c e r o z n a – *coś mało* rozny zaimek przysłowny nieokreślony w połączeniu z przymiotnikiem znaczący ‘(tylko, zaledwie) trochę różniący się (co do położenia bądź traktowania)’, por. np. BielSat G3: *Trudno tobie ma pomoc tá moją siostrzycá, Gdy też między syny jej niemáła roznicá, Samá sobą nie władnie, máło coś rolniki, I to z nich podziátáli práwie niewolniki* (zob. też Śl. XVI III 670a; XIII 88b).

k. Bv/14 (Odpr 113): z ł e j s ł a w i e p o d l e g ł á – *zła sława* antynomia *dobrej sławy* (zob. Bv/9 [Odpr 108]); także rozpowszechniony synonim *niesławy* (por. N. ks. przysł. s.v. Sława 6, 15). Aluzja do niesławy Heleny od początków dziejów jej tematu; por. np. słowa samej bohaterki do Parysa w Ov. *Her.* XVII 217: *ipse mihi quotiens iratus „adultera” dices.*

k. Bv/15 (Odpr 114): S z c z e ś c i e – tu: rodzime miano Fortuny, czczonej w pogańskim Rzymie bogini losu, pierwotnie zwykle pomyślnego; z biegiem stuleci personifikacja sił sprawczych nieprzewidywalnej zmienności dobra i zła. Por. B2/12–24 (Odpr 136–148).

k. Bv/15 (Odpr 114): t y s a m w i e s z , m o j P á n i e – apostrofa do bóstwa na modłę chrześcijańskiej eksklamacji *mój Boże*.

k. Bv/17 (Odpr 115): N i e f r á s u j m i s i e – ‘nie zamartwiaj się, nie smuć się’ (por. Śl. XVI VII 124a), zob. np. Leop Ps 3/2: *Panie, przecz rozmnożeni są ci, ktorzy nie frásują?*; KochTr 15: *Żywem, czy mię sen obłudny frásuje?*; apelatywne otwarcie jednej z głównych funkcji tej postaci: funkcji konsolacyjnej.

k. Bv/18 (Odpr 116): T á k c i – tzw. celownik etyczny; odmienne zastosowanie połączenia zob. D2v/25 (Odpr 579) i komentarz.

k. Bv/18–20 (Odpr 116–118): r a z r á d o ś ć , D r u g i r a z s m u t e k . Z t e g o d w o j g á ż y w o t N á s z u p l e c i o n y – refleksja prowerbialna; prawersja myśli o przemienności losu ludzkiego u Homera (*Od.* IV 236–237): *ἀτὰρ θεός ἄλλοτε ἄλλω / Ζεὺς ἀγαθὸν τε κακὸν τε διδοί* – ‘Ale bóg Zeus w różnym czasie różnym ludziom daje i dobro, i zło’; z późniejszych wariantów zob. np. Ov. *Fas.* VI 463: ... interdum miscetur tristia laetis; Sen. *Th.* 596: *Nulla sors longa est: dolor ac voluptas Invicem cedunt, breviorque voluptas.* Por. Walth. II/5, 33890c: *Vitam hominis omnem miscet dolor et gaudium.* Ogólniej Ter. *Eun.* 276: *Omnium rerum vicissitudo est* (Walth. II/3, 20263b); por. TerForm D7, gdzie spolszczenie: *Wszyskiemu musi być odmiáná.*

k. Bv/20 (Odpr 118): r o z k o s z y ć – mianownik liczby mnogiej z partykułą -ć skróconego celownika etycznego, por. Bv/18 (Odpr 116).

k. Bv/23 (Odpr 121): O m á t k o m o j á – czuły zwrot do piastunki, podobny zwrot w takim samym kontekście w GosłCast 48: *Gdzież jest, o matko moją, żeś mię opuściła* czy *O matko, matko moją, toś mię opuściła*.

k. Bv/23–24 (Odpr 121–122): nierównoż to tego Wieńcá pleciono – składnia z dopełniaczem cząstkowym; według Sinki (1932, s. 360) jest to „polemika ze zdaniem Tezeusza [w Eur. *Supp.* 195–199], a raczej uzasadnienie zdania przezeń zwalczanego, że w życiu ludzkim jest więcej złego jak dobrego”: ἄλλοισι δὴ πόνησ' ἀμύλληθεις λόγῳ / τοιῶδ'. ἔλεξε γάρ τις, ὡς τὰ χεῖρα / πλείω βροτοῖσιν ἔστι τῶν ἀμεινόνων / ἐγὼ δὲ τοῦτοισ ἀντίαν γνῶμην ἔχω / πλείω τὰ χρηστὰ τῶν κακῶν εἶναι βροτοῖς (‘Jam już z innymi toczył niegdyś spory Tak rozumując: ktoś rzekł, że nieszczęścia Śmiertelni więcej mają niżli szczęścia, Ale ja jestem przeciwnego zdania. Więcej jest dobra niż zła w życiu ludzkim’ – przykład Jerzego Łanowskiego). Podobna myśl zob. B2/4–5 (Odpr 128–129).

k. Bv/24–25 (Odpr 122–123): więcej że daleko Człowiek frásunkow c z u j e n i ż r á d o ś c i – daleko ‘wiele, bardzo’ (Śl. XVI IV 476b), zob. np. GórniDworz H8: *terázniejszy wiek daleko obfitszy jest niecnoty wszelakiej niż on, który chwalał staryc*; KochWr 30: *jesli między dobrym á między złym bráku niémász, tám daleko więcej złych niżli dobrych będzie; frásunki ‘troski, zgryzoty’* (Śl. XVI VII 129a), zob. np. BielKom G: *Rozumem sie lepiej odejmować, Zdrowia swego frásunkiem nie psowác*; KochPs 205: *Kiedy Pan będzie krzywdy mścił ubogich, Á wybáwi je z ich frásunków srogich*. Refleksja o charakterze prowerbialnym; analogie zob. B2/4–5 (Odpr 128–129), 14–16 (Odpr 138–140), 25–26 (Odpr 149–150) i komentarz.

k. Bv/26–B2/1 (Odpr 124–125): Bárziej do sercá to, co boli, człowiek Przypuszcza, niżli co gmyśli sie dzieje – *gmyśli* (= *ku myśli*) ‘po myśli, stosownie do pragnień’ (łac. *ad voluptatem*, Śl. XVI XI 520a–b), zob. np. RejZwierc 87: *Jesliże też co nań niefortunnego postrászliwego á ná wszem nie k myśli przypádnie, nic to wszystko u niego*; KochFr 72: *Skąd cię potyka, co twój duszy miło, Masz przyjac i to, co nie gmyśli było*. Zdanie o charakterze sentencji, por. WarszWenec F2: *jáko co się podoba, baczysz się więc máto, Ták ono zas pamiętno, co kogo boláto*; KochTr 24: *człowiek ... szkody pospolicie tylko przed się bierze, Á tego baczysz nie chce áni mieć w pámiéci, Co mu też czásem pádnie wedle jego chęci*. Inne przykłady zob. N. ks. przysl. s.v. Dobre 16c.

k. B2/4–5 (Odpr 128–129): więcej ci złego ná tym świecie Niżli d o b r e g o – sentencja; odpowiedniki antyczne: Eur. *Supp.* 196–197 (por. Bv/23–24 [Odpr 121–122], gdzie przytoczenie tej myśli w kontekście polemiki z nią; zob. komentarz do Bv/23–24); Ov. *Ars am.* III 256: *pluraque sunt semper deteriora bonis*. Wersja z *Odprawy* jest (według N. ks. przysl. s.v. Świat 110a) pierwszym przekazem polskim. Por. też CnAd 166: *Więcej złego niż dobrego*; 1232: *Więcej złego niż dobrego na świecie*. Taż myśl por. B2/14–16 (Odpr 138–140), 25–26 (Odpr 149–150).

k. B2/5 (Odpr 129): j á k o – tu w funkcji spójnika ‘że’ (Śl. XVI IX 215b), zob. np. RejKup t8: *Biskup chwali list książećciu, Á powieda, jáko sam pojdzie*.

k. B2/6–8 (Odpr 130–132): Jeden że tylko sposob człowiekowi Jest urodzić sie, á zginąć ták wiele Drog jest, że tego niepodobno z g á d n á ć – *jedenże ‘jedyń, wyłączny’* (Śl. XVI IX, 349b), zob. np. PatKaz II 51: [*O Matce Boskiej*] *iż to jest jedna panna od wieków w bóstwie stworzona; KochFrag 24: Jednęż mam wolność w swęj ciężkiej niewoli, Że sie wždy mogę náptákác do woli; droga ‘sposób, możliwość’* (Śl. XVI VI 40a), zob. np. BierEz Sv: *Jeszcze cię wskuszę tą drogą*; KochWr 23: *Á tá ista drogá jest wiárá nászá á náuka Jęgo świętá; niepodobno ‘nie jest możliwe’* (Mącz 489c: *Non est verisimile – nie jest*

rzecz podobna). Całość jest najstarszym znanym zapisem polskim tej sentencji (Śl. XVI IX 349b; N. ks. przysl. s.v. Rodzić się 11a). Salomon Rysiński odnotował ją w postaci (RysProv nr 352): *Jeden jest sposób rodzenia, a tysiąc zginienia*, a w drugim wydaniu swego parmiograficznego zbioru z 1621 r. wskazał antyczne źródło, które mogło być również inspiracją Kochanowskiego (Sen. *Epist.* 70,14): Nil melius aeterna lex fecit, quam quod unum introitum nobis ad vitam dedit, exitus multos. Na przełomie XVI i XVII w. zwrot popularny był w postaci łacińskiej: *Una est nascendi, monendi mille figurae* (RysProv nr 352) lub *Unus est ad vitam introitus et exitus multi* – na tę drugą wersję Hieronim Morsztyn pod koniec XVI w. napisał wiersz zaczynający się przekładem (H. Morsztyn, *Wybór poezji*, oprac. R. Grześkowiak, Wrocław 2016, s. 10, BN I 326): *Jedną fortą na ten świat wszyscy się rodzimy, Ale się barzo różnie z niego rozchodzimy*. Paralelna myśl zob. B2/9–11 (Odpr 133–135).

k. B2/9–11 (Odpr 133–135): *T á k z e i z d r o w i e n i e m a j e n o j e d n o C z ł o w i e k ... , á p r z e c i w k o t e m u N i e z l i c z n a l i c z b á c h o r o b r o z m á i t y c h – t á k z e ‘ t a k s a m o ’ (ł a c . i t e m M a ą c z 1 7 5 d ; s i m i l i t e r 3 9 3 d) ; n i e m a j e n o ‘ m a t y l k o ’ ; z d r o w i e ... C z ł o w i e k* składnia na wzór łac. *bonam valetudinem non habet nisi unam* (Sinko BN I 3 1949, s. 16); *niezliczna* oboczne do *niezliczona* ‘nie do policzenia’ (łac. *innumerabilis* Mącz 253b; *infinita* 127d); w wyrażeniu paronomazja etymologiczna. Refleksja sentencyjna (zob. N. ks. przysl. IV s.v. *Zdrowie* 6).

k. B2/14 (Odpr 138): *z á m n ą ś w i a d c z y* – ‘daje świadectwo słuszności mojego poglądu’ (CnTh I 1086).

k. B2/15 (Odpr 139): *d o b r* – dopełniacz liczby mnogiej od *dobro* ‘szczęście, pomyślność’ (Śl. XVI V 103a–b), zob. np. BielKom F2: *Á kto ná co waży śmiele, Miewa z losu dobrá wiele*; KochPs 43: *Í jako wiele dóbr, Pánie, które Ty gotujesz Wiernym swoim i które tu już okazujesz!*

k. B2/17–18 (Odpr 141–142): *p á t r z a j , c o i c h c i e ż k i m U b o s t w e m t r a p i* – *co* zaimek w funkcji pytajnej ‘ilu, jak wielu’ (Śl. XVI III 637b), zob. np. GostGosp 114: *Revizorowi prządziona oddać oneń wagę, co jej przedziwá oddał*; KochSob 62: *Polny świércz, co głosu zstáje, Gwałtownému słońcu láje; ciężkie ubostwo ‘dotkliwe ubóstwo’, połączenie utarte już w polszczyźnie epoki (Śl. XVI III 512a).*

k. B2/19 (Odpr 143): *Z a z d r ó s c i g w o l i* – *zazdrość* tu raczej synonim *nieżyczliwości* (por. Mącz s.v. *Lividus*, 196a, s.v. *Malevolentia*, 205d); *gwoli* (\leq *ku woli*) ‘dla, z powodu’ (łac. *ad voluntatem*; Śl. XVI XI 520b), por. np. CiekPotr 4: *Íest wiele takich ludzi, ktorzy mowić k woli Wólá, niżli to, co by pożyteczno [!] było*; KochFr 29: *Ty się w tym pomni, masz li mię mieć gwoli Z mój dobrój chęci czy li po niewoli*.

k. B2/21 (Odpr 144–145): *Ś c i ś n i o n a* – ‘przyciśniona, przymuszona’ (por. Śl. XVI III 528a s.v. *Cisnąć*), por. np. KochPs 151: *Kiedykolwiek wołam, ściśniony frásunkiem, Przybądz, proszę, Pánie*.

k. B2/21 (Odpr 145): *z n á k j e s t* – *znak* tu ‘świadectwo’ (por. Mącz 299b s.v. *Pignus*), ‘dowód’ (łac. *argumentum, specimen*, CnTh 1441).

k. B2/22 (Odpr 146): *p o s p o l i c i e* – ‘częstokroć’ (łac. *plerumque*, Mącz 305a) lub ‘zawyczaj (ut solet, Mącz 399a), zwyczajnie’ (łac. *vulgariter, vulgo*, Mącz 511c).

k. B2/23 (Odpr 147): *t o ż d o p i e r o* – możliwe wykładnie: a) połączenie zaimka *to* z partykułą *-ż* w znaczeniu ‘to’ (łac. *idem*; tu ‘dobro odebrane przez Fortunę’) oraz przysłówka *dopiero*; b) połączenie dwóch partykuł w funkcji wyrażenia warunku dalszej czynności (darowania dobra następnemu biorcy) ‘dopiero wtedy’ (por. Śl. XVI V 359a oraz 357a), zob. ModrzBaz 46: *I t á k t e r z e c z s p r á w u j á , á ż p r z y g á n i e ż a d n e j m i e j s c á n i e b ę d z i e ; T o ż d o p i r o p u s z c z a j á w o t á*.

k. B2/24 (Odpr 148): *S k á d s i e d a r o z u m i e ć* – zwrot (z czasownikiem *dać się* w funkcji strony biernej) o znaczeniu ‘wolno wnosić’ (por. Śl. XVI IV 457b).

k. B2v/1 (Odpr 151): r ó w n a ... l i c z b á – ‘jednakowa ilość’ (Sł. XVI XII 236a), zob. np. SarnStat 1201: *tedy ná potym, po wyrównaniu liczby téj stárostów z obu narodów, stárostwo káždé ... ma być dawáné.*

k. B2v/4 (Odpr 154): C o n a m n i e j s z c z ę ś c i a p r z e c i w n e g o d o z n a ł – *co namniej ‘niewiele; jak najmniej’* (por. B/20 [Odpr 93] i komentarz); *szczęścia przeciwnego* ‘nieszczęścia, złego losu’. Obiegowe wyrażenie oksymoroniczne kalkujące syntagmę łac. (CnTh II s.v. *Fortuna*; por. *Mącz* s.v. *Infesta fortuna* 169d, *Iniqua fortuna* 170c; por. s.v. *Iniquitas fortuna*e, *Przeciwność szczęścia* 170d; BielKron 334: *Kronikarze ... pisáli o przeciwnym szczęściu*; CnTh I 1107: *Szczęście złe*, por. 531 s.v. *Nieszczęście*). Jest to wariant polsko-lacińskich struktur przysłowiowych na temat fortuny (zob. Erasm. *Adag.* 2726: *Fortuna prorsus adversa*); por. GlabGad P5v: ... *więcej przeciwnej niż dobrej fortuny*; CnAd 1131: *Szczęście się przeciwi – nie upadaj*; por też. KochPs 107: *Oni przeciwnej fortuny nie znają* (Sł. XVII 164a. s.v. DOBRY; VII 111b s.v. FORTUNA).

k. B2v/5 (Odpr 155): t o n i e c z ł o w i e c z a – przymiotnik substancywizowany z domyślnym: *dola, moc, sprawa (lecz boska)*. Miejsce kojarzące się z Eur. *Hipp.* 471–472: ἀλλ', εἰ τὰ πλείω χρηστὰ τῶν κακῶν ἔχεις, / ἀνθρώπος οὐσα, κάρτα γ' εὐ πράξειας ἄν ('Jeśliś człowiekiem i więcej masz w sobie Dobra niżeli zła – to już jest szczęście!') – przekład Jerzego Łanowskiego) oraz tegoż tragedią *Hypsipyle* fr. 757, 922 Kannicht u Ps.-Plut. *Cons. ad Apoll.* 110 f: ἔφω μὲν οὐδεῖς, ὅστις οὐ πονεῖ, βροτῶν, i w wersji łac. u Cic. *Tusc.* III 25, 59: *Mortalis nemo est, quem non attingat dolor Morbusque* (por. Walth. II/2, 15229). Zob. też PaprPam E2: *Eurypides pogánin dał znáć wszystkim o tem, Czego każdy stan ludzki doznáwał ná potem: Namóźniejszy ná świecie nie może uśc tego, Áby go nie miał dolec ten to dekret jęgo: „Mortalis nemo est, quem non attingat dolor”.*

k. B2v/7 (Odpr 157): b e z o m i e s z k á n i a – ‘bez zwłoki’ (*Mącz* 107b: *Bárzo prętko, skokiem*; łac. *nulla interposita mora*, *Mącz* 233a, 311b; *Hnet, wnet, skoro ...*, *statim*, *ibid.* 412a).

k. B2v/8–9 (Odpr 158–159): s k o r o s i e t á m r z e c z y P r z e t o c z ą – *przetoczy się* ‘dokonać się’ (por. *Mącz* 10d s.v. *Annales*), ‘zakończyć się’ (por. *LibLeg* 11/42: *tedy byśmy radzili to, aby fej M<iłóść> tam została, Turka nie gniewając poki, ażby się tego lata sprawy waleczne przetoczyły*; *SkarKazSej* 701b: [*tego, który*] *ojczyznę zdrádził i mąjestat królewski obráził, i sto głów zabił, i domy wyhupił, i nájchawszy názbijał, ile chciał, Nie poimaj go, áż się z nim práwo przetoczy*); *rzecz* tu prawdopodobnie ‘mowa’; por. B3/23 (Odpr 197).

k. B2v/9 (Odpr 159): b i a ł y m g ł o w o m – ‘niewiastom’, tj. ‘kobietom poważniejszym co do stanu (zwłaszcza zamężnym) bądź wieku’ (Sł. XVI II 93a); powszechna z dawien dawna nazwa wywodząca się od bieli lnianego płótna, z którego chustą mężatki nakrywały głowę.

k. B2v/10 (Odpr 160): P r z y s t o j n i e j ... n i ż p r z e d s i e n i ą – *przystojnie* zob. komentarz do A4/18 (Odpr 41); *przed sienią* zgodnie z *frons scenae* teatru humanistycznego (por. komentarz do A/4), kwestie postaci wygłaszane były przed lub obok jednego z trzech wejść do pałacu, z których najokazalsze stanowiła środkowa *porta regia*, zawarowana dla głównych person. *Sienią* nazwał poeta prawdopodobnie głąb pałacu za takim wejściem, rodzaj westybulu (skojarzenia terminologiczne dopuszczalne w świetle *Mącz* 19a: *Etiám accipitur [atrium] pro primo aedificio domus – siení*; 490a: *Vestibulum – [...m.in.] podsienie, przysienie*). Zdanie sugerujące takie przemieszczenie się aktorów przypomina rozwiązania charakterystyczne dla komedii; por. np. Ter. *Eum.* 895: *Domi operiamur potius quam hic ante ostium*; TerForm F: *Lepiej tu w domu poczekać niżli przede drzwiami*; por. ³F2v. Podobne wezwanie – do wejścia pod dach domu i pozostania w swoim panińskim pokoju – kieruje w *Fenicjankach* Eurypidesa (w. 193–194) Wychowawca Antygony: ὦ τέκνον, ἔσθα δῶμα καὶ κατὰ στέγας / ἐν παρθενῶσι μίμνε σοῖς ('Córko, do domu wracaj i pod dachem Siedź w swej panińskiej komnacie' – przekład Jerzego Łanowskiego), który wcześniej, wyprowadzając córkę królewską – za zgodą matki, Jokasty – z części pałacu przeznaczoną dla

panien na najwyższą część budynku (by obejrzała wojska gotowe do ataku na Teby), rozglądał się uważnie, żeby przypadkiem nie zauważył ich ktoś z mieszkańców miasta, bo młoda dziewczyna w tym miejscu wywołałaby zgorszenie (93–95) i podejrzenia złośliwych plotkarek (198–201).

k. B2v/11–B3/5 (Odpr 161–180): C H O R U S – według przyjętego podziału drugi stasimon *Odprawy*. Tekst powtórzony drukiem w zbiorze KochPieś 46–47 – por. *Wstęp*, s. 12. Według Z. Żygulskiego (*Tragedie Seneki a dramat nowożytny do końca XVIII wieku. Cz. 1*, „Archiwum Towarzystwa Naukowego we Lwowie” t. 8, z. 3, 1939, s. 161–162) i Sinki (BN I 3 1949, s. 18) jest to parafraza chóru z Sen. *Th.* 607–612:

Vos, quibus rector maris atque terrae
(Ius dedit magnum necis atque vitae)
Ponite inflatos tumidosque vultus:
Quicquid a vobis minor expavescit,
Maior hoc vobis dominus minatur:
Omne sub regno graviore regnum est.

Treść Chóru odpowiada ogólnie pouczeniom traktatów parenetycznych skierowanych ku ludziom sprawującym władzę; por. np. LorichKosz 21–33, 35v (tu cytat z Sap 6, 2–9; por. D2v/20–21 [Odpr 575–576]).

k. B2v/12 (Odpr 161): p o s p o l i t ą r z e c z ą – por. komentarz do A4/1 (Odpr 25); tu szyk przestawny, nierzadki w tekstach XVI w., także Kochanowskiego, por. np. KochTarn 74: *Czujnym stróżem był zawsze Pospoliej Rzeczy, Jęj pożytek przed swoim miał na dobrej pieczy*, także KochZg Bv; KochFr 86 i 124.

k. B2v/13 (Odpr 162): l u d z k ą s p r á w i e d l i w o ś ć – ‘sprawiedliwość czynioną przez człowieka’ (Sl. XVI XII 396a), zatem ‘wymiar sprawiedliwości doczesnej’; w komentarzu do *Pieśni* w niniejszej serii inaczej: ‘sprawiedliwość wobec ludzi’, por. np. RejZwierc 96: *Ázaż niemášz srogiego práwa ná ... wykreñnika sprawiedliwosci ludzkiej*.

k. B2v/14 (Odpr 163): W y , ... k t o r y m l u d z i p á ś ć p o r u c z o n o – metafora z prastarym toposem władcy-pasterza swego ludu, rodem z kultur wysoko ceniących hodowlę bydła i owiec, obiegowym od eposów Homera (np. *Il.* II 85, II 243) i Biblii (np. Ez 34, 37/24). Przeniesienia do polszczyzny częste, por. np. LorichKosz 59: *Tymci sposobem przywieziony on pierwszy poeta grecki Homerus páná káždego częstokróć zowie pástyrzem ludu pospolitego, pokázując, że pan bárzo ostrożnie doglédáć á strzec ma, aby poddáni jego, którzy są jáko owce, jedmu od wszechmogącego Páná Bogá zwierzone, nędznie od wilkow tych drapieźnych nie byli požeráni, ale aby sie rzeczy wszystkie wedle dobrze umiárkowanego á postanowionego práwa toczyły*; czy ModrzBaz 18v: *U starych ludzi to bywáło, iż ilekroć ktorego krolá krolem miánowano, tyle rázow go też zarázem i strożem ludu ábo pástyrzem nazywano, ktoremi słowy nápomniano go, áby pámiétał kármic tych, których rzádzić ábo im pánowáć chce*.

k. B2v/14 (Odpr 163): m o w i ę – wtęret stylistyczny w funkcji retorycznego podkreślenia wagi tematu i opinii mówcy; padający często po powtórzeniu użytego uprzednio wyrazu bądź sformułowania (por. B2v/12, 14 [Odpr 161, 163]; KochPs 129: *Ty – mówię – skąpy w rozgniewánié, Á nieprzebrány w litowanié*; także 162, 175; KochFr 16; KochWr 34; KochFrag 43.

k. B2v/15 (Odpr 164): z w i r z c h n o ś c i n á d s t á d e m B o ż y m z w i e r z o n o – składnia z dopełniaczem w liczbie pojedynczej – ‘powierzono zwierzchność nad zbiorowością ludzką, której rzeczywistym opiekunem jest Bóg’; topos stada por. komentarz do wersu poprzedzającego.

k. B2v/16 (Odpr 165): M i e j c i e t o p r z e d o c z e m á z á w ż d y s w o j e m i – ‘stale pamiętajcie, stale zdawajcie sobie sprawę’, por. np. RejPosWstaw [41²]v: *żebysmy ten jedyny cel w wychowaniu dziątek przed oczyma ząwždy mieli*.

k. B2v/17 (Odpr 166): *miejsce zasiedli Boże na ziemi – miejsce zasiedli* składnia bezprzyimkowa z biernikiem (dzisiejsze *na miejscu*); *miejsce ... Boże* wyrażenie tezy teokratycznej, iż władza pochodzi od Boga, żywej w ideologii chrześcijaństwa poczawszy od słynnej formuły Pawła Apostoła (Rom 13/1): *Non est ... potestas nisi a Deo*. W czasach Kochanowskiego por. np. SolikZiem Cv: [*szacunek dla urzędów żywiono*] ... *nie tak prze ony osoby, które na nich bywały, jako względem Bogą, którego miejscą oni trzymali*; CerGór 13: *i pan, i rada ... są namiestniki Bożemi tu na ziemi*. Odpowiedniki paremiograficzne zob. CnAd 942: *Przełożony namiestnik Boży*.

k. B2v/19 (Odpr 168): *l u d z k i ... r o d z a j* – polski odpowiednik łac. *genus humanum* (Mącz. 142c) ‘ród ludzki’, tu ‘poddanych’.

k. B2v/20–21 (Odpr 169–170): *w a m ... n á d m n i e j s z y m i z w i e r z c h n o ś ć* jest *daná*, *Á l e i s á m i m a c i e n á d s o b ą P á n ą* – myśl o związku praw władców względem poddanych oraz odpowiedzialności przed zwierzchnikiem boskim znana od starożytności; por. KochPieś 17: *Królom moc ná poddáné i zwiérchność dáná, Á królowie zás máją nád sobą Páná*, co jest tłumaczeniem z Hor. *Carm.* III 1, 5: *Regum timendorum in proprios greges, reges in ipsos imperium est Iovis*; zob. też KochPs 124: *Królowie sądzą poddáné, Á króle ... Sędzia wiekiusty sędzi*, co ma odpowiednik w parafrazie Buchanana Ps 81, 1 (por. S. Dobrzycki, *Pieśni Kochanowskiego*, Kraków 1906, s. 152–153; W. Fallek, *Świat biblijny w twórczości Kochanowskiego*, [w:] *Pamiętnik Zjazdu Naukowego im. J. Kochanowskiego w Krakowie 8 i 9 czerwca 1930 roku*, Kraków 1931, s. 420–421); także w Sap 6, 2–9 (Hajkowski, s. 299–300) i w Leop Sap 6, 1–3: *Sluchajcież tedy, krolowie ... wy, ktorzy władniecie mnostwy ludzi ... wam daná jest moc od Páná ... , ktorzy będzie sie pytał náuczynki wasze ... sąd nácie<ę>szy będzie tym, ktorzy są przełożeni*; zob. też Col 4/1; Eph 6/9.

k. B2v/22 (Odpr 171): *k i e d y ż k o l w i e k* – ‘prędzej czy później’ (Śl. XVI X 297b).

k. B2v/22–23 (Odpr 171–172): *u c z y n i ć P o c z e t* – *uczynić poczet* ‘zdać rachunek, sprawę’ (Śl. XVI XXV 280a), zob. też KochPieś 83: *poselstwá swégo Shuszny poczet uczynił*; por. RejZwierc 81: *to nadobny ráchunek, kto idąc ná pokoiček swój, sam z sobą poczet uczyni, co dnia tego przystojnego, á co nieprzystojnego uczynił*; także ArtKanc S11v. Por. Śl. XVI XII 233a–b: *liczbę czynić*.

k. B2v/23 (Odpr 172): *T r u d n o ż t á m k r z y w e m u w y n i ć* – *krzywy przymiotnik* w funkcji rzeczownika; *wynić* postać oboczna częstszej *wyniść* ‘wyjść’; *krzywemu wynić* ‘wyjść (cało) człowiekowi nieprawemu, winnemu zła’ (Śl. XVI XI 351b), por. np. RejJóz O4: *Mnię nic w tym nie winujcie, boście sami krzywi*; KochSat B2v: *Kto tak żelaznej głowy albo tak cirpliwy, Żeby mógł wszystkich słuchać i uznać, kto krzywy?*

k. B2v/25 (Odpr 174): *J e s l i k t o c h ł o p , c z y l i s i e g r o f e m p o c z y t a – j e s l i ‘ c z y ’ ; g r o f ‘ h r a b i a , k o m e s ; o g ó l n i e : d o s t o j n i k ’*, jakkolwiek tu wyraźnie nawiązanie do tytułu hrabiowskiego używanego w czasach Kochanowskiego przez Tęczyńskich i Tarnowskich (por. choćby tytuły utworów poety: *O śmierci Jana Tarnowskiego ... do syna jego, Jana Krzysztofa, hrabie z Tarnowa, Pamiętka ... Janowi Baptyście, hrabi na Tenczynie*), wbrew zasadzie egalitaryzmu szlachty polskiej i nieuznawania przez nią tytułów arystokratycznych, por. Śl. XVI VIII 133a; Kromer, s. 81, zob. np. RejZwierc 83: *W tym domu nie bywali żadni filozofi, Áni árcybiskupi, áni włoscy grofi*. Dwuwiers B2v/24–25 (Odpr 173–174) poczytuje się za trawestację biblijnego Deut 10/17–18 (Hajkowski, s. 301), według Leop Deut 10, 17–18: *Bog nád Bogi, Pan nád Pány ... ktorzy nie przebira personámi i dárow nie bierze*; por. też Deut 1, 17; 2. Par 19, 7.

k. B2v/26 (Odpr 175): *W s i e r m i ę d z e ... w z ł o t y c h l i g ł o w á c h – s i e r m i ę g a* ‘prosta zwierzchnia odzież chłopska z grubego sukna, sukmana’; *w złotych ... głowách* jako nazwa tkaniny zwykle w liczbie pojedynczej *złotogłów* ‘kosztowna materia, przeważnie z jedwabiu bądź z brokatu, przetykana złotymi nićmi’; jako nazwa bogatej odzieży, znamionującej zbytek,

częściej w liczbie mnogiej, zob. np. RejAp 90v: *będą obleczeni wormi, to jest prostym odzieniem, a nie onymi złotohlawy áltembásy*, SkarKazSej 704b: *Ná jedwabie, złotogłowy, ogony, i ferety, i kárety, utrat nie przeliczysz*; też RejZwierc 244; KrowObr 131; por. Śl. XVI IX, 416b). Zestawienie *złotogłów i sirmięgi* w OrzQuin Q4v; S. Petrycego *Oekonomiki Aristotelesowej ... księgi dwoje* 76 (por. N. ks. przysł. s.v. Złotogłów). Tu użyta przy tym figura stylistyczna tmesis (rozdzielenie członów wyrazu innym) znana Kochanowskiemu np. z Verg. *Aen.* VI 62.

k. B3/1 (Odpr 176): *n a m n i e j* – ‘(choćby) bardzo niewiele’.

k. B3/1 (Odpr 176): *b y ć m u w o k o w á c h* – zwrot znaczący ‘poniesie karę (uzmysłowioną losem skazańca skutego łańcuchami)’ (Śl. XVI III 39b), zob. np. BielKron 458v: *Wymawiałem sie jej [krolowej] też z tego rozmáitemi przyczynámi, á nazwéjéj tá, íżem był w okowách*.

k. B3/2 (Odpr 177): *p o d o b n o* – por. B/25 (Odpr 98) i komentarz.

k. B3/3 (Odpr 178): *s a m s i e t r á c ę s w y m w s z e t e c z e ń s t w e m* – *wszeteceństwo* tu w rzadszym znaczeniu ogólnym ‘grzech, szkaradny uczynek, niegodziwość, zepsucie’ (nie wyłącznie ‘rozpusta’, ‘nierząd’, *impudicitia, stuprum*). Por. np. SkarKaz 42: *I pełni się oná wszeteeczność, o której mowi Izájasz: Burzy się dziecię ná stárego i podły ná zacnego*; też PaprPan [Hh5]v; ModrzBaz 44.

k. B3/4 (Odpr 179): *w y s t ę p y* – ‘występki’ (łac. *noxa*, Mącz 252a).

k. B3/5 (Odpr 180): *s z e r o k i e d o g r u n t u c á r s t w á z n i s z c z y ł y* – *szerokie ... carstwa* ‘rozległe cesarstwa, ogólniej: państwa, mocarstwa’ (Śl. XVI III 13b; por. KochPs 158: *dał w száfárstwo Wszytkę májétność swoję, wszystko swé carstwo*), w świadomości Europejczyka przede wszystkim potężne ongiś imperium rzymskie; *do gruntu* ‘całkiem, doszczętnie’ (Śl. XVI VIII 175a), zob. np. GoslCast 38: *Powiedz tylko chorobę, to wszystko stáránie Zniszczyć ją do gruntu mé o tym pracowánié*; KochProp 6: *Co ku zwádzie skłómiéjszy niż ku pokojowi, Z myśli swéj hárdéj byli do gruntu zniszczeni*. Myśl dwuwersu B3/4–5 wywodzi się ze słynnej aluzji do Hom. *Il.* I w Hor. *Epist.* I 2, 14: *Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi* (Sinko BN I 3 1949, s. 19; Szmydtowa, s. 28; J. Kołtuniakowa (Abramowska), „*Odprawa posłów greckich*” *Jana Kochanowskiego wobec tragedii renesansowej*, Poznań 1963, s. 24; chodzi o spór i kłótnię Agamemnona z Achillesem, a także o opiewany przez Homera gniew Achillesa, będący ich konsekwencją – gniew, z powodu którego zginie wielu Greków). Cytat, nabierając charakteru przysłowia, obiegał piśmiennictwo wielu krajów (Walth. II/4, 25272; Arth. 1280), w tym spolszczenia z czasów Kochanowskiego, jak Anonima (Piotr Mycielski?), *Sententia cuiusdam de electione regis Polonorum ...* B.m.r., B4v (por. Czubek, s. 371): *nie zázwždy Pan Bog krolá zlégo ná osobie jego karác raczył, ále też wielekroć ná jego poddánych: owa zázwsze: „Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi”*; ModrzBaz 107v: *Jáko jeden powiedział: czego krolowie nábroją, to się ná ludzi zwiezie*; 144v: *Krolowie broją, á poddáni pokutują* (na obu marginesach cytát łac. z Horacego); zob. też Phil L2v. Dystych Kochanowskiego uznać można również za parafrazę Catull. 51, 15–16: *Otium et reges prius et beatas Perdidit urbes*. Polskie odpowiedniki paremiograficzne zob. też N. ks. przysł. s.v. Król 26, Pan 21, 88. Por. Krzyżanowski 1958–1960, II, s. 57–60.

k. B3/6–C2v/23 (Odpr 181–378): według ogólnie przyjętego podziału epejsodion trzeci *Odprawy*.

k. B3/7 (Odpr 181): *D o b r ą n o w i n ę ... n i o s ę* – *dobra nowina* wyrażenie utarte o pomyślnej wiadomości (łac. *bonum nuntium*; por. Śl. XVI V, 165b), również w składni z czasownikiem *nosić* (zob. Mącz 117c, 123d, 254c, 313b); także przysłowiove, zob. Erasm. *Adag.* 639–640; CnAd 902: *Posel z dobrą nowiną*. Por. B3/12 (Odpr 186).

k. B3/8 (Odpr 182): *R o z u m i e m* – składnia z celownikiem w XVI w. normalna (dziś z biernikiem), zob. np. RejPos 160v: *Uczmyż sie, moi mili brácia, rozumieć temu, jáko Bog Ociec kázdego z nas powoływa do tej wieczerzej swojej á ná ty gody swoje*; KochFr 22: *Wié, jáko wstáją i záchodzą zorze, Wiátrom rozumie, praktykuje komu*.

k. B3/10–11 (Odpr 184–185): *p r á w i e N á c z á s w y c h o d z i z d o m u* – *prawie na czas* ‘prawdziwie w samą porę’ (Śl. XVI IV 75a), zob. np. Mącz 445c: *Oportune te mihi ostendisti, Práwieś mi sie ná czas ukazał*; CiekPotr 30: *Ale widzę otwarty dom, á práwie ná czas, bá, i wychodzącego Pángraczá z swym slugą*. Werbalnie skojarzenie z formułkami czynnymi w komediach; por. np. Ter. *Hec.* 622: Video Phidippum egredi per tempus – TerForm O8v: *Widzę, że ná czas wychodzi*.

k. B3/11 (Odpr 185): *O k r o l o w a* – forma mianownika w funkcji wołacza ‘o krolowo’.

k. B3/12 (Odpr 186): *W d z i ę c z n e j n o w i n y* – *wdzięczny* ‘miły, luby, przyjemny’ (łac. *suavis*, Mącz 424d; por. 118b s.v. *Refertus: Refertae suavitae litterae, Pélne dobrych nowin álbo wdzięczności*). Zob. też komentarz do B3/7 (Odpr 181).

k. B3/13 (Odpr 187): *p o c i e s z n e g o* – ‘pocieszającego’ (łac. *consolatorium*, Mącz 400b).

k. B3/15 (Odpr 189): *t y p r z e d s i e z n á m i* – *przedsie* tu przysłówek uwydatniający dalsze trwanie czynności lub stanu, czyli w znaczeniu ‘nadal, w dalszym ciągu’ (por. Mącz 292 s.v. *Perpetuo: ... przedsie trwam*; 350d: *Pergere, Trwać, Przedsię pochodzić á postępować dálej*; zob. też 396d, 397a, 413d, 447c), domyślne: *ty przedsie (pozostajesz) z nami*.

k. B3/19: *p r á w i e* – ‘prawdziwie, rzeczywiście, naprawdę’, zob. np. SkarŻyw 194: *Práwie się ziściło, co Pan Bog swym obieć: Postáwiłem stroże ná murách twoich*; KochFr 101: *Lisowáty przy biésiedzie Pił z kuszą práwie sporégo*.

k. B3/21 (Odpr 195): *J á k o* – zaimek pytajny ‘jak, w jaki sposób’ (łac. *qualiter, quomodo*, Śl. XVI IX, 199a), zob. np. LubPs hh6: *Jeśli kiedy ná czas zasnę, zás myślę, jáko powstać*; KochFr 10: *Słychał kto kiedy, jáko ciągną kotá?*

k. B3/22–C2v/22 (Odpr 196–377) – dyktowana odwieczną poetyką gatunku klasyczna ὄνησις ἀγγελακή ‘mowa wygłaszana przez zwiastuna (posła, gońca)’, naocznego świadka ważnych wydarzeń, jakie rozgrywały się za sceną; zob. Z. Głombiowska, „*In scribendo assequi quod summum est*”. *Ajschylosowa koncepcja dramatu w „Odprawie posłów greckich”*, „Pamiętnik Literacki” LXX, 1979, z. 1, s. 193–209. Epicka, a zarazem udramatyzowana (poprzez przytoczenie słów cudzych w *oratio recta*) opowieść Posła stanowi najobszerniejszą – o 202 wersach – kwestię dramatu.

k. B3/22 (Odpr 196): *p á n o w i e* – użycie w odniesieniu do zasiadających przy Priamie takiego określenia niosło ku współczesnemu odbiorcy sugestię, że mowa tu o panach rady (*panowie rada* | *panowie rady*) jakby o polskich czy litewskich senatorach – najwyższych świeckich i duchownych dostojnikach Rzeczypospolitej (por. powszechnie używane sformułowanie, np. w dokumencie Zygmunta Augusta: *panowie rady naszej ... duchowni i świeccy, Źródlopisma*, cz. 3, s. 269).

k. B3/23 (Odpr 197): *r z e c z* – ‘przemowa’; por. komentarz do B2v/8 (Odpr 158).

k. B3/24 (Odpr 198): *b y c h t e ż z w y k ł k i e d y* – *bych też* ‘choćbym’, zob. np. KochFr 117: *Teraz ma liczbę czynić przed pánem groźniejszym, Gdzie każdy winien, by téż był naniwinniejszym; kiedy* tu w funkcji zaimka uogólniającego ‘kiedykolwiek’ (Śl. XVI X 290a), zob. A4v/15 i komentarz.

k. B3/25–26 (Odpr 199–200): *k o n i e c z n i e ... b y c h n i e c h c i á ł* – *koniecznie* tu prawdopodobnie w znaczeniu ‘stanowczo’ (łac. *serio, stabile* ‘statecznie’ Mącz 386c, 411c. Por. Śl. XVI X 563b; odmienna kwalifikacja tegoż miejsca *ibid.*, 564a). Możliwe też w znaczeniu ‘prawdziwie’ (stp. *krom wątpienia, wierę, zaprawdę*, w Mącz 50a, 107c zestawiane z łac. *certe* i in.); inny synonim stp. *owszeki* ‘zupełnie, całkiem’, łac. *prorsus* (Mącz 327a) oddany też przez *żadnym obyczajem*, co z kolei przywodzi łac. *nullo modo* (Mącz 253a) ‘żadnym sposobem’. W zdaniu szyk przestawny na modłę lacińska.

k. B3v/1 (Odpr 201): *M i ł o ś ć p r z e c i w s y n o w i* – *przeciw* pospolite w znaczeniu ‘względem, wobec, ku’; składnia z celownikiem (CnTh 333, 1347; 834).

k. B3v/2–3 (Odpr 202–203): *á c z c i ... , l e c z* – *ącz* spójnik o znaczeniu przyzwolenia ‘choć’; tu połączenie dwóch spójników w składni przeciwstawienia (Śl. XVI I 77b), zob. np.

CzechEpPORz 5: *Ácz ci ku niemu [pożytkowi] nie lada jako W<asza> M<ilość> przyjdiesz, lecz aż za pilnym i częstym ... w rzecz tę wglądaniem; ci partykuła o funkcji wzmacniającej.*

k. B3v/2–3 (Odpr 202–203): r z e c z o n o : „ K r e w n i e w o d á ” – *rzeczono* ‘powiedziano’, jedna z formuł przywołania opinii obiegujowej, tu przysłowia; *kręw* tu w znaczeniu ‘wspólnota krwi, pokrewieństwo’ (łac. *consanguinitas*; Sł. XVI XI 176b), zob. np. SkarŻyw 593: *z którego domu nie tylko wedle cnot, ale i wedle krwi pochodził*; KochFrag 25: *Uczyni, co twój krwi szlachetnej przystoi*. Przysłowie o sensie ‘wspólnota krwi nie dozwala być obojętnym, dopuszcza stronnictwą solidarność’ – przed Kochanowskim znane w wersji *Nie może się w wodę krew obrócić*, tj. ‘nie można być nieczułym na los krewnych’ (w liście Anny Jagiellonki z 1574, zob. Przeddziecki, s. 160. Por. N. ks. przysl. s.v. Krew 14).

k. B3v/3–4 (Odpr 203–204): u m n i e p o s p o l i t e j r z e c z y P o w i n o w á c t w o w i ę t s z e – dopuszczalna jest tu dwojaka wykładnia rzeczownika zbiorowego *powinowactwo*: a) ‘związek krwi z ogółem ziomków’ (łac. *gentilitas*, CnTh 803; *affinitas*, *consanguinitas*, *propinquitas*, *proximitas* Mącz 299b, 326a, 367c); b) ‘powinność, obowiązek’ (łac. *munus*, *officium*, Mącz 115c–d, 237b, 418c); w tym – częstszym – znaczeniu zob. np. LibLeg 11/133: *W inszych rzeczach i krzywdach tedy wedle starego zwyczaju i zachowania postanowiac będziecie ... W tym wszystkim wierze i powinowactwu swemu dosyć czyniąc*; zob. też RejPos 256; RejZwierc 4v, 38, 269v, 272 i in.; LorichKosz 55; LeszczRzecz A3, A4v; SolikZiem C, D2v. Sens według tego znaczenia ‘powinność względem państwa’.

k. B3v/4–5 (Odpr 204–205): c o s i ę k o l w i e k W a m ... b ę d z i e z d á ł o – c o ... *kolwiek* zaimek z morfemami rozłącznymi (Sł. XVI III 658a), u Kochanowskiego nierazdki, zob. KochPs 34: *Bo comkolwiek jest; 52: Kochaj się w Pánu, ten wszystko da tobie, Czego ty kolwiek będziesz życzył sobie*; zob. też KochFr 70; KochPieś 8; KochDz 88. Zob. też Cv/4 (Odpr 306); *co się ... będzie zdało* ‘co się wyda słuszne’ (*zda mi się* – odpowiednik łac. m.in. *censeo*, CnTh 1410).

k. B3v/6 (Odpr 206): j á k o – ‘jakim sposobem, w jakich okolicznościach’ (łac. *quomodo*; Sł. XVI IX, 222a), zob. np. BudNT Luc 1/30[34]: *Rzekła lepak Máryja do ániółá: „Jáko będzie to, gdyż mężá nie znam?”*; KochFr 77: *Álbo Stás, álbo Gaská, przedsię ktoś niemádry, Częstował pániá (nie wiem, jáko to rzecz) jádry*. Por. też B3/21 (Odpr 195) i komentarz.

k. B3v/8 (Odpr 208): r o z m y s ł u – ‘namysłu; naradzania się’ (łac. *deliberatio*, *consultatio* CnTh 948; por. Mącz 63d). Por. D/10 (Odpr 490).

k. B3v/9 (Odpr 209): Z á t y m – ‘następnie’ (łac. *sequaciter*, *consequenter* CnTh 1938).

k. B3v/10 (Odpr 210): P r z y p i e r w s z e j p o s ł o w s k á r d z e – odwołanie się do wydarzenia sprzed bezpośredniej akcji *Odprawy*: przedłożenia sprawy przez Menelausa i Ulissesa natychmiast po przybyciu do Troi; por. A3v/5–8 (Odpr 4–7).

k. B3v/10 (Odpr 210): d o s t á t e c z n á – ‘dokładna’ (Sł. XIV, 436a), zob. np. BielKron 446: *[Hiszpani] ciagnęli prosto do wyspów Moluckich, o których im krol Porne dał dostateczną spráwę i drogę do nich ukazał*; por. też KochZuz A2: *Á ja powiem dostatecznie, jáko sie co zstáło*.

k. B3v/12 (Odpr 212): b á w i ć – ‘zajmować, zaprzętać’, por. np. RejZwierc 12: *Niechże go z młodu nie báwíu owemi grámátykámí, logikámí, árytmetykámí*; KochFrag 29: *Á ty czym inszym dziś báwisz mysl swoję*.

k. B3v/12 (Odpr 212): m á l u c z k o c o – ‘trochę, niewiele’ (Sł. XVI III 639a; XIII 69a), zob. np. BibRadz I 316b: *Mojżesz uczynił tę modlitwę málcuzko co przed smierciá*.

k. B3v/13–14 (Odpr 213–214): o s t á t e k n á B o g á p r z y p u s z c z ę I n á ł á s k ę o j c o w s k á , i w a s w s z y t k i c h z d á n i e – *ostátek* ‘reszta’ (łac. *reliquum*; por. Mącz 194d, 340a), względnie ‘wynik’ (łac. *eventus*, Mącz 162a); *przypuścić* ‘zdać, powierzyć’, w polszczyźnie XVI w. częste, por. np. RejPos 104 marg.: *mamy wszystko przypuszczáć ná wolá Bogá ojcé swego*; PaprPan F2: *A ták ja to przypuszczám ná was wszystkich zdánie*; KochDz 108: *Ostátek*

ná twą łáskę przypuszczam (zob. też *Sl. XVI XII 483b*). Ulewicz (*BN I 3 1974*, s. 25) zestawia z Horacjańskim *permite dívis cetera* (*Hor. Carm. I 9*, 9).

k. B3v/15–20 (Odpr 215–220): *W s z y t k i m w a m j e s t ś w i á d o m o ... W b u d z i e l e ś n e j s i ę p r z e s p á c i n á d s t á d y c h o d z i ć* – Parysa-novorodka, porzuconego przez rodziców w górach na rozszarpanie przez dzikie zwierzęta, ocallili pasterze i wychowywali tak, jak potrafil. Fragment uchodzi za zbieżny (Kallenbach, s. 331) lub pochodny (Sinko *BN I 3 1924*, s. 26) w stosunku do wspomnień Oenone z jej listu do Parysa *Ov. Her. 5*, 13–20: *Saepe greges inter requievimus arbore tecti, Mixtaque cum foliis praebuilt herba torum; Saepe super stramen faenoque iacentibus alto Defensa est humili cana pruína casa. Quis tibi monstrabat saltus venatibus aptos Et tegeter catulos qua fera rupe suos? Retia saepe comes maculis distincta tetendi, Saepe citos egi per iuga longa canes.* Hammer (s. 80) kojarzył początek fragmentu z pochwałą żywota wśród przyrody w *Sen. Phaedr.* 483–485 oraz zestawił z *Eur. Hipp.* 215 n., co nazbyt dowolne. Wzmianki o łowieckim i pasterskim żywocie młodego Aleksandra-Parysa liczne w literaturze antycznej, począwszy od *Iliady* Homera (por. Ulewicz *BN I 3 1974*, s. 25–26).

k. B3v/15 (Odpr 215): *ś w i á d o m o* – ‘wiadomo’, por. A3v/21 (Odpr 20) i komentarz.

k. B3v/16 (Odpr 216): *W z i á ł p r z e d s i ę* – ‘zająłem się czymś, coś rozważyłem’ (w *Mącz* odpowiedniki łac. wielorakie: *decernere* 48d, 65a–b; *intendero* 445a; *proponere* 311d; *statuere* 412a, b, c, oraz in.), a zatem w aspekcie wolicjonalnym.

k. B3v/16–17 (Odpr 216–217): *ż e c i e m ... b u r k o w y c h b i e s i a d P á t r z á c* – *żeciem* struktura złożona ze spójnika *že*, partykuły *-ć* i końcówki ruchomej *-jeśm* (= *že ci ja nie chciałem*). Zob. też B3v/21 [Odpr 221]; *burkowy* wariant przymiotnika *brukowy* od *burk* | *bruk* ‘hulanka, burda, pijaństwo’ (*Sl. XVI III 459a*), w wyrażeniu o znaczeniu ‘hulaszczych zwyczajów młodzi wyżywającej się m.in. w pijackich burdach ulicznych’, zwanej też za czasów Kochanowskiego popolicie ‘burkownikami’; zob. A. Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1, Warszawa 2000; por. np. *PapRpan Bv: Nie pátrż ná ty kochánki w rzezáných kábaciech Áni też rády szukáj w nabožných prálaciech. Bo ten ma z wíjátykiem już inszą zabáwę, Á ci zás o brukowú tylko tréváj stáwę.* Zob. też B2v/17 (Odpr 166); *pátrzac* ‘dopuszczać, dozwalać sobie’ (łac. *indulgere*; dla kontekstu zob. *Mącz* 169a: *Indulgere poculis... – pátrzac pijaństwa; Choreis, lusibus, luxurie indulgere – tánców, gier i nierządów pátrzac*; także m.in. 182a s.v. *Deliciae: Delicias facere ... – biesiad pátrzyć*; 201c s.v. *Luxurio – zbytków pátrzę*; 316a s.v. *Potito ... biesiad pátrzac*).

k. B3v/18 (Odpr 218): *g o n i ć* – ‘tropić, ścigać, łowić’ (*Sl. XVI VII 537a*), stp. termin łowiecki, zob. np. *BierEz N2: Łowiec miał chárta rychłego, Uganiał nim zájacá każdego; Póki jedno dobrze gonіл, Poty był swemu pánu mił; KochJez A2: Kiedy álbo wysoko buja [orzeł] pod obłoki, Álbo prędki żwierz goni i drapieżné smoki.*

k. B3v/19 (Odpr 219): *n i e w c z á s* – ‘uciążliwość’ (łac. *molestia* *Mącz* 472a, c).

k. B3v/20 (Odpr 220): *n á d s t á d y c h o d z i ć* – ‘czuwać jako pasterz nad stadami’ (*Sl. XVI III 278a*); por. *KochPieś 38: Że áni pástérż nád owcámi chodzi, Áni ostrožnych psów zá sobá wodzi.*

k. B3v/21 (Odpr 221): *N i e m y ś l i ł i e m j a ... n a m n i e j o H e l e n i e – n i e m y ś l i ł i e m j a* por. B3v/16–17 (Odpr 216–217) i komentarz; *namniej* ‘zupełnie, ani trochę’ (łac. *nec tantulum*).

k. B3v/22 (Odpr 222): *Á n i ... w u s z u m y c h p o s t a ł o – a n i ... p o s t a ł o* ‘nie było’ (łac. *abesse*, *Mącz* 342d, 464c); frazeologia oboczna w *Mącz* 483b: *Vix ad aures meas ... fama pervenit – ledwej mi przyszła ku uszu stawá...; ledwej mi sie o uszy otárló.* Kallenbach (s. 330) wywodzi to ze słów Parysa w *Ov. Her.* 16, 36: *Te prius optavi, quam mihi nota fores.*

k. B3v/23 (Odpr 223): *W e n u s* – łac. imię (gr. *Αφροδίτη*) bogini miłości zmysłowej i urody. Główne ośrodki kultu znajdowały się na Cyprze (por. C4/20 [Odpr 449]). Wraz z małżonką

Zeusa Herą i Ateną, patronką wielorakich umiejętności, poddała się sądowi Aleksandra-Parysa, naówczas pasterza, w sporze o złote jabłko przeznaczone „dla najpiękniejszej” z bogiń. Słynny „sąd”, odbyty na wierzchołku Gargaron gór Idy (por. C3v/22 [Odpr 425]), w zamian za wyrok korzystny dla Wenery przyniósł za jej sprawą Parysowi zdobycie Heleny.

k. B3v/23 (Odpr 223): n a p r z o d – ‘uprzednio, pierwiej’ (niż Wenus wzbudziła w nim zainteresowanie Helena). Por. B4/4 (Odpr 230).

k. B3v/25 (Odpr 225): N a p i e r w e j z á l e c i ł á – *napiерwej* ‘po raz pierwszy’ (w sensie ‘dopiero wtedy, jako w ogóle pierwsza’); *zalecić* ‘zachwalić, polecając czyjeś zalety’ (łac. *commendare* i pochodne, Mącz á 206c–d, 250c); częste w polszczyźnie XVI w., o subtelnych odcieniach znaczeń. Kallenbach (s. 330) wywodzi to miejsce ze słów Wenery w *Ov. Her.* 16, 85–86: Nos dabimus, quod ames, et pulchrae filia Ledaе Ibit in amplexus pulchrior illa tuos! – ‘kiedy mie ... Za sędziego obrały, Wenus mi ją sama Napierwej zaleciła i za żonę dała’.

k. B4/1 (Odpr 227): m i e z c h ę c i s w e j t y m p o t y k á l i – *z chęci swej* ‘z własnej woli, dobrowolnie’ (łac. *sponte, sua sponte, z dobrej wolej, sam z siebie, z swej dobrej wolej, Mącz 410c; Sł. XVI III 214b, por. np. OrzJan 69: Bo cóż nam pomoże mieć królá mądrého, jeśliż my právem naszym odmawiać będziemy wojny, którój z chęci i dármo pozwoлиć mamy?*); *potykać* tu ‘darzyć, obdarzyć’; ‘wychodzić naprzeciw z darem; ofiarowywać’ (CnTh 614, 799).

k. B4/2 (Odpr 228): p r z y j ą ł e m w d z i ę c z n i e – *wdzięczmie* ‘z wdzięcznością’ (łac. *grate, Mącz 49a*). Sinko (BN I 3 1924, s. 27; BN I 3 1949, s. 22) kojarzy z Homera *Il.* III 65–66: οὐ τοι ἀπόβλητ’ ἐστί θεῶν ἐρικυδέα δῶρα, / ὄσσα κεν αὐτοῖ δῶσιν, ... (‘Bo nie godzi się gardzić sławnymi bogów darami, Co na nas sami zsyłają’ – przekład Ignacego Wieniewskiego); por. KochMon 47: *Niezárzutné są rzeczy, které z niebá dádzą.*

k. B4/3 (Odpr 229): p e w n ą – ‘niezawodną, niezłomną, nieomylną’ (łac. *certa, Mącz 49d*).

k. B4/4 (Odpr 230): U c c i ł m i ę n a p r z o d – *uścić* ‘wyświadczyć cześć, łaskę’ (łac. *honestare, Mącz 157d*); *naprzod* – zob. komentarz do Bv/2 (Odpr 101).

k. B4/5 (231): l e d á j á k o – ‘łatwo, lekko’ (Sł. XVI XII 92a), zob. np. CzechEpPorz **2: *Áczci ku niemu [Bogu] nie ládá jáko W<asza> M<iłość> przyjdiesz, lecz áż zá pílным i częstym ... w rzecz tę wglądáním.*

k. B4/6–7 (Odpr 232–233): b y c h t e ż b y ł ż o n y ... l u d z k i m o b y c z á j e m D o s t a w a ł – ‘gdybym nawet zdobył żonę według obyczaju zwykłego u ludzi (bez zalecenia i pomocy nadprzyrodzonej)’.

k. B4/7 (Odpr 233): c z e m u o n y m s i e z y ś c m i a ł o – *onym* ‘tamtych, tj. Grekom’; *się żyść* (≤ *ziść* | *zejść się*) ‘być godziwe, dozwolone’, por. Prot B3: *Zdanie swoje powiedzieć wolno tu każdemu, Jáko się przedtem zeszło mężowi dzikiemu, Który snadź mało wygrał, choć jest tak wymowny, Że jemu w sławnej Polsce nie jest żaden równy*; zob. też StryjPocz 279; także B4/10 (Odpr 236).

k. B4/8 (Odpr 234): M e d e ą ... w y k r á ś c o d p r z y j a c i ó ł n á s z y c h – *Medea* (gr. Μήδεια), mitologiczna czarodziejka, córka króla Kolchidy Ajetesa, posiadaczka złotego runa. Zakochawszy się w przywódcy „argonautów” Jazonie i otrzymawszy odeń obietnicę małżeństwa, umożliwiła mu zdobycie runa, po czym uszła u boku Jazona, według jednej z wersji mitu zabierając ze sobą swego przyrodniego brata Apsyrtosa (por. C2/7 [Odpr 336]); *od przyjaciół* tj. od Kolchów; Parys nazywa Kolchów przyjaciółmi jako mieszkańców Azji, gdyż ujmuje opisane wydarzenia jako kolejne etapy konfliktu między Europą (czyli Grecją) a Azją – perspektywa ta jest przejęta od Herodota, którego dzieło ma jako osnowę właśnie konfliktu między tymi dwoma kontynentami od sprawy Medei i Heleny (Hdt. I 2–3) aż do wojen perskich (Kolchowie daremnie zabiegali u Greków o wydanie Medei i złotego runa; zob. Sinko BN I 3 1949, s. 23). Zob. też C/8 (Odpr 286). Kochanowski znał tragiczne losy Medei m.in. z utworów Eurypidesa i Seneki oraz

z Ov. *Met.* VII. Kallenbach (s. 330) wywodzi ten szczegół ze słów Parysa w Ov. *Her.* 16, 347–348: *Phasida puppe nova vexit Pagasaeus Iason, Laesa neque est Colcha Thessala terra manu* (gdzie też inne przykłady bezkarnych porwań, w tym samej Heleny przez Tezeusza).

k. B4/9–10 (Odpr 235–236): *fortelu ... fortelem Oddać* – ‘odpowiedzieć podstępem na podstęp’. Wariant utartego zwrotu; por. np. GórnrRożm F4v: *I tych misternych sztuk, co je zowią fortel ná fortel*; StryjPocz 123: *fortel fortelem ... oddać* (Śl. XVI VII 105a; N. ks. przysł. s.v. Fortel 1).

k. B4/12 (Odpr 238): *na g r o d y* – ‘zadośćuczynienia, czynności prawnej wynagrodzenia krzywdy’ (łac. *expiare iniuriam*, Mącz 301d).

k. B4/14 (Odpr 240): *t á m* – przysłówek miejsca w funkcji temporalnej ‘wtedy’. Por. KromRożm D2v: *Tám dopiro będzie ... kościół, kiedy Bog będzie*; KochSz B3v: *Kogoś tám naprzod, kogoś náзад ścięła*; KochPs 36: *uczyni sąd o mnie, á tám ujźrzysz moję Niewinność*; KochFr 118: *Tám człowiek práwie Widzi*.

k. B4/16 (Odpr 242): *G d z i e b y ... o s o b i e ... r o z u m i e ć ...* – *gdzieby* spójnik otwierający zdanie okolicznikowe warunku (‘jeśli’) lub przyzwolenia ‘choćby’ (tak Śl. XVI VII 312a, zob. też np. KromRożm II v2: *Gálatom pisał, opowiedając, gdzie by sie obrzezowali, iż im Kry-stus nic nie pomoże*); *rozumieć* ‘mniemać, sądzić’ (łac. *arbitrari*, Mącz 14a; *sentire*, 382a).

k. B4/17–18 (Odpr 243–244): *nie winni nikomu Spráwiedliwości c z y n i ć* – ‘w stosunku do nikogo nie są zobowiązani postępować sprawiedliwie’; *winię* łac. [*non*] *debiti*, [*non*] *obligati*, Mącz 78c; CnTh 1263); *czynić* ‘postępować’, np. GłabGad N3: *kto jest czudny á zby, czyni taki przeciw przyrodzeniu*.

k. B4/19 (Odpr 245): *N á d n á m i n i e p r z e w i o d á á n i i c h z t o b ę d z i e* – *nie przewiodą nád nami* ‘nie wymogą na nas’ (odpowiednik łac. *praevalere*, Mącz 474d, gdzie *przewieść* skojarzone z pol. *przepomoc* i łac. *praevalerescere*), ‘nie wymuszają na nas rozkazem’ (por. u Mącz 280b zwrot: *Imperare animo ... – ná sobie przewieść*), ewentualnie też ‘nie wyegzekwują od nas’ (por. u Mącz 475d: *ná sobie práwo przewieść*); *áni ich z to będzie* ‘nie będzie to w ich mocy; nie podolają temu’. Konstrukcja archaiczna, lecz żywotna, zob. np. GórnrDworz V8: *Ábowiem białejgłowy nie jest z to, ták jáko męzczyzny, áby sie odgryzła á ludzkie pohámowała fálszywe języki*; Mącz 149b: *Si mihi dabitur gratificandi facultas – będzie li mie z to, ábych ci sie w czym mógt záchowac*; por. też Śl. XVI III 18b.

k. B4/20 (Odpr 246): *N i e t u s z ę ć j a* – ‘nie sądzę; nie przypuszczam’ (Mącz 26a, 306b, 407c). Por. komentarz do A3v/2 (Odpr 1).

k. B4/21–B4v/3 (Odpr 247–255): *N i e p o m n i a ł j e s z c z e k r z y w d y i s k o d s t á r á d a w n y c h ... w n i e w o l i ż y w i e , j e s l i j e s z c z e ż y w i e* – przypomnienie skutków (nie przyczyn! – o których zob. C/15–25 [Odpr 293–302]) najazdu Greków pod przewodem Heraklesa na Troję, kiedy m.in. miasto zostało zburzone i uwięziono Hezjonę (zob. B4v/1–3 [Odpr 253–255]).

k. B4/21 (Odpr 247): *s t á r á d a w n y c h* – ‘wyrządzonych w przeszłości’.

k. B4/22 (Odpr 248): *o d t y c h p á n o w* – zob. komentarz do Cv/19 (Odpr 322).

k. B4/24 (Odpr 250): *p o l á ... p u s t y n i á m i s t o j á* – ‘pola leżą odłogiem, stanowią pustki, czyli obszary nieuprawiane i wyludnione’. Por. Dv/18 (Odpr 522).

k. B4/26 (Odpr 252): *b y ś ... d o b r z e n i e c h c i a ł* – *byś dobrze* tu ‘choćbyś, gdybyś nawet’, zob. np. KromRożm II d3: *Gdy kto wierzy, iż jest rozgrzeszon, tedy jest rozgrzeszon, by też dobrze skruchy nie miał*; por. też Śl. XVI V 203b. Ibid., 184a odmienna kwalifikacja tegoż przysłówka do zwrotu ‘dobrze pamiętać, co mylnie’.

k. B4v/1–3 (Odpr 253–255): *H e z y j o n á* – gr. Ἡρώνη, córka króla Troi Laomedonta. Podczas najazdu Heraklesa (por. komentarz do B4/21–B4v/3 [Odpr 247–255]) wzięta w niewolę,

przy podziale zdobyczy darowana została Telamonowi, który uwiózł brankę do swego państwa na Salamynie. Zob. Dar. Phryg. 3–6 oraz komentarz do C/22–24 (Odpr 300–302).

k. B4v/6 (Odpr 258): p r z e s t a ł – ‘skończył (mowę); przestał mówić’ (łac. *perorare*, Mącz 270a), ‘zamilknał’ (Mącz 393a, por. 226d).

k. B4v/7–12 (Odpr 259–264): epickie porównanie efektu mowy Aleksandra-Parysa do brzęku pszczoł w ulu bądź za Hom. *Il.* II 87–93: ἦ ὅτε ἔθνεα εἴσι μελισσάων ἀδινάων, / πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων· / βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ’ ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν· / αἰ μὲν τ’ ἐνθα ἄλις πεποτήηται, αἰ δέ τε ἐνθα· / ὥς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων / ἠΐονος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο / ἰλαδὸν εἰς ἄγορήν (‘Jako pszczoły gęstymi rojami raz w raz nadciągają I z rozpadliny wśród skał na nowo w mig powracają, Lecąc ku kwiatom wiosennym, by niczym grona je obsiąść, A ich niezmierne nawały prą tam i sam bez ustanku, Tak od namiotów i statków przeliczne plemiona achajskie Szły gromadami na wiec wzdłuż brzegu głębokiej zatoki’ – przekład Ignacego Wieniewskiego), bądź za Verg. *Aen.* I 430–436: Qualis apes aestate nova per florea rura Exercet sub sole labor, cum gentis adultos Educunt fetus, aut cum liquentia mella Stipant et dulci distendunt nectare cellas, Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent; Fervet opus redolentque thymo fragrantia mella (Kallenbach, s. 320; Sinko BN I 3 1949, s. 24). *Tertium comparationis* u Kochanowskiego przesunięte z efektów ruchowych na dźwiękowe. Por. komentarze szczegółowe do następnych wersów.

k. B4v/7 (Odpr 259): k u l á t u – ‘gdy zbliża się pora letnia’ (Sł. XVI XII 37a, tylko w *Odprawie*); rojenie się pszczoł nastaje ze schyłkiem czerwca. Por. Verg. *Aen.* I 430: aestate nova – zob. przypis do B4v/7–12 (Odpr 259–264).

k. B4v/8–9 (Odpr 260–261): w o d z á N o w e g o o g l ą d á ł y – *wodza* tj. nową matkę (por. wers następny); tu rodzaj męski, według Sinki (BN I 3 1949, s. 24), jest odbiciem nazewnictwa łac. w Verg. *Georg.* IV: *rex* (dokładniej liczba mnoga: *reges*); jednak *ibid.* 4, 88 również wprost *ductores*, co Walerian Otwinowski (*Georgicorum abo Ziemiąństwá ... ksiąg czworo*, 1614, s. 76, 80) przełożył jako *hetmány*. Zob. też: StryjPocz 81: ... *książęcia albo wodza pszczoł ...*; GrochKal 25: *Ludzie się przy nim jako pszczoły zdadzą, gdy swego wodzã w nowy ul prowadzą.*

k. B4v/9 (Odpr 261): c h ę ć n á s t ą p i ł á – *chęć* ‘silne pragnienie’ (Sł. XVI III 212a), zob. np. StryjWjazd A2: *Znam to, że dar máluczki, ále chęć prawdziwa, Wszak też dymem z kádzidlá Bog ubłagan bywa.* Być może wariant zwrotu; por. *Źródlopisma cz.* 2, s. 365: *gdyby ... chuć przystąpiła*; GórnRozm Ev: *gdy ludziom nowe zasmákowało práwo ... chęć też do nábywánia májétności przystąpiła.*

k. B4v/10 (Odpr 262): O d m á c i o r s i e w y n o s i ć – *od macior* ‘od matek’; por. stp. *maciorka pczelna* ‘matka-królowa roju pszczelego’ (Sł. stp. IV, 141; por. Szymczak, s. 26); Stryj-Kron 618 marg.: *krol pszczelny álbo mációrá*; KlonWor 45: *Żobny zásié lákome wpuszczáją ozory Do oká ulowego, jedzá i máciory* (zob. Sł. XVI XIII 16a). Tu liczba mnoga w znaczeniu ogółu starych pszczoł opuszczanych przez młody rój i nową królową; *máciory* o dojrzałych owadach Walerian Kącki [J. Ostroróg] *Nauka koto pasiek...* [1612], według edycji drugiej pt. *Nauka o pasiekach*, 1631, s. 23, 26, 27; W KochPs 151 liczba mnoga bez zasadności naturalnej: *nárzeka wróbl ná gniazdzie máy, Kiedy go máciory płoche odbieżály.*

k. B4v/11 (Odpr 263): G o s p o d á r s t w o – przenośnie ‘byt nowego roju’ (por. Sł. XVI VIII 49a).

k. B4v/11 (Odpr 263): r o z r u c h k r y j o m y – *rozruch* ‘poruszenie’ (łac. *motus, turba, tumultus*, CnTh 950); *kryjomy* ‘skryty przed oczami, niewidoczny’, ‘tylko słyszalny’ (zob. Sł. XVI XI 288b); zob. też np. KochTr 3: *Ták więc smok, upátrzywszy gniazdo kryjomé, Słowiczki liché zbiera, á swé lákomé Gárdło pásie.*

k. B4v/12 (Odpr 264): *n á t e n c z á s* – ‘wtedy’ (Sł. XVI VI 81a), zob. np. BielKron 224: *Do cesarz też przyszył wieści, który ná ten czas był w Geldrijij; KochPhaen 22: Kn zs o tj dobie Tonie,  ogn ciągnie Lbeci przy sobie. I gow Andromedy ná ten czas zchodzi.*

k. B4v/13 (Odpr 265): *K t o r y s k o r o u c i c h n  ł* – otwarcie zdania przez zaimek na wzór składni łacińskiej, por. np. Cic. *Tusc.* V, 20, 58: *Qui cum esset bonis parentibus ... natus ...; skoro ‘kiedy, jak tylko’, zob. np. RejWiz 113: Puśce wod po stole, drugim końcem drug, Wnet bd miec przechadzkw do siebie niedługą. le skoro sie spłyną, wnet sie jedn zstnie.*

k. B4v/14 (Odpr 266): *Prawdzie długich wywodów ... nie p o t r z e b * – wariant gminy żywej od antyku. Zob. np. Eur. *Phoen.* 469–472: *πλος  μθος της ληθεις φρ, / κυ πουκλων δε τνδχ’ ρμηγευμτων / χει γρ αυτ κιφν·  δ’ δικος λγος / νοων ν αυτ φαρμκων δεται σοφων* (‘Proste jest słowo prawdy. Nie potrzeba Najrozmaitszych wykrętnych wywodów. Sama przychodzi w porę – a nieprawoc, Z natury chora, szuka sprytnych lekarstw’ – przekłd Jerzy Łanowski). Por. Erasm. *Adag.* 288: *Veritatis simplex oratio.* Pierwsze spolszczenie w GilPos 99v: *Pindrus ... powidł, że człowiekowi do prawdy nie potrzeb wiele mówiąc Jáko i Eurypides, drugi mędrzec, npisał, ie prosta jest mw prawdy, nie potrzebuje wielkich zalotw i wywodów, sama sie zleca i okazuje każdemu* (Do Pindara por. Pind. *Ol.* 1, 28–29). Analogie m.in. w Sen. *Epist.* 49, 12 (z powołaniem się na Eur.): *Veritatis simplex oratio est; Cic. De orat.* I 53, 229: *simplex ratio veritatis* – por. CnAd 924; Swoboda, s. 75; Walth. II/5, 33158 e. Wersja polska w ModrzBaz 81: *Prawdziwie ono powiedziano, że prawd ma być prosta; inne: CnAd 924: Prawd rozmysłu nie potrzebuje; 925: Prawdy zdobic nie trzebá.* N. ks. przysł. s.v. *Prawda* 81, 124.

k. B4v/15–17 (Odpr 267–269): *g o s c i e m ... b  d  c ... , n  g o s c i n n e p r  w * *N i e p o m n i  c – g o s c i e m*. A3v/9 (Odpr 8) i komentarz; *g o s c i n n e p r  w * ‘święte zasady stosunków między gospodarzem a gociem’, gr. *ξενία; nie pomnic ‘nie bacząc, nie mając względu’* (por. analogie Mącz 215b, 459a, 480c). Status gościa i przekroczenie przez Aleksandra-Parysa w Sparcie praw z tym związanych podkreślano powszechnie w literaturze tematu; dobitnie uwytdatnił je retor grecki Libanios (IV w. n.e.) w deklamacji 3 – poczytnym ćwiczeniu oratorskim fingujcym przemówienie Menelaosa jako posła w Troi: *Προσβευτικς προς τους Τρως υπρ της λνης* (pierwodruk Basileae 1522), co na łacinie przełżył Erazm z Rotterdamu (*Libanius: Libanii Sophistae Graeci declamatiunculae aliquot*, Lovanii 1519).

k. B4v/16 (Odpr 268): *C z ł o w i e k  p r z e d n i e j s z e g o – p r z e d n i e j s z y* ‘znakomity, wybitny’. Forma stopnia wyższego wskazuje tu (tak jak w łacinie i grece) na przeciwstawienie sobie dwóch osób, grup, wydarzeń itp., tak jak np. *dzisiejszy – wczorajszy*. Pierwszy (z sufiksem stopnia wyższego) to nie ‘najpierwszy ze wszystkich’, lecz ‘pierwszy spośród dwóch podlegających porównaniu osób lub obiektów’ (łac. *prior*); *przedniejszy* zatem to ten, który nie należy do tej drugiej grupy osób – niemających znaczenia; *człowieka przedniejszego* tu ‘nikogo z warstwy tych małoważnych, których można by lekcewayc’.

k. B4v/18 (Odpr 270): *B y m u b y ł n i e w o l n i c  n a l i z s z  p r z e m o w i * *w i * – *by ‘choćby’; naliższy ‘najlichszy’; przemwic ‘uwiec namową’* (łac. *pelllicere*, Mącz 182b s.v. Pellicio et Pelliceo: *Pięknemi  gadkami sowki kgo przywabiam, przyciagam, n może stron przymawiam*). Por. Mącz 330b s.v. *Puellae pudicitiam expugnare – porzic dzieweczk n jej czystości, to jest przemwic; BudBib Ex 22/16: gdy kto przemwi dziewczęcą, która niezrgkowna, i będzie leec z nią, widniujc uwidniuje j sobie z żon; Komedya o misopucie, w. 606–607: Huczc chodz w cudze domy, Przemawiając innym żony* (Lewański I 619).

k. B4v/19 (Odpr 271): *c o z * – tu partykuła w funkcji nasilenia wagi czynności (por. Sł. XVI III 687b), zob. np. SkarŻyw 244: * jeszcze z białą gow i z dzieciciem, z którymi dosyć dom trudności,  coś w drodze?; KochFrag 23: T także, co widzimy. Co, gdzie nsze oczy Dosic nie mog? Por. B4v/26 (Odpr 278).*

k. B4v/20 (Odpr 272): *d o c h o d z i ć* – ‘szukać, ścigać’ (łac. *indagare* Mącz 168; *investigare* 490b) lub ‘domagać się’ (łac. *agere*, Mącz 410a; Śl. XVI V 217b; *iudicio persequi, vindicare* CnTh 130).

k. B4v/22 (Odpr 274): *n i e p o m á ł u* – ‘bardzo, wiele’ (Mącz 4a, 250a, 341b).

k. B4v/24–25 (Odpr 276–277): *k u z e ł ż e n i u n i e s p r á w i e d l i w o ś c i N i e p r z y d á l i* – *ku zelżeniu ‘do zniewagi’* (łac. *opprobrium*, Mącz 323b). Por. Phaedr. 3, 5: *Iniuriae qui addideris contumeliam.*

k. B4v/26 (Odpr 278): *C o ż* – partykuła w funkcji nasilenia wagi czynności ‘a coż dopiero’ (Śl. XVI III 687b). Por. B4v/19 (Odpr 271).

k. B4v/26 (Odpr 278): *T o t e ż n i e w á t p l i w a* – *to też ‘a zatem, przeto’* (łac. *ergo, itaque*); *niewątpliwa ‘jest rzeczą pewną’* (przymiotnik w funkcji rzeczownika; por. A4/22 [Odpr 45], A4v/2 [Odpr 51]).

k. C/2 (Odpr 280): *p r z e z m i e c z d o m a g á ć s i ę b ę d ą* – *przez miecz ‘mieczem, orężem, walką zbrojną’*. Por. KochPs 65: *Nie przez miecz bowiem ziemie tak pięknej dostali*; 119: *przez ogień, przez miecz srogi Zniszczyli twój lud ubogi*; też HistTroj 18; inne analogie zob. Śl. XVI XIII 412b. Za Kallenbachem (s. 331) można całe to zdanie zestawić z *Ov. Her. 17, 245–246: Nec dubito, quin, te si prosequar, arma parentur. Ibit per gladios, ei mihi! noster amor.*

k. C/5–7 (Odpr 283–285): *J e s l i w ł á s k ę d u f a B o g i n i e j s w e j, n i e c h ... d w u s i e b o i, K t o r e ... s ą d e m s w y m z g á n i ł* – *w łaskę dufa ‘pokłada ufność w przychylności’* (Śl. XVI VI 168b); bardzo rzadka składnia przyimka *w* z biernikiem, zob. też np. BierEz H4: *Rzekł jej: rozumu bych nie miał, Bych w niepewne rzeczy dufał*; por. np. KochSat C2: *U Boga szczęście w rękę, prozno dufać zbroi, Lecz ty przedsię czyni, synu, co tobie przystoi; zganil ‘skrytykował, ocenił źle’* (łac. *vituperare, despiciari*, Mącz 96a, 406b, 500b; Śl. XVI VII 192a), por. np. RejWiz 37: *Á ták i miłość zgánić kto może poczcivą, Gdy kto w niej záchowiywa powinność prawdziwą. Jest to „przewidywanie” sytuacji, jaką przedstawił Homer w Iliadzie, gdzie obie znieważone przez Aleksandra boginie, Hera i Atena, stoją po stronie Greków, Afrodyta zaś wspiera Trojan, a nawet bezpośrednią interwencją uratuje życie Parysa w pojedynku z Menelaosem (Hom. Il. III 374–382; por. KochMon 56–57). Kallenbach (s. 331) wyprowadza je z Ov. Her. 17, 241–244: Utque favet Cytherea tibi, quia vicit habetque Parta per arbitrium bina tropaea tuum, Sic illas vereor, quae, si tua gloria vera est, Iudice te causam non tenere duae.*

k. C/9 (Odpr 287): *j e s l i n a m c o d o t e g o* – *jesli tu partykuła pytajna ‘czy’* (Śl. XVI IX 475b), zob. np. RejWiz 84v: *Będzie przecieś przewracał, jesli nie czyrwiwa*; KochLFog 1: *Więc nie wiem, jeslim to dobrze wymyślił, co do tego fraza retoryczna w znaczeniu ‘czy winno nas to obchodzić’* (Śl. XVI III 601b, tylko w *Odprawie*).

k. C/10–11 (Odpr 288–289): *t e j k r z y w d y ... n i k t s i ę ... N i e d o m a g a ł* – *domagać się krzywdy ‘dochodzić zadośćuczynienia’, stp. zwrot prawniczy* (Śl. XIV 322a, tylko w *Odprawie*).

k. C/11–12 (Odpr 289–290): *m i l c z e l i t e g o, k t o r y m b y ł o P r z y s t o j n i e j o t o m o w i ć* – *milczeli tego składnia z dopełniaczem* (por. Mącz 438b, 442a), ‘milczeli o tym’; *przystojniej ‘słuszniej, stosowniej’*; por. komentarz do A4/18 (Odpr 41); *o to mówić tu* (w składni z biernikiem) ‘upominać się’ (por. Mącz 81b s.v. Demarchus; KochWz 142: *wielé ich, którzy o tę krzywdę mówili*).

k. C/13 (Odpr 291): *w ł a s n y w y s t ę p c u d z ą k r z y w d ą b á r w i ć* – *już w XVI w. (rzadziej) także deminutivum występek ‘przewinienie, wina’* (łac. *culpa, vitium*, np. Mącz 309c, 320b; 242a, 250c, 499d), również ‘zbrodnia’ (łac. *crimen*, np. Mącz 68d); *barwić tu ‘fałszywie przyozdabiać’* (pozorując jego zasadność; Śl. XVI II 19a), zob. np. GórnRozm E2v: *Coż ty to chcesz bárwić rzecz, prawie złą z swego przyrodzenia.*

k. C/15 (Odpr 292): *się ... tycze* – ‘dotyczy, odnosi się do czegoś’, por. np. KochWr 21: *Á co sie praw tycze, nie jest rzecz tájna*.

k. C/16 (Odpr 293): *mieczem wojowáli* – zwrot ekspresywny o znaczeniu ‘toczyli walkę’ (Sl. XVI XIII 414b), zob. np. MycPrz II Av: *bo nie telko mieczem przystoi nam bojowác, ále teź i domowy boj przystoi wieść i opátrowác*. Por. C/2 (Odpr 280) i komentarz.

k. C/17 (Odpr 294): *ná ten czas* – ‘wtedy, w tamtym wypadku’. Sl. XVI IV 80a mylnie kwalifikuje to miejsce do znaczenia ‘teraz’, kojarząc zapewne z czasem wtrętu parentetycznego (zob. komentarz następnny). Por. B4v/12 (Odpr 264) i komentarz.

k. C/17 (Odpr 294): (*prá dá się znác musi*) – struktura ze znaczeniem biernym z mianownikiem zamiast biernika przy orzeczeniu zwrotnym; sens: ‘prawdę trzeba (u)znać; prawdy nie wolno nie znać | nie uznawać’. Zdanie u Kochanowskiego regularnie parentetyczne; identyczne KochPogr 2: *stráciłmy w domu swoim tego, jákiego drugiego (práwdá sie znác musi) nie mamy*; zob. też KochWr 20–21: *práwdá sie rzéc musi*.

k. C/18–25 (Odpr 295–302): *Nászá niespráwiedliwość do tego upadku Nas przywiódłá ... postępek máło spráwiedliwy* – ustęp prawdopodobnie inspirowany słowami Antenora według Dic. IV, 22: *Semper ... principes Troiae poenam ob male consulta divinitus consecuti. Dein subiungit Laomedontis adversum Herculem famosam periuriam, insecutam eius atque regni eversionem*.

k. C/18 (Odpr 295): *Nászá niespráwiedliwość* – ‘wyrządzona przez nas krzywda, niegodziwość’ (łac. *iniuria, iniquitas*, Mącz 48d, 170c). Jest to aluzja do przyczyn pierwszego upadku Troi (por. C/22–24 [Odpr 300–302]).

k. C/20 (Odpr 297): *sąd tájemny ... Bóży – sąd* tu ‘wyrok’ (*dekret* jako synonim *sądu iudicium* Mącz 176d; por. 254b, c). Wyrażenie charakterystyczne dla chrześcijańskich przeświadczeń o wymierzaniu przez Boga sprawiedliwości ludziom także już na ziemi. Odpowiedniki niezliczone; dla epoki Kochanowskiego zob. Sl. XVI II, gdzie formuły: *sąd Boży* 366b; *dekret Boży* 356b; *pomsta Boża* 364a; pojedyncze przykłady z tekstów politycznych cyt. Kallenbach, s. 338–339.

k. C/21 (Odpr 298): *prze niespráwiedliwość ... pomstę odnieść* – ‘w odwet za czyn przestępczy ponieść karę’; zwrot *pomstę odnieść* utarty, por. KochPs 172: *Zlé języki go nie trwożą: Bezpieczen w nádziejé Bożą I pewien, że w krótkim czesie Zły człowiek pomstę odniesie*. Por. pierwsze zdanie ustępu Diktysa cytowanego w komentarzu do C/17 (Odpr 295).

k. C/22 (Odpr 299): *prze strzegáć się* – ‘wstrzegać się’; zob. np. RejWiz 171: *ze stá ... znajdziesz jednego, Áby sie wždy przestrzegáł upadku przyszłego* (u Reja bardzo częste).

k. C/23–24 (Odpr 300–301): *żeś ... Máło máłym nie zgináł* – ‘że omal nie zginąłeś będąc małym chłopcem’, przypomnienie okoliczności pierwszej klęski Ilium (por. komentarz do B4/21–B4v/3 [Odpr 247–255], C/17 [Odpr 295]), kiedy z ręki Heraklesa zginęli wraz z Laomedontem wszyscy jego synowie z wyjątkiem (według jednej z wersji mitu, Ps.-Apollod. 2, 136) małoletniego Podarkesa, którego wykupiła z niewoli Hezjone; odtąd zwano go Πριαμος ‘wykupiony’.

k. C/26 (Odpr 303): *Eneasz* – gr. Ατρείας, już w *Iliadzie* Homera wybitny i mężny Trojanin (Hom. Il. VI 77–79, XIII 458–469, XVII 322–345, XX 79–118). Bohater eposu Wergiliusza *Aeneis* (*Eneida*) jako wielki protoplasta narodu rzymskiego.

k. Cv/1–2 (Odpr 304–305): *Pántusi Tymetes ... Lámpon, Ukálegon* ... *Iketáon* – gr. Πάνθοος, Θυμοίτης, Λάμπων, Οὐκαλέγων, Ἴκετάων – starcy, zasiadający u boku Priama w ostatnim roku wojny trojańskiej u Hom. Il. III 146–148 (bliższe oryginału gr. są formy użyte w KochMon 49: *Pantes, Tymetes, Lámpus, Hiketaon*). Podziwiają oni urodę Heleny, lecz dodają (ibid., 159–160): *ἀλλά καὶ ὡς τοίη περ εὐοῦσ’ ἐν νηυσὶ νεέσθω, / μηδ’ ἤμῃν τεκέεσσι τ’ ὀπίσσω πῆμα λίποιτο*, w przekładzie Kochanowskiego, KochMon 50:

Ále jáka jest kolwiek, niech ná morze wsiędzie, Á nam álbo i dziecióm przyczyną nie będzie. Przypisanie Hiketaonowi przez Kochanowskiego postawy wojowniczej jest zapewne wnioskiem z Homerowego (Il. III 147) określenia ὄζος Ἀρηός – ‘szczep, latorośl Aresa’ (Sinko BN I 3 1949, s. 27).

k. Cv/3 (Odpr 306): C o ś i n s z e g o r o z u m i a ł – por. B4/16 (Odpr 242) i komentarz.

k. Cv/4 (Odpr 307): O w a – partykuła ekklamacyjna, oboczna do *owto*, synonimu *owoz*, *oto*, *otoż* jako wskaźników nawiązania (logicznego do twierdzeń poprzedników Iketaona), w znaczeniu ‘wobec tego, a zatem’ (H. Oesterreicher, *Pokłosie językoznawcze Zjazdu Naukowego im. Kochanowskiego*, „Język Polski” 15, 1930, z. 4, s. 114). Możliwy też aspekt znaczeniowy ‘zgoła, krótko mówiąc’.

k. Cv/4–5 (Odpr 307–308): j á k o n a m k o l w i e k ... z á g r á j ą , T á k m y j u ż s k á k á ć m u s i m – *jáko ... kolwiek* por. B3v/4 (Odpr 204) i komentarz; tu zaimek względny o znaczeniu ‘w dowolny sposób’ (łac. *quomodolibet*; Śl. XVI IX 241b), zob. np. GrzepGeom Hv: *jákokolwiek ij [kwadrat] rozdzielił na dwa równe klíny, záwždy jeden klin z tych dwu będzie o jednym dnie z figurą romboides*; KochMuza 19: *Przeto – jáko was kolwiek prosty gmin szćuje – Pánny, którym lotného koniá zdrój smákuje, Já jeden niech wam służę.* Popularne przysłowie o działaniu pod przymusem. Por. np. RejZwierc 188r: *skákác musi, jáko jej zágedą*; StryjWołn 10v: *ják im gráją, skáczą*; CnAd 301: *Jáko gráją (ábo: zágráją), ták skákác* (jako semantyczny odpowiednik zwrotu: *Po cudzej woli żyć, skákác*); inne przekazy zob. N. ks. przysł. s.v. *Tańczyć* 15, por. 14.

k. Cv/8–9 (Odpr 311–312): N i g d y w s w o j e j m i e r z e C h c i w o ś ć w ł a d z e n i e s t o i – zdanie o strukturze i sensie sentencji. Analogie – Mącz 486a: *Versat animum cupido regni – obraca umysł chciwość panowania*; WarszWenec 7: *Ile państwa przybywa, tyle i chciwości* (tu: *państwo* ‘dominatio’, CnTh 666). Zwrot *stać w swojej mierze* (‘w granicach umiarkowania’, ‘zachowywać umiar’) utarty; por. KochFrag 15: *Póki zákwitła młodość stoi w swojej mierze, Lekka myśl niepodobné rzeczy przedsię bierze*; zob. też Mącz 396c; Śl. XVI XIII 357a.

k. Cv/10 (Odpr 313): P o m y k a ... g r á n i c – ‘przesuwa granice, poszerzając terytorium’. Por. BierRozm 17: *situją, By onego przyczynili, Czego takomie nabyli, A pomykając swych granic, Nie mają sobie krzywdy za nic*; zob. też CerGór A3v.

k. Cv/11 (Odpr 314): Z á c z á s u – wyrażenie przysłówkowe ‘zawczasu, póki czas; we właściwej chwili’ (Śl. XVI IV, 73; Cyran, s. 183), zob. np. RejFig Bb6: *Á tak trzeba zá času myślić o przygodzie*; por. też KochFr 52: *á dokądeś młody, Użyj świata zá času i pięknej swobody*.

k. Cv/12–13 (Odpr 315–316): U m y k á ć r o g o w t r z e b á , b o w o n c z á s j u ż p r o z n o M i o t á ć s i ę , k i e d y j á r z m o n á s z y j ę z á ł o ż ą – *umykać* ‘usuwać, uchylać; uciekać z’ (Mącz 505d s.v. Volucer: *Avdo – ulatam (metaph.), prętko sie umykam*); składnia z dopełniaczem, por. KochTr 3: *umyka pierza*; KochFrag 10: *ręki umknął; umykác rogow trzeba* – zwrot przysłowiowy o znaczeniu ‘należy unikać niebezpieczeństwa’ (mylna interpretacja N. ks. przysł. s.v. *Róg* 10b). Przenośnia zaczerpnięta z obserwacji zajarzmiania zwierzęcia pociągowego, mianowicie wołu. Z kolei obiegowy zwrot *jarzmo włożyć* w znaczeniu ‘uczynić niewolnym, uciskać, gnębić’ (por. Śl. XVI IX 267a–268b; N. ks. przysł. s.v. *Jarzmo*), zob. np. LubPs P5v: *jákie jest ciężkie jarzmo od czártá ná niewierniki włożone*; też KochPs 15: *Gdy zły człowiek przewodzi, gdy jarzmo kładzie Ná ubogie, bodaj sam zginął w swój ródzie; prozno ‘próżno, daremnie, na nic’* (łac. *frustra, inaniter*, Mącz 138a, 167b; *abe re*, 1b).

k. Cv/15 (Odpr 318): D a j , c h c e s l i , á l b o ć w y d r ę – zwrot przysłowiowy o porozowaniu możliwości wyboru. Jeden z polskich wariantów wersji już antycznych; zob. Hom. Il. I 137: *εἰ δέ κε μή δώσωιν, ἐγώ δέ κεν αὐτός ἐλωμαι* (‘Álbo, jeśli nie dadzą, ja sam sobie wezmę, co zechcę’ – przekład Ignacego Wieniewskiego), por. *ibid.* 324; 1. Reg 2/16 (Leop T6): *Nie chcę ináczej, jedno daj mi teraz: álboć sam wezmę, ábo co daj*; RejRozpr B1r: *Áboć wezmą, ábo*

co daj – Tak kazał święty Mikołaj; w liście Anny Jagiellonki z 1573: *dozwól aboć weźmiemy* (Przeddziecki, s. 98); RysProv nr 219: *Daj álboć wydrę*; CnAd 1: *Ábo daj, áboć wydrę* (N. ks. przysł. s.v. Mikołaj św. 1a–b).

k. Cv/15 (Odpr 318): *t á k a t o j e s t p r o s t o* – *taka* tu zaimek przymiotny odnoszący się do *sprawiedliwości* z wersetu poprzedniego (i następnego); *prosto* ‘po prostu’, np. PudlFr 26: *Bo wszystko ták powiadasz*: „*Nie wiem co, pánowie, owa prosto nie wiem co*”; KochFr 99: *Owa prosto będziecie ze mnie mieć Chironá – Tylko że ja nie włóczę zá sobą ogoná*.

k. Cv/17 (Odpr 320): *s o w i t e j n a g r o d y* – stp. ‘podwójnej (nagrody)’ (łac. *duplex* Mącz 306a); tu według Cv/18 (Odpr 321) zarazem odszkodowania i upokorzenia.

k. Cv/19–20 (Odpr 322–323): *g r e c k i t y t u ł p á n y s i ę m i á n o w á ć, Á n a s , b a r b a r o s , s ł u g i – t y t u ł* ‘dostojność, chwała (Mącz 456d) poprzez własną nazwę’, por. JustRozm **4v: *to im pychá wymysliła. Bo się im zá máły tytuł widziało, iże ich pány przed tym nazywano; pány ... slugi* – dawny narzędnik liczby mnogiej ‘panami ... sługami’; *się mianować* ‘zwać się, głosić się’ (por. Śl. XVI XIII 343a), zob. np. WujNT 1. Cor 5/11: *jesli ten, który się brátem miánuje, jest wszetecznikiem, żebyście z tákowym áni jedli; barbaros* biernik liczby mnogiej łac. *barbaros* ‘barbarzyńca’. Barbarzyńcy (gr. βαρβαροι) – stara, zaprawiona wzdrgą grecka nazwa dookólnych, zwłaszcza wschodnich ludów niegreckich; następnie także łacińska (*barbari*; por. Śl. XVI II 11b), rozpowszechniona w antyku, por. np. BielKron 101v: *Á ták szuszniej nam, jáko sláchetniejszego rodzaju, niżli wy nam, jáko bękarci własnym synom, á Grecy bárbarom, rozkázowác będzie*. Opozycja: Europejczycy (Grecy, Hellenowie) – Azjaci, w związku z wzajemnym porywaniem kobiet (Io, Europa, Medea – por. B4/8 [Odpr 234], Helena, Hezjona – por. B) i tego następstwami, znana była Kochanowskiemu przypuszczalnie z Herodota *Historiae* I 1–4 (Ogrodziński, s. 137–138), a pewnie z Eurypidesa, gdzie jej świadectwa są częste i wyraziste. Tu być może reminiscencja z Eur. *Iph. A.* 1400–1401: βαρβαρων δ’ Ἑλληνας ἄρχειν εἰκόσ, ἀλλ’ οὐ βαρβαρους, / ... Ἑλλήνων· τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ’ ἐλεύθεροι (‘Grecy mają barbarom panować, nie oni Grekom! To niewolnicy, my z natury wolni!’ – przekład Jerzego Łanowskiego).

k. Cv/21 (Odpr 324): *w P e l o p o n n e z i e* – na wielkim półwyspie Grecji południowej, gdzie m.in. leżała Sparta i Achaja.

k. Cv/22 (Odpr 325): *S z á b l á o s t r a p r z y b o k u* – szabla, stanowiąca w realiach antycznych anachronizm, jest jednym z elementów staropolskiego sztafazu *Odprawy*. Od XVI w. szabla była powszechnie używaną przez szlachtę polską bronią białą; noszona u boku uznawana była za stanowy atrybut.

k. Cv/23 (Odpr 326): *c z o ł e m b i ć* – zwrot obiegowy, nawiązujący do średniowiecznego zwyczaju oddawania czci, zwłaszcza władcy, w XVI w. nie praktykowanego już jednak, zwłaszcza w Polsce, w takim stopniu, na jaki wskazuje określenie; tyle co ‘oddawać cześć, składać hołd’ (Śl. XVI IV 231b – 232a), zob. np. BielKron 435: *gdyż oni nie widáli tego czołem bicia do samej ziemi nigdy*; KochJez B4: *Ci wszyscy z tobą w obóz pospołu wjecháli I królowi wielkiemu czołem uderzáli*.

k. Cv/23 (Odpr 326): *D o t e g o t á m c z á s u* – ‘do chwili przyszłego rozstrzygnięcia’ (nie: ‘dotychczas’, jak Śl. XVI IV 68a); odniesienie do przyszłości uwydatnia przysłówki *tam*, oddalający dany moment od chwili bieżącej.

k. Cv/24–25 (Odpr 327–328): *Á n i ... O s o b i e n i e c h a j d z i e r z y – a n i d z i e r z y* ‘nie mniema, nie sądzi’ (Śl. XVI VI 421b), por. np. BielKron 211v: *áby poznał, którzy by ináčzej dzierzeli niżli Kościół Rzymiski*. Por. C2/16 (Odpr 345).

k. Cv/26–C2/1 (Odpr 329–330): *J e s l i ... k r z y w d ę W t y m s i e m i e ć r o z u m i e j ą , ż e* – składnia z użyciem łacińskiej konstrukcji *accusativus cum infinitivo* ‘jesli sądzą, że w tym doznali niesprawiedliwości, że’.

k. C2/5 (Odpr 334): *Á c z c i* – spójnik z aspektem zastrzeżenia ‘choć’ (Śl. XVI I 77a z odcieniem przyzwolenia ‘wszakże’), zob. np. RejJóz K7: *Owoż jest ten młodzieniec ... Aczci tak niepoczesny ... wkrótce to oglądasz, Że sie nic nie omylisz na tym, co pożądasz.* Por. B3v/2 (Odpr 202).

k. C2/6–7 (Odpr 335–336): w z i ę l i M e d e a i Á b s y r t á – *Absyrt* z łac. *Absyrtus*, też *Apsyrtus* (z gr. Ἀψυρτος), zob. komentarz do B4/8 (Odpr 234).

k. C2/9 (Odpr 338): *B á , i b á r z o d o t e g o !* – *ba* partykuła emfaticzna w znaczeniu ‘owszem; nawet’, negująca sąd przytoczony, otwierająca odmienny (Śl. XVI I 255a), zob. np. RejWiz 88v: *Ábowiem to piękny stroj, gdy kto nocioe godzi, B á , chocia j i z p ł o s k o n e k , w s w e j r o b o c i e c h o d z i !*

k. C2/10 (Odpr 339): *s i ę ... w z i ę l i* – ‘podjęli się obrony’, por. PsFlor 48/16: *Zaprawdę Bog odkupi duszę moję od ręki pkielnej, gdy weźmie mnie (cum acceperit me).*

k. C2/10–11 (Odpr 339–340): *n a s p o j e d y n k i e m Z b i e r á c m á j a ?* – *pojedynkiem* przysłówki ‘pojedynczo, każdego z osobna’, por. np. SkarKazSejm 673a: *nikt pojedynkiem mieć ich [tj. praw] nie mógł, jedno wszyscy zaráz;* RejWiz 177v: *Muszą coś za przygody skąd przypadać ná cie, Iż tu tak pojedynkiem po tych krájoch chodzisz,* też RejZwierc 243v); *zbierać* ‘zagarniać, podbijać’; być może określenie z dziedziny rolnictwa i ogrodnictwa, gdzie *zbierać* znaczyło też ‘odłamywać, odrywać, skubać po sztuce, garści, części’ (łac. *carpere, vellere* Mącz 39b, 478c).

k. C2/11–12 (Odpr 340–341): *toż ci sąsiádowi Sąsiád w Ázyjej winien, co u nich w Europie – winien* w znaczeniu czasownikowym ‘jest powinien, zobowiązany’ (łac. *debitus, obligatus* Mącz 78c–d, 193c). Sens: ‘jak czynią sąsiadujące ze sobą narody (państwa) Europy (Grecji), tak samo kraje Azji zobowiązane są działać solidarnie’.

k. C2/13 (Odpr 342): *M o w i o n o z á w ż d y o t o i d o k o n c á b e d á* – *powiono ... o to* zob. komentarz do C/11–12 (Odpr 289–290); *zawždy ... i do końca* połączenie szeregowie (Śl. XVI X 547b) uwydające kontynuualność czynności ‘do końca’, czyli ‘wiecznie’ (por. analogie *ibid.*, 546b–547a, np. RejPos 323: *Ábowiem już sie tak zawždy aż do końca musi toczyć ten nędzny á omylny świát*) lub ‘do skutku’ (por. *ibid.*, 552a, np. FalZioł V 107v: *á takimże sposobem na ty rozpadliny przy<k>ładaj, zwłaszcza gdy sie pieruszą maścią rana wyczyści, tedy potym tę kładź aż do końca*). Użycie form: nieosobowej oraz mnogiej w tym zdaniu uważane bywa za celowe oddanie naturalności anakolutu mowy gwałtownej; mniej uzasadnione wydaje się przyjęcie tu *constructio ad sensum* (przy formie nieosobowej jako substytucie formy mnogiej).

k. C2/15–16 (Odpr 344–345): *W i ę t s z a t o z á s i e u m n i e , n i ż b y s i ę t u m i á ł á* *Przypomnieć* – *większa* przymiotnik substancytywizowany w znaczeniu ‘istotniejsza sprawa’; *zasię* przysłówki ‘znowu’ (łac. *rursus*, Mącz 362a) lub raczej ‘na odwrót, odmiennie’ (łac. *contra*, Mącz 64a); *przypomnieć się* prawdopodobnie w znaczeniu ‘przygodnie ledwo wzmiankować’ (por. Mącz s.v. *Aliquem intexere* 453c).

k. C2/16 (Odpr 345): *n á ... s z t y c h k ł á ś c* – *sztých* znaczenia dosłowne: a) ‘ostrze końca miecza’ (CnTh 1124–1125); b) ‘cios pchnięciem’ (łac. *ictus*, Mącz 122b, 295d, 468a; CnTh l.c.); zwrot przysłowiowy (bardzo niepełny i jednostronny wykaz od ok. 1580 w N. ks. przysl. s.v. *Sztých 2*) o kilku znaczeniach zależnie od (zmiennego) czasownika, z aspektem: porównania; zamiany; przeciwstawienia, sporu, konfliktu (CnTh 448: *Ná sztych kładę oppono vitium virtuti, urbem urbi* Cic.). Dane miejsce *Odprawy* cytowane w Śl. XVI X 399a–b pod odpowiednikami ‘porównywać, przeciwstawiać’. Prawdopodobny sens: ‘czynić (tylko równorzędnym) przedmiotem przetargu bądź przeciwwagą względem sprawy Heleny’.

k. C2/16–17 (Odpr 345–346): *D z i e r ż ę o c n e j K r w i* – *dzierżyć* ‘sądzić, mieć przeświadczenie’ (łac. m.in. *censeo, iudico* Mącz 46d, 176c); *o krwi* tu ‘o rodzie, plemieniu’ (Śl. XVI XI 178a), zob. np. KlonWor 61: *Bękarty podzruczone grzeją, karmia, pieszczą, Á ná swoje własną krew nárzekąją, trzeszczą.*

k. C2/18 (Odpr 347): z g o ł á – ‘bezwzględnie; żadnym sposobem’ (łac. *absolute, penitus, prorsus*; CnTh 1423; także Mącz 327a).

k. C2/21 (Odpr 350): r z e c z ą – ‘mową’, por. komentarz do B3v/23 (Odpr 223).

k. C2/22 (Odpr 351): T á k , j á k o I k e t á o n – formuła aprobaty wzorowana na polskich „wotach” senatorskich, to jest kolejno według hierarchicznego porządku wypowiedzianych przez dygnitarzy duchownych i świeckich opiniach o dyskutowanej sprawie – lakoniczny wyraz poparcia dla podzielanego poglądu przedmówcy.

k. C2/22–23 (Odpr 351–352): I t y c h , c o s i e d z i e l i , I t y c h , c o z á s t o ł k á m i s t a l i – wyobrażenie obrad w Troi na wzór plenarnych obrad sejmu polskiego, kiedy za krzesłami senatorów (względnie za „drażkową” ławą senatorów niższych ranga) stali posłowie szlacheccy, co ukazują ryciny z XVI–XVII w. Wota senatorów jako odpowiedź na tzw. propozycję od tronu (k. C2/21–22 [Odpr 350–351]) wygłaszane były w obecności posłów (Sucheni-Grabowska, s. 183).

k. C2/25 (Odpr 354): p r z e d h u k i e m – ‘wskutek hałasu, zgielku’ (Sł. XVI VIII 373a), por. np. StryjKron 255: *Á w tym rowem z Dąbrowy przytárlí Rusacy, Z krzykiem, z hukiem ogromnym z Węgry się potkáli.*

k. C2/26 (Odpr 355): M á r s z a ł k o w i e , l a s k á m i w z i e m i ę c o r a z b i j á c – kolejne przeniesienie do „sprawy w Trojej” rysu polskiego: marszałków – koronnego i towarzyszącego mu podczas ważniejszych okazji marszałka nadwornego, którzy współdziałając, kierowali obradami, dbając o porządek i ciszę, dopuszczając zebranych do głosu, wprowadzając zagranicznych posłów. Ich atrybutem były laski, które w orszaku nosili przed królem (por. Kromer, s. 124, 143; Góralski, s. 79–80). Nie można wykluczyć, że Kochanowski może mieć tu również na uwadze marszałka izby poselskiej, który zwłaszcza od lat sześćdziesiątych XVI w. zaczynał odgrywać w trakcie obrad istotną rolę (por. Góralski, s. 120–122); *co raz ‘raz po raz, ustawicznie’* (Sł. XVI III 642b), zob. np. Oczko 33: *ziółá ... ciepło przykłądáć, i co kiedy raz ostydną, powtarzáć*; KochPieś 34: *Lipá stojąc wpośrząd dworú Wygláda cię co raz z boru.*

k. C2v/2–3 (Odpr 357–358): n á s z U k á l e g o n U k á l e g o n t o m m o w i ł , b o n a n í n i c n i e d b á l i – *nasz* zaimek dzierżawczy w funkcji określenia żartobliwego (por. KochFr 33: *Nász dobry doktor*) lub szyderczego; *Ukalegon Ukalegontom* gra słów wykorzystująca etymologię nazwy osobowej Οὐκ ἀλέγων ‘nie dbający’, stąd *Ukalegontowie* to ‘lekceważący jego słowa zwolennicy racji Aleksandra-Parysa i Iketaona’ (Kallenbach, s. 341, przyp. 1). Por. komentarz Eustathiosa z Tesaloniki do *Iliady* III 148: ὄρα δὲ καὶ, ὡς ἔξ ἀποφάσεως πέπλακται κύριον ὄνομα ὁ Οὐκαλέγων, ὡς εἶ τις εἶπαι ὁ μηδενὸς ἀλέγων (‘Zwróć też uwagę, że imię własne Ukalegon jest zbudowane z zaprzeczenia, jakby ktoś powiedział: „ten, kto na nic nie zwraca uwagi”’).

k. C2v/4 (Odpr 359): g ł o s e m p r á w i e g ł o ś n y m – *głos głośny* według Sł. XVI VII 391a wyrażenie występujące tylko w *Odprawie*; *prawie* ‘prawdziwie, naprawdę; zaiste’ (łac. *vere*, Mącz 489b).

k. C2v/5 (Odpr 360): C o p o t y c h k r á s n y c h m o w á c h – *krasna mowa* ‘ozdobna, kwiecista mowa’ (Sł. XVI XI 128a, tylko w *Odprawie*; por. też ibid. 129a s.v. KRASOMOW-CA), np. KochDryas A3: *Áni my w mieście, áni ná sejmiech bywamy, Áni tám krasnych onych mowcow twych słuchamy.*

k. C2v/5 (Odpr 360): R o z s t á p m y s i ę o t o – wezwanie do rozstrzygnięcia sprawy na sposób praktykowany w senacie starorzymskim: *per discessionem*, czyli przez rozstąpienie się na dwie strony, z których liczniejsza przesądzała o decyzji. W rozprawie *De senatu* Jana Zamoyskiego (*De senatu Romano libri duo*, Venetiis 1563, 54–55v; Zamoyski, s. 80–81, 202–203) stwierdza się, że do głosowania *per discessionem* mogło dojść wtedy, gdy wszyscy już zostali poproszeni o wypowiedzenie swych opinii lub gdy nie było nikogo, kto by chciał w swej wypowiedzi przedstawić

pogląd odmienny od poglądów przedmówców (k. 54: „Perrogatis omnibus sententias, vel si non adesset quisquam, qui aliud dicere vellet” – Zamoyski, s. 80). Do przeprowadzenia głosowania *per discessionem* upoważniona była osoba pełniąca urząd w państwie (k. 55v: „Faciebant autem s<enatus> c<onsultum> per discessionem magistratus” – Zamoyski, s. 81). W przebiegu głosowania na naradzie u Priama można zauważyć złamanie procedury parlamentarnej, pozwalającej na przystąpienie do takiego głosowania. Andrzej Modrzewski w księdze *De moribus*, w rozdziale piątym, określając warunki, w jakich mogło dojść do takiego głosowania, podkreśla, że gdy zapytani o zdanie pierwsi senatorowie wypowiedzieli się tak, że żadne sprawy nie pozostały niewyjaśnione i gdy nikt już więcej nie prosił o głos („reliqui a dicendo absterinerunt”), konsul (w Rzymie) albo inny upoważniony urzędnik państwowy („verba illa solennia, quae a consule vel alio magistratu, seu quovis alio ministro publico”) wygłaszał formułę: „Qui haec sentitis, ite in hanc partem, qui alia omnia, in illam” (Andreae Fricii Modrevii, *Commentariorum De Republica emendanda libri quinque edidit Casimirus Kumaniecki*, Warszawa 1953, s. 79–80). Podczas posiedzenia rady królewskiej Priama, jak zauważa w swej relacji Poseł Parysa, chciał jeszcze mówić Ukalegon, ale marszałkowie nie byli w stanie umożliwić mu zabrania głosu. Głosowanie zaś *per discessionem* nie zostało zarządzane przez osobę uprawnioną, lecz przez kogoś nieokreślonego z sali. O wyjątkowej analogii w polskiej praktyce politycznej: głosowaniu przez rozstąpienie się wobec braku jednomyślności co do obioru królem Władysława III w 1434 pisali też (za Długoszem): KromPolon 455 i J. Herbut, *Chronica sive Historiae Polonicae compendiosa... descriptio*, Basileae 1571, s. 157. Głosowanie rady i posłów (zatem sejmu) przez rozstąpienie propagował Ł. Górnicki (GórńDroga B3–B3v):

Co gdy się spráwi, wystąpi pieczętárz i powie, żeby ráda i posłowie ná pierwszego z onych szesnastu zdánie wotowáli. Tu już nic się mówić nie ma, ále z miejsc swych senátorowie i posłowie wstáną i pojđą jedni ná práwą stronę – krolewską, drudzy ná lewą. Práva stroná rozumie się tych, którzy ná ono zdánie przyzwaláją, á lewa stroná tych będzie, którzy ná ono zdánie nie przyzwaláją. Á kto nie wstánie z swego miejscá, ten będzie z tej liczby ludzi, którzy ná przyzwalánie ábo nieprzyzwalánie jeszcze się rozmyśláją. Potym gdy się ták i ná tę, i ná owę stronę rozejđą, kánclerze będą liczyć práwą stronę, podkánclerzowie lewą, á tych, co się rozmyśláją, wielki sekretarz. Król Jego M<iło>ść powie, przy których przestáją. Á zliczywszy, nápiszą liczbą, wiele tych, co przyzwaláją, i wiele owych, co nie przyzwaláją, i wiele trzecich, co się rozmyśláją ... Otoż czyje zdánie, przeszedszy połowicę, więcej osob zá sobą pociągnie, to zdánie wygra.

Zob. też komentarz do C2v/7 (Odpr 362).

k. C2v/7 (Odpr 362): W s z y s c y n á n o g á c h s t a l i i s w e m i e j s c á b r á l i – odbicie zwrotu łac. *pedibus ire*, określającego czynność zajmowania stron w głosowaniu *per discessionem* (por. komentarz do C2v/5 [Odpr 360]; Mącz 293d: *Pedibus ire in sententiam alicuius – dzierżać z kim, ták mniémác jáko i ón*).

k. C2v/12 (Odpr 367): n i e w i e l e m i e s z k á j á c – ‘mało zwlekając’, np. Leop Act 22/16: *Á teraz co więcej mieszkasz? Wstani á okrzci sie; KochJez Bv: á ty nie mieszkając Kazales pod nie ciągnąc*.

k. C2v/13 (Odpr 368): i ż – ‘ponieważ’ (Śl. XVI IX 79b), zob. np. CzechRozm 84 marg.: *To co ustawa wieczną rzeczą nie jest, przeto i zakon, iż ustał, wieczny nie jest; KochPs 139: Iżeś rzékł Pánu: „Tyś nádziejá mojá”, Iż Bóg nawywszy jest ucieczká twojá, Nie dostápi cię żadna zlá przygodá*.

k. C2v/14 (Odpr 369): M n i e n i e l ż a, j e n o w i é t s z e j c z é ś c i n á ś l á d o w á ć – *nie lża, jeno wiétszej części náśládo wáć* – nie wolno, nie godzi się (inaczej), tylko...; nie pozostaje nic, tylko...’. Struktura utarta; pospolity odpowiednik polski łac. *Nihil restat, praeter ...* (CnTh 504); *nasladować* (regularnie z dopełniaczem) ‘iść w ślády’, zob. np. FalZioł IV 38d: *Gdy samica rodzi, samiec jej na-*

śladuje, a na ziemię się na ty ikry puszcza, aby je ożywił; por. KochPieś 64: *Álbo, mój myśliwczce, tedy Pokwáp się do domu kiedy, Álbo mnie ciężko nie będzie Ciebie nąszládować wszędzie.*

k. C2v/15 (Odpr 370): *Á t á k , c o z d o b r y m ... p o s p o l i t y m – a t a k ‘a z a t e m , p r z e t o ’* (Mącz 168c), częste w stp. otwarcie konkluzji itp. (Śl. XVI I 12b–13a, 29b–30a), zob. np. OpecŻyw [61]: *nąpoślad posłał syną swęgo rzekąc: Będą się stydąc syną mégo, á tako nie ząbiją go;* KochPieś 35: *Ty pómni, że twój skarb u Szczęścia w mocy, Á tak się stąraj o tákíej pómocy, Áby wždy z tobą twęgo co zostáło; dobro pospolite* przymiotnik substancjalizowany ‘dobro ogólne (społeczeństwa, państwa)’, wyrażenie obiegowe (Śl. XVI V 170b–171a) w formule przypominającej łac. wyrażenie *bonum publicum* – np. Plaut. *Trin.* 220, Liv. IX, 38, 11. Por. komentarz do A4/12 (Odpr 35).

k. C2v/18 (Odpr 373): *S k o r o – ‘zaraz, szybko, natychmiast, tuż’* (łac. *cito, ocius* Mącz 54d, 259c).

k. C2v/22 (Odpr 377): *n i e m i e s z k a j m y – mieszkac* zob. komentarz do C2v/12 (Odpr 367).

k. C2v/23 (Odpr 378): *i d ź t y w p r z o d , j a z á t o b ą w t r o p y –* wezwanie nawiązujące ponownie (por. A4/5 [Odpr 29] i komentarz) do formuł częstych w komedii. Zob. np. Ter. *And.* 171: *I prae: sequar;* podobnie Ter. *Eun.* 908: *I prae: sequor;* w TerForm A6: *Idź wprzod, pojđe zą tobą* (toż Mącz 316c: *Idź naprzód, ja pojđe zą tobą*), por. Ter. *Hec.* 358, TerForm P4.

k. C2v/24–C3/2 (Odpr 379–382) – według kolejności wystąpienie trzecie Chóru, o charakterze refleksyjnego *interloquium* oraz informacji sytuacyjnej.

k. C2v/25 (Odpr 379): *p o d o b n o t ą p o w i e ś ć g m y ś l i – podobno* zob. punkty b–c komentarza do A2/16–17; *powieść* ‘relacja, sprawozdanie’ (łac. *narratio*, Mącz 241a), częste w odniesieniu do raportów poselskich, zob. np. LibLeg 11/87v: *mysmy też z jego [posta] powieści dobrze wyrozumieli, iż wy jesteście nam dobrym przyjacielem; gmysli* por. B2/1 (Odpr 125) i komentarz.

k. C3/1 (Odpr 381): *n o s y p o w i e s i w s z y – ‘zwiesiwszy nos(y)’*; frazeologizm o przygnębionym wyrazie twarzy, por. RejKup v5v: *Naszy czemuś twarz zmienili, Szpetnie nosy zawiesili;* RejWiz 34: *Idzie dąlej, zwiesił nos, nie wie, co rzec sobie;* HistLad Fv: *Skoro u skrzynie wiekå uchylili, Widząc pełną kámienia, wnet nosy zwiesili* (N. ks. przysł. s.v. Nos 64).

k. C3/3–C3v/19 (Odpr 383–423) – według ogólnie przyjętego podziału kwestie Ulyssesa i Menelausa tworzą epejsodion czwarty *Odprawy*.

k. C3/4 (Odpr 383): *O nierządne krolestwo i zginienia bliskie – nierządne* ‘pozbawione ładu (politycznego i moralnego), nieporządne, zamieszane’ (łac. *inordinatum, turbulentum*, Mącz 268b, 469b). Zdanie jest trawestacją słynnych słów Numidyjczyka Jugurthy (II w. n.e.) o Rzymie, przytoczonych przez Sallustiusza (*Bellum Iugurthinum* 35, 10): *urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit*; inne wersje częste u starożytnych. Obiegowe i w Polsce; por. H. Ossoliński (*Diariusze sejmów koronnych 1548, 1553, i 1570 r.*, oprac. J. Szujski, Kraków 1872, s. 4) w mowie z 1553: *Widzimy, że wiele rzeczy za dary ... idzie, tak że się obawiamy, aby nie było tak, jako i w Rzymie napisano: Omnia venalia. A czego, Boże, uchwój, aby tak o nas nie mówiono, jako w Rzymie jeden mówił: O venalem urbem si emptorem invenerit!; Votum in interregnum ...*, 1575: *O Roma, Roma, vendibilis esses, si emptorem habeas!* (Czubek, s. 637). Dokładniejsze spolszczenie w KochWr 33: *Miåsto przedąjne i zginieńia bliskie, jeśli kupcå najdzie.*

k. C3/5–6 (Odpr 384–385): *á n i p r ą w ą w ą z ą , á n i s p r ą w i e d l i w o ś ć M a m i e j s c ą – ani ważå* ‘nie mają wagi, znaczenia’ (łac. *non valent* Mącz 474a); *ani ... ma miejsca* zwrot utarty (przy zaprzeczeniu w składni z dopełniaczem), tu o znaczeniu ‘nie istnieje, nie jest dopuszczane do obecności’ (por. np. KochPs 51: *Nie ma tåm nigdy miejscå żadna zdrowa rádå*).

k. C3/7 (Odpr 386): *J e d e n –* liczebnik w funkcji przymiotnika ‘jedeny, pojedynczy’ (Śl. XVI IX 349a), por. np. LubPs F2: *O jednę szatę moję los z sobą rzucili;* KochFrag 24: *Ĵednęż mam wolność w swęj ciężkiej niewoli, Ĵe się wždy moję náplákac do woli.*

k. C3/7 (Odpr 386): s p r á k t y k o w á ć – ‘osiągnąć poprzez „praktyki”, czyli intrygi, knowania’ (por. komentarz do A3v/18 [Odpr 17]); inaczej ‘przekonać (innych do czegoś), pozyskać’ (por. KochPieś 40: *Ten królem będzie, kogo Bóg miąnuje; Łatwie Ón ludzkie serca spráktykuje*).

k.C3/10(Odpr389): N i z a c z p r a w d y n i e m á j á c á n i k o ń c á p á t r z á c – *nizacz* stp. *ni za co*, czyli ‘za nic’; *ani końca patrząc* – *koniec* ‘skutek, wynik’ (łac. *eventus*, Śl. XVI X 551b), zob. np. OrzQuin Fv: *Á ták chcesz li ty, pošle, o egzekucyjéj mówić, pátrzajże kónicá jéj, ku czemu sie wszystká skláda*; por. też KochPam 86: *nam nie lza jeno być gotowo. Koniec u Bogá w mocy*. Przygana zawiera aluzję do końcowego członu popularnego przysłowia łac. *Quidquid (si quid) agis, prudenter (sapienter) agas et respice finem* (Walth. II/4, 25241, 25251, 28926). Polskie wersje liczne, począwszy od BierEz Nv: *Gdy co działasz, mądrze działaj, Á koniec rzeczy przegładaj*, por. np. RejWiz A: *Cokolwiek czynisz, roztropnie czyni, á pátrż kónicá*; RejZwiercTrzec Aaa2v: *Cokolwiek czynisz, rozmyślaj sie záwóždy, Á kónicá pátrzaj, ná czo ma przysć káždy* (Śl. XVI X 551a–b; N. ks. przysl. s.v. Koniec 2).

k. C3/12 (Odpr 391): á n i s i ę w t y m c z u j á – ‘nie są tego świadomi’ (Mącz 373a: *Consciús – winny, czujący sie w czym*; 472a: *vacare culpa – nie czuć sie w niczym*; Śl. XVI IV 259a).

k. C3/13–14 (Odpr 392–393): w r z o d s z k o d l i w y w r z e c z y p o s p o l i t e j M i o d z ę w s z e t e c z n a – *wrząd* tu przenośnie ‘ognisko zapalne wszelkiego zła w społeczeństwie’, zgodnie z ówczesnymi poglądami na rzeczywistą chorobę, jak świadczy Mącz 501b: *Ulcus est, quicquid attigerit horum – czego sie jedno dotknie, to jest wrzód, w niwecz sie obráca*. Przywołanie topiki medycznej jest pochodną rozpowszechnionej w Europie od czasów greckich (Isokratesa, Platona, Arystotelesa) alegorii związków społecznych na czele z państwem jako żywego organizmu (ciała ludzkiego), którego poszczególne członki są wzajemnie zależne. W Polsce koncepcję tę zastosował m.in. A. Frycz Modrzewski, pisząc *De republica emendanda* (1551–1554), por. np. ModrzBaz 140v marg.: *Rzeczyposp<olitej> Polskiej niedostatki á wrzody; wszeteczny* ‘zepsuty wszelaką niegodziwością’ (*iniquitas*; oddawane przez Kochanowskiego w Ps 94 wieloma synonimami. Weintraub, s. 20; Rospond, s. 280, 282).

k. C3/14–15 (Odpr 393–394): c i c n o c i e i w s t y d o w i c e n ę U s t á w i l i – c i t j. ‘ludzie młodzi’ (wyrażeni rzeczownikiem zbiorowym *młodź*); *ustawić* ‘ustanowić’, tak regularnie o wyznaczaniu m.in. świadczeń, jak dań, podatek, pobór, cło (Mącz 280b, 311a, 313c). Sens zdania: ‘wystawili (nawet) cnotę i wstyd na sprzedaż za określoną cenę’.

k. C3/15 (Odpr 394): p r z e d t e m i – ‘z powodu tych’, przyimek w funkcji przysłówka, składnia analogiczna do rejestrowanej w Mącz 57c: *przed chorobą*, 135c: *przed boleścią*, 329c: *przed wstydem*.

k. C3/16–17 (Odpr 395–396): c i d o m y n i s z c z ą , c i p á ń s t w á u b o ż ą , Á r z e k ę , ż e i g u b i ą – *domy* por. A4v/20 (Odpr 68) i komentarz. Zdanie zestawiane z Soph. *Ant.* 672–675: *ἀναρχίας δὲ μεῖζον οὐκ ἔστιν κακόν. / αὕτη πόλις τ’ ὄλλουσιν, ἢ δ’ ἀναστάτους / οἴκους τίθησιν· ἦδε τ’ ἐν μάχῃ δορός / τροπὰς καταρρήγνυσι*. ‘(Nie ma większego nieszczęścia niż bezrząd: On miasta burzy i niszczy rodziny, Szyki bojowe sprzymierzeńców łamie Na polu walki’ – przekład Roberta Chodkowskiego; Ogrodziński, s. 137–138) oraz Eur. *Hipp.* 486–487 (Hammer, s. 81), co zbyt dowolne.

k. C3/17 (Odpr 396): T r o j a – nazwa miejscowa w mianowniku o funkcji wołacza.

k. C3/18 (Odpr 397): z á ś – ‘też’, por. np. KochSob 62: *Nie spráwujże sie przez miaré, Boć záś ludzie dádzą wiaré*.

k. C3/21 (Odpr 400): j á k o w i e p r z e t y j ą – porównanie wyjątkowej dla *Odprawy* dosadności w stylu „niskim”; prawdopodobnie utarte, por. np. RejZwierz (1574) 134: *Wielkie stany ... z miłego pochlebstwá jáko wieprze tyją*.

k. C3/23 (Odpr 402): J á k o – tu zaimek w funkcji retorycznej wyrażenia wątpliwości ‘jakimże sposobem’ (łac. *quomodo*; Śl. XVI IX 199a). Toż C3/25, 26 (Odpr 404, 405).

k. C3/24 (Odpr 403): w j e d w a b i u – metonimia szaty jedwabnej jako oznaki zbytku (Sł. XVI IX 416b; por. KochMon 57: *pod pięknym namiotem Jedwabnym*). Tu rzeczowy anachronizm w stosunku do epoki wojny i Homera (Sinko BN I 3 1949, s. 33).

k. C3/25 (Odpr 404): á – spójnik w znaczeniu ‘podczas gdy’ (Sł. XVI I 20b), zob. np. Mącz 158b: *káždy z nas połowicé niebá widzi, á połowicá pod ziemiá jest*; KochPieś 38: *Inszy to dármo po drogách miotáli, Á my nie damy, bychmy w cále trwáli?*

k. C3/26–C3v/1 (Odpr 405–406): stos wytrzymać ... nieprzyjacielowi – stos z niem. *der Stoß* ‘pchnięcie, uderzenie’, ogólniej ‘cios zadany przez wroga’ (Mącz 257c, 421b), zob. np. KmitaSpit B3v: *Nieszczęsny, który ufal nązbyt tegiej zbrojei, Á nie umiał hámovác pierzchliwóści swojei. Po nim przebil się w wojsko, wnet ich stos połóżył; (wy)trzymać stós zwrot obiegowy, por. np. KochPieś 15: pychá nie moglá pokorze Wýtrzymác stusu.*

k. C3v/2–3 (Odpr 407–408): Tákimi się czując – Á podobno nie czując – gra słów o znaczeniu ‘mniemając tak o sobie (Sł. XVI IV 259b), a nie będąc przy (zdrowych) zmysłach’; *podobno* ‘chyba’, np. GliczKsiąż I3: *Błogosláwieni są ci, ktorzy miłujá czystóść, ále podobno tákiego żadnego przy dworze nie najdzie*; KochPieś 9: *Mnie podobno już prózno szukác inszój rády, Jeno smutného sercá podpierać nądziejá.*

k. C3v/3 (Odpr 408): ná wojnę wołáją – zwrot utarty o znaczeniu ‘wzywać do walki’. Mącz 24a: *Bellicum canere ... – trwożyć; ná wojnę wołác; ku bitwie wzywać, jáko czyniá trébáczé ná wojnie*; 364c: *Ad saga provocare ... – ná wojnę wołác*. Por. np. GliczKsiąż H7: *káždy ná wojnę woła, choć wici nie bédzie*; MycPrz Av: *nie już ten wygratwa, co ná wojnę woła*; por. też HistTroj 48, OrzRozm M3.

k. C3v/4 (Odpr 409): c z y n i ć – ‘walczyć’ (Sł. XVI IV 328), zob. np. KlonKr C: *Mieczá dobywał, ná znák tego záwždy, Iż gotow czynić dla czci Bogá swego, I żywotłożyć dla słowá bożego*; KochProp 10: *Dwie wojszce z sobą czyniá.*

k. C3v/6–8 (Odpr 410–412): W i e c z n e ś w i á t ł o n i e b i e s k i e ... p ł o d n a z i e m i ... m o r z e s z e r o k i e ... b o g o w i e , I w y s o c y , i n i s c y , ś w i á d k i m i d z i ś b á d ź c i e – *wieczne światło niebieskie* peryfraza Słońca; *plodna ziemia* odpowiednik antycznych wyrażań typu gr. Γαῖα μήτηρ, ... πολύκαρπος, ... καρποφόρος, ... πολυγόνος; *bogowie wysocy* ‘bogowie mieszkający na wysokościach niebios’ (względnie ‘na wyżynach Olimpu’), na czele z Zeusem-Jowiszem; *bogowie niscy* ‘bogowie podziemni’, na czele z Hadesem-Plutonem władający zaświatami i wymiarem sprawiedliwości. Modlitwa suplikacyjna Menelausa oddaje poetykę analogii antycznych (w dramacie częstych szczególnie u Seneki): apostrofikę peryfrastyczną, użycie trybu rozkazującego w treści prośby, *verbum audiendi vel videndi* (k. C3v/8 [Odpr 412]: *świadki mi dziś bądźcie – łac. testem invoco*), uwarunkowania moralne (k. C3v/14–15 [Odpr 418–419]). Por. M. Swoboda, J. Danielewicz, *Modlitwa i hymn w poezji rzymskiej*, Poznań 1981, s. 10–13, 120 i nn. Tu topika kwestii Menelausa skierowanej do potęg i żywiołów, których wezwanie na świadków nadawało słowom szczególną wagę, jest odbiciem uroczystego ślubowania Priama w Hom. *Il.* III 276–280: Ζεῦ πάτερ, Ἴδηθεν μεδέων, κúδιστε μέγιστε, / Ἡέλιός θ', ὅς πάντ' ἐφοράς καὶ πάντ' ἐπακούεις, / καὶ ποταμοὶ καὶ γαῖα, καὶ οἱ ὑπένερθε καμόντας / ἀνθρώπους τίνυσθον, ὅτις κ' ἐπίορκον ὁμόση, / ὑμεῖς μάρτυροι ἔστε, φυλάσσετε δ' ὄρκια πιστά; KochMon 53–54: *Boże ... I ty, ogniu wysoko lecaćego Słońca ... I wy, rzeki, i ziemió niewzruszona wiecznie, I wy, niscy bogowie, co ná drugim świecie Swégo krzywoprzysiężec bezecznie karzecie, Bądźcie świadki* (Kallenbach, s. 319; zob. też C3v/13 [Odpr 417] i komentarz); *świadki* dawna forma narzędnika liczby mnogiej, dziś z końcówką *-ami: świadkami*.

k. C3v/12 (Odpr 416): ż a l s e r d e c z n y – ‘żał przenikający serce (konkretnie i prze-nośnie; por. Mącz 65b: *Cordolium, cordis dolor – serdeczna bolesć, tęskność*) i duszę’ (w odniesieniu

do doznań duchowych por. np. ModrzBaz 57: *siły i serdeczne, i cielesne*, ibid. 66; SkarŻyw 118: *wypelnwszy ten twardy i cielesny ..., inny nam, lekczejszy, serdeczny... pozostawił*; zob. też SkarKaz 209 i in.); ogólniej ‘żał głęboki, silny, szczery’.

k. C3v/13–14 (Odpr 417–418): *N á w a s ... krzyw d ę sw ą i ż ą ł o ś ć ... K ł ą d ę , m o ż n i b o g o w i e – kłaśc* ‘składać; polecać, powierzać; przenosić’ (Sł. XVI X 393a), zob. np. SkarKaz 422a: *Ácz niemász co duchownym i prelatom chwalić, iż o táką dziesięcinę, którą Pan wydart, poddáne niewinne záklinájá, á pánski grzech ná nie kłádá*. Tu i w wersach następnych nawiązanie do apostrof Menelausa przed pojedynkiem z Aleksandrem-Parysem według Hom. *Il.* III 351–352: *Ζεῦ ἄνα, δὸς τίσασθαι, ὄ με πρότερος κῆκ’ ἔοργεν, / δῖον Ἀλέξανδρον, καὶ ἐμῆς ὑπὸ χερσὶ δάμασσον* (‘Dzeusie mocarzu, ty daj mi się zemścić na boskim Parysie, Który mnie skrzywdził, i daj, by moja zmoęła go ręka!’ – przekład Ignacego Wieniewskiego); KochMon 56: *Boże, pomóż mi przeciw Párysovi zlému, Od którégom ukrzywdzon, nie dawszy przyczyny! Tego ty skarż mą ręką*.

k. C3v/14 (Odpr 418): *s e r c e m c z y s t y m* – ‘sercem wolnym od skazy, prawym moralnie’ (Sł. XVI IV 349b), zob. np. OpecŻyw 37: *Błogostawieni czystego serca, bo oni Boga oglądają*; SkarKaz 82b marg.: *Po rozumieniu pismá modlitwy i czystego serca potrzebá*.

k. C3v/15 (Odpr 419): *p o m ó c i c i e z e l ż e n i a* – por. słowa Menelausa w KochMon 56: *Jam sie dziś myslł pomócić zelżywości swojej*.

k. C3v/16 (Odpr 420): *j á s n e j* – ‘jawnej, oczywistej’ (Sł. XVI IX 284b), zob. np. LubPs F2 marg.: *Ĵasne wyrázenie męki Krystusa Páná nászego zbáwiciela*.

k. C3v/16–17 (Odpr 420–421): *n á g á r d l e U s i e ś ć* – metonimiczna peryfraza, tu o znaczeniu ‘wziąć życie, zabić’ (zob. np. LorchKosz 99: *Ĵuż tám złoto tánsze będzie, Gdy śmierć ná gárdle usiędzie*; Mącz 363b, 413b; Sł. XVI VII 198a – z błędnie uogólnionym znaczeniem ‘zgnębić’); *gárdlo* ‘życie’ i ‘śmierć’ (CnTh 185; Sł. XVI VII 385a), zob. np. BielKron 120: *Oni mu rozwodzili, iż będzie miał od nich wielkie prześláдование, álbo gárdlo, álbo wieczne więzienie*; KochFr 32: *Tusmy się męźnie prze ojczyznę bili, I ná ostátek gárdlá položyli*; z innymi czasownikami w zwrotach o znaczeniu ‘uśmiercić’ częste (wyraźniejsze przykłady zob. Mącz 208d, 322d, 373a, 409d).

k. C3v/17 (Odpr 421): *m i e c z k r w i ą n á p o i ć* – fraza pochodzenia biblijnego (Sł. XVI XI 171b–172a); por. Leop Is 34/6: *Miecz Pánski nápił sie krwie*.

k. C3v/19 (Odpr 423): *j á* – ‘nią’.

k. C3v/20–C4/9 (Odpr 424–437): stasimon trzeci *Odprawy*, jedyny zapisany wierszem białym. Licząc 41 wersów z rozmiarem przewodnim (89%) 9-zgłoskowca (5+4), poprzedzonego dwoma 10-zgłoskowcami (5+5) i trzykrotnie przeplecionego 5-zgłoskowcem, zbudowany jest według odkrytych przez poetę zasad sylabotonizmu, w daktyliczno-trocheicznym rytmie przycisków (zob. *Wstęp*, s. 52–54) i stanowi najsłynniejsze z zastosowań tego wzorca w poezji Jana Kochanowskiego. Bezrymowość, zwięzłość rozmiaru wersu uwydatniona kilkakrotną redukcją do „adoniusów”, sylabotonizm – są strukturalnymi cechami więzi z chórami tragedii przede wszystkim Eurypidesa, z którym kojarzy się również astroficzność kompozycji. Świadomość artystycznego nowatorstwa Chóru III wyraził sam autor w liście do Zamoyskiego (por. A2/21–24 i komentarz).

k. C3v/21–C4/1 (Odpr 424–430): *O b i a ł o s k r z y d ł a m o r s k a p ł á w á c z k o ... D o p r z e z r o c z y s t y c h e u r o t o w y c h B r o d o w n o s i ł á* – ustęp stanowi naśladownictwo chóru z Eur. *Hipp.* 752–756: *ὦ λευκόπτερε Κρησία / πορθμῖς, ἃ διὰ πόντιον / κῦμ’ ἀλίκτηπον ἄλμας / ἐπόρευσας ἐμὰν ἄνασσαν ὀλβίων ἄπ’ οἴκων, / κακονυμφοτάτων ὄνασιν* (‘O białoskrzydła kreteńska łodzi, Która przez bryzgi morskiej fali Przywiozłaś moją panią Ze szczęśliwego pałacu Po najnieszcześniejsze śluby’ – przekład Jerzego Łanowskiego; Kallenbach, s. 333–334).

k. C3v/21 (Odpr 424): *b i a ł o s k r z y d ł a m o r s k a p ł á w á c z k o* – *białoskrzydła* neologiczne złożenie na wzór gr. λευκόπτερος ‘o białych skrzydłach’ (tzn. żaglach); *plá-*

waczka ‘pływaczka’, tu ‘łódź’ (por. dialektalne wschodnie *plawica* ‘lekka łódka’, Karł. Sł. gw. IV 137), dokładniej zaś ‘statek’. Za Kochanowskiego użyte w odniesieniu do Wisły w RybGęśli D2: *O pławiaczko sármácka, polskich rzek głowo*; por. *ibid.* D2v.

k. C3v/22 (Odpr 425): *W y c h o w á n i c o I d y w y s o k i e j* – metafora będąca reminiscencją z Hor. *Carm.* I 14, 12 (o statku): *silvae filia nobilis* (Kallenbach, s. 333, przyp. 2); *Ida* pasmo gór w Troadzie, kraju nad Morzem Egejskim (dziś pasmo Kaz Daği w Turcji), obfitujące w lasy, gdzie żył jako pasterz Aleksander-Parys (por. komentarz do A3/3) i odbył się jego „sąd” (por. komentarz do B3v/23 [Odpr 223]). Tam ścięto drzewo na budowę statku, którym wyprawił się po Helene; *wysoki* określenie naturalne wobec góry, zatem raczej nie topograficzne, lecz w funkcji *epitheton ornans*.

k. C3v/23 (Odpr 426): *Ł o d z i b u k o w a* – *bukowy* ‘z drewna bukowego’. Gatunek obcy topice arboretycznej obszaru Idy (por. Hom. *Il.* XIV 287–288, gdzie mowa o jodle) i samego statku Aleksandra-Parysa w świetle tradycji artystycznej, która mówiła o jodle bądź sośnie, np. Eur. *Hel.* 229–235; *Hec.* 631–633; zwłaszcza że buku jako budulca rzadko używano w szkutnictwie. Być może epitet ten użyty został przez poetę w konwencji *stilus humilis* właściwego m.in. bukolikom, z bukiem jako elementem idyllicznym w nawiązaniu do pierwotnie pasterskiego bytowania Parysa na Idzie (zob. J. Abramowska, J. Ziomek, *Łódź bukowa*, „Studia Polonistyczne” 5, 1977, s. 17–26).

k. C3v/23–24 (Odpr 426–427): *g ł á d k i e j T w a r z y p á s t e r z á P r y j á m c z y - k á* – *gładki* ‘piękny, urodziwy’ (łac. *venustus* Mącz 484a; Sł. XVI VII 360a), zob. np. BielSat G4: *Z wierzchu gładka postáwá, w sercu niepráwósci*; KochMuza 25: *Jego władza, jego są práwá i urzędki*; *Ón gładki, ón wymowny, ón ma przodek wszędy; gładkiej twarzy* – dopełniacz w funkcji przydawki przymiotnej ‘o gładkiej twarzy’; *Pryjamczyk* spolszczenie nazwy patronimicznej Aleksandra-Parysa: Πριαιμίδαξ (Eur. *Hel.* 233), por. Bv/6 (Odpr 105), C4/17 (Odpr 446). O niezwyklej urodzie Aleksandra-Parysa wzmiankowali często starożytni, poczynając od Hom. *Il.*; homerycki epitet θεοειδής ‘do boga podobny’ (Hom. *Il.* III 30) oddał Kochanowski jako ‘gładki’ w KochMon 30: *gładki Aleksánder*; por. też KochSat Cv, w. 10.

k. C3v/26–C4/1 (Odpr 429–430): *D o ... e u r o t o w y c h B r o d o w* – ‘do nurtów’ (por. Sł. XVI II 430a) Eurotasu’, głównej rzeki Lakonii, przepływającej nieopodal Sparty i wpadającej na południu Peloponezu do zatoki morskiej, którą nadpłynął Aleksander-Parys. Analogicznie KochPs 105: *Od głębokiego brodów Eufrátá*.

k. C4/2 (Odpr 431): *z o ł w i c o m* – ‘siostrzem męża’; termin zanikający, o postaci w drugiej poł. XVI w. obocznej do *zékwa* | *zókwa* | *zékwica* oraz hiperpoprawnej *zékwo álbo zékwicá*, też *niewiastká ni<e>którzzy zowá, to jest mężowá siostrá* (Mącz 146d). Szymczak, s. 170–171, 174.

k. C4/4 (Odpr 433): *P o l i k s e n i e* – gr. Πολυξένη. Poliksena nie występuje w *Iliadzie*, pojawia się jednak w późniejszej tradycji niehomeryckiej jako jedna z córek Priama i Hekabe. W Poliksennie miał się zakochać Achilles i z tego powodu miał też zginąć z ręki Parysa, Poliksena zaś (według wersji przyjmowanej m.in. przez Eurypidesa) została złożona w ofierze na grobie Achillesa celem zapewnienia Grekom szczęśliwego powrotu do ojczyzny bądź też przebłagania cienia Achillesa, por. Boccaccio, *De mulieribus claris*, cap. 33). Kochanowski nadał to imię drugiej spośród swoich córek, urodzonej w 1576 r. (Kupisz, Kozdrach, s. 109; tabl. III). Zob. też D2/4–5 (Odpr 535–536), 23–24 (Odpr 554–555) i komentarz.

k. C4/7–8 (Odpr 436–437): *J á k o z á z b i e g ł á n i e w o l n i c á P r ę t k a p o - g o n i a* – *jako* ‘tak, jak’. Przywołanie historycznego szczegółu energicznych pogoni organizowanych na zlecenie właściciela przez specjalne ekipy państwowe i prywatne spółki (łac. *fugitivarii*) śladem zbiegłego niewolnika (*servus fugitivus*); praktyki pospolitej w całej starożytności greckiej i rzymskiej (W.L. Westermann, *The slave systems of Greek and Roman antiquity*, Philadelphia 1955).

Świadectwa źródłowe były dla Kochanowskiego dostępne m.in. w komediach Plauta i w kodeksie Justyniana. Por. też B/25–26 (Odpr 98–99) i komentarz.

k. C4/9 (Odpr 438): T o l i – ‘czy to’.

k. C4/10 (Odpr 439): p á m i ę t n e – w jurysdykcji stp. ‘opłata za czynności | udział sędziego w procesie’, zob. np. GostGosp 44: *ktory pośledzej przyjedzie ... dąć mu chłostę i pamiętne dobre*; zob. też UstPraw C, C2, H3v, K3.

k. C4/10 (Odpr 439–441): l u b y – luby ‘miły, wdzięczny’ (Sł. XVI XII 320a), zob. np. Ryb-Gęśli Cv: *Ciebie ja, luba Irene, wspomionę, Ilekroć zgodnościęłą stronę Pálcy swymi náviedzę*; KochPs 173: *Ten mąc nieplodną i zjętą troskami Lubémi cieszy zá czásem dziatkámi*.

k. C4/11–12 (Odpr 440–441): z e w s z e c h W e n u s B o g i ń p i ę k n i e j s z a – w pierwodruku: *Bogini* (koniektura za: Kallenbach, s. 335–336, przyp. 3). Tu stopień wyższy w funkcji stopnia najwyższego (zob. B4v/16 [Odpr 268] i komentarz); por. np. Prot A4: *Wiedli mię ku ksztáhtowi ze wszech cudniejszemu*.

k. C4/13 (Odpr 442): n á l d z i e s t o k o r o d n e j – *stokorodna* złożenie o znaczeniu ‘rodząca stoki, czyli wylewająca z siebie ścieki wód, potoki’ (łac. *decursus amnis de montibus* ‘ściekanie wody’ CnTh 983). Pochodne od Homeryckiej formuły ἡ Ἴδη πολυπιδάξ, wielokrotnie pojawiającej się w *Iliadzie* (np. VIII 47, XIV 157, XV 151). Bogata w źródła Ida, jako miejsce sądu Parysa, wskazana jest także w Eur. *And.* 284–286; por. też Ov. *Met.* II 218: ... *creberrima fontibus, Ide*.

k. C4/15 (Odpr 444): U z n a w c á t w a r z y r o z e z n a w a ł – *uznawca* ‘arbiter, sędzia’ (por. KochPs 180: *boś Ty uznawcá prawdziwy*; Buch. 197: *benignus arbiter*; GórnDworz Kv–K2: *Ále gdy będzie [dworzánin] dobrym uznawcá, to czásu, to miejscá, to ludzi tych, z ktoremi będzie, á nád wszystko sam siebie, jákiego jest záwołánia, jákich lat, trudno kiedy ma w czym zblędzić*; *twarzy* forma biernika liczby mnogiej od *twarz* ‘kształt, uroda’ (Mącz 134a s.v. *Forma*) lub ‘lico’ jako *pars pro toto* ogólnego piękna (Mącz 113b s.v. *Facies*); *rozeznać* ‘rozsądzać’ (Mącz 19a, 26c, 176c, 251a); synonimiczne *uznawca* zob. KochZg A3v: *Kościół to musi sądzić, który jáko żywo Uznawał, co w tój mierze prosto, á co krzywo. Ustęp nieśmiertelne Uznawcá ... rozeznawał* Kallenbach (s. 335) uważał za zbliżone do Ov. *Her.* 17, 119–120 (List Heleny do Parysa): *Credere vix equidem caelestia corpora possum Arbitrio formam supposuisse tuo*.

k. C4/16–17 (Odpr 445–446): S w a r b y ł p o c z á t k i e m i n i e z g o d á ... m a l ż e ń s t w á – para: czynny *swar* ‘spór, kłótnia, utarczka, zwada’ (łac. m.in. *altercatio, rixa, velitatio* Mącz 7b, 357a, 478b) i następcza *niezgoda* ‘stan poróżnienia’ (*discordia, discrepantia, dissensio* Mącz 65b, 68b, 383c; CnTh 544; rzadziej oba wyrazy utożsamiane, Mącz 379c) aluzja do przyczyn i skutków sporu trzech bogiń rozstrzygniętego przez Aleksandra-Parysa (por. B3v/23 [Odpr 223] i komentarz, C/5–7 [Odpr 283–285] i komentarz). Według mitu pohomeryckiego (np. Hyg. *Fab.* 92, 1) początkiem była zemsta bogini Erydy (gr. Ἐρις ‘Niezgoda’) za pominięcie w zaprosinach na ślub bohatera Peleusa i boginki Tetydy: rzuciła ona między weselników złote jabłko z napisem „Dla najpiękniejszej”, co wzbudziło spór obecnych tam Hery, Ateny i Afrodyty. Następstwem sporu stał się znany sąd Parysa, a następstwem wyroku – uprowadzenie Heleny.

k. C4/17 (Odpr 446): P r y j á m i c z e – forma wołacza stp. formy patronimicznej *Pryjamicz* ‘syn Priama’.

k. C4/19 (Odpr 448): L e d w e n i e t á k i z k o n i e c b ę d z i e – *ledwe* ‘nieomal’ (Sł. XVI XII 98a), zob. B/21 (Odpr 94) i komentarz.

k. C4/20–24 (Odpr 449–453) – modły panien trojańskich o szczęśliwe małżeństwo z jednym „przyjacielem” zestawiono z chórami Eurypidesa w tragediach: *And.* 464–470: οὐδέποτε δίδυμα λέκτρο' ἐπαινέσω βροτῶν / οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρους, / ἔριδας οἰκῶν δυσμενεῖς τε λύπας. / μίαν μοι στεργέτω πόσις γάμοις / ἀκοινώνητον ἀνδρὸς εὐνάν (‘Nigdy nie będę chwalić podwójnych związków miłosnych, Synów jednego ojca z dwu matek, Rozdarcia domu, zgubnych

utrapień! Niechaj małżonek jedną pojmuje i kocha, I z jedną niech dzieli łożę – przykład Jerzego Łanowskiego; Kallenbach, s. 336); mniej przekonujące filiacje to *Med.* 627–633 (Kallenbach, l.c.) i *Iph. A.* 543–557 (Kallenbach, l.c.; Sinko Chicago 1945, s. 45).

k. C4/20 (Odpr 449): m o ż n a *Cypri* – wołacz na wzór fleksji greckiej (Κύπρι): ‘Cyprydo’ – od przydomka Afrodyty-Venus, bogini z wyspy Cypr i tam szczególnie czczonej (por. komentarz do B3v/23 [Odpr 223]). Wyrażenie oddające odpowiedniki antyczne, np. Eur. *Med.* 640: δεινὰ Κύπρις.

k. C4/21 (Odpr 450): N i n a c z ... n i e z á p a t r z a m – *ninacz* ‘za nic’ (z *ni na co*); *zapatrzeć* w znaczeniu podstawowym ‘przyglądać się pilnie’ (Mącz 126d: *defigere oculis*; 443c, 445b: *contemplari*); wtórnie m.in. ‘patrzeć pożądliwie; zapamiętać się w chciwym patrzaniu’. Por. C4/26–C4v/1 (Odpr 455–456) i komentarz.

k. C4/22 (Odpr 451): t o w á r z y s z á ż y c z l i w e g o – ‘oddanego towarzysza życia, wiernego małżonka’ (por. np. PaprPan Ee3v; SkarŻyw 102, 143, 153; według Śl. XVI XII 592a metonimia małżeństwa i pożycia małżeńskiego).

k. C4/26–C4v/1 (Odpr 455–456): O c z y ł á k o m e s i ł á l u d z i Z á w i o d ł y – zdanie o cechach przysłowia (por. Śl. XVI XII 352a, 457a); *oczy łakome* metonimia człowieka chciwego w związku z biblijną sentencją Prov. 27/20: *oculi hominum insatiabiles* (Leop GGg4v: *oczy ludzkie nienasycone*; zob. też CnAd 761); *siła* ‘wiele, tu: wielu’; *zawiodły* ‘zawiodły, omyliły, zdradziły’ (łac. *calvi, seducere* Mącz 32c, 97a). Por. GoslCast 6: *Oczy niejednego zawiodły i zawiodzą, żądzą wiele ich zginęło i ginie*.

k. C4v/1–2 (Odpr 456–457): w k r y g i ż á d z a ... u j á ć – *krygi* ‘wędzidła’; *w krygi ując* (*wziąć*) zwrot przysłowiowy o znaczeniu ‘ujarźmić, poskromić’ (Śl. XVI XI 287; por. N. ks. przysł. s.v. Karb 2c, Klubka 1, Kryg; Ryza 2, Wodze 3), por. KlonFlis G3: *Tąmy, Gdzie Wisłę w krygi ujęli głęboką I tak szeroką*. (marg.) *Tamy żuławskie*.

k. C4v/2 (Odpr 457): w ... b e z p i e c z e ń s t w i e – ‘w beztróscie, w spokoju’ (Śl. XVI II 67b), zob. np. GórnDworz Lv: *ma drugi w sobie bezpieczeństwo jakieś szczyre á otworzyste, nie pátrząc bárzo ná ceremonie*; KochWr 23: *jako Pan dobroliwy ... podał nam jedną drogę, której sie trzymając, i ná świecie w porządku i w bezpieczeństwie większym żyć, i po śmierci wiecznego żywota dostąpić możem*.

k. C4v/4 (Odpr 459): N i e d a w n o – ‘niedługo; niebawem’ (zob. Mącz 91a, gdzie s.v. D i u kontaminacje znaczeń ‘dawno’ i ‘długo’). Por. KochPs 90: *ci, co mego upádu szukają, Sámi niedawno pomstę odnieść mają*. Zob. też D2/4 (Odpr 535).

k. C4v/4–5 (Odpr 459–460): r o z b o j c ę R o z b o j c á z n i d z i e – *rozbojcę rozbojca* ‘porywacza (Aleksandra-Parysa) napastnik (grecki)’; podobnie o Parysie KochSat C: *Widzę zbojcę z daleka i gościa zdradnego; zniść* ‘znaleźć, zdybać’. Kallenbach (s. 336–337), dosłownie interpretując sąsiednią wzmiankę o śnie, ofiarę napadu mylnie utożsamił z Deifobem, „mężem” Heleny po zgonie Parysa, zamordowanym we śnie przez Menelausa i Ulissesa za sprawą Heleny, o czym pisze Wergiliusz *Aen.* VI 509–529.

k. C4v/5–6 (Odpr 460–461): T e n m u s ł o d k i S e n z o c z u z e t r z e – *sen z oczu zetrze* – *sen z oczu zetrze* przen. o ‘przebudzeniu’; por. KochPieś 38: *Zetrzy sen z oczu á czuj w czas o sobie*. Według Kallenbacha (s. 337) echo słów Deifoba z Verg. *Aen.* VI 520–522: *Tunc me, confectum curis somnoque gravatum / infelix habuit thalamus, pressitque iacentem / dulcis et alta quies placidaque simillima morti*.

k. C4v/6–7 (Odpr 461–462): b e z p i e c z n e S e r c e – wyrażenie o znaczeniu ‘serce wolne od niepokoju, troski’ (Śl. XVI II 73b), zob. np. RejZwierc 135: *Stennius książę miastá onego ... wziąwszy myśl á serce bezpieczne, uczyniwszy sie posłem ná rokowanie, szedł do cesarzá onego*; KochPieś 11: *Tám ja bezpiecznym sercem i pełen otuchy W równej fuście popłynę przez morskié rozruchy*. Por. C4v/2 (Odpr 457).

k. C4v/7–8 (Odpr 462–463): trąby Ogromne – *ogromny* ‘głośny, donośny’, por. np. ArtKanc S20v: *wnet się pocznie dzień sądny, Archaniół w trąbę zątrąbi. K temu ogromnemu głosu wstana martwi tego czasu*; KochPs 216: *Chwalcie Páná ogromnemi trąbami, Chwalcie Páná przyjemnemi lutniami*. U Kochanowskiego jako epitet *trąb(y)* w znaczeniu łac. *tonans* także w KochPs 210 i 216. Por. też np. StryjPocz 273: *Hucznych trąb dźwięk ogromny*; WisznTr 34: *W ziemię leży ciało, lecz w sądny dzień wstanie, Ná ogromne głośnych anielskich trąb granie*; zob. też GrochKal 18, LatHar 363, SkarŻyw 481. W znaczeniu wynikowym także ‘straszne, przerażające, srogie’ (łac. m.in. *horridus, horrisonus, saevus*, Mącz 158b, c, 364a).

k. C4v/8 (Odpr 463): pod mury ... stánąszańce – *pod mury* dawna forma narzędnika liczby mnogiej, dziś: *pod murami*; *szańce* ‘fortyfikacje ziemne’ (szczegół z taktyki oblężniczej współczesnej poecie). Być może dla współczesnych unaocnienie sytuacji skrajnie groźnej: według S. Sarnickiego (*Księgi hetmańskie*, rkps, po 1575, s. 276–277) podsuniecie szańców „aż pod samuchne mury” i ciasne ich otoczenie oznaczało „obleżenie twarde” i „dobywanie nawalne”, które „strasliwa jest rzecz”.

k. C4v/10–D3/23 (Odpr 465–600) – zgodnie z umownym podziałem jest to epejsodion piąty i ostatni *Odprawy*, przy czym wydawcy (zob. komentarz do A3v/1–A4/5 [Odpr 1–29]) wyodrębniają w nim pięć „scen”: C4v/10–D/20 (Odpr 465–500); D/21–D2v/2 (Odpr 501–558); D2v/3–D2v/23 (Odpr 559–578); D2v/24–D3/23 (Odpr 579–602; Ulewicz) i „epilog” – D2v/3–D3/23 (Odpr 559–602; Krzyżanowski i Lewański).

k. C4v/11 (Odpr 465): wierna – ‘lojalna; rzetelna’ (łac. *credibilis* Mącz 67; *ibid.* 126b: *Fidele consilium dare, Wiernie komu poradzić*).

k. C4v/12 (Odpr 466): ważnaniębyła – ‘nie miała wagi, znaczenia’, por. C3/5 (Odpr 384), D/24 (Odpr 503).

k. C4v/14 (Odpr 468): wojny pochodnią – *pochodnią* forma biernika liczby pojedynczej; wyrażenie analogiczne do innych utartych: *zarzewie* | *iskra* | *plomień wojny* (łac. *faces seditionis*, Mącz 120b: *Przyczyny á początki zwad*). Zarazem być może aluzja do snu Hekuby (Sinko BN I 3 1949, s. 37; zob. D2v/11–14 [Odpr 566–569] i komentarz). Wezwanie do zgaszenia pochodni wojny być może odbiciem słów Kasandry w sztuce Enniusza (Enn. trag. fr. 41–42 Jocelyn u Cic. *Div.* I 31, 67): *adest, adest fax obvoluta sanguine atque incendio! / multos annos latuit; cives, ferte opem et restinguite*.

k. C4v/15 (Odpr 469): c o p o t y m i d z i e – fraza o znaczeniu ‘co z tego wynika; co jest następstwem zaszłego faktu’ (łac. *quod sequitur*. Por. Sł. XVI IX 49b), zob. np. BibRadz Apoc 9/12: *Biada jedná przeszła, á oto idą jeszcze dwie biedy po tym*.

k. C4v/15 (Odpr 469): w c z á s – ‘wcześniej’ (łac. *mature*, Mącz 211d), ‘zawczasu, w porę’ (Sł. XVI IV 87a), zob. np. RejWiz 88: *Ábowień jesliże w czas nie złomisz mlodości, Wierz mi, íście zápláciesz nád nią ku stárości*; KochFr 95: *Rátuj, mężny Herkules, rátuj, Perseu sławny, Á odnow (jedno by wczás) ná mnie przykład dawny*.

k. C4v/16 (Odpr 470): Á b y ś c z u ł o p o t r z e b i e – *czuć o* ‘poczuwać się do troski o...’ (dziś składnia z biernikiem; por. Sł. XVI IV 257a), zob. np. KrowObr B4: *Ále iż papież ... áni prácuje w słowie, áni w náuce Bożej prawdziwej, áni o duszach wiernych czuje*; KochProp 10: *I ty masz tu swé miejsce, mężny Włodzisláwie, Bo widzę, że z Krzyżaki czujesz o rozpráwie; o potrzebie ‘o groźnej sytuacji, niebezpieczeństwie’ (por. np. Mącz 244 s.v. *Negotium* – *spráwa, potrzebá, też trudność, niepokój*; RejPos 134: *burdy, pokusy, potrzeby, przypadki záwżdy wiszą nád tobą; ibid.: uznawszy ... upadek á potrzebę swoją, toż 167 i in.; UstPraw D: *Sługa przed wojną álbo inszą potrzebą od pána odstáć nie może, toż Dv, K3; też GórnDworz L3; PaprPan E4*).**

k. C4v/16–17 (Odpr 470–471): o pewnej wojnie, T á k p e w n e j , j á k o m i ę t u d z i ś p r z e d s o b ą w i d z i s z – *pewny* ‘niechybny, niewatpliwy’. Fraza po-

równawcza wyrażająca dogłębne przekonanie. Analogie (z członami wymiennymi po *jako*) zob. Sł. XVI IX 213a; N. ks. przysł. s.v. Patrząc 2.

k. C4v/19–20 (Odpr 473–474): *P o g r á n i c z n i p i s z ą S t á r o s t o w i e* – naturalne dla epoki poety anachronizmy; przeniesienie praktyk rodzimych (nadsyłania raportów o sytuacji na granicach przez dowódców załóg i urzędników królewskich – starostów) na czasy starożytne: doniesienia straży czuwających na obrzeżach państwa.

k. C4v/21 (Odpr 475): *D o Á u l i d y* – ‘do portu Aulis w Beocji nad cieśniną Euripos’; szczegół przytoczony za Hom. *Il.* II 303–304.

k. C4v/24 (Odpr 478): *O s w ą k r z y w d ę m o w i l i* – dawna składnia *mówić o kogo, o co* (dziś z miejscownikiem), por. np. SkarŻyw 483: *i przetoż o swoją krzywde nie mówił, a ich się językom nie sprzeciwiał*.

k. C4v/24 (Odpr 478): *n i e m i e s z k á j ą c* – zob. komentarz do C2v/12 (Odpr 367).

k. C4v/26–D/1 (Odpr 480–481): *s p i ż ą I l u d ź m i d o b r z e o p á t r z* – *spiż* a ‘żywność’ (z niem. *die Speise*, łac. *penus*, CnTh 1043); *opatrzyć* ‘wyposażyć; obsadzić, zasilić, umocnić’ (łac. *vallare*, CnTh 630). Powszechne; por. np. BibRadz 566a: *miastá zápomogł w spiż* *i opatrzył je wojennemi przyprawami ku obronie*.

k. D/1–2 (Odpr 481–482): *h o ł d o w n y m k s i ą ż ę t o m R o z k ą z b y ć p o g o t o w i u* – *holdowny* ‘na mocy złożonego holdu (aktu podporządkowania) zobowiązany m.in. do niesienia suwerenowi pomocy zbrojnej’. Tu kolejne użycie wobec stosunków antycznych terminu z późniejszej epoki feudalnej, żywotnego za czasów poety, w odniesieniu do sprzymierzeńców Troi, o których mówi Hom. *Il.* II 803–806 i 819–877; por. też Dic. II 35; Dar. Phryg. 18; *być po gotowiu* bezokolicznik z wyrażeniem przysłówkowym w zwrocie żywotnym (z przyimkiem i pisownią łączną) do dziś: *być w pogotowiu* (Sł. XVI III 67a), zob. np. KwiatKsiąż Mv: *á bitwę staczać po gotowiu byli*; KochSat B: *Wierę, dziś rychlej wezmą, niż dadzą krolowi, Po gotowiu podobno księdzu plebanowi*.

k. D/2–3 (Odpr 482–483): *z o ł n i e r z o m p r z y p o w i e d z S ł u ż b ę* – ‘zaciągnij żołnierzy do służby najmnej’ (CnTh 883: *Przypowiadam służbę żołnierzowi*). Zaciągu na okres roku dokonywali z ramienia króla zwierzchnicy („rotmistrze”) wyposażeni w listy przypowiednie czyli mandaty, które upoważniały do rejestracji ochotników, ich wyszkolenia, pobierania i wypłacania im żołdu i do dowodzenia zaciągniętym oddziałem (chorągwią; Z. Spierański, *Obrona potoczna*, [w:] *VIII Powszechny zjazd Historyków Polskich w Krakowie...*, red. S. Okęcki, Warszawa 1960, s. 75–89; Witczak, s. 356). Tu znowu licencja terminologiczna poety. Por. też komentarz do D3/23 (Odpr 602).

k. D/4 (Odpr 484): *ł ą c n i* – przymiotnik tzw. skłonnościowy o znaczeniu ‘skwapliwi do działania; sprawni w przygotowaniu; popędliwi, rączy’ (Mącz s.v. Pronus 325d; inaczej Sł. XVI XII 435b).

k. D/6–7 (Odpr 486–487): *J á k o b y ś j u ż n á o k o ... w i d z i a ł* – zwrot obiegowy o znaczeniu ‘widzieć kogoś naocznie, bezpośrednio, z bliska’ (stp. *oczywiście*, CnTh 445, 590), zob. np. GórnDworz Bb4v: *ja mihując, nierówno bym wolał widzieć to ná oko, iż tá, której służę, z sercá mie mihuje*; SkarKaz 244a: *Bo ácz go ná oko nie widzím, ále gdy ná osoby chlebá ... pátrzym, ná sáмого Páná pátrzym*.

k. D/6 (Odpr 486): *d o b r y* – przymiotnik w funkcji przydawki ironicznej (mylnie Sł. XVI V 173a). Por. przykłady użycia żartobliwego lub drwiącego w GórnDworz D6v: *á káždy raz dobry pan nic inego nie powiedá, jedno iż to jest lekkich ludzi dzieło, á nie jego ćwiczenia rzemieślo*, też Gv, I7v, M8, O4, P6; też w KochFr 15: *O dobrym pánie. Dobry pan jákiś, jádąc sobie w drogę, Ujźrzáł u dziełki w polu bossá nogę*.

k. D/8–9 (Odpr 488–489): *teraz się bać lepiej, bo zá táką Bojáżniá i opátrznóśc, i gotowośc rośc* – *za bojaźnią* pospolita struktura

kauczatywna o znaczeniu ‘dzięki..., wskutek...’; *opatrzność* ‘przezorność, baczna roztropność, dbałość (o bezpieczeństwo); obronność’ (por. Mącz w różnych kontekstach 42a, b; 49a, 73a, 216b, 325b, 405d). Zdanie być może nie bez związku ze zwrotem przysłowiowym (?) *Strách ... dobry strož jest* (GórnRozm Kv).

k. D/10 (Odpr 490): *W o n c z á s j u ż p r o z n y r o z m y ś ł – w o n c z a s* ‘wówczas’ (por. D/4–5 [Odpr 484–485]); *prozny* ‘próżny, daremny’ (łac. *inanis*, Mącz 167b); *rozmyśl* por. B3v/8 (Odpr 208) i komentarz. Refleksja o spóźnionym działaniu w obliczu niebezpieczeństwa przypomina zdanie z Sen. *Th.* 487: *Serum est cavendi tempus in mediis malis*; por. Walth. II/4, 28133, gdzie też nieco (28105b) bliższy *Odprawy* wariant z Publil. *Syr. Sent.* S42 Meyer (I w. n.e.): *Sero est in periculis est consilium quaerere*.

k. D/11 (Odpr 491): *tr z e c i e g o n i c n i e m á s z* – ‘trzeci sposób (droga, środek, wyjście) nie istnieje’; spolszczenie maksymy łac. *tertium non datur* (Walth. II/5, 31 382a), stanowiącej, jak się zdaje, wariant usamodzielnionego członu sentencji Publil. *Syr. Sent.* A6 Meyer: *Aut amat, aut odit mulier, nihil est tertium* (Walth. II/1, 1839). Por. np. *WarszWenec 52: Trzeciego tu niemasz*; *Albertus 12: niemasz nic trzeciego*.

k. D/14–16 (Odpr 494–498): Opis stanu Kasandry według słów Chóru w Sen. *Agam.* 710–719: *pallor genas Creberque totum possidet corpus tremor; Stetere vittae: mollis horrescit coma, Anhela corda murmure incluso fremunt; Incerta nutant lumina, et versi retro Torquentur oculi; rursus immoti rigent Nunc levat in auras altior solito caput Graditurque celsa, nunc reluctantes parat Reserare fauces; verba nunc cluso male Custodit ore Maenas impatiens dei* (Kallenbach, s. 332).

k. D/16 (Odpr 496): *D r ż ą n á n i e j ... c z ł o n k i – n a t u* ‘wskazuje na osobę uczestniczącą w stanie’, sens zdania: ‘jest w stanie drżenia członków, tj. części ciała, kończyn’. Por. np. *BibRadz Dan 1/4: Młodzieniaszki, na których by żadnego nakazania nie było ... a iżby byli uczeni pismá i języká káldejskiego*; *KochPs 103: Á háńbę ze mnie zdjętá na sobie widzieli*.

k. D/16 (Odpr 496): *p i e r s i á m i p r á c u j e* – ‘oddycha z trudem, wysiłkiem’ (łac. *laborare* w kontekście choroby i cierpienia, zob. Mącz 180d).

k. D/19–20 (Odpr 499–500): *j ą d u c h Á p o l l i n o w y Z w y k ł y n á g á r n ą ł – d u c h A p o l l i n o w y* tu ‘profetyczne’ natchnienie przez Apollina’ (gr. *Ἀπόλλων*), boga m.in. wyroczni i wróżb, którymi słynął zwłaszcza jego ośrodek kultowy w Delfach na stokach góry Parnas (w środkowej Grecji); według *Śl. XVI VI 142a Apollinowy* ‘prorocki’; *zwykły* ‘przytrafiający się ustawicznie’ (łac. *solitus, solens*, Mącz 398d, 399a); *nagarnąć* ‘ogarnąć, opanować’ (z bardzo rzadkim przy czasowniku *garnąć* przedrostkiem *na-* – zob. *Śl. XVI XV 517a*); wymiennym z *o-*, *za-*; zob. Mącz 47b, 48b), ‘pochwycić’ (por. J. Żebrowski, *P. Owidiusza Nasona Metamorphoseon ... ksiąg piętnaście*, 233: *miłością ... nágarniony* – łac. *amore captus*, np. *Verg. Ecl.* 6, 10).

k. D/21–D2/25 (Odpr 501–556) – złowróźbna wizja Kasandry. Metaforyczną topikę „zwierzęcą” przepowiedni wprowadził Kochanowski za podniętą zarówno realiów źródeł epickich *Odprawy* (zob. *łani* – Dv/10 [Odpr 515] i komentarz; *tessalskie konie* – Dv/23 [Odpr 528] i komentarz; *koń [trojański]* – D2/8 [Odpr 539] i komentarz), jak stylu przedśmiertnych profecji Kasandry w *Aesch. Agam.* 1125–1126, 1223–1230, 1258–1260 bądź greckiego poematu Likofrona *Aleksandra* (tak Kallenbach, s. 325–327, por. komentarz do Dv/22 [Odpr 527], D2/4–5 [Odpr 535–536]; *Sinko BN I 3 1922*, s. 46–47). Towarzyszy temu podbudowująca „obląkana” rzeczywistość wizji topika impossibiliów, jak świecące mimo nocy dwa słońca (k. Dv/7–9 [Odpr 512–514]), łania płynąca morzem (k. Dv/10–11 [Odpr 515–16]), śmierć groźnego bohatera z ręki lekkiej (k. D2/3–5 [Odpr 534–536]) i in.

k. D/22 (Odpr 501): *p r o z n o ... t r a p i s z* – *prozno* ‘na próżno, bez pożytku’ (łac. *vane*; też Cv/12 i komentarz do Cv/12–13 [Odpr 315–316]); *trapić* ‘dręczyć’ (łac. *affligere, vexare*,

urere Mącz 130b, 491d, 509d); inaczej ‘przymuszać, zniewalać’ (łac. *sollicitare*, Mącz 399c). Odbicie początku monologu Kasandry w Sen. *Agam.* 720–722: *Quid me furoris incitamus stimulis novi, Quid mentis inopem ... rapitis?* (Kallenbach, s. 322).

k. D/23–24 (Odpr 502–503): *wieszczego ducha dawszy, nie dałeś Wagi w słowiech* – *wieszczego ducha* ‘natchnienie prorocze, zdolność przewidywania przyszłości’ (Śl. XVI VI 142b); *waga w słowiech* ‘poważanie (łac. *auctoritas* Mącz 20c) dla (jej) słów’. Jest to aluzja do kary, jaką Kasandra poniosła wskutek niedotrzymania obietnicy oddania się Apollinowi w zamian za dar profecji: oszukany bóg sprawił, iż jej wieszczbom nikt nie dawał wiary. Szczegół ten mógł Kochanowski znać z Aesch. *Agam.* 1207–1212 (Sinko 1932, s. 61), lecz pewniej ze wzmianki w Verg. *Aen.* II 246–247: *fatis aperit Cassandra futuris Ora, dei iussu non umquam credita Teucris* (Kallenbach, s. 325, przyp. 1).

k. D/25 (Odpr 504): *Ná wiátr idá* – zwrot przysłowiowy o znaczeniu ‘nie znajdują posłuchu, trafiają w pustkę’, mający analogie już antyczne, klasyczne (łac. *ventus verba dare*, zwrot użyty przez Ov. *Her.* 2, 25) i biblijne (zwrot *in aera loqui*, zob. np. Leop 1. Cor. 14/9: *Bo będziecie ná wiátr mówili*). Por. np. Mącz 469c–d, 483d; CnTh 432; KochPieś 3: *Wszystko idzie ná wiátr mimo uszy*; KlonFlis D4: *prozno ná wiátr idźie moją mowá I płonne słowá* (Śl. XVI IX 51a). Zob. też Erasm. *Adag.* 358: *Vento loqueris*.

k. D/26 (Odpr 505): *báśni prozne i sny znikome* – *baśni prozne* ‘czcze bajania; kłamliwe zmyślenia’ (Śl. XVI II 28a), por. np. WróbŻołt 118/85: *Powiedali mnie ludzie złościvi baśni, ale nie tak jako zakon twój, w którym jest prawda wszelka; znikomy* ‘zwiewny, ulotny, nietrwały’ (łac. *ventosus*, CnTh 548), por. KochTr 12: *nocny sen znikomy*.

k. Dv/1 (Odpr 506): *serce spętane* – wyrażenie tu zapewne w znaczeniu ‘serce opętane, do szaleństwa owładnięte transem wieszczym’ (por. Mącz 117d: *Fanaticus ... – opętany ... Quondam significabat numine afflatus – bostwem á duchem świętym natchniony*). O stanie obezwładnienia psychicznego w skrajnym napięciu emocjonalnym; analogie por. w topice lęku, np. KochPieś 1: *Áni ty wyswobodzisz sercá z ciężkiej trwogi*, oraz doznań miłosnych, np. KochPieś 53: *Srogie lánucuchy ná swym sercu czuję*, co jest przeniesieniem stylu Petrarcki (M. Brahmer, *Petrarkizm w poezji polskiej XVI w.*, Kraków 1927, s. 58).

k. Dv/1–2 (Odpr 506–507): *pámięci Zgubá* – ‘odejście od rozumu, utrata świadomości’ (łac. *animus, mens* jako ‘umysł, rozum’, Mącz 7a, 10b; *animus* jako synonim *memoria* Mącz 10b; ibid. 225c: *Mentem et memoriam amittere, Odeść od pámięci*).

k. Dv/3 (Odpr 508): *Duch nie moj* – ‘duch obcy, tj. wieszczy duch Apollinowy’. Por. D/19 (Odpr 499), Dv/6 (Odpr 511).

k. Dv/4 (Odpr 509): *goscie m* – przenośnie ‘intruzem’ (por. Śl. XVI VIII 60b).

k. Dv/5 (Odpr 510): *się odejmuję* – ‘opieram się, bronię się’, także ‘usiłuję wyzwoleć się’ (Mącz 286d).

k. Dv/6 (Odpr 511): *nie jestem swojá* – ‘jestem w cudzej mocy’. Być może odbicie formuł prawnych z zakresu spraw posiadania i niezależności osobistej; por. Mącz 206b: *Mancipium Własność prawá á spráwiedliwe posiedzenie i używanie. ... Homo mancipi, Człowiek swieobodny, nikomu nie poddány áni obowiązány. Non est sui mancipi, Nie jest swieobodny, Nie jest w swej mocy. Zarazem odwrócenie zdania monologu Kasandry w tragedii Sen. *Agam.* 722: *Recede, Phoebe: iam non sum tua*.*

k. Dv/7–8 (Odpr 512–513): *gdzieżem ...? Świátlá nie widzę, Noc mi jákás przed oczy naglá upádłá* – naśladowanie Sen. *Agam.* 726–727: *Ubi sum? Fugit lux alma et obscurat genas Nox alta, et aether abditus tenebris latet* (Kallenbach, s. 322).

k. Dv/9 (Odpr 514): *Owoż mamy dwie słońcy, owoż dwie Troi* – *dwie słońcy (Troj)* formy biernika liczby podwójnej; wizja podwójnego słońca i miasta jako

złowieszczy znak nieszczęścia jest motywem wędrownym, począwszy od Eur. *Bacch.* 918–919: καὶ μὴν ὄραν μοι δύο μὲν ἡλίουσ δοκῶ, / δισοῶσ δὲ Θήβας καὶ πόλισμ' ἑπτάστομον ('Wydaje mi się, że widzę dwa słońca, Podwójne Teby, siedmiobramne miasto' – przekład Jerzego Łanowskiego) – poprzez Verg. *Aen.* IV 469–470: Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus Et solem geminum et duplices se ostendere Thebas, skończywszy na Sen. *Agam.* 728–729: sed ecce gemino sole praeifulget dies Geminumque duplices Argos attollit domus (Kallenbach, s. 322). Czytelnik (słuchacz) polski mógł znak ów kojarzyć z relacjami własnych historyków. O trzech słońcach jako zapowiedzi nieszczęścia (zgonu Kazimierza Jagiellończyka) pisał za B. Wapowskim M. Kromer, *KromPolon* 641; za nim J. Herbut, *Chronica sive Historiae Polonicae compendiosa ... descriptio* (Basileae 1571), 337; StryjPocz 541; StryjKron 666.

k. Dv/10 (Odpr 515): łá ni morzem głębokim płynie – łani jako alegoria młodej dziewczyny lub kobiety, poświęcona też w KochPieś 37: [do Polaka:] *Niewierny Turczyn psy ząpuścił swoje, Którzy zágnáli piękne łanie twoje Z dziećmi pospołu* (Kallenbach, s. 325; Sł. XVI XII 472a), naśladuje topikę antyczną. Por. np. Eur. *Hec.* 90 (o Polyksenie). W odniesieniu do przybyłej drogą morską Heleny zawiera reminiscencje cytowanych przez Oenone słów Kasandry z Ov. *Her.* V 113–124, gdzie atoli mowa o „greckiej jałowce”: Hoc tua – nam recolo – quonda germana canebat, Sic mihi diffusis vaticinata comis: Quid facis, Oenone? quid harenae semina mandas? Non profecturis litora bubus aras. Graia iuvenca venit, quae te patriamque domumque Perdat! io prohibe! Graia iuvenca venit! Dum licet, obscenam ponto demergite puppim! Heu! quantum Phrygii sanguinis illa vehit! Dixerat; in cursu famulae rapuere furem; At mihi flaventes diriguere comae. Ah, nimum miserae vates mihi vera fuisti – Possidet, en, saltus illa iuvenca meos! (Kallenbach, s. 324–325).

k. Dv/11 (Odpr 516): Nieszczęśliwa ..., złej wroźki – *nieszczęśliwa* zob. komentarz do Bv/5–6 (Odpr 104–105); *wroźka* 'wroźba, przepowiednia' (łac. *divinatio*, CnTh 1290), zob. np. KochWr 20: *Mówić o przyszłych rzeczách, mój pánie, to są wszystko wroźki, ábowiém Bóg mocen wszystko jáko chce obrócić.*

k. Dv/12 (Odpr 517): Brońcie brzegow, pásterze – apostrofa do pasterzy jest aluzją do nomenklatury pasterze-przywódcy (por. B2v/14–15 [Odpr 163–164] i komentarz).

k. Dv/13 (Odpr 518): niezdarzonej goście – *niezdarzony* imiesłów bierny od *zdarzyć* 'przysporzyć dobra' (inaczej 'szczęścić, błogosławić', Sł. XVI IV 514b); stąd tu 'przynoszący zło', a wtórnie 'niepożądany', por. np. Prot B4: *Tá niezdarzona wojná wioski nam záwiadlá;* KochFr 45: *kto li to szalony W Marsowym domu przybił ten dar niezdarzony. Widzę cále szyszaki, tarcze nieskrwáwioné ... Ráczej gmách i łóźnicę tym niechaj obije, Á mój kościół przyszláchci łupy skrwáwioné-mi; goście dopelniaz liczby pojedynczej gościa 'przybyszka, obca' (Sł. XVI VIII 55a), zob. np. Pułd-Dydo A2v: *Będąc gością i wdową, ták sie tám rzádziła, Że wrychle ono páństwo zás rozprzestrzeniła.**

k. Dv/16 (Odpr 521): gładki – 'kształtny, dorodny', por. C3v/23 (Odpr 426); inaczej Sł. XVI VII 359b: 'utuczony, tłusty'.

k. Dv/17 (Odpr 522): stopy, ... łóżyšká – *stopa* 'miejsce stąpienia; trop' (łac. *vestigia*, Mącz 490a, b); *łożysko* 'legowisko' (Sł. XVI XII 598a), zob. np. RejPos 197v: *Iż nigdy darmo nie ryczy lew ná puszczy á nigdy darmo nie podawa głosu z łóżyšká swojego.*

k. Dv/18 (Odpr 523): pustki – 'ogolone z ludzi siedliska i obszary', również 'stan spuszczenia'. Termin używany m.in. w opisach lustracyjnych XVI w.; zob. też KochTr 8: *Wielkiés mi uczyniła pustki w domu moim, Mojá droga Orszulo;* CnTh 901. Por. B4/24 (Odpr 250) i komentarz.

k. Dv/19 (Odpr 524): wdzięczna ojczyzna – *wdzięczny* 'miły sercu; drogi' (łac. *grata, cara*, CnTh 874); *ojczyzna* por. Bv/11 (Odpr 110) i komentarz.

k. Dv/20 (Odpr 525): mury, nieśmiertelnych ręk roboto – *nieśmiertelny* przymiotnik w funkcji rzeczownika 'bóg'; *nieśmiertelnych ręk* składnia z dopełniaczem

w liczbie podwójnej. Tu naśladowanie miejsca z Sen. *Agam.* 651: Moenia, divum fabricata manu (Kallenbach, s. 324). Aluzja do mitu, według którego budowniczymi muru obronnego Troi byli (skazani na pracę najemną u ludzi za bunt) Posejdon i Apollon (Hom. *Il.* XXI 441–452).

k. Dv/21–D2/2 (Odpr 526–533): m o j b r á c i e ... z t o b ą p o s p o ł u I o j c z y - z n ą u m á r ł ą –apostrofa do naczelnego obrońcy Troi, Hektora, jednej z najszlachetniejszych postaci Homerowej *Iliady*, w topice lamentu Kasandry, którą wiązała z bratem szczerą miłość należąca do tradycji od czasów Homera, stąd liczne similia. Por. Enn. trag. fr. 69–71 Jocelyn u Macr. *Sat.* VI 2, 18: O lux Troiae, germane Hector, Quid ita cum tuo lacerato corpore miser Aut qui te sic respectantibus tractavere nobis? i Sen. *Agam.* 743–747: frater, auxilium Phrygum Terrorque Danaum, non ego antiquum decus Video aut calentes ratibus exustis manus, Sed lacera membra et saucios vinclo gravi Illos laceros.

k. Dv/22 (Odpr 527): S t r o ż u o j c z y z n y, d o m u z a c n a p o d p o r o –spol-szczenie starodawnych określeń władców i głównych obrońców państw, narodów, rodzin (także władzy i instytucji); *stroż* ‘strażnik, obrońca’ (łac. *custos, defensor, propugnator* Mącz 75c). Por. np. Lycophr. 281–282, gdzie Kasandra mówi: Ὡ δαίμων, οἶον κίων ἰσιτώσεις δόμων, / ἔρεισμα πᾶττας δυστυχοῦς ὑποσπάσας (‘Losie, jakież filar pałacu zniszczysz, pozbawiwszy podpory nie-szczęsną ojczyznę!’; Kallenbach, s. 326); słowa Hekuby o Hektorze w Sen. *Tr.* 124–125: Columen patriae, mora fatorum, Tu praesidium Phrygibus fessis. Zob. też CnTh III 1736–1737, por. ibid. 1741–1742 s.v. *columna*. W stp. zob. np. ModrzBaz 26: *stroż Rzeczypospolitej*; ibid. 29, 50v: *stroż i obrońca Rzeczypospolitej*; KochZg A2: *Ja, Zgodą ... Stróż rzeczypospolitych, zdrowie i obroną Miast wysokich; domu podpora* łac. *column familiae*, Ter. *Phorm.* 287 i Cic. *Verr.* 2, 3, 76, 176, Mącz 60c: *Podporą rzeczy domowej*; por. KochPieś 42: *Żoną uczciwą ... napewniejsza podporą domowi*.

k. Dv/23–24 (Odpr 528–529): W k o ł o m u r o w t r o j ą Ń s k i c h t e s s ą l s k i e k o n i e W ł o c z y ć g r o ż ą –zapowiedź włóczenia ciała Hektora, który zginął w pojedynku z Achillem, za rydwanem zwycięzcy. Tu redakcja szczegółu nie za Homerem, gdzie (Hom. *Il.* XXII 395–405 i XXIII 20–21) mowa o odwleczeniu trupa z miejsca walki przez pobojuwisko ku okrętom greckim i dopiero później (XXIV 15–16) o trzykrotnym ciągnięciu wokół grobu Patroklosa – lecz z Eur. *And.* 107–108: ... τὸν ἐμὸν μελέας πόσιν Ἴεκτορα, τὸν περὶ τείχη / εἴλκυσε διφρεῦων παῖς ἄλιας Θέτιδος (‘mojego małżonka, Hektora, wokoło murów Włóczył za wozem swym morskiej Tetydy syn’ – przekład Jerzego Łanowskiego), bądź z Verg. *Aen.* I 483: Ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros. U Jana Kochanowskiego ten obraz również w poezji łacińskiej (KochEl I 1, 17–18): Aeacidem, celsae qua circum moenia Troiae Traxerat Haemoniis Hectora nuper equis. Por. KlonŻal B3v: *Źako Achilles Hektorą włóczył koto Trojej* (Sl. XVI X 488); *tessalskie konie* ‘rumaki Achillesa, syna władcy Ftyi w Tessalii’; *włóczyć grożą* ‘zapowiadają kaźń włóceniem’ (por. Sl. XVI VIII 156a).

k. Dv/24–26 (Odpr 529–531): o z i ę b ł e c i ą ł o B ę d z i e l i c h c i ą ł n i e - s z c z ę s n y o c i e c p o c h o w ą ć, M u s i j e u r o z b o j c e z ł o t e m k u p o - w ą ć – *oziębłe ciało* ‘wystygłe (zimne) zwłoki’; połączenie, jak się zdaje, utarte – por. StryjPocz 411: *trupci oziębli; będzie li chciał* zapowiedź wydarzenia, które stanowi główny temat pieśni XXIV Hom. *Il.* – nocnej wyprawy Priama do Achillesa po ciało syna, za które dał jego zabójcy bogaty okup. Por. Verg. *Aen.* I 484: Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.

k. D2/1 (Odpr 532): N i e p r z e p ł ą c o n y d u c h u –*nieprzeplącony* ‘bez ceny; nie do odzyskania za żadną cenę’ (w przeciwieństwie do „oziębłego ciała”, Dv/24–26 [Odpr 529–531]). Epitet charakterystyczny dla Kochanowskiego, por. KochPs 51: *Nieprzepląconé, Pánié, miłosierdzje Twoje*; KochCn B3v: *obiedwie rzeczy [obyczaje i rozum] w sobie mieć rzecz nieprzeplącona jest człowiekowi*; zob. też KochPs 93, 105, 155, KochPij C2v, KochFr 107; *duch* metaforycznie o nieżyjącym w skojarzeniu z ‘duszą zmarłego’ (Sl. XVI VI 140a), por. np. WujJud 200: *O pogrzebie wiernych*,

opracej albo pieczej okolo umartych, o czyscu i o objawieniu duchow; KochFrag 53: Mojá ták łączną duszá sie nie czuje, Áby pociechę jáką przyjąc miała, Wyjąwszy, kiedy prózna będzie ciáła. Tám cie oglédác mam dobrá nádziejé, Szláchetny duchu, dla którégó mdlejé.

k. D2/1–2 (Odpr 532–533): z t o b ą p o s p o ł u I o j c z y z n ą u m á r ł á – myśl za Sen. Tr. 126–129: Tu murus eras umerisque tuis Stetit illa decem fulta per annos; Tecum cecidit summusque dies Hectoris idem patriaeque fuit (Ulewicz BN I 3 1974, s. 53).

k. D2/4 (Odpr 535): T r u p o k u p c z e – spolszczenie unikalnego neologizmu u Lycophr. 276 (słowa wypowiedane – tak jak u Kochanowskiego – przez Kasandrę): νεκροπύργωνας ‘trupem kupczący’ (o Achillesie; Kallenbach, s. 325–327).

k. D2/4–5 (Odpr 535–536): n i e d a w n o i s a m p o ł ę z e s z S t r z a ł ą n i e m ęż n e j r ę k i p r ę t k ą o b j e d ż o n – *niedawno* por. C4v/4 (Odpr 459) i komentarz; *niemężna ręka* ‘ręka walcząca nie mieczem, lecz z bezpiecznej odległości, z ukrycia szyjąca strzałą’ – por. Hom. Il. XI 385–390, gdzie Diomedes mówi do Parysa: τοξότα ... / εἰ μὲν δὴ ἀντίβιον σὺν τεύχεσι πειρηθείης, / οὐκ ἄν τοι χροαίμησι βιὸς καὶ ταρφέες ἰοί. / νῦν δέ μ’ ἐπιγράψας ταρσὸν ποδὸς εὐχέαι αὐτως. / οὐκ ἄλέγω, ὡς εἴ με γυνὴ βάλοι ἢ πᾶϊς ἄφρων. / κωφὸν γὰρ βέλος ἀνδρὸς ἀνάλκιδος οὐτιδανοιο (‘łuczniku ... gdybyś się wręcz ze mną zmierzył, Łuk i naręcze strzał nie na wiele by zdały się tobie. Teraz, drasnawszy mą stopę, przechwalał się, mnie zaś to tyle Szkodzi, co uderzenie niewiasty lub dziecka głupiego. Tępy bowiem jest grot rycerza bez sił, niedołęgi’ – przekład Ignacego Wieniewskiego). Tu metonimiczna aluzja do Aleksandra-Parysa, któremu już w starożytności wytykano za powodem Hom. Il. przejawy zniewieściałości i bojaźliwości; *objeżdżon* ‘poskromiony’ (łac. *domitus, mansuetus*, Calep 340a, 636b), być może odbicie frazeologii Homera, np. Hom. Il. V 106: τὸν δ’ οὐ βέλος ὠκὺ δάμασσεν (‘strzała polotna nie zmogła tamtego’ – przekład Ignacego Wieniewskiego). Przepowiednię rychłej śmierci Achillesa (pod Skajską Bramą, z rąk Parysa wspieranego przez Feba-Apollina) zawiera już Hom. Il. XXII 359–360. Późniejsze relacje mówiły, że bohater, zaślepiony miłością do Polikseny (por. C4/4 [Odpr 433] i komentarz) i w tym stanie zwabiony do zasadzki, zginął od miecza Parysa. Kochanowski mógł czytać o tym m.in. w Dic. III–IV i w HistTroj 74–76, 78, 84–86. Przy szczególe o zadaniu śmierci strzałą z łuku pomocny byłby już Eurypides (*Hec.* 387–388), lecz poeta przejął go, razem ze wzmianką o „niemężnym” Parysie, z *Ov. Met.* XII 604–606; 608–609: ostendens sternentem Troica ferro Corpora Peliden, arcus obvertit in illum Certa que letifera direxit spicula dextra; ... ille igitur tantorum victor, Achille, Victus es a timido Graiae raptore maritae.

k. D2/6 (Odpr 537): C o ż p o t y m – spójnik *coż* w frazie retorycznej, sugerującej daremność czynności uprzednio wzmiankowanej (k. D2/3–5 [Odpr 534–536]) – uśmiercenia Achillesa; *coż po tym* ‘co z tego’, zob. np. RejRozpr K3: *Lecz coż po tym; chocia wszyscy widzą, Iż chocia źle, przedsię sie nie wstydzą;* u Kochanowskiego niezadkie, por. np. KochPieś 29: *Ja (to Bóg wie) przestrzegam swojej powinności Á taje, ilé mogę, jéj zbytków i złości. Coż po tym, kiedy ludzie ná zęby ją wzięli?;* por. też KochDz 104; KochWr 33. Mylna kwalifikacja w Sł. XVI III 675a (‘wprowadza nowy element kontynuowanego tematu’).

k. D2/6–7 (Odpr 537–538): K ł o d ą l e ż y , á z e p n i ą p r e d s i ę N o w a r o z g ą w y r o s ł ą – *kloda* przeniesienie znaczenia ‘pień drzewa’ na ‘trup’ już w łac. *truncus* – zob. Verg. *Aen.* II 557 (o trupie Priama): Iacet ingens litore truncus; *przedsię* ‘przecież, mimo to’; *nowa rozga* ‘nowa (żywa) gałąź’ (łac. *frons* Mącz 137c); tu alegoria syna Achillesa, Neoptolema-Pyrrusa, zdobywającego sławę w wojnie z Troją, mściciela śmierci ojca (zob. D2/19–21 [Odpr 550–552], D2/23–24 [Odpr 554–555]). Motyw żywotności powalonego drzewa kojarzy się też z prastarym znakiem wróżebnym rozkwitłej latorośli jako symbol m.in. kontynuacji rodu, jego potęgi lub katastrofy, znanym z tradycji klasycznej (por. Hdt. VII 19; Soph. *Elec.* 419–423) i biblijnej (por. Dan 11/7, Iob 31/8, Is 5/24), a nawet – w topice nieprawdopodobieństw – z za-

kłębem Achillesa w Hom. *Il.* (I 233–237), Latyna w Verg. *Aen.* XII 206–210 itd. (Krzyżanowski 1958–1960 I, s. 108–112).

k. D2/7–8 (Odpr 538–539): *nád nádzieję ... ku gorze idzie – nad nadzieję* ‘nadspodziewanie’ (łac. *praeter spem*, Mącz 319b), zob. np. Górndworz R3v: *Hnet to ostatnie rzeczenie, iż nád nadzieję wyszło, wielki śmiech pobudziło; iść ku gorze* ‘rozwijać się wzwyż’ (Śl. XVI VIII 10b), por. np. SienLek 26: *jesli w zdrowym człowiecze mgła sie w moczu widzi á bierze sie ku gorze, niedobre zniamię.*

k. D2/8–9 (Odpr 539–540): *co z á koń Tá k wielki ná poboju ... s t o i ? – koń* wizja ogromnego „konia trojańskiego”, skonstruowanego z drewna przez Epejosa. W jego wnętrzu utaili się najdzielniejsi wojownicy greccy, po czym najeźdźcy upozorowali odwrót morzem spod Troi, a pozostawiony umyślnie Synon przekonał obrońców Ilium o korzyściach wprowadzenia „konia” w obręb miasta, co też uczyniono po wyburzeniu części muru. Nocą, opuściwszy kryjówkę, Grecy umożliwili swej armii wtargnięcie do Troi i ostateczny pogrom państwa Priama. Epizod ten opiewał pierwszy Homer w *Od.* (IV 271–289, VIII 482–520, XI 523–532), a później między wieloma Wergiliusz (*Aen.* II 14–267) i Diktys Kreteńczyk (V 11–12); *na poboju* ‘na pobojuwisku’; wyraz w XVI w. rzadki – w źródłach Śl. XVI (XXV 105b) poświadczony tylko 6 razy, np. LibLeg 11/156v: *jakoż na tem poboju pierwszego Iwana, Kiczeru samego posta, zbito*; zob. też CzahTr B4v, BartBydg 163.

k. D2/11 (Odpr 542): *B i j e t e n k o ń – bije* ‘kopie wierzgając’ (Śl. XVI II 116a), zob. np. Mącz 31b: *Calcitrosus – który rad bije, kopa.*

k. D2/11 (Odpr 542): *s p a l c i e g o r á c z e j* – źródłem tego wezwania jest podobne u Verg. *Aen.* II 37, rzucone przez kilku nieufnych Trojan pod przewodem Kapysa, i ogólnik ibid. 246–247 o wróżbach Kasandry głoszonych w chwili wciągania konia w obręb murów miasta.

k. D2/13 (Odpr 544): *C z u j c i e , s t r o ż e* – ‘bądźcie czujni, strażnicy’ (Śl. XVI IV 257a). Por. A3v/17 (Odpr 16) i komentarz.

k. D2/13 (Odpr 544): *n o c p o d e j ź r z á n a – podejrzany* ‘podejrzany, budzący nieufność; niepokojący’ (łac. *suspecta*, Mącz 406d), ‘kryjący w sobie niebezpieczeństwo’ (*podejrzany* jako synonim *niebezpiecznego* zob. Mącz 57b). Tu szczegół znany z opisów katastrofy Troi i licznych wzmianek (por. komentarz do D2/8–9 [Odpr 539–540] oraz 14–16 [Odpr 545–547]), we dług których miasto padło w ciągu jednej straszliwej nocy.

k. D2/14–16 (Odpr 545–547): *W i e l k i o g i e ń m a p o w s t á ć ... n á z á j u t r z ... n i c w i d á ć n i e b ę d z i e* – tu kolejny przejętek z opisów upadku miasta (por. komentarz do D2/8–9 [Odpr 539–540] oraz D2/13 [Odpr 544]), w ciągu jednej nocy obracającego się w ruinę skutkiem pożogi wznieconej przez zdobywców (np. Verg. *Aen.* II 565–566, 624–625).

k. D2/18 (Odpr 549): *Á n i s i ę p o ś w i ę c o n y c h o ł t a r z o w ł á p a j* – świętego ołtarza domowego, na którym składano ofiary dla bóstw opiekuńczych rodu i siedziby i przy którym działało prawo azylu. Tu zbieżność szczegółu ze wzmianką w Eur. *Hec.* 22–23 oraz z opisem śmierci Priama w Verg. *Aen.* (II 512–532; Kallenbach, s. 325, przyp. 1), gdzie ojciec Kasandry zginął przy ołtarzu, wbrew nadziejom Hekuby (523: *haec ara tuebitur omnis*); *łapać się* ‘chwycić się, czepiać się, szukając ratunku’ (Śl. XVI XII 477a – tylko w *Odprawie*).

k. D2/19 (Odpr 550): *O k r u t n e g o l w á s z c ę n i ę* – alegoria Neoptolema-Pyrrusa, syna Achillesa. Por. D2/6–8 (Odpr 537–539) i komentarz. Obraz częsty w Biblii, również w znaczeniu alegorycznym, por. np. KochPs 22: *Tákié więc szczęnié lwice szalonéj Czyha w jáskini nie-upátrzonéj.*

k. D2/20 (Odpr 551): *ci ę ... p r z e j m i e* – ‘przebiję cię, przeszyje cię’ (łac. *interrumpere, perrumpere*, Mącz 361b).

k. D2/22 (Odpr 553): *Synny wszytki pobiją* – *synny wszytki* formy biernika liczby mnogiej ‘synów wszystkich’; *pobić* ‘zabić’. O pięćdziesięciu synach Priama mówi już Hom. w *Il. XXIV* 493–497.

k. D2/22–23 (Odpr 553–554): *dziewki w niewolą Zábiorą* – *dziewka* ‘córka’ (Sl. XVI VI 455b), zob. np. RejFig Cc6v: *Niemiec, co mu sie trzy dziewczki urodziły*; por. też KochPieś 8: *Królewska dziewkà* ‘królowna’. Aluzja także do losu własnego Kasandry, zamordowanej w niewoli przez Klytajmestrę (por. komentarz do D3/15 [Odpr 595]), o czym wzmiankowane Hom. *Od. XI* 421–423 i co przedstawił Ajschylos w *Agamemnonie*.

k. D2/23–24 (Odpr 554–555): *drugie gwoli trupom umárłym Náich grobiech bić będą* – *drugie* ‘inne’ (tu: *drugie* ‘inne córki’; Sl. XVI VI 61a); *gwoli trupom umárłym* połączenie tautologiczne, częste w stp., por. np. HistTroj 60: *trupy ony pomartę*; KochPs 161: *palili ofiary zdechtému trupowi*; *na grobiech bić* ‘zabijać’ (Sl. XVI II 113b) na grobach poległych Greków’; tu liczba mnoga w hiperboli, gdyż aluzja dotyczy losu Polikseny (por. C4/4 [Odpr 433] i komentarz). Stosownie do pozgonnych żądań ducha Achillesa zabita ona została przez Neoptolema-Pyrussa w ofierze ceniom jego ojca bądź na grobie herosa usypanym na przyładku Sigejon w Troadzie (według wstrząsającej relacji w Eur. *Hec.* 37–44, 107–602), bądź już po jej przybyciu w niewoli greckiej na brzegi Tracji (według Ov. *Met.* XIII 439–526).

k. D2/24–25 (Odpr 555–556): *Mátko, ty ... wyć będziesz* – aluzja do losu Hekabe, żony Priama, a matki Hektora, Aleksandra-Parysa, Kasandry i Polikseny oraz czternaściora ich rodzeństwa: po tragicznej śmierci ostatnich swoich dzieci, Polikseny i Polidora, zamieniła się w sukę. Mit ten uwzględnili m.in. Eur. *Hec.* 1265–1273 (Sinko BN I 3, s. 43), Sen. *Agam.* 705–709 (Kallenbach, s. 323), Ov. *Met.* XIII 569–573.

k. D2v/1–2 (Odpr 557–558) – dystych Chorusu zamyka scenę drugą epejsodionu piątego i czynności samego Chóru w *Odprawie*.

k. D2v/1 (Odpr 557): *ná pokoj* – możliwa wykładnia: a) ‘do izby, komnaty’ (zob. SkarŻyw 178, 237, 509, 558, 667v); b) ‘do zacisza, w spokojne ustronie’ (Mącz 314a: *in otii portum... ná pokój*; ibid. 342a *requiem... querere, Udać się ná pokój*; zob. też SkarŻyw 35). Por. kontekst składni *ná pokoj* | *ná pokoju* ‘do komnaty’ | w komnacie’ w GórnDworz K7v–K8.

k. D2v/2 (Odpr 558): *u prác o w á n á* – ‘spracowaną, do cna znużoną, wyczerpaną’ (łac. *defatigata, defessa*, CnTh 1194, por. 1049).

k. D2v/5 (Odpr 560): *z g o ł á* – ‘jasno, widomie’ (łac. *plane*, CnTh 1423).

k. D2v/6 (Odpr 561): *Prze cię Bogá proszę* – *prze* ‘dla, przez’ (łac. *per* Mącz 290b). Formuła zaklęcia w imię bóstwa (por. łac. *obsecror, obtestor*, Mącz 363d, 452d); tu w szyku przestawnym, spotykanym (jako bardziej wyszukany? Rospond, s. 246) w epoce, zapewne za wzorem łac., por. TerForm B6v: *Per ego te deos oro* [Ter. *And.* 834]. *Ja cie Páná Bogá proszę*; GórnDworz S6v: *prze cie Páná Bogá proszę*; S7: *prze cie Boskie miłosierdzie proszę*; BazHist 547: *dla Bogá cie żywego proszę*; por. też OrzList 350, 369.

k. D2v/8–9 (Odpr 563–564): *Jeszcze tego niepráwie tá przeciwná wiedz má W mię w mowił á* – *jeszcze niepráwie* ‘nieprawdziwie, nie naprawdę; niecałkiem’ (łac. *Nondum plane* Mącz 171d; por. też 359a, 500c); *przeciwná* tu możliwe odpowiedniki wielorakie, m.in. a) ‘sprzeciwiająca się (treścią swoich wróżb) poglądom (nadziejom, pragnieniom) innych; wroga’ (łac. *contraria* Mącz 170c, *contumax* 64b, *controversa* 489a, *iniqua* 170c, *praepostera* 314d); b) ‘głosząca niepomyślność, nieszczęście’ jako negacja do *fortuna*, *szcześliwa* ‘głosząca szczęście’; opozycja: *szcześliwy* – *przeciwny*, zob. np. BielKron 183v: *Trudniej być mierzemu w szcześliwych rzeczach niżli w przeciwnych*; zob. też KochPieś 31: *Przeciwné chmury*. Por. też B2v/4 (Odpr 154) i komentarz; c) ‘obmierza, przykra’ (łac. *acerba* Mącz 418b, *aversa* 487b), por. np. ModrzBaz 55v: *że chciwość urzędów á zbytek i temu przeciwné ląkomstwo są przyczyny, które*

wielkie rzeczypośpolite bárzo wqłq; zob. też GliczKsiąż C4v; WujJud 119; KlonWor 11, 12; SzarzRyt C2v; *wieżdźma* ‘wróżbiarka, wieszczka; zła czarownica’ por. np. KochPieś 17: *Nie wiem, co mię ża wiewdźmá osypátá I lichem zdrádných słów uczárowátá.*

k. D2v/11–14 (Odpr 566–569): *Sen ... miásto dziecięciá Pochodniá u r o d z i ł á* – przywołanie złowieszczej wizji sennej Hekaby, o czym wzmiankował m.in. Eury-pides (*Troad.* 920–922). Prawdopodobnym źródłem dla Kochanowskiego był fragment tragedii Enniusza (trag. fr. 50–51 Jocelyn) cytowany u Cicerona (*Div.* I 21, 42): *Mater gravida parere ex se ardentem facem Visa est in somnis Hecuba* (Kallenbach, s. 329); także *Ov. Her.* 16, 44–46: *Iam gravidus iusto pondere venter erat. Illa [Hecuba] sibi ingentem visa est sub imagine somni Flammiferam pleno reddere ventre facem* (Kallenbach, l.c.). Szczegół ten ma także *Dic.* III 26. Por. D2v/16–17 (Odpr 571–572) i komentarz.

k. D2v/11–12 (Odpr 566–567): *z ... syne m ... ch o d z i ł á* – ‘chodziła z płodem w łonie; była brzemienna’ (Śl. XVI VI 455a), np. *FalZioł V 15: Nauka poznawania po poczęciu niewiasty, jestli z synem albo z dziewczką chodzi.*

k. D2v/12 (Odpr 567): *m á ł o p r z e d z ł ę ż e n i e m* – ‘krótko przed zlegnięciem, połogiem’ (CnTh 1072).

k. D2v/13 (Odpr 568): *Ś n i ł o s i ę j e j j u ż n á d n i u – n a d n i u* ‘o świecie’ (Śl. XVI VI 381b), zob. np. KochPs 115: *Przydał im wódze: ná dniu obłok znakomity, Á w nocy nieprzeżrzanéj ogień niepokryty.* Starożytni uważali, że sny wieszczce nawiedzają człowieka nad ranem. Zob. *Hor. Sat.* I 10, 32–33: *Quirinus Post mediam noctem visus, cum somnia vera, i* komentarz do tego miejsca Pomponiusza Porfiriona: *Ferunt autem post mediam noctem somnia veriora esse, quia tunc iam mens et a potu, et a cibo purior est.* Ludovico Ricchieri z Rovigo (Ludovicus Caelius Rhodiginus) wspomina ten ustęp Horacego w rozdziale XIV, 42 *Lectionum antiquarum libri XVI* (Basileae 1517), zatytułowanym: *Cur somnia matutina veriora.*

k. D2v/15 (Odpr 570): *J e s z c z e n á t e n c z á s* – por. komentarz do A2/18–19, C/16 (Odpr 294).

k. D2v/16–17 (Odpr 571–572): *W i e s z c z k o w i e w y k ł á d á ł i, ż e t o d z i e c i ę m i á ł o U p a d o j c z y z n i e p r z y n i e ś ć* – *wykładać* ‘tłumaczyć, objaśniać’ (łac. m.in. *interpretari* Mącz 172d, 249a; *explanare* 303b). Tu aluzja być może do ustępu *Eur. And.* 296–300, według którego do uśmiercenia nowo narodzonego Parysa daremnie wzywała sama Kasandra; wyraźniejsza do *Enn.* trag. fr. 58–61 Jocelyn u *Cic. Div.* I 21, 42: *Ibi ex oraculo voce divina edidit Apollo puerum primus Priamo qui foret Post illa natus, temperaret tollere: Eum esse exitium Troiae, pestem Pergamo* (Kallenbach, s. 329). Por. też *Ov. Her.* 16, 47–50: *territa consurgit metuendaque noctis opacae Visa seni Priamo; vatibus ille refert. Arsurum Paridis vates canit Ilion igni Pectoris, ut nunc est, fax fuit illa mei!* (Kallenbach, l.c.). Zob. też D2v/11–14 (Odpr 566–569) i komentarz.

k. D2v/18–19 (Odpr 573–574): *j a m b y ł r o z k a z a ł G r z e c h u t e g o n i e ż y w i ć* – *grzech* tu zapewne w znaczeniu ‘zło wcielone’; por. gwar. *grzech* ‘zły duch; diabeł’ *Karł. Śl. gw.* II, s.v. *Grzech.* Inaczej *Śl. XVI VIII 213* ‘powód grzechu, nieszczęścia’; *nie żywić* ‘nie zachowywać przy życiu’ (łac. *tolerare*, Mącz 457a). Szczegół, rozwinięty w D2v/19–21 (Odpr 574–576), nawiązuje do wcześniejszej części cytowanego fragmentu *Enn.* trag. fr. 51–54 Jocelyn u *Cic. Div.* I 21, 42 (zob. komentarz do D2v/11–14 [Odpr 566–569]): *quo facto pater Rex ipse Priamus somnio mentis metu Perculsus, curis sumptus suspirantibus, Exsacrificabat hostiis balantibus* (Kallenbach, s. 329), lecz ma starszy rodowód, por. *Eur. Iph. A.* 1284–1289.

k. D2v/21: *P o p u s t y c h g o r á c h r o z n i e ś ć* – krótszy wers kończący czyjąś wypowiedź znany z tragedii Seneki (*Phaedr.* 605, *Phoen.* 319, *Th.* 101, *Tr.* 1103).

k. D2v/23 (Odpr 578): *U b i o r t o j e s t g r e c k i* – znamiona „greckie” w stroju więźnia nie są wskazane. Praktyka teatralna renesansu w tej dziedzinie była anachroniczna; stroje

modelowano imaginacyjnie, na wzór współczesnych zwyczajów narodowych, lokalnych i stanowych, nie bez tradycji średniowiecza. Tutaj potrzeba cech odrębności wydać się musiała konieczna m.in. z powodu ogromnego zróżnicowania szat noszonych w Polsce i zwanych stosownie do kraju ich rzeczywistego lub rzekomego pochodzenia. Do szczegółu w *Odprawie* być może najbliższe miejsce u K. Janicjusza *In Polonici vestitus varietatem et inconstantiam dialogus* (wyd. przy *Vitae regum Polonorum ...*, Antverpiae 1563): longipedes ... curta veste, quid illi? Nomen militiae curta ea vestis habet. Graeculus ut quidam perhibet, Stratiotica Graece Dicta est; militibus convenit ergo bonis. Bracchia non onerat, non impedit arma ferentes, Commoda, transiri flumina si sit opus (Carm., 252). Do wyglądu stradiotki por. Mącz 52a: *Chlamys ... Jezdecka szatá krótka jáko karwatká álbo stradejeta u nas*.

k. D2v/25 (Odpr 579): T á k c i – połączenie przysłówka *tak* z partykułą emfaticzną *ci* w funkcji konstatacyjnej stan rzeczy z aspektem lekceważenia lub nawet szyderstwa ('a więc) *tak* to jest'. Por. CiekPotr 4: *Najdę ja insze miejsce sobie, wam też wolno Nędżę klepać: wiedzcie się tam, jako raczycie. Tak ci to mamy w zysku, co zaniesiem w pysku*; CnTh 1124.

k. D2v/25 (Odpr 579): w p o l u – w opozycji do 'w murach miasta', zatem 'na otwartej przestrzeni' (por. D3/3 [Odpr 583]), w danym razie 'na wybrzeżu' (k. D3/1 [Odpr 581]), nie zaś 'w boju (na wolnej przestrzeni)', co było pospolitym sensem wyrażenia w kontekście działań wojennych.

k. D3/1 (Odpr 581): P i ę ć g á l e r ... p r z y p á d ł o – *galera* 'typ okrętu wojennego rozmaitej wyporności, poruszanego wiosłami i żaglami' (Śl. XVI VII 177b), zob. np. RejZwierc 135: *á jákáz to spráwiedliwość twojá mnie kázác wiesić, com sie jedná galéra żywił, á ty ich tysiącmi lupisz wszytek świat á skryślaś morze, á wzdys nic nie wminien*; KochSat Cv: *Nowych galer przyczynia, starych poprawuje, Wiosła rzędem rozkłada, żaglow przypatruje*. Por. D3/9 (Odpr 589); *przypaść* 'nagle zbliżyć się; dopaść; raptem przybić' (łac. m.in. *impetum facere*, Mącz 113d; *invadere*, 472d), 'wtargnąć' (łac. *irrupere*, Mącz 361a; *irruere*, 361d). Niespójność fabuły (atak z morza przed powrotem posłów do floty greckiej czekającej w Aulidzie; por. D3/9–14 [Odpr 589–594]), objaśniana rozmaicie (por. Sinko BN I 3 1949, s. 45; Ulewicz BN I 3 1974, s. 58), być może jest śladem lektury Libaniosa (Lib. *Decl.* 3, 2, 29; zob. komentarz do B4v/15–17 [Odpr 267–269]), u którego Menelaos sugestywnie uprzytomnia radzie Trojan, że ogromna armia Achajów weszła na ziemię Ilionu i jej potęgę widać już z murów miasta (Lib. 194, 201, 203). Por. T. Sinko, *Jeszcze jedno źródło „Odprawy posłów greckich” Jana Kochanowskiego*, „Eos” 1916, s. 100–101.

k. D3/3 (Odpr 583): c o k o l w i e k b y ł o – 'ilekolwiek; tyle, ile było' (Śl. XVI III 660a), zob. np. PaxLiz A3: *Książąt, krolow, monárchow, cokolwiek ich było Mędcow z przymioty szwemi, w niczym nie ubyło*; KochPieś 8: *Dokąd cię zaś nie ujrzę, páni wszech piękniejsza, Co ich kółwiek przyniosła chwila teránniejsza*.

k. D3/4 (Odpr 584): J á k o – 'wobec tego, że; ponieważ' (Śl. XVI IX 213b), zob. np. BierEz H2: *Ezop też, jáko mądry był, Wielką rádę w básniach zákrył*; KochPs 180: *Broni mię, chętného Twój prawdzie, jákoś spráwiedliwy*.

k. D3/4 (Odpr 584): p o c z e t – 'hufiec, oddział, zastęp' (łac. *turma*, Mącz 470b).

k. D3/5 (Odpr 585): K u s i w s z y s i ę k i l k á k r ó c o n i e – 'spróbowały się z nimi (w walce); podjąwszy próbę pobicia ich' (łac. *tentare*, Mącz 448d; Śl. XVI XI 592a), zob. np. BielKron 235v: *Tegoż czasu Turcy sie kusili o Melite, zamek ná wyspie morskiej*; StryjKron 782: *Á gdy sie Moskwa w dwudziestu tysięcy wojská znowu dwákroc o dobycie Kiesi kusila, porázili ich nászy*.

k. D3/6–7 (Odpr 586–587): k i l k á g ł o w j e s t ... Z á b i t y c h – kilka głów metonimicznie 'kilku ludzi' (*caput* jako *homo, persona*); zwrot *zabić głowę*, wyrażenie *głowa zabita* przejęte z terminologii prawniczej (Śl. XVI VII 417a), zob. np. SarnStat 497: *gdy kogo o zabicie głowy ná dno do wieże skazaq; BielKron 172: Ten ustáwił, áby duchownym nie był, kto głowę zábije*.

k. D3/8 (Odpr 588): N á p r o b i e – ‘na torturach doświadczających prawdziwości zeznań’ (*próba* ‘tortury’ zob. KlonWor 38: *Złoczyńcę nieboraką wyciągną na szrobie, Á on woła żałośnie na straszliwej probie*; CnTh 821: *proba* ‘narzędzie tortur’). Jest to przywołanie praktyki współczesnej Kochanowskiemu; por. TarnConsil 259: *Z więźniów gdyby który był poïman, tedy prostym słowam jego wiárá nie ma być daná, ále męceniem od tákich máją sie prawdy dowiádawác.*

k. D3/9 (Odpr 589): T y s i á c g á l e r – okrągła liczba przejęta nie od Homera (gdzie wyższa), lecz za Eur. *Iph. T.* 10: *χιλίων ναών*, por. 141, także *Iph. A.* 174; Verg. *Aen.* II 198: *mille carinae*; Sen. *Agam.* 40: *mille ... rates*, por. 430, 455; Sen. *Tr.* 707 i 1007.

k. D3/9 (Odpr 589): n á k o t w i á c h – ‘na kotwicach’, forma miejscownika liczby mnogiej od *koteń*, postaci znanej poecie, por. KochPam 82–83: *Wsiadł prosto ná okręt swój; tãżme koteń krzywoą Żeglarze i pobrzéżną linę odwiázáli* (Sl. XVI XI 78a). W pierwodruku *Odprawy: ná kotwicách*, zaburzające rytm średniówkowy; poprawka za: J. Przyborowski, *Wiadomość o życiu i pismach Jana Kochanowskiego*, Poznań 1857, s. 125.

k. D3/9 (Odpr 589): p o g o t o w i u – zob. komentarz do D/1–2 (Odpr 481–482).

k. D3/10 (Odpr 590): k t o r z y ... c z e k á j á – składnia anakolutyczna wobec D3/8–9: *greckiego wojská Tysiąc gáler*, tu zatem ‘wojownicy greccy’.

k. D3/12 (Odpr 592): J á k o ż – spójnik o znaczeniu ‘i rzeczywiście, i w istocie’ (Sl. XVI IX 249a), zob. np. HistRzym 88: *Sługá wnetki przáá, á jął przysięgác, że o nich nic nie wiedziáá, jákoż prawdę powiádaá*; KochWr 39: *Dobrze, że mi przyszło ná pámięć; jużem był chciáá przestác. Jákoż to sámó powiedziáwszy, przestánę.*

k. D3/13 (Odpr 593): t e d y ż – ‘bez zwłoki, natychmiast’ (łac. *confestim, statim*, Mącz 112a, 425a).

k. D3/14 (Odpr 594): K u T r o i ż a g l e p o d á ć – *żagle podać* ‘nakierować, stp. obrócić, nakręcić żagle’ (łac. *vertere vela*, Mącz 486a; KochFr 32: *żagle nákręć ... ináčej*), metonimiczne w znaczeniu ‘nastawić na wiatr wiejący w kierunku Troi’; KochPam 82: *żagle wiátróm podác*; por. też KochPs 113: *indziej skrzydłá podáje.*

k. D3/14 (Odpr 594): N i e p o c h y b n i e – ‘niewątpliwie, na pewno’ (łac. *emendate... – króm fálszu*, Mącz 216a).

k. D3/15–16 (Odpr 595): H e t m á n e m Á g á m e m n o n ... b r á t M e n e l á o w – *hetman* tu ‘najwyższy wódz’ (por. Sl. XVI VIII 340a). Agamemnon, najpotężniejszy z władców achajskich, król Myken; jedna z głównych postaci Homerowej *Iliady* i szeregu tragedii antycznych osnutych zwłaszcza wokół jego losu po powrocie do ojczyzny, gdzie wraz z Kasandrą jako branką zginął z rąk wiarołomnej żony Klytajmestry; *brat Menelaow* ‘brat Menelausowy’. Por. A3/6 i komentarz.

k. D3/17 (Odpr 596): w i e ź n i a ... s c h o w á ć i o p á t r z y ć – *schować* ‘umieścić w więzieniu’ (Mącz 92b: *Condo etiam ... – chowam ...; Condere captivos in custodiam – więźnie dáć do wieże*); *opatrzyć* ‘pilnować, ochraniać’ (łac. *munire*, Mącz 237a) bądź po prostu ‘zamknąć’, por. KochZuz A2v: *żeby ... ogrodne drzwi dobrze opátrzyły.*

k. D3/18 (Odpr 597): T o w i e ć j u ż ... i n s z a – *insza* zaimek w funkcji rzeczownika w wyrażeniu eliptycznym o znaczeniu ‘inna sprawa, rzecz’ (Sl. XVI VIII 565b, 566a), zob. np. KlonŻal D3: *Insza, brácie, robić kóto ceglánego muru, Insza ják żywe osoby wywodzić z mármuru*; JanNKar E4: *Bo ácz z lácińskięgo idzie, ále w polskim już ná tym miejscu odmienia sie „g” w literę „i” consonans; insza, gdy sie po lácinie pisze.*

k. D3/20 (Odpr 599): W j e d e n c e l ... b i j á – ‘zmierzają do tego samego’ (Sl. XVI III 145a), zob. np. Leop Gen 41/32: *Á to, żeś po wtore widziáá sen ku jednemu cylu bijący, znák jest pewności, że sie stánie słowo Boże.*

k. D3/20 (Odpr 599): c o n a r á n i e j – ‘bardzo rano, tj. jak najwcześniej’, por. B/20 (Odpr 93) i komentarz.

k. D3/22 (Odpr 601): B a c z ę – ‘wnoszę, dochodzę do konkluzji’ (Śl. XVI I 272b kwalifikacja tego miejsca *Odprawy* jako ‘sądzę, uważam, mniemam’), zob. np. ActReg 134: *baczemy z ich zdania i rzeczy przywodzenia rozne na obie stronie w tej sprawie racyje*; FalZioł V2: *á stąd będziesz baczył, jako masz poznać rozliczne niemocy*.

k. D3/23 (Odpr 602): c o ś n i e b e z w r o ż k i – *coś* ‘trochę, w pewnej mierze’ (por. Śl. XVI III 670a), zob. np. RejWiz 35: *Wszystko coś jako przez sen*; KochFr 7: *W piwnicy także coś na schyłku winá; nie bez wrożki* ‘nie bez (tu: złej) wrożby’, por. Dv/11 (Odpr 516) i komentarz.

k. D3/24–26 (Odpr 603–605) – końcowe wersy *Odprawy* zawierają szczegóły o układzie i brzmieniu, które nie znajdują bezpośredniego uzasadnienia w fabule dramatu w wiadomych źródłach jej składników, natomiast tłumaczą się jaśniej przy odwołaniu do realiów polskich.

k. D3/24 (Odpr 603): N á k á ż d y r o k – wyrażenie przyimkowe o znaczeniu ‘corocznie, co roku’, używane w stp. do czynności regularnie ponawianych w skali roku, jak m.in. obrady sejmu, rachuby finansowe itp. (E. Ostrowska, *O właściwym rozumieniu Kochanowskiego*. 3. *Na każdy rok*, „Język Polski” 1961, z. 2, s. 88–95; Witczak, s. 353–355, 359–360; por. też MetrKor 34, 1519, 133v–134: *Item najpierwej ma bywać na każdy rok sejm*; Mącz 342c, 353d s.v. Restibilis, 464d).

k. D3/24 (Odpr 603): r á d z i ć o o b r o n i e – tu zwrot utarty w języku rodzimej praktyki politycznej, przede wszystkim parlamentarnej czasów Kochanowskiego, w dwojakim znaczeniu: a) ‘radzić o sprawach ogólnej obrony państwa’ (łac. *defensio*); b) ‘radzić o specjalnej instytucji ochrony (łac. *tuitio*) granic Rzeczypospolitej, zwłaszcza kresów południowo-wschodnich, głównie przez oddziały zaciężne służby regularnej, najpowszechniej zwanej obroną potoczną, stałą, ciągłą’. Dramatyczny opis zagrożenia zewnętrznego państwa należał do stałych wątków legacji królewskiej na sejmiki, który skłonić miał szlachtę do ofiarności podatkowej na rzecz obrony. Obrady nad jej zagadnieniami należały do czynności każdego sejmu (Uruszczak, s. 70; Sucheni-Grabowska, s. 139). Por. D/2–3 (Odpr 482–483) i komentarz. Por. *radzić* ‘troszczyć się, dbać, starać się, zabiegać’ (Śl. XVI XXXV 85, znaczenie a) w sensie uchwalenia podatków na obronę lub wojnę. To ostatnie, w związku z wyprawą na Inflanty przeciw Iwanowi Groźnemu, było jednym z głównych celów sejmu zwołanego na 14 stycznia 1578, a faktycznie rozpoczętego w osiem dni po prapremierze *Odprawy* (VC II 1, s. 404; Kowalczyk, s. 58); zob. też komentarz następny.

k. D3/25 (Odpr 604): B á , r a d ź m y ... o w o j n i e , n i e w s z y t k o s i ę b r o Ń m y – ba partykuła w ekspresji pobudzającej (Śl. XVI I 255a), zob. np. GórńDworz Hh5: *W tym rzekł pan Myszkoński: Bá, mówmy trochę o tym*; KochFr 133: *Bá, jeszcze raz, Marcinie! Więc powiem, tak było; o wojnie* jako przeciwstawienie wobec obrony (por. D3/23 [Odpr 602] i komentarz), *wojna* oznacza tu nie prostą antynomię *pokoju* (łac. *bellum*), lecz *pospolite ruszenie* ogółu szlachty (łac. *expeditio* | *motio generalis*) zwoływane dla odporu najwyższego zagrożenia państwa lub dla prowadzenia wielkich działań ofensywnych (Witczak, s. 356–358, 360–362); *wszystko* ‘wyłącznie; ustawicznie, bez przerwy’ (Mącz 33d, 191c, 388b, 468d).

k. D3/26 (Odpr 605): j á k o k o g o b i ć – l e p i e j n i ż g o c z e k á ć – *jako* ‘w jaki sposób’ (łac. *quomodo*; Śl. XVI IX 199a), zob. B3/21 (Odpr 195) i komentarz; *lepiej* pogłos opinii, jakie obiegały społeczeństwo szlacheckie Rzeczypospolitej, np. Stanisława Łaskiego: *źle żelazem igrać, ale gdy już k temu przyjdzie, że bez tego być nie może, radzę uprzedzić niż czekać* (Stanisława Łaskiego, *wojewody sieradzkiego, prace naukowe i dyplomatyczne*, Wilno 1864, s. 48) czy Andrzeja Frycza Modrzewskiego: *to jest rzecz sprosna w ziemi swej czekać nieprzyjaciela ... Nie tak czyniowali przodkowie nášzy, wcielzy á sławni mężowie, którzy opátrzywszy się w potrzeby wszystkie wojenne, chodzili przeciw nieprzyjacielowi á w ziemię ich co naprędzej wchodzili* (ModrzBaz 116v–117).

k. D3v–D4v: O R P H E U S S A R M A T I C U S – „pobudka” patriotyczna z hołdem dla Stefana Batorego. Powstała bez wątpienia przy końcu 1577.

Przekład prozą wydawcy

k. D3v/1: O R P H E U S – mityczny pieśniarz, poeta tracki, o urzekającym pięknie i potężde gry na lirze i śpiewu, które oczarowały bogów i cały świat natury. Najslawniejsze z jego dokonań to uwolnienie ukochanej żony Eurydyki z władzy zachwyconych jego sztuką bóstw podziemnej krainy śmierci – Tartaru, zaprzepaszczone przez Orfeusza w ostatniej chwili przed powrotem obojga na powierzchnię złamaniem ich zakazu spoglądania wstecz. Symbol natchnionej doskonałości słowa i muzyki. Tu przywołanie Orfeusza jako *porte-parole* poety uwydatnia intencję zbudzenia Polaków w obliczu zagrożenia ojczyzny z letargicznej martwoty ducha.

k. D3v/1–2: S A R M A T I C U S – tu tyle co ‘polski’. Skojarzenie imienia mitologicznego piewcy z epitetem wyraża szereg się u nas od XV w. przeświadczenie, iż Polacy (właściwie: stan szlachecki) to potomkowie bitnego szczepu Sarmatów (*Sarmatae*), znanego ze źródeł antycznych, które umieszczały go na zachód od dolnej Wołgi, a następnie od Dniepru. Błędna, lecz uważana za zaszczytną „genealogia” nadała miano reprezentatywnemu dla Polski XVI–XVIII w. kompleksowi ideologiczno-kulturowemu zwanemu dziś sarmatyzmem; „Sarmacja”, „Sarmata”, „sarmacki” staną się nagminnymi synonimami Polski, Polaka itd., a w szerszym ujęciu mieszkańca całej dawnej Rzeczypospolitej, której terytorium miało być tożsame ze znaczną częścią tzw. Sarmacji Europejskiej. Por. KochProp B2v–B3; Maciej Miechowita, *Tractatus de duabus Sarmatiis*, Kraków 1517.

k. D3v/5 (Orph 3): B a c c h o v e – *Bacchus* gr. Βάκχος, imię znanego z mitologii gr. głównie pod mianem Dionizosa (gr. Διόνυσος), bożka winnej latorośli i wina, zatem patrona obrzędów i uciech „bachicznych”.

k. D3v/7 (Orph 5): o c c u l t o s c o e t u s – częste w publicystyce XVI w. skarga na „praktyki” (por. komentarz do A3v/18), czyli spiski i intrygi polityczne, zagaściły się w latach pierwszych bezkrólewia. Ten motyw, wraz z wyrażeniem *occultos ... coetus*, również w KochDryas A2v.

k. D3v/11 (Orph 9): H o s t i s ! A b A u r o r a – ze wschodu (wskazanego tu imieniem bogini Jutrzenki, gr. Ηώς) grozili Tatarzy. Zwłaszcza ich straszliwy najazd na Podole w jesieni 1575, kiedy bezkarnie zagarnęli wielotysięczny jasyr i złupili całą połać kresów, wstrząsnął Rzeczpospolitą. Kochanowski zareagował płomienną *Pieśnią o spustoszeniu Podola* (KochPieś 37–39).

k. D3v/11 (Orph 9): m e d i c a t a s ... s a g i t t a s – zatrute groty strzał tatarskich, znane rycerstwu polskiemu z doświadczenia, ogółowi rodaków z lektury np. współczesnego *Odprawie* dzieła Aleksandra Gwagnina *Sarmatiae Europaeae descriptio* (1578).

k. D3v/12 (Orph 10): i n s t a n s f u g i e n s q u e t i m e n d u s – przypomnienie taktyki Tatarów pozorowania ucieczek z pola bitwy, podczas których zasypywali pogoń chmarami strzał. Według późniejszego spolszczenia dzieła Gwagnina przez M. Paszkowskiego w relacji o wojennych obyczajach tatarskich (GwagKron 10): [*Tatarzy*] *wnet imą przed nieprzyjacielem uciekać, ale się ich nabárziej trzebá w ten czas strzec, gdy uciekają, bo z łuku, náząd się obracając, bárzo sztucznie szyją, zá sobą strzały zostáwując á uciekając, á potym się wszyscy rázem znowu opárszy i obrocivszy ná rozproszone zá sobą nieprzyjacióły uderzą, strzały sieją i bitwę odnowią.*

k. D3v/13 (Orph 11): I l l e a b H y p e r b o r e i s v e n i e n s – stara gr. i łac. nazwa plemienia lokalizowanego na dalekiej północy „pod Boreaszem”, mitologicznym mroźnym wiatrem dmącym z północy; w nazewnictwie stp. synonim ludów państwa moskiewskiego. Opinia poety odnosi się do ekspansji carstwa za panowania Iwana IV Groźnego, a bezpośrednio – do wszczętej w 1558 inwazji na Inflanty i ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego, której bolesnym momentem była utrata Połocka (1563).

k. D3v/14 (Orph 12): R i p h a e a n i v e d u r a t u s – śnieg „ryfejski” kojarzący się z obszarami górskimi (łac. *Riphaei montes* – Góry Ryfejskie), umieszczanymi tradycyjnie (według Ptolemeusza) na północy, m.in. u źródeł Wołgi (dzis. Wyżyna Wałdajska), na Uralu i in.

k. D3v/16–17 (Orph 14–15): *foedera vafri Ore colunt* – aluzje do Habsburgów wielokrotnie spowinowaconych z Jagiellonami (ostatnio małżeństwo Zygmunta Augusta z Katarzyną Habsburżanką, 1553), lecz m.in. w przymierzu z Moskwą prowadzących politykę raz po raz wobec interesów polskich i litewskich konfliktową. Tu prawdopodobnie aluzje dotyczące: a) traktatu z 1549 między Zygmuntem Augustem a królem Czech i Węgier Ferdynandem I Habsburgiem; b) pertraktacji w 1576 na temat podziału Korony i Litwy, jakie prowadzili cesarz Maksymilian II z carem Iwanem IV Groźnym.

k. D3v/18 (Orph 16): *Invidia geminaque animos stimulantem repulsa* – aluzja do dwukrotnego niepewnego powstania staraj Habsburgów o tron polski: w 1573 – dla arcyksięcia Ernesta; w 1575–1576 – dla cesarza Maksymiliana II, obwołanego nawet przez swych zwolenników w grudniu 1575 elektem, bez praktycznych następstw wskutek rychłej jego śmierci i przeciwdziałania obozu Batorego.

k. D3v/19–26 (Orph 17–24) – fragment dotyczy imperium osmańskiego i epizodów historii jego naporu na Europę za panowania znakomitego sultana Sulejmana I Wspaniałego (1520–1566) i jego następcy Selima II (1566–1574).

k. D3v/21 (Orph 19): *Rhodon ... prementem* – grecka wyspa Rodos na Morzu Śródziemnym, przyległa do południowych wybrzeży imperium osmańskiego w Azji Mniejszej (dziś Turcji) pozostawała we władzy Zakonu Maltańskiego (zw. joannitami) do 1522, kiedy po krwawych walkach zdobyli ją Turcy.

k. D3v/23 (Orph 21): *omnem ... occupat Istrum* – łac. *Ister* czyli (dolny) Dunaj. W poł. XVI w. imperium tureckie ogarniało większą część biegu Dunaju, począwszy od ówczesnej granicy z królestwem Węgier na zachód od Budy aż do ujścia rzeki do Morza Czarnego.

k. D3v/25 (Orph 23): *usque Tyrannem ... admnem* – łac. *Tyra* czyli Dniestr. Granica turecka przekraczała dolny Dniestr ku północy, dalej ku zachodowi biegła wzdłuż tej rzeki granica hołdownego względem Turcji gospodarstwa Mołdawii i należącego do Rzeczypospolitej Podola.

k. D4/6 (Orph 30): *Non ... pro gregibus raptis certamen* – napastnicze zagarnianie stad na pograniczu polsko-(litewsko)-mołdawskim było częstą praktyką tamtejszej ludności i przedmiotem interwencji dyplomatycznych.

k. D4/8 n. (Orph 32 n.): *Neque vero* – słabość sztucznych i naturalnych środków obrony Polski podkreślona być może za opinią hetmana Jana Tarnowskiego (*Consilium rationis bellicae*, Tarnów 1558, XXVIv): *Turek nieprzyjaciel ... już stolice królewskiej Krakowa bårzo blisko siedzi, już nas z nim nie dzielą rzeki wielkie, przebywania trudne, zamkow pewnych niemasz, około by się wždy czego nieprzyjaciel zåbåwić mogå.*

k. D4/26 (Orph 50): *Dux alacris* – Stefan Batory. Energia osobista i przywódcza króla uderzyła współczesnych już w początkach jego działalności w Polsce.

k. D4v/3 (Orph 55): *Tempestivisve* – por. Cic. *Att.* IX, 13, 6: *quas ... cenas ... quam lautas, quam tempestivas!*

k. D4v/4 (Orph 56): *Martisque sub armis* – łac. *Mars*, bóg wojny.

k. D4v/5 (Orph 57): *insignem voluisti ferre coronam* – por. Lucr. I 929: *Insingneque meo capiti petere inde coronam.*

k. D4v/6 (Orph 58): *Arctoo ... sub axe* – *Arctos* z gr. Ἄρκτος, konstelacja Wielkiej i Małej Niedźwiedzicy ze wspólną dla obydwu gwiazdą polarną wyznaczającą północną „oś” (biegun) sfery niebieskiej; tu ‘obszar północy’. Por. wyrażenie *Arctous axis* u Sil. III 614.

k. D4v/8 (Orph 60): *patriae memores virtutis* – por. Liv. IV 33, 5: *virtutis patrum vestraeque memores.*

k. D4v/9 (Orph 61): *Antiquum belli decus* – por. Liv. V 51, 10: *antiquum belli decus.*

OBJAŚNIENIA

k. D4v/12–13: *ACTA FABULA AD LYRAM CECINIT* – zdanie można rozumieć dwojako: a) jako dopowiedzenie tytułu – Orfeusz sarmacki był konceptualnym „wykonawcą” utworu; b) jako zapis nieuzupełniony (wskutek przeoczenia zawinionego przez pośpiech składu drukarskiego i korekty) między *AD LYRAM* a *CECINIT* albo po *CECINIT* nazwiskiem wykonawcy. Na podstawie świadectwa, iż w 1583 na zaślubinach J. Zamoyskiego i Gryzeldy Batórówny okolicznościowe epitalamium pióra J. Kochanowskiego oraz epinicion do Stefana Batorego „ad lyram cecinit” wykonał Krzysztof Klabon (Klawon), wieloletni muzyk królewski (zatrudniony przed 1565, zm. 1616 lub później), wyraża się niekiedy przypuszczenie, że on również wykonał w Jazdowie melorecytację *Orfeusza sarmackiego*.

T. W., M. O.

Indeksy

INDEKS WYRAZÓW I FORM POLSKICH
W TEKŚCIE *ODPRAWY POSŁÓW GRECKICH*

- A (60) *cn* – A A3v/20, A4/10, A4v/7, B/3, B2/18, B2v/13, 20, B3v/4, B4/1, 9, 14, 26, B4v/23, Cv/6, 20, C2v/15, 19, 22, C3/17, 18, C3v/3, C4v/24, D/12, D2/8, D2v/22, D3/11, Ato (!) D/14, á B/9, 20, 23, Bv/4, 14, 22, B2/7, 10, B2v/9, B3/15, 24, B4/17, B4v/2, 6, 9, Cv/14, 23, C2/10, C2v/2, 6, 9, 11, C3/21, 25, C3v/12, C4v/8, 13, Dv/24, D2/6, D2v/1, 5, 25, D3/21.
- A (1) *pt* – a miałbych swą wiarę Ná targ wynofić: vchowa mię tego Bog moy A3v/21.
- ABO, ALBO (6 + 5 = 11) *cn* – Abo D/11, ábo B2v/1, B3v/8, C2/16, D/10, abo (!) B3v/18, Albo C4/10, D3/19, álbo Cv/21, Dv/1, álboć wydrę Cv/15. *Cf* -Ć.
- ABSYRT (1) *n-pers m* – *sg A*: Abfyrta C2/7.
- ABY (9) *cn* – Aby A3v/7, C/20, D/13, áby B3/26, C2v/10, D/4, Abych był ... mógł C3v/10. Abychmy ... nie przydáli B4v/24, Abyś czuł C4v/16.
- ACZ (3) *cn* – Acz D3/23, ácz ci B3v/2, Acz ci C2/5. *Cf* -Ć.
- AGAMEMNON (1) *n-pers m* – *sg N*: Agámemnon D3/15.
- ALE (26) *cn* – Ale A4/4, B/10, B2/12, B2v/6, 21, B3/10, C/2, Cv/20, Dv/7, D2/16, D3/3, ále A4v/10, B/17, Bv/21, B2/20, B3v/12, B4/14, Cv/2, 16, C3/6, C4/18, D/24, D2/25, D2v/9, 18, D3/19.
- ALEKSANDER (31) *n-pers m* – *sg N*: ALEXANDER A3/3, A4/6, ALEXánder A3v/8, 17, B/17, B2v/8, B3/18, B3v/9, B4v/6, 15, C/3, C2/2, 4, 5, C2v/19. *abrev*: AL. A4/7, 13, 15, 19, 23, 25, A4v/1, 3, 5, 7, 10, 15, 18. *sg A*: ALEXándrá A4/5. *I*: z ... ALEXándrem D2v/12. *L*: przy ALEXándrze C2v/9.
- ALEKSANDROWY (1) *ai* – *sg n L*: ná gárdle ... ALEXándrowym C3v/17.
- ANI (19) *cn* – Ani B3v/22, D2/18, áni B/1, B2/19, B2v/24, B4/19, B4v/5, 20 (2 razy), C3/5 (2 razy), 10, 12, C4v/22, 23, D2/17, D2v/7, D3/2, 20, *Cf* NINACZ, NIZACZ.
- ANI (3) *pt* – Anim ... poczytał B3v/19, áni ... dzierzy Cv/24, ztámtąd iuż áni wychodźmy D3/21.
- ANTENOR (28) *n-pers m* – *sg N*: ANTENOR A3/2, A3v/1, A4/6, C4v/10, D2v/3, Antenor B4v/13, C2/8. *abrev*: AN. A4/10, 14, 17, 21, 24, 26, A4v/2, 4, 6, 8, 12, 18, D/8, 14, D2v/4, 14, 22, D3/22, An. C4v/11. *V*: Antenorze A4/8, D/6.
- APOLLINOWY (1) *ai* – *sg m N*: duch Apollinowy D/19.
- APOLLO (1) *n-pers* – *sg V*: frogi Apollo trapifz D/22.
- AULIDA (2) *n-loc f* – *sg G*: Do Aulidi (!) C4v/21. *L*: W Aulidzie D3/10.
- AZJA (1) *n-loc f* – *sg L*: w Azyey C2/12.
- AŻ (6) *cn* – Aż fię ... zgodzą C2/19, Aż obronę vrádzim D3/22, áz y mnie nie minął A3v/19, áz ... polá záleie Cv/10, C2v/16, C3/9.

BA (2) *pt* – Bá y bárzo do tego C2/9, Bá radzmy (!) też o wojnie D3/25.

BACZENIE (2) *sb n* – *sg G*: człowiek máłego baczenia A3v/25. *A*: Dáć młodość y baczenie B/8.

- BACZYĆ (1) *vb impf – praes 1 sg*: Baczę D3/22.
- BAC SIĘ (5) *vb impf – inf*: bać się ... każą Cv/5, się bać D/8, D2v/9. *praes 2 sg*: tak boiż D/7. *imp 3 sg*: niech ... fie boi C/6.
- BARWIĆ (1) *vb – inf*: bárwić C/13.
- BARZO (4) *av – mowl/ze nam nic do tego Bá y barzo do tego C2/9. comp*: Bárziew Bv/26, bárziew C/15, tym bárziew C/23.
- BAŚŃ (2) *sb f – pl A*: nád básiń D/26, zá básiń D2v/7.
- BAWIĆ (1) *vb impf – inf*: niechcę wízu wálzycz Słowy proznemi báwić B3v/12.
- BAWIĆ SIĘ (1) *vb impf – praet 3 sg cum neg*: potym się ... żaden Długą rzeczą niebáwił C2/21.
- BEZ (5) *praep cum G – Bez B3/24, bez B2v/7, B4v/21, D3/12, 23*.
- BEZECNY (2) *ai – sg m N*: Bezecny ALEXánder B/17. *G*: Człowieká bezecnego C3v/18.
- BEZPIECZEŃSTWO (1) *sb n – sg L*: w ... bępieczeństwie C4v/2.
- BEZPIECZNY (1) *ai – sg n A*: Rozboycá ... bępieczne Serce zátrwoży C4v/6.
- BIAŁAGŁOWA (2) *sb f – sg N*: białągłowá D/14. *pl D*: białýmglowóm B2v/9.
- BIAŁOGŁOWSKI (1) *ai – pl m N*: fny białógłowfkie D3/19.
- BIAŁOSKRZYDŁY (1) *ai – sg f V*: O biálołkrzydła (!) ... pláwácżko (!) C3v/21.
- BIAŁY (1) *ai – sg m A*: w biały dzień D2/15.
- BIĆ (6) *vb impf – inf*: czołem bić Cv/23, bić będą D2/24, Rádzmy (!) iáko kogo bić D3/26. *praes 3 sg*: Biie ten koń D2/11. *3 pl*: wízyfcy ... W ieden cel ... biią D3/21. *part praes act*: lafkámi w ziemię ... biiąc C2/26.
- BIĆ SIĘ (1) *vb impf – inf*: ábo się bić. Abo wćiekáć trzebá D/10.
- BIESIADA (1) *sb f – pl G*: bieliad B3v/16.
- BIEŻEĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: fczenież zá tobá bieży D2/19.
- BLADY (1) *ai – sg f G*: twarzy ... bládey D/15.
- BLISKI (1) *ai – sg n V*: O ... kroleftwo ... zginienia bliłkie C3/4.
- BLISKO (1) *av – bliłko D2v/17*.
- BO (13) *cn – Bo B2v/5, B3v/2, C2/8, Bom ... wziął A4v/9, bo A4/4, Bv/6, B2/16, B3/3, Cv/12, C2v/3, D/8, 10, D2v/11*.
- BODAJŻE (1) *pt – Bodayżeś ty był nigdy Sparty nie náwiedzil Bv/5*.
- BOG (19) *sb m – sg N*: Bog A3v/23, Bv/22, B4/3, Da Bog A4v/18, da bog B4/18. *G*: v Bogá B3v/26. *A*: bogá profić B2v/3, ná Bogá B3v/13, Prze bog B2/4, prze ... Bogá D2v/6, prze bogá Dv/7. *V*: Boże C3v/4, Day Boże B3/13, Day to boże D/14, O Boże B/6. *pl D*: Bogóm A4v/16, bogóm D2/17. *V*: bogowie C3v/7, 14.
- BOGINI (3) *sb f – sg N*: Bogini (! *zam*. Bogiń) C4/12. *G*: Boginiew C/6. *pl N*: boginie B3v/23.
- BOJAŻŃ (1) *sb f – sg I*: zá taką Boiáźnią D/9.
- BOK (2) *sb m – sg A*: bok Dv/16. *L*: przy boku Cv/22.
- BOLEĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: to/ co boli Bv/26.
- BOWIEM (1) *cn – bowiem A4v/8*.
- BOŻY (3) *ai – sg m N*: Iąd ... Boży C/20. *n A*: mieyfce záfiedli ... Boże ná ziemi B2v/17. *L*: nád ftádem Bożym B2v/15.
- BRACIA (1) *sb coll f – A*: brácią Bv/1.
- BRAC (6) *vb impf – praes 1 sg*: biore A4v/12. *2 sg*: bierziesz A4v/10. *3 sg*: bierze A4/2. *cum neg*: Niebierze B2v/24. *praet 3 pl*: bráli C2v/7. *cum neg*: nie bráli D3/2.
- BRAT (3) *sb m – sg N*: brát D3/16. *sg G*: Brátá C2/6. *sg V*: bráćie Dv/21. *Cf* BRACIA.
- BRATOWA (1) *sb f – sg A*: Coś to ... za (!) brátową Coróm ... Pryámowym ... przyniołłá C4/2.
- BROD (1) *sb m – pl G*: Do ... Brodów C4/1.
- BRONIC (2) *vb impf – praes 3 pl*: wízyfcy ... bronią C3/9. *imp 2 pl*: Brońćie brzegów Dv/12.

- BRONIĆ SIĘ (1) *vb impf – imp 1 pl*: nie wszystko się broimy D3/25.
- BRZEG (4) *sb m – sg N*: brzeg niezczepny Dv/14. *G*: brzegu morskiego C4v/25. *pl G*: brzegow Dv/12. *A*: ná ... brzegi D3/1.
- BUDA (1) *sg f – sg L*: W budzie leśney B3v/20.
- BUKOWY (1) *ai – sg fV*: Łodzi bukowa C3v/23.
- BURKOWY (1) *ai – pl f G*: żeciem ... burkowjch biefiad Pátrzáć niechćiał B3v/16.
- BY (9) *cn – By A4v/20, 25, by A4v/26, B/1, B2v/3, C2/15, B4/26, C2v/25, C4v/22*.
- BYĆ (36) *vb impf – inf*: być Bv/18, B3/1, Cv/24, C2v/13, C3/15, D/2. *praes 1 sg cum neg*: nie ieftem Dv/6. *3 sg*: Ieft B2/7, ieft A4/5, 22, B2/2, 8, 21, B2v/20, Cv/15, 20, D/5, D2v/23. *cum neg*: nie ieft A4/22. *3 pl cum neg*: nie fą D2v/4. *praet 1 sg m*: Bylem B3/17. *2 sg m*: Byleś B3/16. *3 sg m*: był A4v/20, *cum neg*: niebył C/20. *f*: była C2v/9. *n*: było B3/21, C/11, D3/3. *3 pl subst*: były C2/20. *imp 2 sg*: bądź A4/9. *3 sg*: niechay będzie C2v/15. *2 pl*: bądźcie C3v/8. *con 3 sg n*: by ... było A4v/24. *part praes act*: Będac A3v/9, będac Bv/7, B4v/15. *jako nieaglutynowane słowo posiłkowe* (69) – *praes 1 sg*: -m Bv/12, B4/11, -em Dv/7. *2 sg*: -ś A4v/18. *3 sg*: ieft świadomo B3v/15, D3/6. *cum neg*: Nie ieft przedáyno A3v/21. *praet 1 sg m*: -m A3v/2, A4v/9, 15, B3v/15, 16, C3v/9, D2v/14, -em B3v/16, 19, C3v/11. *f*: -m B/15, Bv/10. *2 sg m*: -ś B4/22. *f*: -ś C4/2. *3 sg m*: był Cv/25, C2/21, 23, C4/16, D3/4. *f*: była A3v/7. *cum neg*: nie była C4v/12. *3 pl m pers*: -ście B2v/17. *plusq 1 sg m*: -m ... był B3v/15, D2v/18. *2 sg m*: -ś ... był Bv/5. *3 sg m*: był Bv/8, B4v/12, C3v/10, C4v/12. *fut 1 sg*: będę Bv/4, będęfz Bv/4. *2 sg*: będziefz D2/25. *cum neg*: nie będziefz D2/25. *3 sg*: będzie A4/11, A4v/17, B3v/5, B4/4, C2/17, C3/25, C4/19, Będzieli Dv/25. *3 pl*: będą B/24, C/2, Cv/7, C2/13, D2/24. *praet 3 sg n*: lepiej było D2v/22. *cum neg*: nie bylo co rownać C2v/8. *fut*: widać będzie D2/15. *cum neg*: nic widać nie będzie D2/16, ani ich z to będzie B4/19. *con 1 sg f*: bych B3/19. *2 sg*: byś B3/13, B4/26. *1 pl m pers*: Abychmy B4v/24. *con praet 1 sg m*: bych był B4/6, C2v/12. *2 sg m*: byś ... był C4v/12. *3 sg m*: By ... był B4v/18, 19, bych był C3v/10. *3 pl m pers*: ani by ... byli C4v/22.
- BYDŁO (1) *sb n – sg G*: bydlą D3/3.
- BYSTRY (1) *ai – sg n A*: przez byltre morze A3v/10.
- CAŁ (1) *ai – petr sg n L*: iákoby ... Wcałe miał zoftać A4/3.
- CARSTWO (1) *sb n – pl A*: Cárftwá B3/5.
- CEL (1) *sb m – sg A*: w ieden cel ... bią D3/20.
- CENA (1) *sb f – sg A*: cenę Vítáwili C3/14.
- CHCIEĆ (18) *vb impf – inf*: Chćiec A4/18. *praes 1 sg*: chcę D/12. *cum neg*: niechcę B3v/11. *2 sg*: chczefzi Cv/15. *3 sg*: Chce Bv/22, chce A4/4, Cv/18, D/17. *1 pl*: chcemy C/14. *2 pl cum neg*: Iefli ... niechcećie D2/12. *3 pl*: Chćali B4/12, C4/25. *praet 1 sg m cum neg*: żeciem niechćiał B3v/17. *fut 3 sg m*: Będzieli chćiał Dv/25. *con praet 1 sg m cum neg*: bych nie chćiał B3/26. *con 2 sg m cum neg*: byś ... niechćiał B4/26. *3 pl m pers*: Gdzieby ... chćieli B4/16. *part praes act*: chcąc C2/25.
- CHCIVOŚĆ (1) *sb f – sg N*: Chciwość władze Cv/9.
- CHEĆ (3) *sb f – sg N*: cheć B4v/9. *G*: z chęci fwey ... potykáli B4/1. *I*: ia z chęcią rad A4/10.
- CHŁOP (1) *sb m – sg N*: chłop B2v/25.
- CHOCIA (1) *cn – chocia B4v/22*.
- CHODZIĆ (2) *vb impf – inf*: nád ftády chodzić B3v/20. *praet 3 sg f*: z ... ALEXándrem chodziła D2v/12.
- CHOROBA (1) *sb f – pl G*: chorob B2/11.
- CHWILA (1) *sb f – sg L*: po chwili Cv/7.
- CI *pt ef – Ć*.

- CIAŁO (1) *sb n – sg A*: ciało Dv/24.
- CIERPIEĆ (1) *vb impf – inf*: Cierpieć nie mieli ... Graekowie A3v/4.
- CIESZYĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: cieszy B2/3.
- CIEŻKI (2) *ai – sg m I*: Ciężkim ... gościem opánowane Dv/4. *n I*: ciężkim Vboftwem trapi B2/17.
- CIEŻKO (1) *av – y w iedwabiu* ciężko C3/24.
- CIOTKA (1) *sb f – sg N*: ciotką B4v/2.
- CNOTA (1) *sb f – sg D*: cnoćie ... cenę Vřtawili C3/14.
- CNY (3) *ai – sg m V*: Cny Antenorze A4/8. *f D*: Cney POLYXenie C4/4. *I*: o cney Krwi C2/16. *Cf* BEZECNY.
- CO (1) *av – w ziemię* co raz biał C2/26.
- CO (3) *cn – co po tym idzie* C4v/15, Coś przyniołła C4/2, Co za więźniá to mamy? D2v/23.
- CO (37) *pron – N*: Co B2/3, C2v/5, Com A3v/2, co B2/1, 3, B3/21, C2v/15. *G*: czego Bv/6, B3/25, C/22, D2v/17, łczego (!) B3/19. *D*: czemu B4/7. *A*: Co B2/25, co A3v/20, A4v/15, Bv/14, 26, B2/15, 22, B3/13, B4/5, 11, C2v/8, ná co C2v/26, coś C2v/20. *indecl*: Co Cv/21, co B/10, B2/17, C2/12, 22, 23, co za D/14, D2/8, po co D/22, Ni nacź C4/21, Nizacź C3/10.
- CO (8) *pt – Co nadáley* B/20, Co námniey (!) B2v/4, co napręcey C4v/14, co napręcey D2v/1, co narániey D3/20, Co fię ... tycze C2/14, co do tego C/9, malucźko co B3v/12.
- COKOLWIEK (3) *pron – Cokolwiek* A4/11, cokolwiek D3/3, co fię kolwiek B3v/4.
- CORA (2) *sb f – sg N*: moia to ... corá D/18. *pl D*: Corom ... Pryámowym C4/3.
- CORKA (1) *sb f – sg I*: zacych Kłiązát (!) corką będąc Bv/7.
- COŚ (4) *pron – indecl*: Coś niedáleko A4/16, coś máło Bv/12, Coś infzego Cv/3, coś nie bez wrořzki D3/23.
- COŹ (2) *pron – N*: Oboie to przez fię nieznośne Coź pořpołu złoźone? B4v/26, Coz (!) po tym? D2/6.
- COŹ (1) *pt – coź kiedy wziáł żonę* B4v/19.
- CUDZY (4) *ai – sg f A*: cudzą żonę wziáł A4v/9. *I*: cudzą krzywdą C/13. *sg n G*: Ni nacź cudzego C4/21. *pl G*: cudzych dárów nie rad biorę A4v/12.
- CZAS (19) *sb m – sg N*: czás do rady (!) A4/4. *G*: Do tego ... czáfu Cv/23, Zá czáfu ... Vmykáć rogow trzebá Cv/11. *A*: práwie Ná czás B3/11, ná ten czás B4v/12, C/17, D2v/15, D3/4, wczás C4v/15, w on czás Cv/12, D/10, wten czás B3v/21, W ten czás (!) D2/17. *I*: czáfem C3/24, Tym czáfem C2v/4. *pl N*: czáfy Bv/22, C4v/4. *G*: czáfow C/8. *L*: w czáfiech A3v/8.
- CZASEM *cf* CZAS.
- CZEKAĆ (4) *vb impf – inf*: czekać D3/26. *praes 3 sg*: Pofelřtwá czeka B3/9, C2v/22, Dv/21.
- CZEŚĆ (3) *sb f – sg G*: części C2v/14. *A*: Pewną część B2/17. *I*: za więřfzą częścią C2v/11.
- CZŁEK *cf* CZŁOWIEK.
- CZŁONEK (1) *sb m – pl N*: Drżá ... wřzytki członki D/16.
- CZŁOWIECZA (1) *ai – sg f N*: to nie człowiecza B2v/5.
- CZŁOWIEK, CZŁEK (12 + 1 = 13) *sb m – sg N*: Człowiek Bv/25, B2/10, człowiek A3v/25, Bv/26, B2v/3, B4v/21, człek A4v/18. *G*: Człowieká przednieyřzeg° B4v/16, C3v/18. *D*: człowiekowi B2/6. *A*: człowiek B2/3, prze człowieká Bv/10. *I*: człowiekiem być C3/15.
- CZOŁO (1) *sb n – sg I*: czołem bić Cv/23.
- CZUĆ (4) *vb impf – praes 3 sg*: Czúie o łobie ... ALEXánder A3v/17, więcey ... Człowiek fráfun-kow czúie Bv/25. *imp 2 sg*: Abyř czúł o potrzebie C4v/16. *2 pl*: Czúyćie froźe D2/13.
- CZUĆ SIĘ (3) *vb impf – praes 3 pl*: áni fię ... czúią C3/12. *part praes act*: Tákimi fię czúiąc A podobno nie czúiąc C3v/2–3.

- CZY (3) *pt* – Czyś flyzłał B3/16, Czyli B/13, Czyli fie Grofem pocztya B2v/25.
- CZYNIĆ (9) *vb impf – inf*: czynić B3/24, B4/18, C2/5, C3v/4. *praes 1 sg*: czynię C3v/15. *3 sg*: czyni A3v/18. *cum neg*: Nie czyni B2/20. *3 pl*: i którą czynią A4v/9. *imp 3 pl*: niech ... czynią B4/12.
- CZYSTY (1) *ai – sg n I*: fercem czyłtym C3v/14.
- Ć, CI (10 + 6 = 16) *pt* – -ć A4/24, Bv/20, B3/19, B3v/16, 21, B4/20, 23, Cv/20, Cv/15, 19, ci Bv/18, B2/4, B3v/2, C2/5, 11, D2v/25.
- DAĆ (20) *vb pf – inf*: Dąć B/8, dąć D3/6. *praes 3 sg*: dáie B2/24. *praet 1 sg m*: dałem B3v/10. *praet 2 sg m cum neg*: nie dałeś D/23. *3 sg m*: Dał (!) Bv/9, dał Bv/9, B4/5. *f*: dala B3v/25. *plusq 3 sg m*: dał był Bv/8. *fut 3 sg*: da ... / Znać B2v/7, Da Bog A4v/18, da bog B4/18. *cum neg*: nie da ... wydrzeć B4/5. *imp 2 sg*: Day Cv/15, Day Boże B3/13, Day to boże D/14, Boże/ day C3v/4. *2 pl*: daycie C3v/16. *part praet act*: dawłzy D/23.
- DAĆ SIE (1) *vb impf – fut 3 sg*: zkađ fie da rozumieć B2/24.
- DALEKO (6) *av – daleko* Bv/11, więcey że daleko Człowiek fráfunkow czuie Bv/24, daleko Mniefy dobr ná świecie B2/14, ná świecie Mniefy dobr daleko/ niżli złych przypadkow B2/26. *comp*: dáley Dv/6. *sup*: nadáley B/20.
- DANY (1) *part praet pass – sg f N*: zwierzchność ieft daná B2v/20.
- DAR (3) *sb m – pl G*: dárow nie rad biorę A4v/12, Nie bierze ... dárow B2v/24. *A*: dáry bierzefz A4v/10.
- DARMO (1) *av – nie darmo* rzecżono Krew nie wodá B3v/2.
- DARMOJAD (1) *sb m – pl G*: orłzaki Dármoiadów C3/20.
- DAWAĆ (1) *vb impf – inf*: fpráwę... Dawać Bv/4.
- DAWNO (5) *av – dawno* A3v/2, dawno ... Pofelftwá czeka B3/8, C2v/22, dawno fyt C3v/19, dawno to ... mieli rozdrápác D2v/19.
- DAWNY (2) *ai – sg m N*: Dawnyć to Gráeckie (!) tytuł Cv/19. *pl G*: Co fie ... fzkod dawnych tycze C2/14.
- DĄBROWA (1) *sb f – pl L*: po ... dąbrowách Prętkie ielenie gonieć B3v/17.
- DBAĆ (2) *vb impf – praet 3 pl m cum neg*: nań nic niedbáli C2v/3. *part praes act*: ná rozum nie-dbáiąc B/2.
- DEKRET (1) *sb m – sg L*: potym dekreće C2v/18.
- DLA (1) *praep cum G* – dla niey C/7.
- DŁUGI (3) *ai – sg f I*: Długá rzecżá C2/21. *n L*: w długim befpieczęńftwie C4v/2. *pl G*: Prawdzie długich wywodow ... niepotrzebá B4v/14.
- DŁUGO (2) *av – długo* B/16, ták długo B2v/6.
- DO (29) *praep cum G* – Do A3v/11, Cv/23, C2v/21, C3/11, 23, C3v/26, C4v/21, 22, do A4/4, B/21, Bv/26, B3/5, 18, 23, B4/4, 24, B4v/2, C/9, 10, 18, C2/8, 9, 13, C2v/19, C3/9, C3v/15, D/13, Dv/13, D2/10.
- DOBA (4) *sb f – sg G*: do tey doby B4/24, B4v/2, C/10, C2v/21.
- DOBRO (2) *sg n – pl G*: dobr B2/15, 26.
- DOBRY (11) *ai – sg m N*: Dobry ... człowiek B4v/21, *I*: trudno człowiekiem być Dobrym C3/16. *V*: dobry Antenorze D/6. *f A*: Dobrá nowinę ... nioś B3/7, dobrą myłl przekázić B/18, dał dobrá ... flawę Bv/9. *L*: ná dobrej pieczy D/12. *n N*: dobre Rzeczypopolitey A4/12, To dobre B/9. *G*: więcey ci zlego ... Niżli dobrego B2/5. *I*: z dobrym ... połpolitym C2v/15.
- DOBRCZE (10) *av* – Dobrze C2v/23, D2v/18, komu ... co wczynieć dobrze B2/22, a byś ... tego dobrze nie chciał ... pámietać B4/26, dobrze opátrż D/1, D3/17. *comp*: lepiey D/8, D2v/22, D3/26.

- DOCHODZIĆ (1) *vb impf* – wziął żonę Ktorey ... dochodzić ... człowiek bez wftydu nie może B4v/20.
- DOM (10) *sb m – sg N*: dom A3v/20, A4v/6. *G*: domu Dv/22, z domu B3/11, B4/8. *A*: Szłam w Książęcy dom Bv/8. *L*: w domu B2v/10, B4v/15, C2v/22. *pl A*: domy C3/16.
- DOMAGAĆ SIĘ (3) *vb impf – praes 3 pl*: fie ... domagają/ Aby ... A3v/6. *praet 3 sg m*: fię ... Nie-domagał C/11. *fut 3 pl*: przez miecz domagać fię będą C/2.
- DOPIERO (1) *pt* – dopiero B2/23.
- DOPUSZCZAĆ (1) *vb impf – imp 2 pl cum neg*: nie dopuszczaycie Dv/12.
- DOSTAĆ (1) *vb pf – praet 3 sg*: w Graecyey żony dostał B3v/6.
- DOSTATECZNY (1) *ai – sg f A*: dałem doftâteczną Sprawę o fobie B3v/10.
- DOSTAWAĆ (3) *vb impf – inf*: doftawać A4v/23. *praet 3 sg n cum neg*: Niedoftawalo (!) Bv/7. *con praet 1 sg m*: Abych ... był ... Doftawał B4/7.
- DOTKLIWY (1) *ai – pl f D*: przymowkom dotkliwym ... podległa Bv/13.
- DOZNAĆ (2) *vb pf – inf*: W potrzebie mówią doznać przyjaćielá A4/23. *con 3 sg m*: żeby ... doznał B2v/4.
- DRAPIEŻNY (1) *ai – sg m N*: drapieżny wilk B/19.
- DROGA (1) *sb f – pl G*: wiele Drog ieft B2/8.
- DROGO (2) *av* – Drogo to ... v ćiebie B/7, Niechże fię ... ták drogo nie żeni C/3.
- DRUGI (5) *pron – sg m N*: raz rádość Drugi raz fmutek Bv/19. *D*: Iednemu ... weźmie ... Dru-giemu dáie B2/24. *n I*: iedno pláćić Drugim trzeba B/9. *pl G m pers*: Drugich przy fobie pfuią C3/19. *A subst*: drugie D2/23.
- DRZEĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: Drżą ... włzytki człónki D/16.
- DUCH (4) *sb m – sg N*: Duch Dv/3, duch D/19. *A*: ducha dawfzy D/23. *V*: Nieprzepácony duchu D2/1.
- DUFACĆ (2) *vb impf – praes 3 sg*: Ielli w łáfkę dufa Boginiei C/5. *imp 2 sg*: dufay D2/17.
- DWA (3) *nm – du G*: niech ... dwu fie boi C/6. *A*: dwie flońcy/ ... dwie Troi Dv/9.
- DWOJE (2) *nm – sg n N*: By fię to dwoie łączýło A4v/25. *du n G*: Z tego dwoygá żywot ... vpleciony Bv/19.
- DZIAĆ SIĘ (2) *sb impf – praes 3 sg*: co gmyfli fie dzieie B2/1, gwałt mi fię dzieie Dv/5.
- DZIATKI (2) *sb pl t – N*: Dziatki nie wiem żyweli Bv/12/. *G*: dżiatek ... plákác D2/24.
- DZIECI (1) *sb pl t – G*: dzieći Cv/8.
- DZIECIĘ (3) *sb n – sg N*: dziećię D2v/16. *G*: dziećięćiá D2v/13. *V*: Niefráfuy mi fie/ ... dziećię miłe Bv/17.
- DZIEŃ (4) *sb n – sg G*: Tegoż dnia nowin fluchaymy A3v/15. *A*: w biały dzień D2/15. *L*: ná dniu D2v/13. *pl G*: Dni fwych C4v/3.
- DZIERŻEĆ (2) *vb impf – praes 1 sg*: dzierzę o ... Krwi Troiáńfkiei/ że ... C2/16. *imp 3 sg*: áni ... niechay dzierży/ żeby ták był grożny Cv/25.
- DZIEWKA (1) *sb f – pl A*: dziewczki ... Zabiorą D2/22.
- DZIKI (1) *ai – pl m A*: ielenie gonic/ abo (!) dzikie świnié B3v/18.
- DZIŚ (8) *av* – dziś A4/4, B/11, B2/21, C/19, C3v/8, 19, C4v/17, 18.
- DŹWIĘK (1) *sb m – sg N*: dżwięk ... wftał był miedzy ludzmi (!) B4v/12.
- ENEASZ (1) *n-pers m – sg N*: Eneafz C/26.
- EUROPA (1) *n-loc f – sg L*: w Europie C2/12.
- EUROTOWY (1) *ai – pl m G*: Do ... Eurotowych Brodow C3v/26.
- FORTEL (2) *sb m – sg G*: fortelu ... fortem Oddać B4/9. *I*: fortem B4/9.
- FORTUNA (1) *n-pers f – sg N*: Fortuná B2/14.

FRASOWAĆ SIE (1) *vb impf – imp 2 sg cum neg*: Niefráfuy ... fie Bv/17.
FRASUNEK (1) *sb m – pl G*: więceyże ... Człowiek fráfunkow czuie Bv/25.

G *cf* KU.

GALERA (2) *sb f – pl G*: gáler D3/1, 9.

GARDŁO (2) *sb n – sg A*: gárdło ... náfyći D2/21. *L*: ná gárdle C3v/16.

GARDZIĆ (1) *vb pf – inf*: Miałem gárdzić? B4/2.

GARŚĆ (1) *sb f – sg N*: ich garśc byłá C2v/9.

GDY (4) *cn – gdy A4/13, Bv/22, B2/21, D2v/11*.

GDZIE (1) *cn – toć potrzebá gdzie fumnienie płáci A4/24*.

GDZIE (7) *av – Gdzie C3/5, Dv/15, 16, sam gdzie ... wćieczę B/23, C2v/6, Dv/16, D2v/1*.

GDZIEBY (1) *cn – Gdzieby ... ták rozumieć chćieli B4/16*.

GDZIEŚ (1) *av – Oyczyzná gdzieś dáleko Bv/11*.

GDZIEŻ (1) *av – gdzieżem Dv/7*.

GĘSTY (1) *ai – pl f L*: po gęstych dąbrowách B3v/17.

GŁADKI (2) *ai – sg m A*: gládki fwoy bok poloży Dv/16. *f G*: gládkiey Twarzy páłterzá C3v/23.

GŁĘBOKI (1) *ai – sg n I*: łáni morzem głębokim płynie Dv/10.

GŁODNY (1) *ai – sg n A*: gárdło głodne D2/21.

GŁOS (4) *sb m – sg N*: głos C2/21, C2/23. *A*: w głos opowiedá A3v/2. *I*: zawoáł głofem práwie głośnym C2v/4.

GŁOŚNY (1) *ai – sg m I*: głofem ... głośnym^m C2v/4.

GŁOWA (3) *sb f – sg I*: głowá kręći D/17. *pl G*: kilka głow ieft ... Zábitych D3/6. *L*: głowách B2v/26.

GODZIĆ SIE (2) *vb impf – praes 3 sg*: tobie przeftrzegáć fię godzi C/22. *praet 3 sg n cum neg*:
A mnie ... Oddáć fię nie godziło B4/10.

GONIC (1) *vb impf – inf*: Prętkie ielenie gonic B3v/18.

GORA (2) *sb f – sg D*: ku gorze idzie D2/8, *pl L*: Po ... gorách D2v/21.

GOSPODA (1) *sb f – sg I*: Znáć/ że w ćiebie gofpoda półowie A4v/5.

GOSPODARSTWO (1) *sb n – sg A*: nowe ... Gofpodárftwo B4v/11.

GOŚCIA (1) *sb f – sg G*: nie dopufzczáyćie Tey ... goście ... do ziemie Dv/13.

GOŚCINNY (1) *ai – pl n A*: ná gościnne práwá Nie pomniáć B4v/16.

GOŚĆ (3) *sb m – sg N*: gość nie práwie wierny A3v/9. *I*: goścíem ... będąć B4v/15, goścíem Dv/4.
Cf GOŚCIA.

GOTOWOŚĆ (1) *sb f – sg N*: gotowość roście D/9.

GRAF (1) *sb m – sg I*: áni fie pyta: ... czyli fie Grofem poczyta B2v/25.

GRANICA (1) *sb f – pl G*: gránic Cv/10.

GRECKI (8) *ai – sg m N*: Gráeckí (!) tytuł Cv/19, vbior ... Graeckí D2v/23. *G*: Znáki mieczá Graeckiego B4/25. *n G*: Graeckiego woyłká D3/8. *pl N m pers*: Połowie Graeccy A3/7.
N subst: Graeckie woyłká C4v/20. *G*: pofrzodkiem Graeckich naw B/26. *D*: przećiw Połom Graeckim A4/9.

GRECYJA (4) *n-loc f – sg A*: Graeciá ... náwiedzić B/13. *L*: w Graecyey A3v/9, B3v/6, B4v/15.

GRECZYN (2) *n-ethn m – sg N*: Graeczyn A3v/15, Cv/24.

GREK (15) *n-ethn m – sg N*: Graek A4v/2. *pl N*: Graekowie A3v/4, B/18, C/1, 16, Cv/4, C2v/17, D/5,
D2v/26. *G*: Od Graekow A4v/11, B3v/7, C/22, v Graekow C/10. *D*: Graekom A4v/1, C4v/13.

GROB (1) *sb m – pl L*: Ná ... grobiech D2/24.

GROZIĆ (2) *vb impf – praes 3 pl*: grożá nam woyną Cv/14, Dv/24.

GROŻNY (1) *ai – sg m N*: groźny Cv/25.

GRUNT (1) *sb m – sg G*: do gruntu Cárftwá zniłczyły B3/5.

GRZECH (2) *sb m – sg G*: grzechu ... nie żywić D2v/19. *A*: pokutuiąc za grzech C/24.
 GRZESZYĆ (1) *vb impf – praes 1 sg*: Grzeźę B3/3.
 GUBIĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: gubią C3/17.
 GWALT (3) *sb m – sg N*: gwałt mi fię dziezie Dv/5. *A*: gwałt winien nągradzać ALEXänder C2/3,
 gwałt czynić C2/5.

HANBA (1) *sb f – ag I*: nie zlfwą hánbą Cv/16.
 HELENA (20) *n-pers f – sg N*: HELENA A3/4, B/14, B3/6, Helená A3v/7, B4v/5, C2v/16. *abrev*
 Hel. Bv/23, B2/4, B3/13, 16, 19, C2v/23. *G*: Heleny C/1, C2/18, D3/11. *A*: Helenę B/10,
 Cv/6, C2/1, C4v/12. *I*: o Helenie B3v/21.
 HEZYJONA (1) *n-pers f – sg N*: Hefioná pámiętać muśi B4v/1.
 HOŁDOWNY (1) *ai – pl D*: hołdownym Kfiążętom Rofkaż D/1.
 HUK (1) *sb m – sg L*: powftawał Vkalegon chcąc mowić/ lecz przed hukiem niemogł C2/25.

I (127) *cn – I A4/12, D2/21, Y A4/24, A4v/12, 15, 26, B/5, 18, 21, Bv/14, 20, B2/2, B2v/15, B3/5,*
 10, B3v/14, B4/3, 5, 15, 24, C/5, 9, Cv/2, 8, C2/23, C2v/26, C3v/7, 8, 16, C4v/19, D/1, 4,
 D2/2, D2v/14, y A3/3, A3v/2, 3, 10, 12, 16, 19, 20 (2 razy), 25, A4/8, A4v/12, 13, 16, 22,
 B/4, 8, 13, Bv/3, 21, B2/9, 12, 21, B2v/21, B3/17, B3v/5, 9, 14, 20, 25, B4/2, 4, 11, 21, 22,
 25, B4v/10, 17, C/2, 7, 17, 19, 23, 25, Cv/1 (2 razy), 3, 18 (2 razy), C2/7, 9, 13, 14, 22,
 C2v/7, 21, C3/4, 8, 14, 17, 24, 25, C3v/6, 8, 10, 13, 17, 18, 19, C4/4, 16, C4v/6, 16, 26,
 D/3, 9 (2 razy), 15, 26, Dv/3, 10, 14, 16, D2/3, 4, 7, 11, D2v/5, 15, D2v/20, D3/13, 17, 23.

I (1) *pt – ále y iam był rofkazał D2v/18*.

IDA (2) *n-loc f – sg G*: Idy wyfokiey C3v/22. *L*: ná Idzie C4/13.

IKETAON (3) *n-pers m – sg N*: Iketáon Cv/2, Iketaon C2/22, 24.

IMIĘ (1) *sb n – sg N*: imię B3v/22.

INACZEJ (1) *av – ináčzey C4v/22*.

INSZY (3) *pron – sg f N*: To ... iuż ... infza D3/18. *n G*: Iketáon Coś infzego rozumiał Cv/3. *pl N*
m pers: infzy wiecey Chcąli/ niech profza C4/24.

IŚĆ (8) *vb impf – inf*: Iść B3/18. *praes 3 sg*: idzie C4v/15, D2/8, 13. *3 pl*: idą C3/1, D/25. *praet 1 sg*
f: Sźlám w Kfiążęcy dom Bv/8. *imp 2 sg*: idź C2v/23.

IŻ (3) *cn – Iż C4v/11, iż B2/18, C2v/13*.

JA (60) *pron – N*: ia A4/10, B/15, Bv/1, 2, B3/2, B3v/5, 15, 19, 21, B4/1, 20, B4v/23, Cv/6, C2v/23,
 C4/20, D/12, iam był rofkazał D2v/18, iam ... wiedział D2v/14, iam łamá (!) ... máto ... ro-
 zna Bv/12. *G*: mnie A3v/19, A4v/2, v mnie B3v/3, C2/15, ze mnie Cv/18. *D*: mi A4/7, A4v/8,
 Bv/17, B3/17, B3v/24, B4/5 (2 razy), C3v/4, 8, 16, Dv/5, 8, D2v/10, D3/23, Mnie C2v/14,
 mnie A3v/20, A4/4, A4v/15, Bv/6, B4/9, C2v/25. *A*: mie A4v/3, B3/26, B3v/23, B4/1, D/22,
 mię A3v/22, B4/4, 17, D2v/10, W mię D2v/9, mnie łamego (!) wyday B4/15, mnie ... wy-
 práwił C2v/19. *I*: zá mną B2/14, ze mną Bv/14. *L*: ná mnie Cv/17.

JAKI (5) *pron – sg m N*: Iáki C3/13, Dv/21. *A*: ieft fwiádomo/ iákim ia był żywot wźiał przedfię
 B3v/15. *f A*: Nagrodę iáką wźiąć C3v/11. *pl N subst*: iákie orzfaki C3/19.

JAKIŻ (2) *pron – sg f I*: Z iákaż ... twarzą Bv/1. *pl f N*: iákiefz ... będą przenośiny B/24.

JAKIŚ (3) *pron – sg m N*: Tákí/ iákiś łam A4v/18, ład ... iákiś Boży C/20. *f N*: Noc ... iákaś Dv/8.

JAKO (29) *av – Iáko A4/7, B3/21, C2/5, C3/23, 25, C4/7, iáko B/15, 19, 20, B3v/1, 6, C/12, Cv/9,*
 C2/3, 6, 22, 24, C3/21, 26, C4v/17, 18, D2/15, D2v/15, D3/26, ledáiáko B4/5, iáko.../ ták ...
 B3/14, iáko .../ ták y A4v/13, Iáko ... Tákí B4v/7, ták ... Iáko Cv/26. *Cf LEDA*.

JAKO (5) *cn – Iáko B2v/19, B4/13, D3/4, iáko B2/5, C3/18*.

- JAKOBY (2) *av* – iákoby A4/2, Iákobys̄ ... widział D/6.
 JAKOKOLWIEK (1) *av* – iáko nam kolwiek ... zágráią Ták ... ikákác̄ mušim Cv/4.
 JAKOŚ (1) *av* – białymgłowom iákoś Przyftoyniey w domu B2v/9.
 JAKOŹ (1) *av* – Iákož ia ... przyjde Bv/2.
 JAKOŹ (1) *cn* – Iákož widzę D3/12.
 JARZMO (1) *sb n* – *sg A*: iárzmo ná fzyię záložą Cv/13.
 JASNY (1) *ai* – *sg f G*: krzywdy ... iáfney C3v/16.
 JAWNIE (1) *av* – iáwnie bronią C3/9.
 JAĆ (1) *vb pf* – *praet 3 sg m*: Antenor iał mowić B4v/13.
 JEDEN (12) *nm* – *sg m N*: Ieden ... márnotrawcá C3/7, ieden glos był wšytkich C2/21, 23, ieden Paris B4v/5, lam ieden ftoi D2/9, ten lam ieden D3/7, Iedenže ſpofob B2/6. *A*: W ieden cel ... biiá D3/20. *f N*: iedná nie nágrodzi Helená B4v/4, iednáž mogiła ... was przykryie D2/2. *n D*: Iednemu ložu C4/23. *A*: zdrowie niema ieno iedno Człowiek B2/9. *Cf* -*Ž*.
 JEDEN (3) *pron* – *sg m G*: Zá iednego krzywdę Oni fie wšyfcy wzięli C2/9. *D*: Iednemu ... weźmie/ ... Drugiemu dáie B2/23. *n A*: iedno pláćić Drugim trzeba B/8.
 JEDWAB (1) *sb m* – *sg L*: w iedwabiu C3/24.
 JELEŃ (1) *sb m* – *pl A*: Prętkie ielenie gonić B3v/18.
 JENO (5) *pt* – Ieno C3v/12, ieno B2/9, B3/21, C2v/14, D/20.
 JESLI (10) *cn* – Ieſli B3/1, C/5, Cv/26, D2/12, Ieſlim ... winien B4/11, ieſli A3v/12, 14, B4v/3, C3v/14, D3/11.
 JESLI (2) *pt* – Ieſli B2v/25, ieſli C/9.
 JESZCZE (9) *pt* – Ieſzcze A4/26, D2v/8, 15, ieſzcze Bv/14, B4/21, B4v/3, C2/17, Ieſzcieć B3/19, B4/23.
 JUTRO (1) *av* – Iutro D3/20.
 JUŹ (15) *pt* – iuž A3v/5, B2/25, B3/8, Cv/5, 12, C2/20, C2v/6, 21, D/6, 10 (2 razy), D2/17, D2v/13, D3/18, 21.
- KARMÍĆ SIĘ (1) *vb impf* – *praes 3 sg*: dziś fię ia karmi C3v/19.
 KASSANDRA (4) *n-pers f* – *sg N*: KASSANDRA A3/11, D/21, Káſsándrá D/19. *D*: Káſsándrze C4/4.
 KAZAĆ (4) *vb impf* – *praes 3 sg*: każe A3v/24. 3 *pl*: bać fię ich nam każą Cv/5, Helenę Wydác̄ każą Cv/7, każą rádzić D3/23.
 KAŹDY (4) *pron* – *sg m N*: káždy A4v/2, B4/17. *A*: káždego A4v/4, Ná káždy rok D3/23.
 KAŚAĆ (1) *vb impf* – *praes 3 sg*: koñ ... kaſze D2/11.
 KIEDY (2) *av* – kiedy A4v/15, B3/24.
 KIEDY (10) *cn* – Kiedy C2v/8, C4/13, kiedy A4/3, 14, B3v/23, B4/1, B4v/8, 19, Cv/13, C4v/7.
 KIEDYŹKOLWIEK (1) *av* – kiedyŹkolwiek B2v/22.
 KILKA (1) *pron* – *pl N subst*: kilká głow ieft ... Zábitych D3/6.
 KILKAKROĆ (2) *av* – Kilká kroć C2/24, kilká kroć D3/5.
 KLESKA (1) *sb f* – *sg L*: w ... kleſce C/23.
 KŁAŚĆ (2) *vb impf* – *inf*: kłáść C2/16. *praes 1 sg*: Ná was ... Kládē (1) C3v/14.
 KŁODA (1) *sb f* – *sg N*: kłoda leży D2/6.
 KNIEJA (1) *sb f* – *sg N*: nieſzczeńna knieią Dv/15.
 -KOLWIEK *cf* JAKOKOLWIEK, KIEDYŹKOLWIEK.
 KOŁO (1) *sb n* – *sg A*: W koło murow Dv/23.
 KONIEC (5) *sb m* – *sg N*: koniec C4/19, Dv/21. *G*: do końca B4/4, C2/13, końca pátrząc C3/10.
 KONIECZNIE (1) *av* – koniecznie B3/25.

- KOŃ (3) *sb m – sg N*: koń D2/8, 11. *pl N*: Tefsalfkie konie Dv/23.
- KORZYŚĆ (3) *sb f – sg N*: korzyść B2v/2. *G*: korzyści Cv/18, z korzyści B/16.
- KOŚĆ (1) *sb f – pl A*: kości niezczężne ... roznieść D2v/20.
- KOTEŦ (1) *sb f – pl L*: Tyfiac gáler ná kotwicách (! *zam.* kotwiách) ... ftoj D3/9.
- KRASNY (1) *ai – pl f L*: Co po ... kráfnych mowách? C2v/5.
- KREW (6) *sb f – sg N*: Krew B3v/3. *I*: Krwią Dv/18, krwią C/5, C3v/17, D2/21. *L*: o ... Krwi C2/17.
- KREĆIĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: głową kreći D/17.
- KROĆ *cf* KILKAKROĆ.
- KROL (13) *sb m – sg N*: Krol Troiáńlki A3/10, Krol A4/4, B3/22, C2v/12. *A*: Krolá C2v/10. *V*: krolu B4v/14, C/17, D2v/4, 14, O Krolu D/8, C/23, o Krolu B4v/4, C4v/12.
- KROLESTWO (2) *sb n – sg L*: w ... krolefstwie C/16. *sg V*: O nierządne krolestwo C3/4.
- KROLEWICZ (1) *sb m – sg V*: Krolewicze A4/10.
- KROLEWSKI (1) *ai – sg f G*: fioftry krolewfkiey C2/14.
- KROLOWA (1) *sb f – sg V*: O Krolowa B3/11.
- KROM (1) *praep cum G* – krom twey láłki A4v/16.
- KRYG (1) *sb m – pl A*: w krygi ... wiąć C4v/1.
- KRYJOMY (1) *ai – rozruch kryjomy* B4v/12.
- KRZYWDA (12) *sb f – sg G*: krzywdy A3v/3, B4/21, B4v/4, C/10, C3v/10, 16. *A*: krzywdę B4/13, Cv/26, C3v/13, C4v/24, Zá ... krzywdę C2/9. *I*: cudzą krzywdą C/13.
- KRZYWY (1) *ai – sg m D*: Trudnoź tám krzywemu wynić B2v/23.
- KSIĄŻE (2) *sb n – pl G*: Kfiązał (!) Bv/7. *D*: Kfiążetom D/1.
- KSIĄŻĘCY (1) *ai – sg m A*: w Kfiążęcy dom Bv/8.
- KTO (14) *pron – N*: Kto A3v/24, Cv/17, 23, kto A4v/2, 7, 17, B2v/25, C4v/1. *G*: od kogo B3/16. *D*: Komu Dv/1, komu B2/21, Cv/23, Dv/2. *A*: kogo D3/26.
- KTORY (30) *pron – sg m N*: Ktory A4/1, B4v/13, ktory B4/3, C3/22, C3v/1. *G*: ktorego C3/11. *D*: Ktoremu B2v/22, ktoremu C3/24. *A*: ktorego A3/2. *f N*: Ktora B2/13, ktora B2/12, B4v/2. *G*: Ktorey B4v/20, D/23. *A*: Ktorą A3v/8, o ktorą A4v/9. *I*: Zá ktorą C4/6. *V*: Lodzi ... ktoraś C3v/23. *n N*: Ktore D2/20. *G*: Z ktorego B2v/18. *I*: ktorym C4/10. *pl N m pers*: Ktorzy A3v/6, ktorzy B2v/12, B4/13, C3/20, D3/10. *D*: ktorym B2v/14, C/11. *pl A subst*: Ktore C/7, Ktores wziął B4/22.
- KTOŚ (1) *pron – N*: ktoś C2v/4.
- KU, G (4 + 4 = 8) *praep cum D* – Ku Troii D3/14, ku gorze D2/8, ku látu B4v/7, ku zelzeniu B4v/24, gmyfli B2/1, C2v/25, gwoli B2/19, D2/23.
- KUPIĆ (1) *vb pf – inf*: kupić C3/6.
- KUPOWAĆ (1) *vb impf – inf*: kupować Dv/26.
- KUSIĆ SIĘ (1) *vb impf – part praet act*: Kuśiwłzy fię D3/5.
- LAMPON (1) *n-pers m – sg N*: Lampon Cv/1.
- LAS (1) *sb m – sg A*: w lás B/23.
- LASKA (2) *sb f – pl N*: láłki C2v/2. *I*: láłkami C2/26.
- LATO (1) *sb n – sg D*: ku látu B4v/7.
- LECZ (8) *cn – Lecz* A3v/14, 25, C/17, D2/3, lecz B3v/3, C2/25, C2v/13, C4v/1.
- LEDA (1) *pt – ledáiaiko* B4/5. *Cf* JAKO.
- LEDWE (3) *av – Ledwe* nie tákiłz koniec będzie C4/19, ledwe do tego Nie przydzie B/21, ledwe wyrzekł C2v/6.
- LEKCE (1) *av – lekcze (!)* D2v/7.
- LEPIEJ *cf* DOBRZE.

- LEŚNY (1) *ai – sg f L*: W budzie leśney B3v/20.
 LEW (1) *sb m – sg G*: Okrutnego lwá fczęnię D2/19.
 LEŻEĆ (2) *vb impf – praes 3 sg*: kłodá leży D2/6. 3 *pl*: mury ná ziemi leżą B4/23.
 LEKĄC SIEĆ (2) *vb impf – inf*: fię ... lękáć C/19. *praes 1 sg*: fię lękam Cv/6.
 LI (5) *cn – li B2v/26* (2 razy), B4/12, C4/25, Dv/25.
 LI (8) *pt – li B/12, 13, Bv/12, 13, B2v/1, 25, Cv/15, C4/9*.
 LICHY (1) *ai – sup sg f A*: naliżłá B4v/18.
 LICZBA (3) *sb f – sg N*: lidźba B2/11, B2v/1. *A*: lidźbę C3/18.
 LUBY (1) *ai – sg m A*: luby ... wyrok ... Venus ... zápláčila (!) C4/10.
 LUDZIE (11) *sb pl t – N*: Ludzie B2/16, B3v/26, ludzie C3/12. *G*: Ludzi D3/2, ludzi B2/17, C4/26, v ludzi D/25. *A*: ludzi páść B2v/14. *I*: ludzmi (!) D/1, między ludźmi B4v/6, między ludzmi (!) B4v/12.
 LUDZKI (4) *ai – sg m A*: ludzki mieć rodzaj B2v/19, C3v/12. *I*: ludzkim obyczáiem B4/6. *f A*: ludzká fpráwiedliwość B2v/13.

 ŁACNY (1) *ai – pl N m pers*: łączni ... Graekowie D/4.
 ŁAKOMY (1) *ai – pl N subst*: Oczy łakome C4/26.
 ŁANI (4) *sb f – sg N*: łáni Dv/10, 11 (2 razy), 15.
 ŁAŃCUCH (1) *sb m – sg I*: łáncuchem ... Vwiązána B/25.
 ŁAPAC (1) *vb impf – imp 2 sg*: Ani się ... łápay D2/18.
 ŁASKA (4) *sb f – sg G*: krom ... łáłki A4v/16. *A*: ná łáłkę B3v/14, w łáłkę C/5, z łáłki C4/24.
 ŁASKAWY (1) *ai – sg V*: oycze łáłkawy B4/20.
 ŁĄCZYĆ (1) *vb impf – con*: By fię to dwoie łączýło A4v/25.
 ŁODŹ (1) *sb f – sg V*: Łodzi bukowa C3v/23.
 ŁOTROWSKI (1) *ai – sg f G*: łotrowłkiey fpráwy C3/8.
 ŁOŻE (1) *sb n – sg D*: Iednemu łóžu C4/23.
 ŁOŻYSKO (1) *sb n – pl N*: łóżyłká Dv/17.

 MACIORA (1) *sb f – pl G*: Od mációř B4v/10.
 MAJĘTNOŚĆ (1) *sb f – pl A*: máiętności B/4.
 MALUCZKO (1) *av – málucźko co Powiedziawłzy B3v/12*.
 MAŁO (12) *av – Máło ... nie zginął C/24, cóś máło ... rozna Bv/12, máło fpráwiedliwy C/25, máło przed złęženim D2v/12. comp*: Mniey by ... było A4v/24, Mniey dobr ná świcie B2/15, Mniey B2/26, B2v/1. *sup*: by namniey C2v/25, Co námniey (!) B2v/4, namniey B3/1, B3v/21.
 MAŁY (7) *ai – sg m I*: ześ Máło máłym niezginął C/24. *n G*: człówiek máłego baczenia A3v/25. *pl N subst*: dáry ... ná cię mále A4v/11. *G*: Od máłych C3/9. *comp sg n I*: z mniefyżym niebefpieczeństwem B3/2. *pl L*: nád mniefyżymi B2v/20. *petr sg n D*: winien ... niepomáłu B4v/22.
 MAŁŻEŃSTWO (2) *sb n – sg G*: małżeńtwá (!) C4/17. *A*: małżeńtwo ... krwią ... pláćić C/4.
 MARNOTRAWCA (1) *sb m – sg N*: márnotrawcá C3/7.
 MARSZAŁEK (1) *sb m – pl N*: Mářzálkowie C2/26.
 MATKA (2) *sb f – sg V*: Mátko D2/24, O mátko moia Bv/23.
 MAŻ (5) *sb m – sg N*: małż C2v/21. *sg G*: od mężá A3v/10. *D*: mężowi A3v/12. *V*: Mężu moy Bv/3. *pl I*: z tákimi mężmi (!) ... czynić C3v/4.
 MEDEA (5) *n-pers f – sg A*: Medeá B4/8, C/8, C2/7, o Medeá C2/19, zá Medeá C2v/17.
 MENELAOWY (1) *ai – sg m G*: brát Menelaow (!) D3/16.
 MENELAUS (2) *n-pers m – sg N*: MENELAUS A3/9, C3v/5.
 MIANOWAĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: co złym Ludzie miánuią B2/16.

- MIANOWAĆ SIĘ (1) *sb impf – inf*: Grácieki (!) tytuł/ pány fię miánować Cv/19.
- MIARA (1) *sb f – sg L*: w fwoiey mierze Cv/8.
- MIASTO (1) *praep cum G* – miałto dziećięciá Pochodnią vrodziła D2v/13.
- MIASTO (2) *sb n – sg G*: do Troiáńfkiego miáftá A3v/11. *pl A*: miáftá B3/4.
- MIECZ (4) *sb m – sg G*: Znáki mieczá B4/25. *A*: miecz krwią nápoić C3v/17, przez miecz C/2. *I*: mieczem woiováli C/16.
- MIEĆ (44) *vb impf – inf*: mácie ... mieć B2v/19, wżytko mieć chcę D/12. *praes 1 sg*: mam A3v/20, B4/3. *cum neg*: niemam z tobą sřrawy A4v/14, w pámięci niemam B3/25. *2 sg*: pořtá mař przed fobá B3/12. *3 sg*: Ma C3/6, C3v/1, ma A4v/2, 4, D2/14, D3/13, ma wżytko w ręku B2/13, Kto komu czołem bić ma Cv/23, mali w Troi zořtác B/12. *cum neg*: zdrowie nie ma ieno iedno Człowiek B2/9. *1 pl*: pořly ich v fiebie mamy A3v/5, Dv/9, D2v/23. *2 pl*: mácie ... ludzki mieć rodzaj ná pieczy B2v/18, vczynić Poczet mácie B2v/23, mácie nád fobá páná B2v/21. *3 pl*: Zbierác máią C2/11. *praet 1 sg m*: Miałem gárdzić? B4/2. *3 sg m*: iákoby ... Wcále miáł zořtác A4/3. *cum neg*: niemiał dęugo fie wefelić ... ALEXánder B/16. *3 sg n*: dziećię miáło Vpad ... przynieść D2v/16, onym fie zyść miáło B4/7. *3 pl m pers*: mieli ... przekázić B/17, mieli rozdrápác D2v/20. *cum neg*: Cierpieć nie mieli ... Graekowie A3v/4. *imp 1 sg*: Niech... Mam C4/24. *2 sg*: ftrař miey D/3. *cum neg*: áni miey D2v/7. *2 pl*: Mieyćie to przed oczemá B2v/16. *con 1 sg m*: miáłbych... wynofić A3v/21, żebych fię miá bać D2v/9. *f*: bych fie ... Vćiefzyć miáłá B3/20. *3 sg m*: iákoby lam ... miáł zořtác A4/3, Żeby ... miáł płácić C/5. *3 pl m pers*: Zeby ... niemieli dořtawác A4v/23. *part praet act cum neg*: nie máiąć C3/10, D/25.
- MIEĆ SIE (1) *vb impf – inf*: W tym fie mieć rozumieią C2/1.
- MIEDZY (2) *praep cum L* – miedzy ludźmi B4v/6, miedzy ludźmi (!) B4v/12.
- MIEJSCE (4) *sb n – sg A*: mieyfce B2v/17, ná ... mieyfce C/6. *pl A*: fwe mieyfcá bráli C2v/7. *sg G a. pl A*: áni sřrawiedliwość ma mieyfcá C3/6.
- MIESZKAĆ (3) *vb impf – imp 1 pl*: nie mieřzkaymy C2v/22. *part praes act*: niewiele mieřzkáiąć. *cum neg*: niemieřzkáiąć C4v/24.
- MILCZEĆ (2) *vb impf – praet 3 sg m*: milczáł C/26. *3 pl m pers*: milczeli C/11.
- MIŁOŚĆ (1) *sb f – sg N*: Miłość B3v/1.
- MIŁY (3) *ai – sg m V*: Mężu ... miły Bv/3. *f A*: brácią ... miłá Bv/1. *n V*: moie dziećię miłe Bv/17.
- MINAĆ (1) *vb impf – praet 3 sg m cum neg*: nie mináł A3v/19.
- MIOTAĆ SIĘ (1) *vb impf – inf*: Miotác fię Cv/13.
- MŁODOŚĆ (2) *sb f – sg A*: Dác młodość B/8. *L*: przy młodości A4v/20.
- MŁODY (1) *ai – pl N m pers*: młodzi A4v/23.
- MŁODŹ (1) *sb f – pl N*: Młodź wřzeteczna C3/14.
- MNIEJ *cf* MAŁO.
- MNIEMAC (1) *vb impf – praes 2 pl*: mniemacie C3/22.
- MOC (6) *vb impf – praes 3 sg cum neg*: nie może B4v/21. *1 pl*: mořem A3v/13. *praet 3 sg m*: Mogł C4v/2. *cum neg*: niemogł C2/25. *f cum neg*: niemogła (!) C2v/13. *con praet 1 sg m*: bych był ... mogł C3v/11.
- MOGIŁA (1) *sb f – sg N*: mogliá D2/2.
- MOJ (29) *pron – sg m N*: moy A3v/20, 23, A4v/6, B3v/6. *cum neg*: Duch nie moy Dv/3. *V*: Mężu moy Bv/3, moj pánie Bv/15, oycze moy B4/20, moy brácie Dv/21. *f N*: moiá B4v/2, C4v/11, D/5, 18. *G*: moiey Dv/2, mey C3v/16, 18, D2v/11. *D*: sřrawie Mey A4/9. *A*: żonę moię B4/14. *V*: O mátko moiá Bv/23, O wdziećzna oyczyřno moiá Dv/19. *n G*: mego Cv/18. *V*: moie dziećię Bv/17. *pl N subst*: moie A4v/11, moie przenořiny B/24, me D/24. *G*: z vřt moich Dv/2, mych A4v/17. *du L*: w vřzu mych B3v/22.
- MOKRY (1) *ai – pl f I*: Mokremi ... wod śćiefzkámi C3v/25.

- MORSKI (2) *ai – sg m G*: brzegu morflkiego C4v/25. *fV*: morfka plawaczkó (!) C3v/21.
- MORZE (7) *sb n – sg N*: morze A4v/22. *G*: z morzá A3v/16. *A*: ná morze D3/12, przez ... morze A3v/10. *I*: morzem glębokim plynie Dv/10. *L*: ná morzu D/3. *V*: ty morze szerokie C3v/7.
- MOWA (1) *sb f – pl L*: Co po tych ... mowách C2v/5.
- MOWIĆ (17) *vb impf – inf*: mowić A3v/24, B3v/9, B4v/13, C/12, C2/25, D/17. *praes 1 sg*: mowię B2v/14. *2 sg*: mowifz A4v/13, C2v/23. *3 sg*: mowi C2/8, C2v/1. *3 pl*: mowią A4/23. *praet 3 sg m*: mowił C/26, C2v/3, mowil (!) Cv/3. *praet impers*: Mowiono C2/13. *con praet 3 pl m pers*: áni by ... byli ... mowili C4v/22–24.
- MOŻNY (2) *ai – sg fV*: možna Cypri C4/20. *plV m pers*: možni bogowie C3v/14.
- MŚCIĆ SIĘ (1) *vb impf – inf*: mścić fię ... będzie C2/17.
- MUR (4) *sb m – pl N*: mury B4/23. *G*: W koło murow Dv/23. *V*: O mury Dv/20. *L*: pod mury ... ftaną fzańce C4v/8.
- MUSIEĆ (12) *vb impf – praes 1 sg*: muźę C/19. *3 sg*: Muśi Dv/26, muśi B/22, Bv/18, B4v/1, C/17. *praes 1 pl*: muśim Cv/5, 24. *praes 3 pl*: Muźą Bv/22, muźą C3/11, Dv/17. *praet 1 pl m subst*: mufielichmy D3/5.
- MY (27) *pron – N*: my Cv/5. *G*: nas C/15, C2v/6, D3/4, Do nas C4v/22, v nas A3v/6. *D*: Nam C/21, nam B2v/9, B4v/4, C/9, Cv/4, 5, 6, 14, C2/8, C2v/16, D2v/22, D3/24, D/13. *A*: Nas C/19, nas Cv/20, C2/10, C4v/19, D2v/26. *I*: Nád námi B4/19, známi B3/15, z námi C2/19.
- MYŚL (3) *sb f – sg A*: dobrą myfl przekázic B/18. *D*: gmyfli C2v/25. *L*: nie po fwey myfli C3/2.
- MYŚLEĆ (3) *vb impf – praes 3 sg*: Niebogá myfli B/11, co ... Szczeńście myfli poczynác Bv/15. *praet 1 sg m cum neg*: Nie myflićiem ia B3v/21.
- NA (59) *praep – cum A (34)*: Ná A3v/22, C2v/13, C3v/13, D/25, ná A4/1, A4v/8, 11, B/2, B3v/13, 14, B4v/16, C/6, Cv/13, C2/16, C2v/26, C3v/3, C4/21, D2v/1, D3/1, 10, 11, Ná czás B3/11, Ná káždy rok D3/24, ná oko D/6, Ná oftatek D3/6, ná oftátek B/22, nań C2v/3, ná pámięć D2v/11, ná ten czás B4v/12, C/17, D2v/15, D3/4, nážad C3/11, Názyt D2v/5. *cum L (25)*: Ná D2/24, D2/24, D3/8, ná A4v/24, B/6, Bv/18, B2/4, 15, 25, B2v/17, 19, B4/23, Cv/17, C2/2, C2v/7, C3v/16, C4/13, D/3, 4, 12, 16, D2/9, D2v/19, D3/9, ná dniu D2v/13.
- NAD, NADE (7 + 1 = 8) *praep – cum A (2)*: nád báśni D/26, nád nádzieię D2/7. *cum L (6)*: Nád námi B4/19, nád B2v/15, 20, 21, B3v/20, nádewfzytko Bv/9.
- NADZIEJA (2) *sb f – sg A*: nádzieię B4/3, nád nádzieię D2/7.
- NAGARNAĆ (1) *vb pf – praet 3 sg*: iá duch Apollinowy ... nágárnał D/20.
- NAGŁY (1) *ai – sg f N*: Noc ... nagła Dv/8. *pl G*: nagłych wćieczek D/13.
- NAGRADZAĆ (1) *vb impf – inf*: nágrádzác C2/3.
- NAGRODA (4) *sb f – sg G*: nagrody B4/12, Cv/17. *A*: Nagrodę C3v/11, nagrodę C2v/17.
- NAGRODZIĆ (1) *vb impf – fut 3 sg cum neg*: nie nágrodzi B4v/4.
- NAJDOWAĆ (1) *vb impf – fut 1 sg*: Naydě A4v/17.
- NAMOWA (1) *sb f – pl N*: Ofatéczne namowy B/12.
- NAPOIĆ (1) *vb pf – inf*: krwią nápoić C3v/17.
- NAPRZOD (8) *av – przed oczy tve naprzod ... przydě Bv/2, B2/5, B3/22, B3v/23, B4/4, 13, C2/3, C4v/26.*
- NASTAPIĆ (1) *vb impf – praet sg 3 f*: chęć náftapilá ... fie wynosić B4v/9.
- NASYCIĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: gárdło ... náfyći D2/21.
- NASZ (10) *pron – sg m N*: żywot Náfz Bv/20, náfz C2v/2. *f N*: Náfzá niespráwiedliwóść C/18. *G*: dobre Rzeczyfopolitey náfzey A4/12. *I*: krwią náfzá ... plácic C/5. *pl G*: od przyiaćioł náfzych B4/8, nie zá náfzych czáfow C/8, zá przodkow náfzych C/15, náfzych ... żon Cv/7. *pl N subst*: rofkofzyć náfze Niepewne Bv/20.
- NAŚLADOWAĆ (1) *vb impf – inf*: wiefzyć części náśladowác C2v/14.

- NAUCZYĆ SIĘ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: Przepięć się nauczył C3/26.
 NAWA (1) *sb f – pl G*: pofrzodkiem Graeckich naw B/26.
 NAWET (1) *av – nawet i przez miecz domagać się będą C/2*.
 NAWIEDZIĆ (2) *vb pf – inf*: nawiedzić B/13. *plusq 2 sg m*: Bodayżes ty był ... Sparty nie nawiedził Bv/5.
 NAZAD *cf NA, ZAD*.
 NAZAJUTRZ (1) *av – naza jutrz D2/16*.
 NAZBYT *cf NA, ZBYT*.
 NIC (9) *pron – N*: nic C2v/2, 3, nam nic do tego C2/8, zgoła nic B2v/5, *G a. A*: nic nigdy ... czynić B3/23, nic widać nie będzie D2/16, trzeciego nic niemają D/11, nicem nie otrzymał C3v/11. *I*: z niczym A3v/14.
 NIE (107) *pt – cum vb*: Nie A3v/21, 23, A4v/10, B/22, Bv/7, 17, B2/20, B2v/7, 24, B3/23, B3v/21, B4/20, 21, B4v/25, C/11, 12, C2v/2, C3/12, C4/18, Dv/6, D2/10, D2v/7, nie A3v/4, 19, A4/22, A4v/7, 14, 22, 23, B/1, 2, 16, Bv/5, 11, 12, B2/9, B3/19, 25, 26, B2v/18, B3v/1, 2, 6, 8, 11, 17, B4/5, 10, 14, 17, 19, 26, B4v/4, 17, 21, C/1, 3, 8, 9, 20, 24, Cv/9, 16, 20, C2/6, 11, 18, 21, 25, C2v/3, 8, 12, 13, 22, 26, C3/2, 10, C3v/3, 11, C4/19, 21, C4v/12, 21, 24, 25, D/5, 13, 23, 25, Dv/3, 6, 7, 12, D2/10, 12, 16, 25, D2v/4, 19, D3/2, 11, 25. Krew nie wodą B3v/3, nie bez D3/23, nie człowieczą B2v/5, niepotrzebą B4v/14. *petr*: niepomąłu B4v/22.
 NIE ŁŹA (2) *praed – Mnie niełża/ ieno wietfzey części náfładować C2v/14, niełża ieno ... połfuchać D/20*.
 NIEBEZPIECZEŃSTWO (1) *sb n – sg I*: z ... niebezpieczeństwem B3/2.
 NIEBIESKI (1) *ai – sg n V*: światło niebiełkie C3v/6.
 NIEBO (1) *sb n – sg L*: ná ... niebie B/6.
 NIEBOGA (1) *sb f – sg N*: Niebogá B/11.
 NIECH, NIECHAJ (4 + 4 = 8) *pt – Niech C4/22, niech B4/12, C/6, C4/25, niechay B4/15, Cv/25, C2v/15, 16*.
 NIECHAJ *cf NIECH*.
 NIECHAJŹE *cf NIECHŹE*.
 NIECHŹE, NIECHAJŹE (1 + 2 = 3) *pt – Niechże C/3, Niechayże C4/20, niechayże C2/2*.
 NIECO (1) *av – Połtráfżylá mnie nieco D2v/10*.
 NIEDALEKO (1) *av – Coś niedáleko zda fie od zazdrości A4/16*.
 NIEDAWNO (2) *av – przydá Nie dawno czáfy C4v/4, niedawno y łam połężelz D2/4*.
 NIEDOSTATEK (1) *sb m – sg I*: niedoftátkiem ... Ścińniona B2/20.
 NIEGOTOWY (1) *ai – sg m I*: niegotowym D/4.
 NIEMAL (1) *av – niemal wfzyfcy A4/7*.
 NIEMASZ (2) *vb impf – nie máłz A4/13, nic nie máłz D/11*.
 NIEMEŹNY (1) *ai – sg f G*: Strzałá nie mężney ręki ... obieđżon D2/5.
 NIEPEWNY (1) *ai – pl N subst*: rołkofżyc náłze (!) Niepewne Bv/21.
 NIEPOCHYBNIE (1) *av – niepochybnie D3/14–15*.
 NIEPODOBNO (1) *av – tego niepodobno zgádnáć B2/8*.
 NIEPOMAŁU *cf MAŁY, NIE, PO*.
 NIEPOMÓCNOŚĆ (1) *av – mowifz Niepomóćgliwie A4v/14*.
 NIEPRAWIE (2) *av – gość nie práwie wierny A3v/9, tego niepráwie ... Wiedmá W mię wmwóilá D2v/8*.
 NIEPRZEŁĄCONY (1) *ai – sg m V*: Nieprzełácony duchu D2/1.
 NIEPRZYJACIEL (2) *sb m – sg D*: ftoł wytrzymáć ... nieprzyjácielowi C3v/1. *A*: Nieprzyjácielá D/7.

- NIEPRZYJACIELSKI (1) *ai - pl N subst*: Nieprzyjacielfkie ... fzańce C4v/9.
- NIERAD (1) *ai - sg m N*: ... cudzych dárow nie rad biorę A4v/12.
- NIERAZ *cf* NIE, RAZ.
- NIEROWNO (1) *av - nierównoż ... tego Wieńca pleńciono Bv/23. Cf -Ż*.
- NIERZĄDNY (1) *ai - sg n V*: O nierządne kroleftwo C3/4.
- NIESPRAWIEDLIWOŚĆ (3) *sb f - sg N*: niefpráwiedliwość C/18. *G*: niefpráwiedliwości B4v/24.
A: prze niefpráwiedliwość C/21.
- NIESTETY (1) *int - Nieftety/ iákiefz moie będą przenośiny B/24*.
- NIESZCZEŚLIWY, NIESZCZEŚLIWY (2 + 1 = 3) *ai - sg f N*: Niefzcześliwa ... łáni Dv/11,
niefzcześliwa corá D/18, Niefzcześliwa ... ziemiá Dv/14.
- NIESZCZEŚNY, NIESZCZESNY (4 + 1 = 5) *ai - sg m N*: brzeg niefzczeńny Dv/14, niefzczeńny
oćiec Dv/25. *V*: Niefzczeńny Priámidá Bv/6. *f N*: niefzczeńna knieią Dv/15. *pl A subst*: kości
niefzczeńne ... roznieść D2v/20.
- NIEŚĆ (3) *vb impf - praes 1 sg*: Dobrá nowinę ... niołę B3/7. *3 sg*: vpadek/ pożogę/ puftki *Z* sobá
niefie Dv/19. *fut 3 sg f*: Cokolwiek będzie fpráwiedliwość niołá A4/11.
- NIEŚMIERTELNY (2) *ai - pl A subst*: nieśmiertelne *Vznawcá* twarzy rozeznawá C4/14. *pl G*: O
mury nieśmiertelnych [*tz n. bogów*] ręku roboto Dv/20.
- NIEWĄTPLIWI (2) *ai - sg f N*: To też niewątpliwa/ Że B4v/26. *A*: tę niewątpliwą ... woyny po-
chodnią C4v/13.
- NIEWCZAS (1) *sb m - sg A*: Anim ... zá niewczás poczytá B3v/19.
- NIEWIELE (1) *nm - Krol nie wiele miefzkáiąc ... powiáda ... C2v/12*.
- NIEWIELKI (2) *ai - sg m N*: nie wielki... poczet D3/4. *f N*: korzyść nie wielka to wiedzieć B2v/2.
- NIEWOLA (2) *sb f - sg A*: dziewczki w niewolá Zábiorá D2/22. *L*: w niewoli żywie B4v/3.
- NIEWOLNICA (3) *sb f - sg G*: máło Od niewolnice rozna Bv/13. *A*: niewolnicę B4v/18. *I*: zá
zbieglá niewolnicá C4/7.
- NIEWSTYDLIWI (1) *ai - sg f N*: ia niewftydliwa Bv/2.
- NIEZDARZONY (1) *part praet pass pf - sg f G*: *Tey* niezdarzoney goście Dv/13.
- NIEZGODA (1) *sb f - sg N*: niezgodá C4/16.
- NIEZLICZNY (1) *ai - sg f N*: Niezliczna lidźbá chorob B2/11.
- NIEZMIERNY (1) *ai - sg f A*: záłość niezmierná C3v/13.
- NIEZNACZNIE (1) *av - Pomyka fwoich gránic nieznácznie Cv/10*.
- NIEZNOŚNY (2) *ai - sg m I*: zmyłły ... nieznośnym gościem opánowane Dv/4. *n N*: Oboie to ...
nieznośne B4v/25.
- NIGDY (6) *av - Nigdy A4v/21, Cv/8, nigdj B3v/16, nigdy Bv/5, B3/23, B4/18*.
- NIGDZIEJ (1) *av - nigdziej Dv/13*.
- NIKT (3) *pron - N*: nikt C/10. *G*: nikogo B2v/6. *D*: nikomu B4/17.
- NINACZ *cf* CO.
- NISKI (1) *ai - pl m V*: wy ... bogowie *Y* wyfocy y nifcy C3v/8.
- NISZCZYĆ (1) *vb impf - praes 3 pl*: ci domy nifczá C3/16.
- NIZACZ *cf* CO.
- NIŻ (4) *cn - niż D3/18, 26, nifz Bv/25, B2v/10*.
- NIŻBY (1) *cn - nifzby C2/15*.
- NIŻLI (8) *cn - Niżli B2/5, niżli A4/15, 17, B2/1, 3, 26, D2v/22, nizli (!) B2/15*.
- NOC (3) *sb f - sg N*: Noc ... przed oczy ... vpádlá Dv/8, noc idzie/ noc podeyzzrána (!) D2/13.
- NOGA (3) *sb f - sg N*: nogá nogi *Wfpiera* A4/19. *pl A*: nogi A4/19. *L*: ná nogách C2v/7.
- NOS (1) *sb m - pl A*: idá nofy powieśiwfzy C3/1.
- NOSIĆ (1) *vb impf - praet 2 sg f*: *Lodzi ... ktorás ... páfterzá Pryámczyká ... /... nośilá (!) C4/1*.

- NOWINA (3) *sb f – sg G*: Wdzięczney nowiny poślą B3/12. *A*: Dobrą nowinę ... niofę B3/7. *pl G*: nowin fluchaymy A3v/15.
- NOWY (4) *ai – sg m A*: wodzą Nowego oglądaly B4v/9. *f N*: Nowa rozgą D2/7. *n A*: nowe zacząć Gofpodárftwo B4v/10. *petr sg n G*: znowu B/13.
- O (11) *int – O* B/6, Bv/23, B3/11, C/23, C3/4, C3v/21, D/8, Dv/19, 20, o B4v/4, C4v/11.
- O (23) *praep – cum A (10)*: O B2v/3, C4v/24, o A4/14, A4v/9, 10, 15, C/12, C2/13, 19, D3/5. *cum L (13)*: O Cv/25, o A3v/17, B/11, Bv/3, B3v/11, 21, B4/16, C2/16, C4v/16 (2 razy), D3/24, 25, o południu D2v/26.
- OBCY (1) *ai – sg m D*: Obcemu A4/15.
- OBELŻENIE (1) *sb n – sg G*: obelżenia A3v/3.
- OBFITOŚĆ (1) *sb f – sg G*: obfitości A4v/21.
- OBIECĄĆ (1) *vb impf – praet 3 pl m pers*: niemal wżyfcy obiecáli A4/7.
- OBJEŻDŻON (1) *part praet pass pf – sg m N*: Strzałą ... prętką obieżdzon D2/5.
- OBOJE (3) *nm – N*: Oboie to ... nieznośne B4v/25, D2/3. *G*: liczbą Oboygą B2v/2.
- OBRAĆ (1) *vb impf – praet 3 pl subst*: trzy boginie ... obrály B3v/24.
- OBRONA (2) *sg f – sg A*: obronę wrádzim D3/22. *L*: każą rządzic o obronie D3/24.
- OBYCZAJ (1) *sb m – sg I*: ludzkim obyczaiem B4/6.
- OCIEC, OJCIEC (1 + 4 = 5) *sb m – sg N*: oćiec Dv/25. *V*: Oycze B4v/2, oycze B4/14, 20, D2/17.
- OD (14) *praep cum G – Od* A4v/11, Bv/13, B4v/10, C/22, C3/9, od A3v/10, 24, A4/16, B3/16, B3v/7, B4/8, 22, C3v/9, D2/12.
- ODDAĆ (2) *vb pf – inf*: Oddać B4/10. *fut 1 pl*: iefli... Oddamy A3v/13.
- ODEJMOWAĆ SIĘ (1) *vb impf – praes 1 sg*: Prožno fię odeymuię Dv/5.
- ODJECHAĆ (1) *vb pf – fut 3 pl*: iefli z niczym ... odiąda A3v/14.
- ODJEŻDŻAĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: iáko przyiecháli/ Ták odieżdżáiá B3/15.
- ODNIEŚĆ (2) *vb pf – inf*: pomitę odnieść C/21. *praes 3 pl*: odpráwę odnołżá C3/2.
- ODPRAWA (2) *sb f – sg A*: odpráwę odnołżá C3/2, odpráwę ... wzięli C2v/20.
- ODPRAWOWAĆ (1) *vb impf – inf*: połly Odpráwować A4/5.
- OGIEŃ (2) *sb m – sg N*: ogień ma powftác/ ... wielki ogień D2/14.
- OGŁADAĆ (1) *vb impf – praet 3 pl subst*: oglądaly B4v/9.
- OGROMNY (1) *ai – pl N subst*: tráby Ogromne zágrzmią C4v/8.
- OJCIEC *cf* OCIEC.
- OJCOWSKI (3) *ai – sg m A*: zá grzech Oycowłki C/25. *f N*: oycowłka Miłość B3/26. *A*: ná łálkę oycowłką B3v/14.
- OJCZYŻNA (9) *sb f – sg N*: Oyczyzná gdzieś dáleko Bv/11, oyczyzná D2/2. *G*: oyczyżny (!) C/4, C3/23, Dv/22. *D*: oyczyżnie D2v/5, 17. *A*: oyczyżnę B/5. *V*: oyczyżno moiá Dv/19.
- OKAZAĆ (2) *vb pf – praet 3 pl m pers*: okazáli/ Iáko ... czynić C2/4. *imp 3 pl*: niechayże okaza ... iáko nágradzáć C2/2.
- OKO (7) *sb n – sg A*: Iákobyś iuz ná oko ... widział D/6. *du N*: Oczy łákome C4/26, Oczy wywraca D/17. *G*: Sen z oczu zetrze C4v/6. *A*: Iákoż ... przed oczy ... przyidę Bv/2, Dv/8. *L*: Mieycie to przed oczemá B2v/16.
- OKOWY (1) *sb pl t – L*: być mu w okowách B3/1.
- OKRĘT (1) *sb m – sg G*: w tył okrętu B/25.
- OKRUTNY (2) *ai – sg m G*: Okrutnego lwá fczęnię D2/19. *f G*: Znáki ... okrutney ręki B4/25.
- ÓLTARZ (1) *sb m – pl G*: poświęconych óltarzow D2/18.
- OMIESZKANIE (1) *sb n – sg G*: da bez omiełkánia (!) Znáć B2v/7.
1. ON (61) *pron – sg m N*: On B4v/22, on B/19, C3/25, C3v/18. *G*: go D2/10, D3/26, iego C2/20, C3/8, od niego D2/12. *D*: mu B/17, B3/1, B4v/17, 18, 19, 22, C4v/5. *A*: go B2v/26, D2/11,

- nań C2v/3, przeń D2v/22. *L:* za nim B/21. *f N:* ona B2/12. *G:* iey D/20, Dv/17, D3/11, bez niey D3/12, dla niey C/7. *D:* iey D2v/13. *A:* ią B3v/24, B4/12, Cv/17, D/19. *I:* ią C3v/19, o niey B/11. *L:* na niey D/16. *n A:* ie Dv/26. *pl N m pers:* Oni C2/10, oni A4v/26, B/20, B4/11, 17, C2/6, 19. *G:* ich A3v/5, B2/17, B4/9, 19, Cv/5, C2v/9, C3/11, D2/24, D2v/7, D3/1, do nich B3/23, V nich B4v/3, C2/12. *D:* im A3v/7, B4/17. *A subst:* o nie D3/5. *I:* z nimi Cv/2. *L:* za nimi C3/20.
2. ON (5) *pron – sg m A:* W on czás D/10, w on czás Cv/12, To li on sławny vpominek C4/9. *f D:* oney C2v/26. *pl D:* onym fie żyść miało B4/7.
- OPANOWANY (1) *ai – pl N subst:* zmyłły ... gościem opánowane Dv/4.
- OPATRZNOŚĆ (1) *sb f – sg N:* opátrznóść ... roście D/9.
- OPATRZYĆ (2) *vb pf – inf:* opátrzyć D3/17. *imp 2 sg:* zamki ... fpizą Y ludzmi (!) ... opátrź D/1.
- OPLYNAĆ (1) *vb pf – inf:* Krwią oplynać Dv/18.
- OPOWIADAĆ (2) *vb impf – praes 3 pl:* Vpad opowiadáią D2v/6. *praet 1 sg m:* Com ... opowiedał A3v/2.
- ORSZAK (1) *sb m – pl N:* orszakí C3/19.
- OSADZIĆ (1) *vb pf – con 2 sg m:* żebyś ... ofádził A4v/3.
- OSTATECZNY (1) *ai – pl N subst:* Oftáteczne namowy B/12.
- OSTATEK (4) *sb m – sg G:* oftátka C4v/25. *A:* oftátek ná Bogá przypufzczę B3v/13, Ná oftátek D3/6, ná oftátek B/22.
- OSTATNI (1) *ai – pl f A:* oyczyznę w oftátnie záwodzą trudności B/5.
- OSTRY (2) *ai – sg f N:* Szábla oftra Cv/22. *pl I:* páznoktámi ... oftreml D2/20.
- OTO (4) *pt – oto* Helenę widzę B/10, oto ... wychodzi B3/10, rozftapmy fie oto C2v/5, Zá która o to w tropy ... przybieżálá C4/8.
- OTRZYMAĆ (1) *vb pf – praet 1 sg m:* nicem nie otrzymał C3v/11.
- OTWORZONY (1) *part praet pass pf – sg m N:* Wfzyftkim ... dom ... otworzony A4v/6.
- OWA (1) *pt – Owa* Cv/4.
- OWCA (1) *sb f – sg A:* owcę ... muśi Porzucić B/22.
- OWOŻ (3) *pt – Owoż* Dv/9, 10, owoż Dv/9.
- OWSZEM (2) *pt – ia* owfzem fie lękam Cv/6, ia owfzem ná dobry pieczy wfzytko mieć chcę D/12.
- OZIEBŁY (1) *part praet act – sg n A:* oziębłe ciało Dv/24.
- PALIC (1) *vb impf – praet 3 pl m pers cum neg:* nie bráli/ áni ... palili D3/2.
- PAMIĘĆ (3) *sb f – sg G:* pamięci Zgubá Dv/1. *A:* ná pamięć D2v/11. *L:* w pamięci niemam B3/25.
- PAMIĘTAĆ (3) *vb impf – inf:* Abyś ... niechcial lam pamiętác B4/26, B4v/1.
- PAMIĘTNE (1) *sb n – sg N:* vpominek/ Albo pamiętne C4/10.
- PAN (11) *sb m – sg N:* pan B2v/24, Cv/20, 22. *A:* páná B2v/21. *V:* moj pánie Bv/15. *pl N:* pánowie B3/22. *G:* od tych pánow B4/22. *I:* pány Cv/19. *V:* Pánowie D2v/25, pánowie Cv/11, C2v/1.
- PANI (1) *sb f – sg D:* Dobrá nowinę pániey fwoiey niofę B3/7. *Cf* PANI STARA.
- PANI STARA (4) *sb f – sg N:* PANI STARA Bv/16, Páni ftára A3/5. *abrev:* PA. B2v/1, Pá. Bv/1.
- PANNA (2) *sb f – sg A:* Wyprowadzmy (!) tę pánnę D2v/2. *pl G:* CHORVS z pánien Troiáńfkich A3/14.
- PANTUS (1) *n-pers m – sg N:* Pántus Cv/1.
- PAŃSTWO (2) *sb n – sg N:* páńftwo sławne B4/22. *pl A:* páńftwá vbożą C3/16.
- PARYS (2) *n-pers m – sg N:* Paris (!) B4v/5. *I:* ALEXANDER, ktorego y Paryfem zowią A3/3.
- PARYSOW (1) *ai – sg m N:* Pofel Paryfow A3/6.
- PASTERZ (3) *sb m – sg A:* páfterzá C3v/24. *pl N:* iáko Páfterze ze pfy B/21. *V:* Brońcie brzegow/ páfterze Dv/12.
- PAŚĆ (1) *vb impf – inf:* Wy .../ którym ludzi páść poruczono B2v/14.

- PATRZAĆ (6) *vb impf – inf*: żeciem ... biefiad Pátrzać niechciał B3v/17. *praet 3 sg m*: Ná zgodę ... pátrzał C2v/13. *imp 2 sg*: pátrż C3/19, Pátrzay B2/5, pátrzay B2/17. *part praes act*: pátrząc C3/10.
- PAZNOKIET (1) *sb m – pl I*: Iwá sczęnię ... cię páznoktámi przeymie D2/20.
- PELOPONNEZ (1) *n-loc m – sg L*: w Peloponnezie Cv/21.
- PERŁA (1) *sb f – pl G*: tákiedy obfitości Perel morze ... nieurodzi A4v/22.
- PERSONA (1) *sb f – pl N*: PERSONY A3/1.
- PEWNY (4) *ai – sg f A*: w bogáciwfyzj Pewną część ludzi B2/17, mam pewną nádzieię B4/3. *f I*: o pewney woynie/ Ták pewnej C4v/16, 17.
- PIECZA (2) *sb f – sg L*: mieć ... ná pieczy B2v/19, ná dobrej pieczy wlyztko mieć chcę D/12.
- PIEŃ (1) *sb m – sg G*: ze pnia ... rozgá wyroflá D2/6.
- PIERŚ (1) *sb f – pl I*: pierfiámi prácuie D/16.
- PIERWEJ (3) *av – Iedemu pierwey weźmie/ toż dopiero Drugiemu dáie B2/23, niech iá ... pierwey czyniá B4/12. sup*: Venus ... iá lámá Napierwey zalećiła B3v/25.
- PIERWSZY (2) *nm – sg f L*: Przy pierwlyzey ... lkárdze B3v/10, w pierwlyzey klęfće C/23.
- PIES (1) *sb m – pl I*: Páterze ze pły zá nim B/21.
- PIĘĆ (1) *nm – N*: Pięć gáler D3/1.
- PIEKNY, PIEKNY (2 + 1 = 3) *ai – sg n N*: Piekne fumnienie ftać przy przyziacielu A4/25. *comp sg f N*: ze wżecz Venus Bogini (! *zam*. Bogiń) pięknieyfza C4/12. *n N*: Iefzcze pięknieyfze zoftawáć przy prawdzie A4/26.
- PIJAŃSTWO (1) *sb n – sg I*: Piiáńftwem zdrowie ftrácił C3v/2.
- PISAĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: piżá Stároftowie C4v/19.
- PLEŚĆ (1) *vb impf – praet impers*: nierownoż to tego Wieńca pleciono Bv/24.
- PLĄCIC (3) *vb impf – inf*: iedno pláćić Drugim trzebá B/8, Zeby ... miał pláćić C/5. *praes 3 sg*: fumnienie pláći A4/24.
- PLĄCZ (1) *sb m – sg I*: ferce ... pláćzem trapiác B3/10.
- PLĄKAĆ (1) *vb impf – inf*: plákáć nie będziefz D2/25.
- PLĄWACZKA (1) *sb f – sg V*: morfka pláwáczko (!) C3v/21.
- PLÓDNY (1) *ai – sg f V*: plódná ziemi C3v/6.
- PŁYNAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: láni ... płynie Dv/10.
- PO (15) *praep – cum A (2)*: Po co D/22, po poły C2v/18. *cum L (13)*: Po ... gorách D2v/21, po chwili Cv/7, po ... dábrowách B3v/17, po ... dekrecie C2v/18, po ... mowách C2v/5, po fwey mylli C3/2, po fali B4v/7, potym Cv/10, C2/20, C2v/10, C3/17, C4v/15, D2/6. *Cf* PO GOTOWIU, POSPOŁU.
- PO GOTOWIU (2) *av – być pogotowiu D/2, D3/9.*
- POBIĆ (1) *vb pf – fut 3 pl*: Syny wlyztki pobiiá D2/22.
- POBOJ (1) *sb m – sg L*: koń ... ná poboju ... ftoi D2/9.
- POCHODNIA (2) *sb f – sg A*: Pochodniá wrodziłá D2v/14, żebyć ... woyny pochodniá ... zgáfił C4v/14.
- POCHOWAĆ (1) *vb pf – inf*: pochowáć Dv/25.
- POCHWALIĆ (1) *vb pf – fut 1 sg*: toż y iá pochwałę B3v/5.
- POCIESZNY (1) *ai – sg n G*: byś co pryniofl (!) pociefznego B3/13.
- POCZAĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: ták mowić począł B3v/9.
- POCZĄTEK (1) *sb m – sg I*: Swar był początkiem C4/16.
- POCZET (2) *sb m – sg N*: niewielki ná ten czás był poczet D3/4. *A*: fpraw fwych wczynić poczet macie B2v/23.
- POCZYNAĆ (1) *vb impf – inf*: co ... mylli poczynáć Bv/15.

- POCZYTAĆ (1) *vb pf – praet sg 1 m*: Anim ... zá niewczás poczytał B3v/19.
- POCZYTAĆ SIE (1) *vb pf – praes 3 sg*: áni fie pyta Iefli kto ... fie Grofem poczyta B2v/25.
- POĆCIWY (1) *ai – sg m N*: człek poćciwy A4v/18.
- POD (1) *praep cum I* – pod mury ... ftaną Iżańce C4v/8.
- PODAĆ (2) *vb pf – inf*: żagle podać D3/14. *praet 3 sg m*: wyrok podał C2v/11.
- PODAREK (2) *sb m – pl A*: Podárki bierze A4/2, Trzebá mi ... ná podárki A4v/8.
- PODEJRZANY (1) *ai – sg f N*: noc podeyzzána (!) D2/13.
- PODLEGŁY (2) *part praet act – sg m N*: Smierci podległy ... Vznawcá C4/14. *f N*: zley flawie podleglá Bv/14.
- PODOBNO (5) *av* – Podobno B/25, podobno B3/2, B3v/2, C2v/25, C3v/3.
- PODPIERAĆ (1) *vb impf – inf*: Nayde/ kto rzeczy mych podpierác będzie A4v/17.
- PODPORA (1) *sb f – sg V*: domu zacna podpora Dv/22.
- POGONIA (1) *sb f – sg N*: Prętka pogonia C4/8.
- POGRANICZNY (2) *ai – pl m N*: pográniczní ... Stároftowie C4v/19. *A*: zamki pográniczne spíża ... opátrz C4v/26.
- POIMANY (1) *part praet pass – sg m N*: ten lam ... poimány D3/7.
- POJĆ a. POJŚĆ (1) *vb pf – fut 3 pl*: Do nas poydą C4v/22.
- POJEDYNEK (1) *sb m – sg I*: Oni fię wżyfcy wzięli/ á nas poiedynkiem Zbierác máia C2/10.
- POKI (1) *cn* – Poki C4v/25.
- POKOJ (3) *sb m – sg A*: mufilechmy ... dáć pokoy D3/6, ná pokoy gdzie Wyprowadzmy (!) tę pannę D2v/1. *I*: możem siedzić zá pokoieim A3v/13.
- POKUTOWAĆ (2) *vb impf – imp 1 sg*: niechay pokutuie B4/15. *part praes act*: pokutuiać C/24.
- POLE (4) *sb n – sg L*: w polu Graekowie nas woiuia D2v/25, cokolwiek było w polu bydłá/ wzięli D3/3. *pl N*: polá ... puftyniámi ftoia B4/24. *A*: powodz ... polá záleie Cv/11.
- POLEC (1) *vb pf – fut 2 sg*: lam poléżefz D2/4.
- POLIKSENA (1) *n-pers f – sg D*: POLYXenie C4/4.
- POŁOŻYĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: bok połozy Dv/16.
- POŁUDNIE (2) *sb n – sg A*: w południe C3/25. *L*: o południu D2v/26.
- POMAGAĆ (1) *vb impf – inf*: Graekom pomagác A4v/1.
- POMNIEĆ (4) *vb pf – praes 1 sg*: pomnię D2v/15. *2 sg*: Dobrze to pomnifz D2v/18. *con 2 sg m cum neg*: Nie tufżęc ia/ żebyś ... Niepomniał ... krzywdy y fzkod B4/21. *part praes act cum neg*: ná gościnne práwá Nie pomniác/ żonę mu wział B4v/17.
- POMOC (2) *vb pf – praet 3 pl subst cum neg*: Nie pomogły C2v/2. *fut 3 sg*: pomoże Dv/2.
- POMSTA (1) *sb f – sg A*: prze nieprawiedliwość ... pomftę odnieść Od Graekow C/21.
- POMŚCIC (1) *vb pf – imp 2 pl*: pomścicie zelzenia Y mey krzywdy C3v/15.
- POMYKAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: Chćiwość władze ... Pomyka fwoich gránic Cv/10.
- PONIEWAŻ (2) *cn* – ponieważ C2/4, C3v/18.
- POPLYNAĆ (1) *vb pf – fut 1 sg*: pofzrodkiem Graeckich naw poplynę B/26.
- PORT (2) *sb m – sg N*: przyiaćiel port przyiaćielowi A4/20. *pl A*: Porty ... opátrz C4v/26.
- PORUCZYĆ (1) *vb pf – praet impers*: ludzi páś poruczono B2v/14.
- PORZUCIC (1) *vb pf – inf*: muśi Porzucić B/23.
- POSELSTWO (1) *sb n – sg G*: dawno tego Pofelftwá czeka B3/9.
- POSEŁ (23) *sb m – sg N*: POSEL B3/6, Pofel Paryfow A3/6, *abrev*: PO. B3/7, Po. B3/14, 17, 21. *A*: poflá B3/12. *pl N*: Poflowie Graeccy A3/8, Poflowie B3/14, C3/1, poflowie A3v/14, A4v/5, B3v/7, C2v/21, C4v/18. *G*: Poflow C4v/23, poflow B3v/10. *D*: przeciw poflom A4/9. *A*: pofty ... mamy A3v/5, pofty Odpráwować A4/4, ná pofty D3/10, po pofty C2v/18, przez pofty C/1.
- POSŁAĆ (1) *vb pf – praet impers*: po pofty poślano C2v/18.

- POSŁUGA (1) *sb f – sg G*: Do posługi C3/23.
- POSŁUCHAĆ (2) *vb pf – inf*: posłuchać D/20. *imp 2 pl*: Pośluchaycie C2v/1.
- POSPOLICIE (1) *av –* pospolicie Jednemu... weźmie ... Drugiemu daie B2/22.
- POSPOLITY (5) *ai – sg m I*: z dobrym ... poapolitym C2v/15. *f G*: Rzeczypospolitey A4/1, v mnie poapolitey rzeczy Powinowactwo wietfze B3v/3, *I*: poapolitą rzeczą władaćie B2v/12, *L*: w rzeczypospolitey C3/13.
- POSPÓŁU (2) *av –* poapólu złożone B4v/26, z tobą poapólu Y oyczyzna vmárłá D2/2.
- POSTAĆ (1) *vb pf – praet sg 3 n*: Ani to imię ... w włzu mych poało B3v/22.
- POSTĘPEK (1) *sb m – sg A*: pokutuiać zá ... poštepek máło fprawiedliwy C/25.
- POSTRASZYĆ (1) *vb pf – praet 3 sg f*: Wiedmá ... Postráżyłá mię D2v/10.
- POSYLAĆ (1) *vb impf – con praet 3 pl m pers*: áni by ... byli ... pożyłali C4v/23.
- POŚRZODEK (1) *sb m – sg I*: pořzodkiem Graeckich naw popłyńe B/26.
- POŚWIECONY (1) *part praet pass pf – pl G*: poświeconych ołtarzow D2/18.
- POTOMSTWO (1) *sb n – sg A*: bog ... Dal (!) potomftwo Bv/9.
- POTRZEBA (2) *praed – cum neg*: Prawdzie długich wywodow ... niepotrzebá B4v/14, w tym wępćie niepotrzebá C4v/21.
- POTRZEBA (3) *sb f – sg N*: toć potrzebá/ gdzie funnienie pláci A4/24. *I*: o potrzebie C4v/16. *L*: W potrzebie mowia doznáć przyiaćielá A4/23.
- POTYKAĆ (1) *vb impf – praet 3 pl m pers*: z chęći fwey tym potykáli B4/1.
- POTYM *cf* PO, TEN.
- POWALONY (1) *part praet pass pf – pl N*: mury ... leżą powáłone B4/23.
- POWETOWAĆ (1) *vb pf – fut 3 sg cum neg*: krzywdy ... nie nágrodzi Helená/ áni ... Paris (!) powetuie B4v/5.
- POWIADAĆ (1) *vb impf – praes 1 sg*: powiáda C2v/12.
- POWIEDZIEĆ (5) *vb pf – praet 3 sg m*: powiedział D3/8. *fut 1 sg*: Powiem B3/21. *imp 2 sg*: powiedz B3/20. *part praet act*: Powiedziawłzy B3v/13, powiedziawłzy C/26.
- POWIESIĆ (1) *vb pf – part praet act*: idą noły powiesiwłzy C3/1.
- POWIEŚĆ (1) *sb f – sg N*: Tey ... tá powieść gmylli C2v/25.
- POWINNY (1) *ai – pl G*: Siebie/ áni powinnych w žalby nie wdawáli B/1.
- POWINOWACTWO (1) *sb n – sg N*: v mnie poapolitey rzeczy Powinowactwo wietfze B3v/4.
- POWODŹ (1) *sb f – sg N*: iáko powodź/ ... polá záleie Cv/9.
- POWSTAĆ (1) *vb pf – inf*: ogień ma powftáć D2/14.
- POWSTAWAĆ (1) *vb impf – praet 3 sg m*: Kilká kroć powftawáł Vkalegon C2/24.
- POWTARZAĆ (1) *vb impf – praes 1 sg*: powtarzam nie raz B2/25.
- POZNAĆ (1) *vb pf – fut 2 sg*: Troia/ poznafz potym C3/17.
- POŻOGA (1) *sb f – sg A*: požogę ... niefie Dv/18.
- POŻYTECZNY (1) *ai – sg m N*: komu ... Duch nie moy požyteczen? Dv/3.
- PRACOWAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: pierfiámi prácuie D/16.
- PRAKTYKA (1) *sb f – pl A*: Prákytyki czyni A3v/18.
- PRAWDA (7) *sb f – sg N*: prawdá A4v/1, prawdá (!) fię znáć muśi C/17. *G*: Nizacz prawdy nie máiać C3/10. *D*: Prawdzie długich wywodow ... niepotrzebá B4v/14, prawdzie A4/17. *L*: przy prawdzie A4/26, Ludzi w prawdzie nie bráli D3/2.
- PRAWIE (3) *av –* oto práwie Ná čás wychodzi z domu B3/10, niewidze/ fczegobych (!) fie práwie Wćiefzyć miáłá B3/19, ktoś záwołał głofem práwie głośnym C2v/4.
- PRAWO (3) *sb n – sg G*: áby wedle práwá Poftąpił C2v/11. *pl N*: kroleftwo ... Gdzie áni práwá ważą C3/5. *A*: ná gościnie práwá Nie pomniáć B4v/16.
- PRĘTKI (3) *ai – sg f N*: Prętka pogonia C4/8. *I*: Strzałá ... prętka obiezdżon D2/5. *pl m A*: Prętkie ielenie gonić B3v/18.

- PRETKO (4) *av* – Prętko ku gorze idzie D2/8, Widzę/ żebys ... prętko ofładził A4v/3. *sup*: napręcej C4v/14, napręcey D2v/1.
- PROBA (1) *sb f* – *sg L*: Ná probie D3/8.
- PROCTWO (1) *sb n* – *pl N*: me wżytki proctwá D/24.
- PROSIĆ (10) *vb impf* – *inf*: O to by ... prosić B2v/3. *praes 1 sg*: profzę A4/8, D2v/6. 3 *sg*: prósi A4/13, 14. 3 *pl*: v Bogá fzczeńcia ... profzą B3v/26, Sprawiedliwości profzą Cv/14. *praet 1 sg m*: nie žal/ zem cie ... prosił A4v/15. 3 *pl m pers*: Profili ... Krolá C2v/10. *imp 3 pl*: Niech profzą C4/25.
- PROSTO (4) *av* – profcto ... ztámtąd Iśc ... rofkazał B3/17, táka to ieft profcto Cv/15, profcto C4/6, D3/13.
- PROŚBA (1) *sb f* – *sg A*: próbę do wás czynię C3v/15.
- PROZNO (3) *av* – Prozno fię odeymuię Dv/5, w on čás iuz prozno Miotáč fię Cv/12, prozno ... trapilż D/22.
- PROZNOWANIE (1) *sb n* – *sg I*: Proznowaním ... iáko wieprze tyá C3/21.
- PROZNY (4) *ai* – *sg m N*: Won čás iuz prozny rozmył D/10. *pl f A*: nád baśni prozne D/26. *I*: nie z proźnymi rękómá A4v/7. *pl n I*: Słowy proznemi báwić B3v/12.
- PRYJAMCZYK (1) *n-pers m* – *sg A*: Lodzi ... koraś ... Pryámczyká ... nosila (!) C3v/24.
- PRYJAMICZ (1) *n-pers m* – *sg V*: Priámicze C4/17.
- PRYJAMIDA (1) *n-pers m* – *sg V*: Niefzczeńny Priámidá Bv/6.
- PRYJAMUS (9) *n-pers m* – *N*: PRIAMVS Krol Troiánłki A3/10, PRIAMVS C4v/10, D2v/3. *abrev*: PRI. D/6, 12, 18, D2v/8, 18, PR. D3/17.
- PRYJAMOWY (1) *ai* – *pl D*: Corom fzláchetnym Pryámowym C4/3.
- PRZE (6) *praep cum A* – Prze bog B2/4, prze bogá Dv/7, prze cie Bogá profzę D2v/6, prze człó-wieká złego Bv/10, prze niefpráwiedliwość C/21, nam przeń wżytkim zgináč D2v/22.
- PRZECIW (3) *praep cum D* – przeciw A4/9, 18, B3v/1.
- PRZECIWKO (1) *praep cum D* – przeciwkó B2/10.
- PRZECIWNY (2) *ai* – *sg f N*: przeciwná Wiedmá D2v/8. *sg n G*: fzczeńcia przeciwnego B2v/4.
- PRZED (11) *praep* – *cum A* (2): przed oczy ... przyidę Bv/2, Dv/8. *cum I* (8): powftawał ... chcąc mowić/ lecz przed hukiem niemogł C2/25, przed oczemá B2v/16, przed fienią B2v/10, przed sobá B3/12, C4v/17, przed temi C3/15, przedtym B3v/22, przed złączeniem D2v/12, wziął przedfię B3v/16.
- PRZEDAJNY (1) *ai* – *sg n N*: co mam ... Nie ieft przedáyno A3v/21.
- PRZEDNI (1) *ai* – *comp sg m G*: Człowieká przednieyfzeg^o B4v/16.
- PRZEDSIE, PRZEDSIĘ (1 +1 = 2) *av* – ty przedfię známi B3/15, ze pniá przedfię ... rozgá wyroflá D2/6.
- PRZEDSIĘ (5) *pt* – powiedz przedfię Iáko co było B3/20, D3/6, 19, 20, Wiedmá W mię wmwóila ... ále przedfię Postráfzyłá mię nieco D2v/9. *Cf* WZIAĆ.
- PRZEDTYM *cf* PRZED, TEN.
- PRZEJĄĆ (1) *vb pf* – *fut 3 sg*: Iwá fczęnie ... cie páznoktámi przeymie D2/20.
- PRZEKAZIĆ (1) *vb pf* – *inf*: wczás mieli ... przekázić ... Graekowie B/18.
- PRZEŁOŻONY (1) *part praet pass pf* – *pl G*: Przełozonych (!) wyltępy miáftá zgubity B3/4.
- PRZEMOWIĆ (1) *vb pf* – *con praet 3 sg m*: By ... był niewolnicę ... przemówil B4v/18.
- PRZENOSINY (1) *sb pl t* – *N*: iákiefz moie będą przenošiny B/24.
- PRZESPAĆ SIĘ (1) *vb pf* – *inf*: W budzie lešney fię przepáć B3v/20.
- PRZESTAĆ (1) *vb pf* – *praet 3 sg m*: Tu przetał ALEXánder B4v/6.
- PRZESTRZEGĄĆ (1) *vb impf* – *inf*: czego przeltrzegáč fię godzi C/22.
- PRZESYPIAĆ SIĘ (1) *vb impf* – *inf*: on y w południe Przesypiac fię náuczył C3/26.
- PRZESZŁY (1) *part praet act* – *pl L*: w tych czáfiech przefzłych A3v/8.

- PRZETOCZYĆ SIE (1) *vb pf – fut 3 sg*: fie ... rzeczy Przetoczą B2v/9.
- PRZEWAŻNY (1) *ai – pl N m pers*: przeważni Graekowie B/18.
- PRZEWIEŚĆ (1) *vb pf – fut 3 pl*: tego ... Nád námi nie przewiodą B4/19.
- PRZEWINIĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: Iefli ... przewinił (!), być mu w okowách B3/1.
- PRZEZ (4) *praep cum A – przez miecz C/2, przez ... morze A3v/10, Oboie to przez fię nieznośne B4v/25, przez poły C/1*.
- PRZEZROCZYSTY (1) *ai – pl G*: Do przezroczyстых ... Brodow C3v/26.
- PRZODEK (2) *sb m – pl G*: z fwyh przodkow A3v/20, zá przodkow nálfzych C/15.
- PRZY (10) *praep cum L – Przy ... lkárdze B3v/10, przj ALEXándrze C2v/9, przy boku Cv/22, przy młodości A4v/20, przy prawdzie A4/26, przy przyjaćielu A4/25, przy fiestrze C2/6, przy fobie C3/19, przy tobie C4v/19, przy wftytkim B3/17*.
- PRZYBIEŻEĆ (1) *vb pf – praet 3 sg f*: pogonia przybieżáá C4/8.
- PRZYCHYLNÝ (1) *ai – sg m I*: bądź przychylny^m A4/9.
- PRZYDAĆ (1) *vb pf – con 1 pl m pers*: Abychmy ku zelzeniu niefpráwiedliwóści Nieprzydáli B4v/25.
- PRZYDAĆ SIE (1) *vb pf – praes 3 sg*: mniemaćie/ że fię ktory przyda C3/22.
- PRZYJACIEL (10) *sb m – sg N*: przyjaćiel A4/13, 20, 21. *G*: doznać przyjaćielá A4/23, C4/23. *D*: Przyjaćielowi A4/17, przyjaćielowi A4/20. *L*: przy przyjaćielu A4/25. *pl G*: przyjaćiol nie widzę Bv/11, od przyjaćiol B4/8.
- PRZYJACIELSKI (1) *ai – sg f N*: nie ieft przyjaćielka (!) A4/22.
- PRZYJAĆ (2) *vb pf – praet 1 sg m*: przyjaćem/ y przyjaćem wdzięcznie B4/2.
- PRZYJECHAĆ (1) *vb pf – praet 3 pl m pers*: iáko przyiecháli Ták odieżdżáá B3/14.
- PRZYJŚĆ, PRZYŚĆ (4 + 1 + 2 = 7) *vb pf – inf*: rzeczy przyść ... mułzą C3/11. *praet 3 sg m*: mi przyfzedł Sen D2v/10. *n cum neg*: nie przyfzło D/13. *fut 1 sg*: przydę Bv/3. *3 sg*: ledwe do tego Nie przydzie B/22. *3 pl*: Przydą/ przydą ... dni C4v/3.
- PRZYKŁAD (1) *sb m – sg I*: przykładem ... swoim ... wielką lidźbę Drugich ... pfuią C3/18.
- PRZYKRY (1) *ai – pl N subst*: flowá przykre D3/23.
- PRZYKRYĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: mogiá ... was przykryie D2/3.
- PRZYMOWKA (1) *sb f – pl D*: przymowkom dotkliwym ... podleglá Bv/13.
- PRZYNIEŚĆ (5) *vb pf – inf*: miało ... przynieść D2v/17. *praet 2 sg f*: Coś ... przyniołá C4/5. *fut 3 pl*: trofki wftąpić Mułżá/ gdy ... czáły przyniołá Bv/22. *cum neg*: iefli ... nie przyniołá D3/11. *con 2 sg m*: Day Boże/ byś co prynioł (!) pociefznego B3/13.
- PRZYPADÉK (1) *sb m – pl G*: ná świecie Mniey dobr .../ niżli złych przypadkow B2/26.
- PRZYPAŚĆ (1) *vb pf – praet 3 sg n*: Pięć gáler... przypádo ná ... brzegi D3/1.
- PRZYPOMNIEĆ (1) *vb pf – inf*: Więtfza to .../ niżby fię tu miała Przymomnieć C2/16.
- PRZYPOWIEDZIEĆ (1) *vb pf – imp 2 sg*: żołnierzom przypowiedz Służbę D/2.
- PRZYPROWADZIĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: Do Troiáńkiego miałtá przyprowadził A3v/11.
- PRZYPUŚCIĆ (2) *vb pf – praes 3 sg*: Bárżiez do fercá to/ co boli/ człowiek Przypufzczá B2/1. *fut 1 sg*: ořtátek ná Bogá przypufzczę B3v/13.
- PRZYSTOJNIE (2) *av – comp*: białyngłowom ... Przyftoyńiey w domu záváždy B2v/10, milcze-li.../ ktorym było Przyftoyńiey o to mowić C/12.
- PRZYSTOJNOŚĆ (2) *sb f – sg N*: Wielki przyjaćiel przyftoyńość A4/21. *D*: przeciw przyftoyńości A4/18.
- PRZYŚĆ *cf* PRZYJŚĆ.
- PRZYWIEŚĆ (1) *vb pf – praet 3 sg f*: ... niefpráwiedliwóść do tego vpadku Nas przywiodlá C/19.
- PRZYWITAĆ (1) *vb pf – fut 1 sg*: przywitam Bv/1.
- PRZYWŁASZCZYĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: żonę mu wzięł/ y przjwłáfczył fobie B4v/17.
- PRZYZWAŁAĆ (1) *vb impf – praes 1 sg*: Przyzwałam/ kiedy o łufzną rzecz prósi A4/14.

- PSUĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: Drugich przy fobie pfiuą C3/19.
- PSZCZOŁA (1) *sb f – pl N*: Iáko ... pŕzczoły w vlu fzemrzą B4v/8.
- PUSTKA (1) *sb f – pl A*: puftki Z łobą niefie Dv/18.
- PUSTY (1) *ai – pl L*: Po puptych gorách D2v/21.
- PUSTYNIA (1) *sb f – pl I*: pola ... puptyniámi ftoią B4/24.
- PUSZCZA (1) *sb f – sg L*: ná puŕczy D2v/19.
- PYTAĆ SIE (1) *vb impf – praes 3 sg*: áni fie pyta B2v/24.
- RACZEJ (1) *pt – fpałćie go ráczey* D2/11.
- RAD (2) *ai – sg m N*: Radbych był C2v/12, ia z chęcią rad A4/10.
- RADA (10) *sb f – sg N*: moią wierna rádą w ćiebie ... ważna nie była C4v/11, rádą moią D/5. G: mnie czás do rady (!) A4/4, z rády B2v/6, Bez rády wáfzey czynić B3/24. A: W rádę wnidzmy: á ztámtd iuz áni wychodźmy D3/21. I: zá ich rádą C3/11, L: w rádzie Ofátęcne namowy B/11, B3/16, 22.
- RADOŚĆ (3) *sb f – sg N*: raz rádość Drugi raz fmutek Bv/18, ná co tá rádość wynidzie C2v/26. *sg G*: rádości Bv/25.
- RADZIĆ (7) *vb impf – inf*: rádzić D3/24. *praes 1 sg*: ia wroćić rádę B4v/23, rádę D2/10. *cum neg*: nie rádę Heleny wydawác C2/18. 2 *pl*: rádźicie D2v/25. *imp 1 pl*: Rádźmy (!)/ iáko ... bić D3/26, radźmy (!) ... o wojnie D3/25.
- RANO (1) *av – sup*: narániey D3/20.
- RAZ (3) *av – Tákći ... być muśi*: raz rádość Drugi raz fmutek Bv/18, 19, powtarzam nie raz B2/25.
- RAZ (2) *sb m – sg N*: co raz C2/26. A: Dác młodość/ y baczenie zaráz B/8.
- RĘKA (9) *sb f – sg N*: Ręká A4/19. G: Strzáłá nie męźney ręki ... obieźdżon D2/5, Znáki ... okrutney ręki B4/25. A: Ręká vmywa rękę A4/19. *du G*: nieśmiertelnych rękę roboto Dv/20. A: w ręce Oddamy A3v/12. I: z próźnemi rękómá A4v/7. L: w rękę B2/13, B2v/13.
- ROBOTA (1) *sb f – sg V*: O mury nieśmiertelnych rękę roboto Dv/20.
- ROBOTNY (1) *ai – pl N subst*: Robotne pŕzczoły B4v/8.
- RODZAJ (1) *sb m – sg A*: ludzki mieć rodzay ná pieczy B2v/19.
- RODZIĆ SIE (1) *vb impf – praet 3 sg m*: nie toć ieft pan Co fie w Peloponnezie/ álbo w Troi rodził Cv/21.
- ROG (1) *sb m – pl G*: Zá czáfu ... Vmykác rogow trzeba Cv/12.
- ROK (1) *sb m – sg A*: Ná káždy rok D3/24.
- ROŚĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: gotowość rośćie D/9.
- ROTMISTRZ (4) *sb m – sg N*: ROTMiftrz D2v/24, Rothmiftrz A3/12. *abrev*: ROT. D3/15, Rot. D2v/25.
- ROWNAĆ (1) *vb impf – inf*: nie było co rownać C2v/8.
- ROWNY (2) *ai – sg f N*: rownali też lidźbá B2v/1. *pl N m pers*: Rowni sobie być muśim Cv/24.
- ROZBIĆ (1) *part praet act – iáko ... wilk/ rozbiwfzy ftádo* B/19.
- ROZBOJCA (3) *sb m – sg N*: Rozboycá C4v/5. G: v rozboyce Dv/26. A: rozboycę C4v/4.
- ROZDRAPĄĆ (1) *vb pf – inf*: Wilcy mieli rozdrápác D2v/20.
- ROZESŁAĆ (1) *vb pf – imp 2 sg*: fzpiegi rozelli D/3.
- ROZEZNAWAĆ (1) *vb impf – praet 3 sg m*: Vznawcá twarzy rozeznawał C4/15.
- ROZGA (1) *sb f – sg N*: rozgá wyroflá D2/7.
- ROZGNIEWAĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: rozgniewał C/7.
- ROZKAZAĆ (5) *vb pf – inf*: Rozkázác fluzyc A4/22. *praet 3 sg m*: Isć ... rofkazał B3/18. *plusq 1 sg m*: iam był rofkazał D2v/18. *imp 2 sg*: Rofkaż być pogotowiu D/2. *con praet 2 sg m*: był ... rofkazał C4v/13.

- ROZKOSZ (2) *sb f – pl N*: rolkofzyć nafze (!) Niepewne Bv/20. G: oni by rolkofzy trwalfzych vzywali (!) A4v/26.
- ROZLEGAC SIE (1) *vb pf – praet 3 sg m*: fzept ... Rozlegal (!) fie po fali B4v/7.
- ROZMAITY (1) *ai – pl G*: lidzbá chorob rozmáitých B2/11.
- ROZMYŚL (2) *sb m – sg N*: prozny rozmyfl D/10. G: w tym rozmyflu trzeba B3v/8.
- ROZNIEŚĆ (1) *vb pf – inf*: to ... Wilcy mieli ... roznieść D2v/21.
- ROZNY (1) *ai – sg f N*: málo Od niewolnice rozna Bv/13.
- ROZRUCH (1) *sb m – sg N*: rozruch kryiomy B4v/11.
- ROZTAPIĆ (2) *vb pf – praet 3 pl m pers*: Kiedy fię rozftapili/ nie było co rownać C2v/8. *imp 1 pl*: rozftapmy fię C2v/5.
- ROZSTRZYGNAĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: Száblá oftra ... rozftrzygnie/ Kto komu czólem bić ma Cv/22.
- ROZTARGANY (1) *part praet pass – pl I*: Z wlofy roftárganemi D/15.
- ROZUM (2) *sb m – sg N*: By rozum był przy mlódości A4v/20. A: ná rozum niedbáiac B/2.
- ROZUMIEĆ (6) *vb impf – inf*: zkąd fie da rozumieć B2/24, o fobie ták rozumieć B4/16. *praes 1 sg*: Rozumiem temu/ że ... B3/8. *3 pl*: Iefli ... krzywde W tym fie mieć rozumieia/ że ... C2/1. *cum neg*: Nie rozumieia C3/12. *praet 3 sg m*: Iketáon Coś infzego rozumia C/3.
- RUSZYĆ SIE (1) *vb pf – inf*: Wfzytko fię woyfko ... ma rufzyć D3/13.
- RZĄDZIĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: wfzytkim rzádzi/ Fortuná ... B2/13.
- RZEC (2) *vb pf – fut 1 sg*: rzekę C3/17. *praet impers*: nie dármó rzeczonó/ Krew nie wodá B3v/2.
- RZECZ (13) *sb f – sg G*: Rzeczyppolitey A4/1, ppolpólitay rzeczy B3v/3, rzeczy fpráwiedliwey C3v/9. A: zlotu mowic ... rzecz káże A3v/24, o flufná rzecz prófi A4/14, Tę rzecz do nich vczyñil B3/23. I: ppolpólitá rzeczą wladacie B2v/12, potem fię iuz żaden Długá rzeczą niebáwil C2/21. L: w rzeczyppolitey C3/13. *pl N*: rzeczy B2v/8, C3/11. G: rzeczy mych ppodpierác będzie A4v/17. A: fwe wlañne rzeczy B2v/18.
- RZUCIĆ SIE (1) *vb impf – imp 1 pl*: Rzućmy się D2v/1.
- SALA (1) *sb f – sg L*: po fali B4v/7.
- SAM (19) *pron – sg m N*: fam A4/2, A4v/18, B/23, Bv/15, B3/3, 16, B4/26, Cv/26, D2/4, 9, D3/7. A: mnie famego (!) wyday B4/15. *f N*: iam famá (!) Bv/12, lámá B3v/24. *pl N m pers*: Sámi C2/3, fámi B2v/21, fami (!) B4/12, D2/12, fámiř C2/4. Cf -Ż.
- SĄD (2) *sb m – sg N*: řád táiemny ... Boży C/20. I: řádem fwym zgánił C/7.
- SĄDZIĆ (1) *vb impf – inf*: Swoie fumnienie káżdego ma řádzić A4v/4. Cf OSĄDZIĆ.
- SĄSIAD (2) *sb m – sg N*: tożci řářiádowi řářiad ... winien C2/12. D: řářiádowi C2/11.
- SCHOWAĆ (1) *vb pf – inf*: Káż więźniá teg^o fchowác D3/17.
- SCZENIE (1) *sb n – sg N*: Okrutnego lwá řczenię D2/19.
- SEN (4) *sb m – sg N*: przyředł Sen ná pámieć D2v/11. A: Sen z oczu zetrze C4v/6. *pl N*: To iuz ... infza/ niř ... fny białogłówkie D3/19. A: nád ... fny znikome D/26.
- SERCE (5) *sb n – sg N*: ferce řpétáne Dv/1. G: do ferć Bv/26. A: ferce fwe ... trapiác B3/9, ten mu ... befpieczne Serce zátrwoży C4v/7. I: fercem czyftym C3v/14.
- SERDECZNY (1) *ai – sg m A*: nicem nie otrzymał Ieno žal ferdeczny C3v/12.
- SĘDZIA (3) *sb m – sg D*: luby řędziemu wyrok C4/11. A: trzy boginie fobie Zá řędzię obráty B3v/24. *pl D*: Trzeba mi ... řędziom ná ppóarki A4v/8.
- SIEDZIEĆ (2) *vb impf – inf*: mořem řiedzieć zá pokóiem A3v/13. *praet 3 pl m*: tych co řiedzieli C2/22. Cf ZASIAŚĆ.
- SIEN (1) *sb f – sg L*: przed fienia B2v/10.
- SIERMIEGA (1) *sb f – sg L*: W řiermiędzeli go widzi B2v/26. Cf -LI.

- SIEĆ** (25) *pron* – *G*: Siebie B/1, od fiebie A3v/24, v fiebie A3v/5. *D*: fobie A4/21, B3v/19, 23, 26, B4v/17, Cv/24, 26, D2v/7. *A*: przez fie B4v/25, przedfię B3v/16. *I*: fobą Dv/6, nád fobą B2v/21, przed fobą B3/12, C4v/17, Z fobą Dv/19. *L*: ná fobie C2/2, O fobie Cv/25, o fobie A3v/17, Bv/3, B3v/11, B4/16, przy fobie C3/19. *Przy czasownikach zwrotnych* (65): fie A3v/6, A4/16, 18, B/16, Bv/17, B2/1, 2, 7, 24, B2v/8, 24, 25, B3/3, 19, B4v/7, 10, 23, C/6, C2/5, Dv/5, fie A4v/25, B3v/4, 7, 20, B4/10, C/2, 10, 15, 17, 19, 22, Cv/1, 5, 6, 7, 13, 19, 21, 26, C2/10, 14, 15, 17, 19, 20, C2v/5, 8, C3/12, 22, 26, C3v/2, 19, C4/20, C4v/20, D/7, 8, 10, Dv/5 (2 razy), D2v/9, 13, D3/5, 13, się D2/18, D2v/1. *przy formach biernych czasownika* (2): fie żyść miało B4/7, W tym fie mieć rozumieią C2/1. *Cf* PRZEDSIE, ZASIE.
- SIŁA** (1) *av* – Oczy łakome siła ludzi Záviodły C4/26.
- SIOSTRA** (3) *sb f* – *sg N*: fioftrá twoiá B4v/1. *G*: fioftry krolewfkiey C2/14. *L*: ALEXánder Brátá przy fieftrze nie wziął C2/6.
- SKAKAĆ** (1) *vb impf* – *inf*: iáko nam kolwiek ... zágráią/ Ták ... fkákác mušim Cv/5.
- SKARGA** (1) *sb f* – *sg L*: Przy pierwfzey ... fkárdze B3v/10.
- SKĄD** (1) *av* – zkąd fie da rozumieć/ .../ že ... B2/24.
- SKEPSTWO** (1) *sb n* – *sg D*: tego .../ Zazdrości gwoli/ áni fkepfwtu fwemu Nie czyni B2/19.
- SKORO** (1) *av* – Skoro po tym dekrecie ... po poŕly poŕlano C2v/18.
- SKORO** (3) *cn* – fkoró fie tám rzeczy Przetoczą B2v/8, Skoro w rádzie záfiedli pánowie B3/22, dźwięk ... wftał był miedzy ludzmi (/) Ktory fkoró včíchnął/ Antenor iął mowić B4v/13.
- SŁAĆ** (1) *vb impf* – *praes 3 sg*: Sle vpominki A3v/19. *Cf* POSŁAĆ.
- SŁAWA** (3) *sb f* – *sg D*: zley ſlawie podległá Bv/14. *A*: Zdrowie i ſlawę tráca B/4, dał dobrá ... ſlawę Bv/9.
- SŁAWNY** (2) *ai* – *sg m N*: ſlawny vpominek C4/9. *n N*: páńftwo ſlawne B4/22.
- SŁODKI** (1) *ai* – *sg m A*: ten ... ſlotki Sen ... zetrze C4v/5.
- SŁONY** (1) *ai* – *pl G*: ſlonych wod C3v/25.
- SŁOŃCE** (1) *sb n* – *du A*: Owoż mamy dwie ſłońcy Dv/9.
- SŁOTKI** *cf* SŁODKI.
- SŁOWO** (6) *sb n* – *pl N*: To iego ſłowá były C2/20, D2v/4, ſłowá przykre D3/23. *A*: wte ſłowá mowil (/) Cv/3. *I*: Słowy proznemi báwić B3v/12. *L*: w ſłowiech D/24.
- SŁUCHAĆ** (2) *vb impf* – *imp 2 sg*: Powiem/ ieno ſluchay B3/21. *imp 1 pl*: Tegoż dnia nowin ſluchaymy A3v/15.
- SŁUGA** (1) *sb* – *pl m I*: Dawnyć to Gráeckí (/) tytuł/ pány fie miánowác/ A nas ... ſlugi Cv/20.
- SŁUSZNI** (1) *av* – Nie wiem iáko ſłuźnie ... C/12.
- SŁUSZNY** (1) *ai* – *sg f A*: Przyzwalam/ kiedy o ſluźná rzecz profi A4/14.
- SŁUŻBA** (1) *sb f* – *sg A*: żołnierzom przypowiedz Słuźbę D/3.
- SŁUŻYĆ** (1) *vb impf* – *inf*: Rolkázác ſłużyć A4/22.
- SŁYCHAĆ** (1) *vb impf* – *inf cum neg*: długo nikogo Nieſtychác B2v/7.
- SŁYSZEĆ** (3) *vb impf* – *praet 2 sg m*: Słyžaleš C4v/18, czyš ſłyžal od kogo? B3/16. *f*: coš ſłyžalá C2v/20.
- SMUTEK** (1) *sb m* – *sg N*: raz rádošć Drugi raz ſmutek Bv/19.
- SNADŹ** (1) *pt* – fnádz widzę ALEXándrá? A4/5.
- SOWITY** (1) *ai* – *sg f G*: ſowitey nagrody ... chce Cv/17.
- SPALIĆ** (1) *vb pf* – *imp 2 pl*: ſpalćie go D2/11.
- SPARTA** (2) *n-loc f* – *sg G*: Bodayžeš ty był nigdy Sparty nie náwiedził Bv/5. *A*: mali ... Sparte náwiedzić B/13.
- SPEŦANY** (1) *part praet pass* – *sg n N*: ferce ſpeŦáne Dv/1.
- SPIŹA** (1) *sb f* – *sg I*: zamki ... ſpižá ... opátrz C4v/26.

- SPOSOB (1) *sb m – sg N*: Iedenże ... fpofob człowiekowi Ieft/ vrodzić fie B2/6.
- SPRAKTYKOWAĆ (1) *vb pf – inf*: Ieden to márnítrawcá vmiał fpraktykować C3/7.
- SPRAWA (8) *sb f – sg N*: Spráwá w Troiey A3/15. *G*: niemam z tobą fpráwy A4v/14, łotrowkíey fpráwy C3/8. *D*: fpráwie Mey bądź przychylny^m A4/8. *A*: fpráwę o fobie Dawác będę Bv/3, dałem doftátieczną Spráwę o fobie B3v/11. *L*: w tey fpráwie B3/25. *pl G*: fpraw fwych wczýnić Poczét maćie B2v/22.
- SPRAWIEDLIWOŚĆ (7) *sb f – sg N*: fprawiedliwość A4/11, C3/5. *G*: Spráwiedliwości B4/18, Spráwiedliwości Cv/14. *D*: Nie vfa fwey fprawiedliwości A3v/23. *A*: fprawiedliwość w ręku trzymaćie B2v/13, Winiemem fprawiedliwość Cv/16.
- SPRAWIEDLIWY (3) *ai – sg m A*: pokutuiąc zá ... poštepek máło fprawiedliwy C/25. *f G*: rzeczy fprawiedliwy C3v/9. *A*: Graek v mnie káždy/ kto ma fprawiedliwą A4v/2.
- SROGI (2) *ai – sg m V*: frogi Apollo D/22, frogi Trupokupcze D2/3.
- SROMOTNIE (1) *av – fromotnie wciecze* B/23.
- STAC (8) *vb impf – inf*: Piękne fumnienie/ ftác przy przyiacielu A4/25. *praes 3 sg*: koń ... ná poboju ... ftoi D2/9, Tyfiąc gáler ná kotwicách (! *zam*. kotwiách) ... ftoj D3/9. *cum neg*: w ... mierze Chćiwóść władze nieftoi Cv/9. *3 pl*: polá ... puftyniámi ftoiá B4/24. *praet 3 pl m pers*: zá ftołkámi ftali C2/23, C2v/7. *fut 3 pl*: Nieprzyziacielkie ftaná fzańce C4v/9.
- STADO (4) *sb n – sg G*: Z ... ftádá C3/22. *A*: rozbiwfzy ftádo B/19. *L*: zwirchności nád ftádem Bożym zwierzono B2v/15. *pl L*: nád ftády chodźić B3v/20.
- STAJNIA (1) *sg f – sg G*: Niewodźcie go do ftáyniey D2/10.
- STAMTAD (2) *av – profto* ... ztámtd Iśc B3/17, ztámtd ... áni wychodźmy D3/21.
- STARADAWNY (1) *ai – pl f G*: żebyć ... Nie pomniał... fzkod ftáradawnych B4/21.
- STAROSTA (1) *sb m – pl N*: pográniczní ... Stároftowie C4v/20.
- STARY *cf* PANI STARA
- STĄDŹE (1) *av – ztądże fie zda/ że* ... B2/2.
- STOKORODNY (1) *ai – sg f L*: ná Idzie ftokorodney C4/13.
- STOLEK (1) *sb m – pl L*: zá ftołkámi C2/23.
- STOPA (1) *sb f – pl N*: ftopy Dv/17.
- STOS (1) *sb m – sg A*: ftos wytrzymáć C3/26.
- STRACIĆ (3) *vb pf – inf*: tego žal ftrácić B/9. *praet 3 sg m*: Piiáńftwem zdrowie ftrácił C3v/2. *fut 1 pl cum neg*: Poki ... nie ftrácić C4v/25.
- STRAŻ (2) *sb f – sg A*: ftraż będzie trzymał C3/25, ftraż miey y ná morzu Y ná ziemi D/3.
- STROŻ (2) *sb m – sg V*: Strożu oyczyzny Dv/22. *pl V*: Czúyćie ftroże D2/13.
- STRZAŁA (1) *sb f – sg I*: Strzałą ... přetką obiezdžon D2/5.
- SUMNIENIE (3) *sb n – sg N*: fumnienie A4/24, 25, A4v/4.
- SUROWIE (1) *av – áni by* ... ták furowie ... mowili C4v/23.
- SWAR (1) *sb m – sg N*: Swar był počátkiem C4/16.
- SWOJ (38) *pron – sg m G*: w ... fpráwie... Syná fwego B3/26. *D*: fwemu A4/15. *A*: Swoy włafny wyltęp ... bárwić C/13, fwoy bok poloży Dv/16. *I*: łádem fwym zgánil C/7, przykładem ... fwoim C3/18. *f N*: Nie ieftem fwoiá Dv/6. *G*: fwey B/16, B4/1, 6, C/6. *D*: Nie vfa fwey fprawiedliwości A3v/23, nowinę pániey fwoiey niofę B3/7. *A*: fwą wiárę Ná targ wynofić A3v/21, brácią fwą miłą przywitam Bv/1, krzywdę fwą ... Kládę (!) C3v/13, O fwą krzywdę C4v/24. *I*: zlfwą háńbá Cv/16. *L*: nie po fwey mylli C3/2, w fwoiey mierze Cv/8. *n N*: Swoie fumnienie A4v/4. *G*: zelżenia fwego C3v/10. *D*: fkepftwu fwemu B2/19. *A*: ferce fwe ... trapiąc B3/9, fwe gárdło ... náfyći D2/21, małżeńftwo fwoie ... płácić C/4. *I*: fwym wfzeteceżeńftwem B3/3. *pl m G*: Dni fwych C4v/3, poftów fwych C4v/23, z fwych przodków A3v/20, fpraw fwych B2v/22, fwoich gránic Cv/10, dziátek Swoich D2/25. *D*: fwym Bogom A4v/16,

- bogom fwym D2/17. *A subst*: maćie ... nie ták fwe ... rzeczy ... mieć ná pieczy B2v/18, fwe mieycfá bráli C2v/7. *du L*: przed oczemá ... fwoiemi B2v/16.
- SYN (5) *sb m – sg N*: Syn B3v/6. *G*: Syná B3/26. *D*: Miłość przeciw synowi B3v/1. *I*: z ... fynem D2v/11. *pl A*: Syny wfzytki pobiiá D2/22.
- SYT (1) *ai – sg m N*: on mey Zelżywości ... fyt C3v/19.
- SZABLA (1) *sb f – sg N*: Száblá oftra przy boku/ to pan Cv/22.
- SZANIEC (1) *sb m – pl N*: Nieprzyziacielkie ftaná zfańce C4v/9.
- SZCZENIEĆ *cf* SCZENIEĆ.
- SZCZEŚCIEĆ (1) *vb impf – fut 3 sg m*: Bog ... będzie y do końca fzczeńcił B4/4.
- SZCZEŚCIE, SZCZEŚCIE (1 + 2 = 3) *sb n – sg N*: co ... Szczęście myłli poczynać Bv/15. *G*: O to by bogá prosić/ żeby człowiek Co námniey (!) fzczeńcia przeciwnego doznał B2v/4, Ludzie ... v Bogá fzczeńcia fobie profzłá B3v/26.
- SZEMRAĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: Iáko ... Robotne pfzczoły w vlu fzemrzá B4v/8.
- SZEPT (1) *sb m – sg N*: fzept między ludźmi Rozlegal (!) fie po fali B4v/6.
- SZEROKI (2) *ai – sg n V*: ty morze fzerokie C3v/7. *pl n A*: fzerokie ... Cárftwá znifczyły B3/5.
- SZKODA (2) *sb f – pl G*: fzkod ftárádawnych B4/21, fzkod dawnych C2/14.
- SZKODLIWY (1) *ai – sg m N*: wrzod fzkodliwy C3/13.
- SZLACHETNY (1) *ai – pl f D*: Corom fzláchetnym C4/3.
- SZMER (1) *sb m – sg N*: fzmer B4v/12.
- SZPIEG (1) *sb m – pl A*: fzpiegi rozefli D/3.
- SZTYCH (1) *sb m – sg A*: ná ten fztych kłáś C2/16.
- SZYJA (2) *sb f – sg A*: iárzmo ná fzyię záložá Cv/13, láńcuchem za (!) fzyię Vwiązána B/25.
- ŚCIAĞAĆ SIĘ (1) *vb impf – praes 3 pl*: woyłká fię fciągáią Do Aulidi (!) C4v/20.
- ŚCIEŻKA (1) *sb f – pl I*: Mokremi ... wod ściefzkámi C3v/25.
- ŚCIŚNIONY (1) *part praes pass pf – sg 2 f*: niedoftátkiem ... Ściśniona B2/21.
- ŚMIECH (1) *sb m – sg A*: nicem nie otrzymał Ieno śmiech C3v/12.
- ŚMIEĆ (3) *vb impf – praes 1 sg cum neg*: Nieśmiem zle (!) tułzyć/ nieśmiem C4/18. *fut 1 sg f*: będęfz w twarz ci weyźrzeć śmiáłá? Bv/4.
- ŚMIERĆ (1) *sb f – sg D*: Smierci podległy ... Vznawcá C4/14.
- ŚMIERTELNY (1) *ai – sg m N*: Człowiek śmiertelny B2/10.
- ŚNIC SIĘ (1) *vb impf – praet 3 sg n*: Sniło fię iey D2v/13.
- ŚWIADCZYĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: Fortuná/ zámná świadczy B2/14.
- ŚWIADEK (1) *sb m – pl I*: bogowie ... świádki mi ... bądźcie C3v/8.
- ŚWIADOMY (1) *ai – sg n N*: Wfzytkim (! – zam. Wfzytkim) ... ieft fwiádomo B3v/15.
- ŚWIAT (5) *sb m – sg L*: ná świećie A4v/24, Bv/18, B2/15, 25, ná tym świećie B2/4.
- ŚWIATŁO (2) *sb n – sg G*: świátlá nie widzę Dv/7. *V*: Wicźne świátló niebiefkie C3v/6.
- ŚWINIA (1) *sb f – pl A*: gonić ... dzikie świnié B3v/18.
- TAJEMNY (1) *ai – sg m N*: fáđ táiemny C/20.
- TAK (30) *av – Ták* B3/15, Cv/5, C2/22, 24, C4v/17, D2/9, Ták iáko C2/24, ták A3v/3, A4v/13, B2/7, B2v/6, 18, B3v/4, 9, B4/16, C/3, Cv/25, C2v/15, 22, C3v/16, C4v/23, 24, D/7, 13, 15, D2/14, D3/12, 14, Tákci Bv/18, D2v/25. *Cf* TAKŹE.
- TAKI (8) *pron – sg m N*: Tákci/ iákis lam A4v/18, B4v/12. *A*: tákci gwałt czynić C2/5. *f N*: tákta to ieft profto Cv/15. *G*: tákicy obftoćci Perł morze/ y ziemiá złotá nieurodzi A4v/21. *I*: zá táká D/8. *pl I*: Tákimi C3v/2, z tákimi C3v/4. *Cf* TAKIŹ.
- TAKIŹ (2) *pron – sg m N cum neg*: Ledwe nie tákifz koniec będzie C4/19. *I*: tákimże fortelem B4/9.

- TAKŻE (1) *pt* – Tākże B2/9.
- TAM (7) *av* – tām B2v/8, 23, B4/14, B4v/12, Cv/23, C2v/9, D3/4.
- TARG (1) *sb m – sg A*: Nā targ wynofić A3v/22.
- TEDY (3) *cn* – Iellim co tedy winien B4/11, Ielli tedy krzywdę W tym ... rozumieją Cv/26, Nā was tedy krzywdę Iwā ... Klādę (!) C3v/13.
- TEDYŻ (1) *av* – Wfzytko fię woylko tedyż ma rufzyć D3/13.
- TEN (126) *pron – sg m N*: Ten D3/16, ten A4/5, B2v/24, C3/23, C4v/5, D2/11, D3/7. *G*: tego Bv/23, D2v/19, do tego C/18. *A*: więźniā (!) teg° schowāć D3/17, ten gwałt ... nāgradzāć C2/3, nā ten fztych C2/16, nā ten czās B4v/12, C/17, D2v/15, D3/4, wten czās B3v/21, D2/17. *I*: Tym czāfem C2v/4, tym doftawāć A4v/23, z tym D2v/11, przedtym B3v/22, Zātym B3v/9. *L*: nā tym świcie B2/4. *f N*: tā Cv/22, C2v/25, 26, Dv/15, D2v/8. *G*: Tey B3v/7, B4v/4, Dv/13, do tey doby B4/24, B4v/2, C/10, C2v/21. *D*: Tej C2v/25. *sg f A*: Tę A3v/12, B3/23, C3v/15, tę C4v/13, D2v/2. *I*: tą A4/21. *L*: w tey B3/25. *n N*: To B/9, C/15, C2/20, D/5, D2v/16, D3/18, to A4v/1, 25, B3v/22, B4v/25, C/20, toć A4/24, Cv/20. *G*: tego A3v/6, 22, A4v/23, B/9, 21, Bv/19, B2/2, 8, 15, 18, B3/8, B3v/19, B4/18, 26, C/9, 11, Cv/24, D2v/8, z tego C3/22, Do tego Cv/23, nam nic do tego C2/8, bārzo do tego C2/9, 17. *D*: temu B2/10, B3/8. *A*: To C/9, 26, to B/15, Bv/26, B2v/2, 16, B4/22, D/14, D2v/14, 18, 19, D3/8, nā to C/6, O to B2v/3, o to C/12, C2/13, Tom Bv/10, āni ich z to będzie B4/19. *I*: tym B4/1, Z tym C2v/20. *L*: potym Cv/10, C2/20, C2v/10, 18, W tym C2/1, w tym B3v/8, C/16, C3/12, C4v/21. *pl N m pers*: ci B4/13, C3/14, C4v/21, D3/11, ci C3/16. *subst*: Tę D2v/4. *G*: tych B4/22, C2/22, 23, tych B3v/16. *pl A subst*: w te fłowā Cv/3. *I*: przed temi C3/15. *L*: tych A3v/8, po tych C2v/5.
- TENŻE (7) *pron – sg m N*: tenże B4/3. *G*: Tegoż A3v/15. *n A*: Tofz Cv/1, toż B3v/5, B4/11, C/26, tożci C2/11.
- TERAZ (8) *av* – Teraz A3v/5, B/2, Cv/6, C4v/15, C2/18, teraz B/10, B3v/11, D/8.
- TESSALSKI (1) *ai – pl m N*: Tefsalkie konie Dv/23.
- TEŻ (15) *pt* – też B/10, B2v/1, B3/24, B4/6, 16, 26, B4v/20, 26, C/19, C2v/19, D3/2, 25, D2v/14, tez (!) C2/19, C2v/16.
- TO (7) *cn* – To B4v/26, to A3v/25, B2v/5, Cv/22, Toli C4/9, to ... To D/17–18.
- TO (19) *pt* – to B/7, Bv/23, B3v/2, B4/16, Cv/15, 19, C2/15, C3/7, 13, C4/2, D/14, 18, Dv/11, 14, D2/8, D2v/15, 23 (2 razy), D3/23.
- TOWARZYSTWO (1) *sb n – pl A*: towarzystwā zbiera A3v/18.
- TOWARZYSZ (1) *sb m – sg A*: Niech towarzylza życzliwego ... Mam C4/22.
- TOŻ (1) *cn* – toż dopiero B2/23.
- TRACIĆ (2) *vb impf – praes 3 pl*: Zdrowie/ y fławę trācā/ trācā māiętności B/4.
- TRACIĆ SIE (1) *vb impf – praes 1 sg*: sam sie trācę B3/3.
- TRAPIC (3) *vb impf – praes 2 sg*: Po co mie ... trapiłz D/22. 3 *sg*: tego ielt więcey Co trapi B2/3, B2/18. *part praes acr*: ferce ... trapiąc B3/10.
- TRĄBA (1) *sb f – pl N*: trąby Ogromne zāgrzmiā C4v/7.
- TROJA (7) *n-loc f – sg D*: Ku Troii D3/14. *L*: Sprāwā w Troiey A3/15, w Troi B/12, Cv/21, C2v/16. *V*: Troia/ poznafz C3/17. *du A*: mamy ... dwie Troi Dv/9.
- TROJANIN (1) *n-eth m – pl G*: od Troiānow C3v/9.
- TROJANSKI (6) *ai – sg m N*: Krol Troiāński A3/10. *f I*: o cney Krwi Troiāńskiey C2/17. *n G*: Do Troiāńkiego miāłtā A3v/11. *pl G*: W koło murów Troiāńskich Dv/23, CHORVS z pānien Troiāńskich A3/14. *A subst*: nā Troiāńskie brzegi D3/1.
- TROP (2) *sb m – pl A*: ia zā tobā w tropy C2v/23, wtropy C4/6.
- TROSKA (3) *sb f – pl N*: trofki Bv/21. *G*: trofk A4v/24. *I*: trofkāmi B3/9.

- TRUDNO (2) *av* – trudno człowiekiem być C3/15, Trudnoż ... krzywemu wynić B2v/23. *Cf* -*Ż*.
- TRUDNOŚĆ (1) *sb f* – *pl A*: w ośtátnie zówodzą trudności B/5.
- TRUDNY (1) *ai* – *pl n N*: flowá ... nie fą ... Názbyt trudne D2v/5.
- TRUP (1) *sb m* – *pl D*: gwoli trupom vmárlym D2/23.
- TRUPOKUPIEC (1) *sb m* – *sg V*: ty frogi Trupokupcze ... polężefz D2/4.
- TRWAŁY (1) *ai* – *comp pl f G*: rofkofzy trwállych A4v/26.
- TRZEBA (7) *praed* – Trzebá mi ... fędziom ná podárki A4v/8, Baczeń/ ze iey trzebá D3/22, wfzytko złotem (!) kupić trzebá C3/6, iedno pláćić Drugim trzebá B/9, w tym rozmyflu trzebá B3v/8, ábo fię bić Abo wćiekác trzebá D/11, Zá czáfu ... Vmykác rogow trzebá Cv/12.
- TRZECI (1) *nm* – *sg n G*: trzećieg^o nic niemálz D/11.
- TRZY (1) *nm* – *N*: trzy boginie B3v/23.
- TRZYMAC (2) *vb impf* – *praes 2 pl*: w rękú trzymáćie B2v/13. *fut 3 sg m*: będzie trzymał C3/25.
- TU (5) *av* – Tu B4v/6, tu C2/15, C4v/17, 22, D2v/25.
- TUMITES (1) *n-pers m* – *sg N*: Tumites (! *zam*. Thymoetes) Cv/1.
- TUSZYĆ (5) *vb impf* – *inf*: Nie śmiem zle (!) tufzyć C4/18. *praes 1 sg*: tufżę C2v/20. *cum neg*: Nie tufżęc B4/20, nietufżęc C2/11. *praet 1 sg m*: Com dawno tufżył A3v/2. *Cf* -*Ć*.
- TWARZ (5) *sb f* – *sg G*: gládkiey Twarzy C3v/24, twarzy ... bládey D/15. *A*: w twarz ... wey-*ź*rzec Bv/4. *I*: Z iákáz ... twarzą Bv/1. *pl A subst*: nieśmiertelne Vznawcá twarzy rozeznawá C4/15.
- TWOJ (9) *pron* – *sg m N*: twoy mąż C2v/21. *f N*: fioftrá twoiá B4v/1. *G*: krom twey A4v/16, z láłki twoiey C4/24. *I*: krwiá twoiá D2/21. *n G*: Twego malżeńftwá (!) C4/17. *A*: twoie ... ciáło Dv/24. *pl N m pers*: Połlowie twoi B3/14. *du A subst*: przed oczy twe Bv/2.
- TY (36) *pron* – *N*: Ty A4v/13, ty A4v/3, B3/15. *G*: do ciebie B3/18, C2v/19, v ciebie A4v/1, 5, B/7, C2v/19, C4v/11. *D*: ci Bv/4, tobie C/22, D2v/5. *A*: Ciebie Dv/21, cię A4v/15, C2v/22, C4v/15, 18, D/4, D2/20, prze cię D2v/6, ná cię A4v/11. *V*: ty A4/8, Bv/5, 15, B4/20, C2v/23, C3v/6, 7, D2/3, 24. *I*: z tobá A4v/14, D2/1, zá tobá C2v/23, D2/19. *L*: przy tobie C4v/19.
- TYCZYĆ SIĘ (2) *vb impf* – *praes 3 sg*: To fię nas ... tycże C/15, Co fię ... tycże C2/14.
- TYĆ (1) *vb impf* – *praes 3 pl*: tyiá C3/21.
- TYLKO (8) *pt* – tylko A4/2, B/3, B2/6, 20, D3/7, 10. *cum neg*: nie tylko B4/14, C/1.
- TYŁ (1) *sb m* – *sg A*: wtył okrętu B/25.
- TYM (2) *pt* – tym bárziez C/23, žal ... tym wiefzy C3v/12.
- TYMCZASEM *Cf* TEN, CZAS.
- TYSIĄC (1) *nm* – *sg N*: Tylfiác gáler ... ftoj D3/9.
- TYTUŁ (1) *sb m* – *sg N*: Dawnyć to Gráeckí (!) tytuł/ pány fię miánowác Cv/19.
- U (15) *praep cum G* – V B4v/3, v A3v/5, 6, A4v/1, 2, 5, B/7, B3v/3, 26, C/10, C2/12, 15, C4v/11, D/25, Dv/26.
- UBIOR (1) *sb m* – *sg N*: vbior ... Graeckí D2v/23.
- UBOGACIĆ (1) *vb pf* – *part praet act*: vbogáciwlyzy B2/16.
- UBOSTWO (1) *sb n* – *sg I*: cięfzłkim Vboftwem B2/18.
- UBOŻYĆ (1) *vb impf* – *praes 3 pl*: vbożá C3/16.
- UCHO (2) *sb n* – *du G*: vfzu wáfzych B3v/11. *L*: w vfzu B3v/22.
- UCHOWAĆ (1) *vb pf* – *fut 3 sg*: vchowa mię tego Bog A3v/22.
- UCHIŃNAĆ (1) *vb pf* – *praet 3 sg m*: dźwiewk ... wćichnáł B4v/13.
- UCIEC (1) *vb pf* – *fut 3 sg*: wilk ... wćiecże B/23.
- UCIECZKA (1) *sb f* – *pl G*: do ... wćieczek D/13.
- UCIEKAĆ (2) *vb impf* – *inf*: wćiekác D/11. *praet 3 sg m*: on ... Co nadálej wćiekał B/20.

- UCIESZYĆ SIE (1) *vb pf – inf*: nie widzę/ łezczego (!) bych fie ... Vciefzyć miała B3/20.
 UCZYNIĆ (5) *vb pf – inf*: vczynić B2/22, B2v/22. *praet 3 sg m*: Krol ... rzecz do nich vczynił B3/23. *praet 3 pl m pers*: krzywde ... vczynili B4/13. *fut 3 pl*: vczynią C2v/17.
 UĆCIĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: Bog ... Vccił mię B4/4.
 UĆCIWY (2) *ai – sg m N*: vcćiwý człowiek B4v/21. *pl D*: Włzftkım vcćiwým dom moy otworzony A4v/6.
 UFACĆ (2) *vb impf – praes 1 sg*: Vfam fwym Bogom A4v/16. *praes 3 sg cum neg*: Nie vfa fwey fprawiedliwości A3v/23.
 UJAĆ (1) *vb pf – inf*: w krygi żądzą ... viać C4v/2.
 UJZRZEĆ (1) *vb pf – fut 1 pl*: Vyżrzemy C2v/6.
 UKALEGON (5) *n-pers m – sg N*: Vkálegon Cv/2, C2v/1, Vkálegon C2/25, C2v/2. *pl D*: Vkálegon-tom mowil C2v/3.
 UL (1) *sb m – sg L*: pfzczoły w vlu fzemrzą B4v/8.
 ULYSSES (2) *n-pers m – sg N*: VLYSSES A3/6, C3/3.
 UMARŁY (1) *ai – pl D*: gwoli trupom vmárłym D2/23.
 UMIEĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: márnotravcá vmiál fpraktykowác C3/7.
 UMRZEĆ (1) *vb pf – praet 3 sg f*: oyczyzná vmárlá D2/2.
 UMYKAĆ (1) *vb impf – inf*: Vmykác rogow Cv/12.
 UMYWAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: Ręká vmywa rękę A4/19.
 UNIEŚĆ (3) *vb pf – praet 3 sg m*: Ktorą ... Vnioł od mężá A3v/10, Helenę vnioł/ ALEXánder C2/1. *praet impers*: Medeę ... vniefiono C/8.
 UPAD (2) *sb m – sg A*: tobie/ y oyczyznie Vpad opowiadáią D2v/6, Vpad ... przynieść D2v/17.
 UPADEK (3) *sb m – sg G*: do ... vpadku C/18. *A*: vpadek ... *Z* sobą niefie Dv/18. *I*: vpadkiem oyczyzny (!) ... plăćić C/4.
 UPASĆ (1) *vb pf – praet 3 sg f*: Noc ... przed oczy ... vpádlá Dv/8.
 UPLECIONY (1) *part praet pass pf – sg m N*: *Z* tego dwoygá żywot Náfz vpleciony Bv/20.
 UPOMINAC (1) *vb impf – praes 1 sg*: wczás Cię vpominam C4v/15.
 UPOMINAC SIE (3) *vb impf – praes 3 sg*: Zony fie vpomina B4v/23. *3 pl*: Tey fie vpomináią ... połowie B3v/7. *fut 3 pl*: náfznych fie żon będą ... vpominác Cv/7–8.
 UPOMINEK (2) *sb m – sg N*: ławny vpominek C4/9. *pl A*: Sle vpominki A3v/19.
 UPRAWOWANY (1) *part praet pass – sg f A*: Wyprowadzmy (!) ... pánnę vpracowaná (!) D2v/2.
 URADZIĆ (1) *vb pf – fut 1 pl*: obronę vrádzim D3/22.
 URODA (1) *sb f – sg A*: dał był bog vrodę Bv/8.
 URODZIĆ (2) *vb pf – praet 2 sg f*: Pochodnią vrodziła D2v/14. *fut 3 sg cum neg*: nieurodzi A4v/22.
 URODZIĆ SIE (1) *vb pf – inf*: vrodzić fie B2/7.
 USIEŚĆ (1) *vb pf – inf*: ná gárdle Vsieść ALEXándrowym C3v/17.
 USTA (1) *sb pl t – G*: z vft moich Dv/2.
 USTAWICZNY (2) *ai – sg n I*: vftáwicznym Proznovánim/ á zbytkiem ... tyią C3/20, vftáwicznym Piiántwem C3v/1.
 USTAWIĆ (1) *vb pf – praet 3 pl m*: nocnie/ y wftydowi cenę Vftáwili C3/15.
 USTĄPIĆ (1) *vb pf – inf*: vftápić Bv/21.
 UTRACIĆ (1) *vb pf – praet 1 sg f*: Tom ... vtráćilá Bv/10.
 UWIAZANY (1) *part praet pass pf – sg f N*: láncuchem za (!) łzyie Vwiązana B/26.
 UWIEŚĆ (1) *vb pf – con 3 sg f cum neg*: áby ... niewiodlá B3v/1.
 UZNAWCA (1) *sb m – sg N*: Vznawcá twarzy rozeznawał C4/15.
 UŻYĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: Dni fwych vżywie C4v/3.
 UŻYWAĆ (1) *vb impf – con 3 pl m*: oni by ... vżywali (!) A4v/26.

- W, WE (73 + 2 = 75) *praep* – *cum* A (25): W D2v/9, D3/20, 21, w A3v/2, 12, B/23, 25, Bv/4, 8, C/5, Cv/3, C2/26, C2v/23, C3/25, C4/6, C4v/1, D2/15, 22, wczás C4v/15, W koło Dv/23, W on czás D/10, w on czás Cv/12, wprzod C2v/23, W ten czás D2/17, w ten czás B3v/21. *cum* L (48 + 2 = 50) – W A4/23, B2v/26, B3v/20, C2/1, C2v/22, D3/10, w A3/15, A3v/8, 9, B/1, 5, 11, 12, B2v/10, 13, 26, B3/1, 16, 22, 25 (2 razy), B3v/6, 8, 22, B4v/3, 8, 11, 15 (2 razy), C/16, 23, Cv/8, 21 (2 razy), C2/12 (2 razy), C2v/16, C3/12 (2 razy), 13, 24, C4v/2, 21, D/24, D2v/25, D3/3, Wcále A4/3, w prawdzie D3/2, we zbroi C3/23, we zwierciedle B/15.
- WAGA (1) *sb f* – *sg* G: niedaleś Wagi w łowieh D/24.
- WALECZNY (1) *ai* – *pl* m N: waleczni Graekowie A3v/4.
- WASZ (3) *pron* – *sg f* G: Bez rády wálzey B3/24. A: Ná zgóde wálzę C2v/13. *du* G: vfzu wálzyc B3v/11.
- WAŻNY (1) *ai* – *sg f* N: rádá ... wázna nie byłá C4v/12.
- WAŻYĆ (2) *vb impf* – *praes 3 pl*: áni práwa wázá C3/5. *imp 2 sg*: Nie wáz ... lekcze (!) D2v/7.
- WCZAS (1) *sb m* – *sg* A: wczás mieli ... przekázic B/17.
- WCZORA (1) *av* – wczorá o południu D2v/26.
- WDAWAĆ (1) *vb impf* – *con 3 pl m cum neg*: Siebie/ áni powinnych w žalby nie wdawáli B/1.
- WDZIĘCZNIE (1) *av* – przyjąłem wdzięcznie B4/2.
- WDZIĘCZNY (2) *ai* – *sg f* G: Wdzięczney nowiny B3/12. V: O wdzięczna (!) oyczyzno moia Dv/19.
- WEDLE (1) *praep cum* G – wedle práwá C2v/10.
- WEJŹRZEĆ (1) *vb pf* – *inf*: w twarz ... weyźrzcé Bv/4.
- WENUS (3) *n-pers f* – *sg* N: Venus B3v/23, 24, C4/11.
- WESELIĆ SIE (1) *vb impf* – *inf*: nie miał długo fie wefelić B/16.
- WĘTPIĆ (1) *vb impf* – *inf*: w tym wętpic niepotrzebá C4v/21.
- WIARA (2) *sb f* – *sg* G: nie máiac v ludzi ... Wiáry D/26. A: wiárę Ná targ wynofic A3v/21.
- WIATR (1) *sb m* – *sg* A: prorocctwá Ná wiátr idá D/25.
- WIDAĆ (2) *vb impf* – *inf*: widáć D2/15, D2/16.
- WIDZIEĆ (20) *vb impf* – *praes 1 sg*: Widzę A4v/3, widzę A3v/17, A4/5, A4v/13, B/7, 10, B3v/26, C/9, C3/1, D/7, 19, D2v/17, D3/12. *cum neg*: nie widzę Bv/11, Dv/7, niewidzę B3/19. 2 *sg*: widzifz C4v/17. 3 *sg*: widzi B2v/26. *praet 1 sg f*: Wfzytkom ... widziałá (!) B/15. *con 2 sg m*: Iákobys ... widział D/6–7.
- WIECZNY (1) *ai* – *sg n* V: Wieczne świaćto niebiefkie C3v/6.
- WIEDMA (1) *sb f* – *sg* N: przeciwná Wiedmá D2v/8.
- WIEDZIEĆ (12) *vb impf* – *inf*: wiedzieć B2v/2. *praes 1 sg*: wiem B2v/7. *cum neg*: Niewiem A4v/10, C/12, niewiem Bv/12, B3v/6, B4/7, C/9, C2v/26. *praes 2 sg*: wiefz Bv/15. *praet 1 sg m*: iam ... wiedział D2v/15. *part praes act*: wiedząc B/11.
- WIELE (11) *av* – *cum neg*: Krol nie wiele miefzkaiąc C2v/12. *comp*: Obcemu wiecey zyczyć/ niżli fwemu A4/15, 17, częgo mnie wiecey Niedoftawalo? (!) Bv/6, B2/2, B2v/1, C2v/6, C4/24, D/25, wieceyć B2/4, wiecey ze Bv/24.
- WIELE (1) *nm* – N: ták wiele Drog ieft B2/7.
- WIELKI (15) *ai* – *sg m* N: Wielki przyaćiel przyftoyność A4/21, D2/14, wielki D2/9, 14. V: o wielki Krolu C4v/11. *f* G: Wielkiew woyny C4v/14, krzywdy wielkiew C3v/10. *f* A: wielká liczbę C3/18. *n* L: ná wielkim niebie B/6. *pl* G: Od máłych áz do wielkich C3/9. *comp sg m* A: zá! ... tym wiefzzy C3v/12. *f* N: Wiefzta to C2/15. G: wiefzzy części C2v/14. L: zá wiefzłá częściá C2v/11. *n* N: wiefzze B3v/4.
- WIENIEC (1) *sb m* – *sg* G: nierownóz ... tego Wiefná pleciono Bv/24.
- WIEPRZ (1) *sb m* – *pl* N: iáko wieprze tyiá C3/21.

- WIERNY (2) *ai – sg m N*: gość nie prawie wierny A3v/9. *f N*: wierna rádą C4v/11.
 WIESZCZEK (1) *sb m – pl N*: Wiefzczkowie wykładáli D2v/16.
 WIESZCZY (2) *ai – sg m G*: wiefzczęgo ducha dawfzy D/23. *f G*: Kálsádrze Wiefzczę C4/5.
 WIĘC (5) *cn – Więc B/19, B3/2, więc B2v/20, B4v/7, D3/18*.
 WIĘZIEN (6) *sb m – sg N*: Więzién A3/13, D2v/24. *abrev*: WIEZ. D3/16, Więz. D3/14. *A*: więźniá D2v/23, D3/17.
 WILK (3) *sb m – sg N*: iáko drapieźny wilk B/19, 22. *pl N*: Wilcy D2v/20.
 WINIEN (8) *ai – sg m N*: Winien mu niepomátu B4v/22, Iellim co ... winien B4/11, Winieniem fpráwiedliwóść Cv/16, iáko ... winien nágradzáć C2/3, C2/12, Winienby mu był zoftál B4v/19. *pl N*: toż y oni winni B4/11. *w funkcji czasownika niewłaściwego – praes 1 pl*: oni nie-winni nikomu Spráwiedliwóści czynić B4/17.
 WŁADAĆ (2) *vb impf – praes 3 sg*: włada B2/12. 2 *pl*: włádacie B2v/12.
 WŁADNAĆ (1) *vb pf – praes 1 sg*: Nie władnę ... fobą Dv/6.
 WŁADZA (1) *sb f – sg G*: Chciwóść władze Cv/9.
 WŁASNY (2) *ai – sg m A*: włafny wyftęp C/13. *pl A subst*: włafne rzeczy B2v/18.
 WŁOCZYĆ (1) *vb impf – inf*: Włóczyć Dv/24.
 WŁOS (1) *sb m – pl I*: Z wófy roftárgánemi D/15.
 WMOWIĆ (1) *vb pf – praet 3 sg f*: W mię wmwóliá D2v/9.
 WNIŚĆ (2) *vb pf – fut 3 sg*: wnidzie Dv/16. *imp 1 pl*: W rádę wnidźmy D3/21.
 WODA (2) *sb f – sg N*: Krew nie wodá B3v/3. *pl G*: ftonych wod C3v/25.
 WODZ (1) *sb m – sg A*: wodzá Nowego ogládály B4v/8.
 WODZIC (2) *vb impf – imp 2 pl cum neg*: Niewodźcie go ... / nie wodźcie D2/10.
 WOJNA (5) *sb f – sg G*: Wielkiej woyny C4v/14. *A*: ná woynę wołáią C3v/3. *I*: grożá ... woyná Cv/14. *L*: o pewney woynie C4v/16, D3/25.
 WOJOWAĆ (3) *vb impf – praes 3 sg*: ziemię woiiue A3v/16. 3 *pl*: Graekowie nas woiiuá D2v/26. *praet 3 pl m*: Graekowie ... woiováli C/16.
 WOJSKO (3) *sb n – sg N*: Wfzytko fię woýlko ... ma rużyc D3/13. *G*: woýfká Tyfiác gáler D3/8. *pl N*: woýfká fię fciągáią C4v/20.
 WOLA (2) *sb f – sg D*: gwoli B2/19, D2/23.
 WOLEĆ (1) *vb impf – praet 1 sg m*: wołálem B3v/17.
 WOŁAĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: ná woynę wołáią C3v/3.
 WPRZOD (1) *av – idź ty wprzod C2v/23*.
 WROCIC (2) *vb pf – inf*: wroćić rádę B4v/23. *fut 1 pl*: ielli wroćim A3v/12.
 WROŻKA (2) *sb f – sg G*: zley wrożki łáni Dv/11, nie bez wrofzki D3/23.
 WRZOD (1) *sb m – sg N*: Iáki wrzod fzkodliwy C3/13.
 WSIĄŚĆ (1) *vb pf – praet 3 pl m pers*: ná morze wfiedli D3/12.
 WSPIERAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: nogá nogi Wfpiera A4/20.
 WSTAĆ (2) *vb pf – praet 3 sg m*: wftał ALEXánder B3v/9. *plusq 3 sg m*: dźwięk ... wftał był miedzy ludzmi (!) B4v/12.
 WSTYD (3) *sb m – sg G*: bez wftydu B4v/21. *D*: wftydowi cenę Vftáwili C3/14. *I*: ze wftydem B4v/22.
 WSZAK (1) *cn – wżák ták?* D3/14.
 WSZAKŻE (1) *cn – wżákże powiedz B3/20*.
 *WSZEN (1) *pron – pl G*: ze wfzech Venus Bogini (! *zam*. Bogiń) pięknyfza C4/11.
 WSZETECZEŃSTWO (2) *sb n – sg G*: wfzeteczeńftwá/ y lotrowfkiej fpráwy ... wfzyfcy ... bronią C3/8. *I*: fam fie tráć fwym wfzeteczeńftwem B3/3.
 WSZETECZNY (1) *ai – sg f N*: Młodź wfzeteczna C3/14.

WSZYSTEK *cf* WSZYTEK.

WSZYTEK, WSZYSTEK (27 + 10 = 37) *pron – sg m A*: wŹytek B2v/19. *n N*: wŹytko A4/3, WŹytko ... woŹtko D3/13. *A*: wŹytko B2/13, C3/6, D/12, D2/15, wŹytko Bv/10, náde wŹytko Bv/9, WŹytkom ... widziałá (!) B/15. *cum neg*: nie wŹytko D3/25. *I*: wŹytkim B2/12, wŹytkim B2/13, przy wŹytkim B3/17, Z tym wŹytkim C2v/20. *pl N m pers*: WŹyŹcy C2v/7, 9, wŹyŹcy A4/7, C2/10, C3/9, D3/19. *pl G*: wŹytkich B3v/14, C2/21. *D*: WŹytkim wćciwym A4v/6, WŹytkim (! *zam*. WŹytkim) wam B3v/15, Wam wŹytkim B3v/5, wŹytkim D2v/22. *pl N subst*: WŹytki Dv/17, wŹytki D/16, 24, Dv/3, 17 (2 razy). *A m pers*: Syny wŹytki D2/22, wŹytkich (!) C4v/19. *A subst*: WŹytki Cv/11. *V m pers*: wy wŹyŹcy bogowie C3v/7.

WY (12) *pron – N*: Wy B2v/12, 14, wy C3v/7, D2v/25. *G*: was B3v/14, do was C3v/15. *D*: Wam B3v/5, wam B2v/20, B3v/15. *A*: was Dv/21, Ná was C3v/13, oboje was D2/3.

WYCHODZIĆ (2) *vb impf – praes 3 sg*: wychodzi B3/11, *imp 1 pl*: áni wychodźmy D3/21.

WYCHOWANICA (1) *sb f – sg V*: Wychowanico C3v/22.

WYCISKAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: wyćilka Cv/17.

WYĆ (1) *vb impf – fut 3 sg*: wyć będźief D2/25.

WYDAĆ (5) *vb pf – inf*: Wydać B3v/8, Cv/7, wydać C4v/13. *cum neg*: Wydać/ ábo nie wydać B3v/8. *imp 2 sg*: wyday B4/15.

WYDANY (1) *part praet pass pf – sg f N*: Aby Helená bylá ... wydaná A3v/7.

WYDAWAĆ (1) *vb impf – inf*: wydawać C2/18.

WYDRZEĆ (2) *vb pf – inf*: wydrzeć B4/5. *fut 1 sg*: Day/ ... álboć wydrę Cv/15.

WYKŁADAC (1) *vb impf – praet 3 pl m*: Wielzcźkowie wykłádáli D2v/16.

WYKRAŚĆ (1) *vb pf – inf*: wykrásć B4/8.

WYMOWKA (1) *sb f – sg G*: Wymowki nie máŹ A4/13.

WYNIĆ (2) *vb pf – inf*: Trudnoź ... krzywemu wynić B2v/23. *fut 3 sg*: niewiem ná co tá rádość wynidzie C2v/26.

WYNOŚIĆ (1) *vb impf – inf*: wynoŹić A3v/22.

WYNOŚIĆ SIE (1) *vb impf – inf*: cheć nátpilá Od máćior fie wynoŹić B4v/10.

WYPŁYNAĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: wypłynie Dv/15.

WYPRAWIĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: mnie ... do ćiebie wypráwił C2v/19.

WYPROWADZIĆ (1) *vb pf – imp 1 pl*: Wyprowadźmy (!) tę pánnę D2v/2.

WYROK (2) *sb m – sg A*: áby ... wyrok podał C2v/11, wyrok ... zápláćila (!) C4/11.

WYROŚĆ (1) *vb pf – praet 3 sg f*: Nowa rozgá wyroŹlá D2/7.

WYROZUMIENIE (1) *sb n – sg D*: Źłowá ... nie Źá ku wyrozumieniu Názybt trudne D2v/4.

WYRZEC (1) *vb pf – praet 3 sg m*: ledwe wyrzekł C2v/6.

WYSIADAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: Graecźyn Z morza wyfiáda A3v/16.

WYSOKI (2) *ai – sg f G*: Idy wyŹokiey C3v/22. *pl V m pers*: bogowie Y wyŹocy/ y niŹcy C3v/8.

WYSTĘP (2) *sb m – sg A*: włáŹny wŹtęp cudzâ krzywdâ bárwić C/13. *pl N*: PrzeŹozonych (!) wŹtępy miáŹtá zgubiły B3/4.

WYTRWAĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: Iáko ... we zbroi WŹtrwa C3/24.

WYTRZYMAĆ (1) *vb pf – inf*: Źtos wytrzymáć C3/26.

WYWOD (1) *sb m – pl G*: Prawdzie dlugich wywodow ... niepotrzebá B4v/14.

WYWRACAĆ (1) *vb impf – praes 3 sg*: Oczy wyrwaca D/17.

WZIAĆ (10) *vb pf – inf*: wŹiáć C3v/11. *praet 1 sg m*: ieft Źwiádomo/ iákim ia był Źywot wŹiáł przedŹie B3v/16. *2 sg m*: Ktores wŹiáł B4/22. *3 sg m*: Źonę wŹiáł A4v/9, B4v/17, 19. *cum neg*: nie wŹiáł C2/6. *3 pl pers*: odpráwę ... wŹięli poŹlowie C2v/21, cokolwiek bylo ... bydlá/ wŹięli D3/3. *fut 3 sg*: weźmie B2/23.

WZIAĆ SIE (1) *vb pf – praet 3 pl pers*: Zá iednego krzywdę Oni Źie wŹyŹcy wŹięli C2/10.

- Z, ZE (32 + 6 = 38) *praep* – *cum* G: (17 + 3 = 20) Z A3v/16, Bv/19, B2v/18, C3/22, z A3/14, A3v/20, B/16, B2v/6, B3/11, B4/1, 8, 19, C4/24, C4v/6, Dv/2, znowu B/13, łczyżego (!) B3/19, Ze Cv/18, ze C4/11, D2/6. *cum* I (15 + 3 = 18): Z Bv/1, C2v/20, D/15, Dv/19, z A3v/14, A4/10, A4v/7, 14, Cv/2, 16, C2/19, C2v/15, C3v/4, D2/1, D2v/11, ze B/21, Bv/14, B4v/22. Cf ZGOŁA.
- ZA (27) *praep* – *cum* G (3): Zą cząfu Cv/11, zą ... cząfow C/8, zą przodkow C/15. *cum* A (11): Zą B3v/24, C2/9, za (!) B/25, C4/2, zą B3v/19, 25, C/24, C2v/17, zą D2v/7, Nizacz C3/10, Zaráz B/8. *cum* I (13): Zą C4/6, zą A3v/13, B/21, B2/14, C2/23, C2v/11, 23, C3/11, 20, C4/7, D/8, D2/19, Zátym B3v/9.
- ZA (3) *pt* – Co zą więźniá to mamy? D2v/23, co zą białogłowá D/14, co zą koń ... ftoi? D2/8.
- ZABITY (1) *part praet pass pf* – *pl* G: kilká głow ieft ... Zábitych D3/7.
- ZABRAĆ (1) *vb pf* – *fut 3 pl*: Zábiorą D2/23.
- ZACNY (4) *ai* – *sg m A*: w dom zacny Bv/8. *V*: zacny Krolewicze A4/10. *f V*: domu zacna podporo Dv/22. *pl* G: zacnych Kfiązát (!) corką będąc Bv/7.
- ZACZYNAĆ (1) *vb impf* – *inf*: zacząć Gofpodárftwo B4v/10.
- ZAD (1) *sb m* – *sg A*: náząd D3/11.
- ZAGRAĆ (1) *vb pf* – *fut 3 pl*: iáko Graekowie zágráią Cv/4.
- ZAGRZMIEĆ (1) *vb pf* – *fut 3 pl*: tráby Ogromne zágrzmia C4v/8.
- ZALAĆ (1) *vb pf* – *fut 3 sg*: Wízytki polá záleie Cv/11.
- ZALECIĆ (1) *vb pf* – *praet 3 sg f*: Venus mi iá ... záleciła B3v/25.
- ZAŁOŻYĆ (1) *vb pf* – *fut 3 pl*: iárzmo ná łzyię záłożą Cv/13.
- ZAMEK (1) *sb m* – *pl A*: zamki pográniczne ... opátrz C4v/26.
- ZAMILKNAĆ (1) *vb pf* – *fut 3 sg*: zámilknie D/18.
- ZANIEDBAĆ (1) *vb pf* – *inf*: zániedbáć B4v/20.
- ZAPATRZEĆ SIĘ (1) *vb pf* – *imp 1 sg cum neg*: Niechayże fię ia ... Ninacz cudzego nie zápatrzam C4/21.
- ZAPŁACIĆ (1) *vb pf* – *praet 3 sg f*: zápláciła (!) C4/12.
- ZARAZ cf ZA *praep*, RAZ *sb*.
- ZASIAŚĆ (2) *vb pf* – *praet 2 pl m pers*: Zeście mieyfce záfiedli Boże B2v/17. 3 *pl m pers*: w rádzie záfiedli pánowie B3/22.
- ZASIE cf ZAS.
- ZASTAĆ (1) *vb pf* – *praet 3 pl cum neg*: áby cię ... niegotowym ... nie záftáli D/5.
- ZAS, ZASIE (5 + 1 = 6) *cn* – záś B/20, B4/9, C3/18, D/14, D2/16, zásie C2/15.
- ZATRWOŻYĆ (1) *vb pf* – *fut 3 sg*: Serce zátrwoży C4v/7.
- ZAWIEŚĆ (1) *vb pf* – *praet 3 pl subst*: Oczy lákome fiłá ludzi Záwiody C4v/1.
- ZAWODZIĆ (1) *vb impf* – *praes 3 pl*: oyczynę w oftánie záwodzá trudności B/5.
- ZAWOŁAĆ (1) *vb pf* – *praet 3 sg m*: záwołá C2v/4.
- ZAWŹDY (6) *av* – záwždy B2v/10, 16, C/21, Cv/9, C2/13, C3v/4.
- ZAZDROŚĆ (2) *sb f* – *sg G*: od zazdrości A4/16. *D*: žádney Zazdrości gwoli B2/19.
- ZBIEGŁY (1) *part praet act* – *sg f I*: zá zbiegłą niewolnicą C4/7.
- ZBIERAĆ (2) *vb impf* – *inf*: poiedynkiem Zbieráć C2/11. *praes 3 sg*: zbiera A3v/18.
- ZBROJA (1) *sb f* – *sg L*: we zbroi C3/23.
- ZBYT (1) *sb m* – *sg A*: fłowá ... nie fą ku wyrozumeniu Názybít trudne D2v/5.
- ZBYTEK (1) *sb m* – *sg I*: zbytkiem C3/21.
- ZDAC SIE (5) *vb pf* – *praes 3 sg*: niedáleko zda fie od zazdrości A4/16, zda fie przeciw przyftoyności A4/18, ztądże fie zda/ ze ... B2/2, Iáko fię fobie fám zda Cv/26. *fut 3 sg*: co fię kolwiek Wam ... będzie zdáło B3v/4–5.
- ZDANIE (1) *sb n* – *sg A*: oftátek ... przypufzczę ... ná ... wízytkich zdánie B3v/14.

- ZDROWIE (3) *sb n – sg A*: Zdrowie ... trąca B/4, zdrowie niema ieno iedno Człowiek B2/9, zdrowie ftracił C3v/2.
- ZELŻENIE (4) *sb n – sg G*: zelżenia Cv/18, C3v/10, 15. *D*: ku zelżeniu B4v/24.
- ZELŻYWOŚĆ (1) *sb f – sg G*: on mey Zelżywości ... fyt C3v/19.
- ZETRZEĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: Sen z oczu zetrze C4v/6.
- ZGADNAĆ (1) *vb pf – inf*: tego niepodobno zgadnać B2/8.
- ZGADZAĆ (1) *vb impf – part praes act*: żądzom tylko zgadzaiąc B/3.
- ZGADZAĆ (1) *vb impf – praet 3 sg m*: zgadzał fię y Lampon Cv/1.
- ZGANIĆ (1) *vb pf – praet 3 sg m*: ładem łwym zganił C/7.
- ZGASIĆ (1) *vb pf – praet 2 sg m*: żebyś ... woyny pochodnią ... zgalił C4v/14.
- ZGINAĆ (4) *vb pf – inf*: zginać B2/7, D2v/22. *praet 2 sg m cum neg*: żeś ... Mało małym niezginał C/24. *fut 3 sg*: wżytko zginie A4/3.
- ZGINIENIE (1) *sb n – sg G*: krolestwo ... zginienia blifkie C3/4.
- ZGODA (1) *sb f – sg A*: Ną zgodę C2v/13.
- ZGODZIĆ SIĘ (1) *vb pf – fut 3 pl*: Aż fię ... o Medę zgodzą C2/19.
- ZGOŁA (3) *av – zgoła nic/ to nie człowiecza* B2v/5, zgoła nie radzę C2/18, zgoła ... Vpad opowiadaią D2v/5.
- ZGORZEĆ (1) *vb pf – inf*: zgorzec D2/12.
- ZGUBA (2) *sb f – sg N*: Zgubá Dv/2. *A*: ná zgubę A4/1.
- ZGUBIĆ (1) *vb pf – praet 3 pl*: wyłtepy miałta zgubily B3/4.
- ZIEMIA (9) *sb f – sg N*: ziemiá A4v/22, ziemiá Dv/14. *G*: do ziemie Dv/13. *A*: ziemię A3v/16, w ziemię C2/26. *L*: ná ziemi B2v/17, ná ziemi B4/23, D/4. *V*: ty płodna ziemi C3v/6.
- ZLĘŻENIE (1) *sb n – sg I*: mało przed zleşeniem D2v/12.
- ZŁOTO (4) *sb n – sg G*: zlotá A4v/22. *D*: zlotu A3v/24. *I*: złotem (!) C3/6, Dv/26.
- ZŁOTOGŁÓW (1) *sb m – pl L*: w złotychli głowách B2v/26.
- ZŁOŻONY (1) *part praet pass pf – sg n N*: Oboie ... pořpołu złożone B4v/26.
- ZŁY (7) *ai – sg m G*: więcejci złego ... Niżli dobrego B2/4. *A*: prze człowieka złego Bv/10. *I*: z tym złym łnym D2v/11. *f G*: zley wroźki łani Dv/11. *D*: zley łlawie podległá Bv/14. *n I*: tego/ co złym Ludzie miánuią B2/15. *pl m G*: złych przypadkow B2/26.
- ZMYSŁ (1) *sb m – pl N*: zmyłly wżytki Dv/3.
- ZNACZNY (1) *ai – sg f G*: krzywdy ... znáčney A3v/3.
- ZNAĆ (3) *vb impf – inf*: Znać że ... A4v/5, C3/2, da ... Znać ... B2v/8.
- ZNAĆ SIĘ (1) *vb impf – inf*: prawdá (!) fię znać muśi C/17.
- ZNAK (2) *sb m – sg N*: znák ieft B2/21. *pl N*: Znáki mieczá Graeckiego B4/25.
- ZNIKOMY (1) *ai – pl A subst*: nád ... łny znikome D/26.
- ZNISZCZYĆ (1) *vb pf – praet 3 pl subst*: wyłtepy ... Cárftwá zniřczyly B3/5.
- ZNIŚĆ (1) *vb pf – fut 3 sg*: rozboycę Rozboycá znidzie C4v/5.
- ZNOWU *cf* NOWY, Z.
- ZOŁWICA (1) *sb f – pl D*: Coś to zołwicom za (!) brátowá ... przyniołłá C4/2.
- ZOSTAĆ (4) *vb pf – inf*: Wćale ... zoftác A4/3, w Troi zoftác B/12. *imp 3 sg*: Helená niechay w Troi zoftánie C2v/16. *con praet 3 sg m*: by ... był zoftał B4v/19.
- ZOSTAWAĆ (1) *vb impf – inf*: zoftawác przy prawdzie A4/26.
- ZWAĆ (1) *vb impf – praes 3 pl*: ALEXANDER, ktorego y Paryfem zowiá A3/3.
- ZWIERCIADŁO (1) *sb n – sg L*: ia to widziálá (!) iáko we zwierciedle B/15.
- ZWIERZCHNOŚĆ, ZWIRZCHNOŚĆ (1 + 1 = 2) *sb f – sg N*: wam ... zwierzchność ieft daná B2v/20. *G*: Wy/ ... ktorym ... zwirzchności ... zwierzono B2v/15.
- ZWIERZYĆ (1) *vb pf – praet impers*: zwirzchności nád łtádem Bożym zwierzono B2v/15.

- ZWŁASZCZA (3) *av* – A zwłafzczą A4v/7, zwłafzczą A4v/11, D2v/10.
 ZWYKŁY (1) *part praet act* – *sg m N*: ią duch Apollinowy Zwykły nągárnał D/20.
 ZWYKNAĆ (2) *vb impf* – *praet 1 sg m cum neg*: Niezwykłem nic ... czynić B3/23. *con 1 sg m*: ábych ... zwykł kiedy B3/24.
 ZYŚĆ SIE (1) *vb pf* – *inf*: onym fie zyść miáło Medea ... wykrásć B4/7.
- ŻLE (1) *av* – *zle (!)* tufzyć C4/18.
- Ż, -ŻE (4 + 2 = 6) *pt* – -ż Bv/23, B2v/23, -fz Bv/4, C2/4, -że B2/6, Bv/24. *Cf* BODAJŻE, COŻ, GDZIEŻ, JAKIŻ, JAKOŻ, KIEDYŻKOLWIEK, NIECHŻE, OWOŻ, STĄDŻE, TAKIŻ, TEDYŻ, TENŻE, TOŻ, WSZAKŻE, TAKŻE.
- ŻADEN (2) *pron* – *sg m N*: żaden C2/20. *f D*: żadney Zazdrości gwoli B2/18.
 ŻAGIEL (1) *sb m* – *pl A*: Ku Troii żagle podać D3/14.
 ŻAL (4) *sb m* – *sg N*: żal A4v/15, tego żal ftrąćić B/9. *A*: nicem nie otrzymał Ieno ... żal ferdeczny C3v/12, w żal B/1.
 ŻAŁOŚĆ (1) *sb f* – *sg A*: Ná was ... żałość niezmierną Klądę (!) C3v/13.
 ŻĄDAĆ (1) *vb impf* – *praet 1 sg m*: Żem rzeczy fpráwiedliwey ... żądał C3v/9.
 ŻĄDZA (2) *sb f* – *sg A*: w krygi żądzą ... wiać C4v/1. *pl D*: żądzom tylko zgadzaiąc B/3.
 ŻE (44) *cn* – Ze A3v/3, B/16, B2v/17, B4/17, C/1, 10, C3/8, C3v/9, D2/15, że A3v/15, A4v/5, 16, B/11, 22, B2/2, 8, 14, 21, 25, B2v/6, 7, B3/8, B3v/16, B4/3, C/15, 19, 23, C2/1, 8, 17, C2v/20, C3/2, 17, 22, C4v/4, 20, 21, D/19, D2v/10, 13, 16, D3/8, 12, 22.
 ŻEBY (9) *cn* – Zeby A4v/23, C/4, żeby B2v/3, 5, Cv/25, że bych (!) D2v/9, żebyś A4v/3, B4/20, C4v/12.
 ŻEGNAĆ (1) *vb impf* – *praet 3 pl m*: połlowie żegnáli C4v/18.
 ŻENIĆ SIĘ (1) *vb impf* – *imp 3 sg*: Niechże się ... nieżeni C/3.
 ŻOŁNIERZ (1) *sb m* – *pl D*: żołnierzom przypowiedz Służbę D/2.
 ŻONA (12) *sb f* – *sg G*: Zony B4v/23, żony B3v/6, B4/6, D2v/11. *A*: żonę A4v/9, B4/14, B4v/17, 19, o żonę A4v/10, zá żonę B3v/25. *pl G*: żon A4v/12, Cv/7.
 ŻYCZLIWY (1) *ai* – *sg m A*: Niech towarzyszą życzliwego ... Mam C4/22.
 ŻYCZYĆ (1) *vb impf* – *inf*: życzyć A4/15.
 ŻYĆ (3) *vb impf* – *praes 2 sg*: iáko żywiefz/ ták ... mowifz A4v/13. 3 *sg*: w niewoli żywief/ iefli iefzczę żywie B4v/3.
 ŻYWIĆ (1) *vb impf* – *inf cum neg*: iam był rofkazał Grzechu tego nie żywić D2v/19.
 ŻYWOT (2) *sb m* – *sg N*: żywot Bv/19. *A*: fwiadomo/ iákim ia był żywot wzięł przedfię B3v/15.
 ŻYWY (1) *ai* – *pl N subst*: Działki niewiem żyweli Bv/12.

INDEKS WYRAZÓW I FORM OBCYCH
 W TEKŚCIE ODPRAWY POSŁÓW GRECKICH

- BARBAROS (1) *sb m* – *pl Ac*: Dawnyć to Gráeckii (!) tytuł/ pány fię miánowác A nas Barbaros ługi Cv/20.
- CHORUS (6) *sb m* – *sg N*: CHORVS z páńien Troiáńskich A3/14, CHORVS A4v/19, B2v/11, C2v/24, C3v/20, D2/26.
- CYPRIS (1) *sb f* – *sg V*: Niechayże się ia/ można Cypri C4/20 [kalka formy greckiej – por. δέσποινά Κύπρι EurypHipp 117].

INDEKS WYRAZÓW I FORM POLSKICH TYTUŁU,
ŻYWEJ PAGINY I OPRAWY REDAKCYJNEJ

DWUNASTY (1) *nm – sg m G*: Dnia dwunastego Stycznia A/6.

DZIEŃ (1) *sb m – sg G*: Dnia dwunastego Stycznia A/6.

FEST (1) *sb m – sg L*: Ná Feście A/8.

GRECKI (12) *ai – pl m G*: Graeckich A/2, Graeckich A4/żp, B/żp, B2/żp, B3/żp, B4/żp, C/żp, C2/żp, C3/żp, C4/żp, D2/żp, D/żp, D3/żp.

I (1) *cn – y A/5*.

JAN (1) *n-pers m – sg G*: IANA A/3,

JAZDOW (1) *n-loc m – sg L*: w Iázdowie A/5.

KOCHANOWSKI (1) *n-pers m – sg G*: KOCHANOVVSKIEGO A/3.

KORONNY (1) *ai – sg m G*: Páná Podkánclerzego Koronnego A/9.

KROL (1) *sb m – sg I*: Krolem Ieg^o Mścią A/4.

KROLOWA (1) *sb f – sg I*: przed ... Krolową Iey Mścią A/5.

MIŁOŚĆ (3) *sb f – sg G*: v Iego Mści Páná Podkánclerzego Koronnego A/8. *I*: przed Krolem Ieg^o Mścią *kt/4*, przed ... Krolową Iey Mścią A/5.

NA (2) *praep – cum A (1)*: ná Theátrum A/4, *cum L (1)*: Ná Feście A/8.

NAD (1) *praep cum I* – w Iázdowie nád Wárfzáwą A/5.

ODPRAWA (13) *sb f – sg N*: Odpráwą A/1, A3v/żp, A4v/żp, Bv/żp, B2v/żp, B3v/żp, B4v/żp, Cv/żp, C2v/żp, C3v/żp, C4v/żp, Dv/żp, D2v/żp.

ON (3) *pron – sg m G*: przed Krolem Ieg^o Mścią A/4, v Ieg^o Mści Páná Podkánclerzego Koronnego A/8. *f*: przed ... Krolową Iey Mścią A/5.

PAN (1) *sb m – sg G*: Páná Podkánclerzego Koronnego A/8.

PAŃSKI (1) *ai – sg m G*: Koku (!) Pánłkiego M.D.LXXVij A/6–7.

PODANY (1) *part praet pass pf – sg f N*: Podána A/4.

PODKANCLERZY (1) *sb m – sg G*: Páná Podkánclerzego Koronnego A/8.

POSEŁ (13) *sb m – pl G*: Połłow A/1, A4/żp, B/żp, B2/żp, B3/żp, B4/żp, C/żp, C2/żp, C3/żp, C4/żp, D/żp, D2/żp, D3/żp.

PRZED (1) *praep cum I* – przed Krolem A/4.

ROK (1) *sb m – sg G*: Koku (!) Pánłkiego M.D.LXXVij A/6.

STYCZEŃ (1) *sb m – sg G*: Dnia dwunastego Stycznia A/6.

U (1) *praep cum G* – v A/8.

W (2) *praep cum L* – W A/10, w A/5.

WARSZAWA (2) *n-loc f – sg I*: w Iázdowie nád Wárfzáwą A/5. *sg L*: W Wárfzáwie A/10.

INDEKS WYRAZÓW I FORM
ŁACIŃSKICH TYTUŁU

THEATRUM (1) *sb n – sg Acc*: Podána ná Theátrum A/4.

INDEKS WYRAZÓW I FORM POLSKICH
W TEKŚCIE LISTU DO ZAMOJSKIEGO

A (3) *cn – A A2/8, á A2/16, 21.*

ALBO (3) *cn – álbo A2/11–12, 13, 25.*

ALE (2) *cn – Ale A2/24, ále A2v/2.*

APTEKA (1) *sb f – sg G*: do ápteki A2/13.

BACZYĆ (1) *vb impf – praes 1 sg*: baczę A2/16.

BARZO (1) *av – Bárzobych ... był rad vczynił A2v/1.*

BŁAZEŃSTWO (1) *sb n – sg N*: baczę że błazeńtvo A2/16.

BO (3) *cn – bo A2/19, 22, bom ... mufiał A2/14.*

BOŻY (1) *ai – sg m G*: Roku Bożego A2v/7.

BRZMIEĆ (1) *vb impf – inf*: niewiem iáko to ... brzmieć będzie A2/24.

BYĆ (3) *vb impf – inf*: to nie miało być ad amuřsim A2/19. *praes 3 pl*: trzy řá chory A2/21. *praet 3 sg n cum neg*: nie było cżářu poprąwówác A2/14. *jako słowo posilkowe (10) – praes 1 sg m*: -m A2/13–14, 18, -em A2/8. *praes 2 sg m*: -ś A2/7. *fut 3 sg*: będzie A2/24, 25, A2v/4–5. *con praet 1 sg m*: bych był A2v/1, -ch był A2v/1–2, bych A2v/3–4.

CHCIEĆ (1) *vb impf – fut 3 sg f*: ielli Salus ták będzie chciáł A2v/4–5.

CHOCIA (1) *cn – chocia niemářz co A2/17–18.*

CHOR (2) *sb m – pl N*: trzy řá chory A2/21. *D*: trzeci iákoby Graeckim chorom przygánia A2/22.

CO (1) *pron – A*: niemářz co A2/18.

CZARNOLAS (1) *n-loc m – sg L*: w Cżárnolefie A2v/6.

CZAS (2) *sb m – sg G*: nie było cżářu A2/14. *pl G*: zá ... cżářow odwłokámi A2/10.

DAĆ (1) *vb pf – fut 3 sg cum neg*: złe zdrowie nie da A2v/3.

DO (3) *praep cum G* – do ápteki A2/13, do mnie A2/7, do thego A2/23.

DOPIERO (1) *pt – WCzorá dopiero A2/6.*

DRUGI (1) *pron – pl f N*: Rzeczy ... drugie nie wedla vřzu nářznych A2/20.

DWUDZIESTY (1) *nm – sg m G*: dwudzieřtego wtorego dńia A2v/7–8.

DZIEŃ (1) *sb m – sg G*: dńia A2v/7.

GRECKI (1) *ai – pl D*: Graeckim chorom A2/22.

GRUDZIEŃ (1) *sb m – sg G*: dwudzieřtego wtorego dńia Grudńia A2v/7.

I (2) *cn – y A2/11, 16.*

IŻ (1) *cn – A iżem ... niewiedział A2/8.*

JA (4) *pron – G*: do mnie A2/7. *D*: mi A2/6, A2v/3. *I*: zemną A2/12.

JAKO (2) *av – iáko tho ... brzmieć będzie A2/23, Iákom lifty ... przeczytał A2/13.*

- JAKOBY (1) *av* – iákoby ... przygánia A2/21.
 JAN (2) *n-pers m – sg N*: Ian A2v/11. *D*: Ianowi A2/2.
 JESLI (1) *cn* – iefli Salus ták będzie chćiałá A2v/4.
 JESZCZE (1) *pt* – žem to iefzczé z przodku ... opowiádał A2/18.
 JEZYK (1) *sb m – sg L*: w Polfkim ięzyku A2/24.
 JUŻ (1) *pt* – iuž A2/22.
- KOCHANOWSKI (1) *n-pers m – sg N*: Kochánowłki A2v/11.
 KORONNY (1) *ai – sg m D*: Podkánclerzemu Koronnemu A2/3.
 KTORY (1) *pron – pl A subst*: lifty ... ktořeš ... piłał A2/7.
- LIST (3) *sb m – pl A*: lifty ... ktořeš ... piłał A2/7, Iákóm lifty ... przeczytał A2/13. *L*: o tych lišćiech A2/9.
- ŁASKA (2) *sb f – sg D*: łáfce A2v/5. *A*: w łáfkę A2/4.
- MIEĆ (4) *vb impf – praes 3 pl*: oni ... ofobny chárakterem (!) do thego máią A2/23. *praet 3 sg f*: zemná zoftác miáła A2/12. *n*: to nie miáło być A2/19, mey trágedyey fie odwlec miáło (!) A2/11.
 MIŁOŚCIWY (4) *ai – sg m G*: Miłościwego Páná A2/5, miłościwego Páná A2v/5–6, 9. *D*: Miłościwemu Pánu A2/1.
 MIŁOŚĆ (12) *sb m – sg N abbrev*: W.<áfzá> M.<iłości> A2/7, 16. *G abbrev*: W.<áfzey> M.<iłości> A2/4, 14, 25, A2v/4, 5, 9. *D abbrev*: W.<áfzey> M.<iłości> A2/17, 18, A2v/2, Iego Mšći Pánu A2/2.
 MISTRZ (1) *sb m – sg N*: miłtrž nie potemu A2/19.
 MOJ (5) *pron – sg m G*: mego A2/4, A2v/5, 9. *D*: Memu ... Pánu A2/1. *f D*: mey trágedyey fie odwlec miáło (!) A2/11.
 MOL (1) *sb m – pl D*: molom ná pokarm A2/12.
 MUSIEĆ (1) *vb impf – praet 1 sg m*: bom / ... mułiał A2/14–15.
- NA (3) *praep cum A*: ná pokarm A2/12, ná przepifánie A2/15, ná trąbki do ápteki A2/13.
 NASZ (1) *pron – pl G*: nie wedlá wřzu nářzych A2/21.
 NIE (7) *pt* – nie A2/9, 14, 19, 20 (2 razy), 23, A2v/3.
 NIERAD (1) *ai – sg m N*: Nie radbych ... omiefzkał A2v/3.
 NIEMASZ (1) *vb impf* – niemáfz co A2/18.
 NIECH (1) *pt* – niech będzie arbitrium W. M. A2/24.
- O (1) *praep cum L* – o tych lišćiech A2/9.
 OBADWA (1) *nm – m A*: oddano ... obádwá lifty A2/6.
 ODDAĆ (1) *vb pf – praet impers*: oddano ... lifty A2/6.
 ODWLEC SIE (1) *vb pf – inf*: fie odwlec miáło (!) A2/11.
 ODWŁOKA (1) *sb f – pl I*: zá ... czáfow odwłokámi A2/11.
 OFIAROWAĆ (1) *vb impf – con praet 1 sg m*: žebych był ... flužby fwe ofiárował A2v/1–2.
 OKOŁO (1) *praep cum G*: około they Trágedyey A2/7–8.
 OMIESZKAĆ (1) *vb pf – con praet 1 sg m*: Nie radbych ... omiefzkał przenořin A2v/3–4.
 ON (1) *pron – sg m G*: Iego Mšći A2/1. *pl N m pers*: oni ... máią A2/22.
 OPOWIADAĆ (1) *vb impf – praet 1 sg m*: žem to ... opowiádał A2/18–19.
 OSOBNY (1) *ai – sg m A*: ofobny chárakterem (!) ... máią A2/22.

- PAN (6) *sb m – sg G*: Páná A2/5, A2v/6, 9. *D*: Pánu A2/1, 2 (2 razy).
- PISAC (1) *vb impf – praet 2 sg m*: lifty ... ktores ... pifał A2/8.
- PODKANCLERZY (1) *sb m – sg D*: Podkánclerzemu Koronnemu A2/3.
- PODOBNO (1) *av – y W. M.* łam podobno rzeczefz A2/16–17.
- POKARM (1) *sb m – sg A*: ná pokarm A2/12–13.
- POLSKI (1) *ai – sg L*: w Polkim ięzyku A2/24.
- POPRAWOWAC (1) *vb impf – inf*: nie było czáfu poprówowac A2/14.
- POSYŁAC (1) *vb impf – praes 1 sg*: pošyłam A2/17.
- POTEMU *cf NIE, PO, TEN*.
- PRZECZYTAĆ (1) *vb pf – praet 1 sg m*: Iákom ... / ... przeczytał A2/13–14.
- PRZED (1) *praep cum I – przedtym A2/9. Cf TEN*.
- PRZEDSIE (1) *pt – Nie radbych przedfię omiefzkał A2v/3*.
- PRZENOSINY (1) *sb pl t – G*: przenosiń A2v/4.
- PRZEPISANIE (1) *sb n – sg A*: ná przepifanie A2/15.
- PRZODEK (1) *sb m – sg G*: zem iefzcie z przodku ... opowiadał A2/18.
- PRZYGANIAC (1) *vb impf – praes 3 sg*: trzeci [*chor*] iákoby Graeckim chorom przygania A2/22.
- RACZEJ (2) *av – ráczy A2/12, 25*.
- RAD (1) *ai – sg m N*: Bárzobych tho był rad vczynił A2v/1.
- RAZ (1) *sb m – sg A*: oddano ... obádwa lifty zaráz A2/7.
- ROK (1) *sb m – sg G*: Roku Bożego A2v/7.
- RZEC (1) *vb impf – fut 2 sg*: łam podobno rzeczefz A2/17.
- RZECZ (1) *sb f – pl N*: Rzeczy ... drugie A2/20.
- SAM (2) *pron – N*: łam A2/16, A2v/1.
- SIE (3) *pron – przy czasownikach zwrotnych*: fie A2/10, 11, A2v/5.
- SŁUGA (1) *sb m – sg N*: łługá vprzemy A2v/10.
- SŁUŻBA (2) *sb f – pl A*: Służby fwe ... zálecám A2/4, żebych był ... fluzby fwe ofiarował A2v/2.
- SPODZIEWAC SIE (1) *vb impf – praet 1 sg m*: łpodziewałem fie A2/10.
- SWOJ (2) *pron – pl f A*: Służby fwe A2/4, A2v/2.
- ŚMIELE (1) *av – comp*: tym śmieley A2/17.
- TAK (2) *av – ták ... zoftác miała A2/12, A2v/4*.
- TEN (11) *pron – sg f G*: około they Trágedyey A2/8. *n N*: tho A2/23, to A2/19. *G*: do thego A2/23. *A*: tho A2/18, A2v/1. *I*: przedtym A2/9, Zátym A2v/5. *L*: w tym A2/24. *pl L*: o tych lińciech A2/9. *I*: zá tymi ... odwłokámi A2/10.
- TERAZ (1) *av – teraz A2v/2*.
- TEŻ (1) *pt – theż A2/20*.
- TRAJEDYJA (2) *sb f – sg G*: około ... Trágedyey A2/8. *D*: mey trágedyey fie odwlec miało (!) A2/11.
- TRĄBKA (1) *sb f – pl A*: ná trąbki do ápteki A2/13.
- TRZECI (1) *nm – sg m N*: trzeci [*chor*] A2/21.
- TRZY (1) *nm – pl N*: trzy łą chory A2/21.
- TYM (1) *pt – tym śmieley A2/17*.
- UCHO (1) *sb n – du G*: nie wedla vfzu náńzych A2/20.

UCZYNIĆ (1) *vb pf – con praet 1 sg m*: Bárzobych tho był rad vczynił A2v/1.

UPRZEJMY (1) *ai – sg m N*: ługá vprzejmy A2v/10.

W, WE (4 + 1 = 5) *praep – cum A (1)*: w łáfkę A2/4. *cum L (3 + 1 = 4)*: w Czárnolesie A2v/6, w Polłkim ięzyku A2/23, w tym A2/24, we wlytkim A2/25.

WASZ (11) *pron – sg N abrev*: W.<áfzá> M.<iłość> A2/7, 16. *G abrev*: W.<áfzey> M.<iłości> A2/4, 13, 25, A2v/4, 5, 9. *D abrev*: W.<áfzey> M.<iłości> A2/17, 18, A2v/2.

WCZORA (1) *av – WCzóra* A2/6.

WEDLA (1) *praep cum G – cum neg*: nie wedla vfzu náfznych A2/20.

WIEDZIEĆ (2) *vb impf – praes 1 sg cum neg*: niewiem A2/23. *praet 1 sg m cum neg*: iżem / ... niewiedział A2/8–9.

WSZYTEK (2) *pron – sg m A*: wlyzytek [cžás] ... insumere A2/15. *n L*: we wlytkim A2/25.

WTORY (1) *nm – sg n G*: dwudzieftego wtorego dnia A2v/7.

Z, ZE (2 + 1 = 3) *cum G*: z Zamościa A2/2, z przodku A2/18, zemną A2/12.

ZA (1 + 2 = 3) *praep – cum A (1)*: oddano ... obádwá lifty záraz A2/7. *cum I (2)*: Zátym fie ... zálecám A2v/5, zá tymi ... odwłokámi A2/10. *Cf RAZ, TEN*.

ZALECAĆ (1) *vb impf – praes 1 sg*: Służby ... zálecám A2/5.

ZALECAĆ SIE (1) *vb impf – praes 1 sg*: fie łáfće ... zálecám A2v/5–6.

ZAMOŚĆ (1) *n-loc m – sg G*: z Zamościa A2/2–3.

ZAMOYSKI (1) *n-pers m – sg D*: Ianowi Zamoyłkiemu A2/2.

ZARAZ *cf RAZ, ZA*.

ZATYM *cf TEN, ZA*.

ZDROWIE (1) *sb n – sg N*: złe zdrowie A2v/3.

ZŁY (1) *ai – sg n N*: złe zdrowie A2v/3.

ZOSTAĆ (1) *vb pf – inf*: zoftáć A2/12.

ŻE (5) *cn – że* A2/10, 12, 16, 19, zem A2/18.

ŻEBY (1) *cn – żeby* A2v/1.

INDEKS WYRAZÓW I FORM ŁACIŃSKICH W TEKŚCIE LISTU DO ZAMOJSKIEGO

AD (1) *praep cum Ac* – to nie miało być ad amufsim A2/19.

AMUSSIS (1) *sb f – sg Ac* – to nie miało być ad amufsim A2/19.

ARBITRIUM (1) *sb n – sg N*: w tym niech będzie arbitrium A2/25.

CAETERUS (3) *pron – pl n N abrev*: Pánu Ianowi Zamoyłkiemu, z Zamościa, Podkánclerzemu Koronnemu. rć. rć A2/3. *pl n Ac*: Inter caetera trzy fą chory A2/21.

CHARACTER (1) *sb m – sg Ac*: oni iuz ofobny chárakterem (!) do thego máia A2/23.

DATUM (1) *part perf pass – sg n N abrev*: Dat. w Czárnolesie A2v/6.

ET (2) *cn* – Pánu Ianowi Zamoyłkiemu, z Zamościa, Podkánclerzemu Koronnemu. rć. rć A2/3.

INSUMO (1) *vb – inf*: bom wlyzytek muftál infumere ná przepifánie A2/15.

INTER (2) *praep cum Ac* – Inter caetera trzy fą chory A2/21.

IS (1) *pron – sg n N*: Quicquid id est, á baczę że blażeńftwo A2/16.

PRAESENS (1) *av – żebych był sam praefens* A2v/2.

QUICQUID (1) *pron – N*: Quicquid id est, á baczę że blażeńftwo A2/15.

SALUS (1) *sb f – sg N*: Salus ták będzie chciała A2v/4.

SUM (1) *vb – praes 3 sg*: Quicquid id est, á baczę że blażeńftwo A2/16.

INDEKS WYRAZÓW I FORM W TEKŚCIE
WIIERSZA *ORPHEUS SARMATICUS*

A (AB) (5) *praep cum Ab*: ab vna parte D3v/10, ab aurora D3v/11, ab Hyperboreis ... campis D3v/13, á cunis D4v/1, á Bacchouè D4v/2, Tempeftiuisuè a coenis D4v/3, defide ab otio D4v/3.

ACER (1) *ai – sg m N comp*: Cura & metus acrior infat D3v/8.

ACIES (1) *sb f – sg Ab*: In manibus, ferriq^{ue} acie fpes omnis D4/13.

AD (1) *praep cum Ac*: ad amnem D3v/25.

ADDO (1) *vb – praes 3 pl*: Huic focios addunt fefe D3v/16.

ADEO (1) *vb – supinum Abl*: Difficilesuè aditu fummis in rupibus arces D4/10.

ADHUC (1) *av – adhuc* D4/25.

ADSUM (1) *vb – praes 3 pl*: Neq^{ue} verò Aut validis munitae adfunt tibi moenibus vrbes D4/9.

AEQUOREUS (1) *ai – sg f Ac*: AÉquoreamq^{ue} aucta (! zam. arcta) Rhodon obfidione prementem D3v/21.

AGER (1) *sb m – pl Ac*: Podoliosq^{ue} oculis inhiantibus apficit agros D3v/26.

AGITO (1) *vb – praes 3 pl*: agitant fub pectore bellum D3v/17.

AGMEN (1) *sb n – pl Ac*: Ille ... agit agmina D3v/13.

AGO (3) *vb – praes 3 sg*: Ille ... agit agmina D3v/13. *praes pass 3 sg*: Libertas patriaeq^{ue} falus agitur D4/8. *imp praes act 2 sg*: agé D4v/7.

ALACRIS (1) *ai m – sg N*: Dux alacris D4/26.

ALACRITER (1) *av – alacriter* D4v/7.

AMBITIO (1) *sb f – sg N*: Ambitio valeat D4/21.

AMITTO (1) *vb – inf pf act*: te mollicie, atq^{ue} Defidia amififse D4/18.

AMNIS (1) *sb m – sg Ac*: arma ufq^{ue} Tyram promouit ad amnem D3v/25.

AMOR (2) *sb m – sg N*: improbus auri Cefset amor D4/22. *sg N*: vnus amor D4/23.

AMPLUS (1) *ai – sg n Ac*: Imperium quaeififse (!) amplum D4/17.

AMPLE (1) *av – comp*: Amplius est tutum D3v/8.

ANCEPS (1) *ai – pl f Ac*: longas nimis ancipitesq^{ue} Spes promittentem D4v/1.

ANIMUS (2) *sb m – pl Ac*: Inuidia, geminaq^{ue} animos ftimulante repulfa D3v/18. *pl Ac*: Iam nunc efse viros, animosq^{ue} attollere tempus D4/20.

ANTIQUUS (4) *ai – pl m Ac*: Fluminauè antiquos fubter labentia muros D4/11. *sg n Ac*: Antiquum belli decus ... relaturi D4v/9. *pl m Ac*: antiquosq^{ue} triumphos ... relaturi D4v/9. *sg f Ab*: Antiqua cum laude D4v/10.

ARCTOUS (1) *ai – sg m Ab*: Arctoo ... fub axè D4v/6.

ARCTUS (1) *ai – sg f Ab*: AÉquoreamq^{ue} aucta (! zam. arcta) Rhodon obfidione prementem D3v/21.

- ARMA (5) *sb n – pl Ac*: arma ufq^{ue} Tyram promouit ad amnem D3v/25. *pl Ac*: tot tu arma, tot inter, Sarmata, tela Deprenfus D4/1. *pl Ab*: Nec quò prolatis domineris latius armis D4/7. *pl Ab*: fed militia, Martisq^{ue} fub armis Duratum D4v/4. *pl Ac*: Huius agé aufpiciis capiamus alacriter arma D4v/7.
- ARX (1) *sb f – pl N*: adfunt tibi ...Difficilesuè aditu ... arces D4/10.
- ASIA (1) *n-loc f – sg G*: Quid domitorem Afiae memorem D3v/19.
- ASPICIO (1) *vb – praes 3 sg*: Podoliosq^{ue} oculis inhiantibus aspicit agros D3v/26.
- ASSUMO (1) *vb – partic pf pass sg m Ac*: non à Bacchouè, chorouè ... Afsumptum D4v/4.
- ATTOLLO (1) *vb – inf praes act*: lam nunc else viros, animosq^{ue} attollere tempus D4/20.
- ATQUE (3) *cn – atque D4/4*, atq^{ue} D4/14, 17.
- AURORA (1) *n-pers f – sg Ab*: ab aurora D3v/11.
- AURUM (1) *sb n – sg G*: improbus auri Cefset amor D4/21.
- AUSPICIUM (1) *sb n – pl Ab*: Huius agé aufpiciis capiamus alacriter arma D4v/7.
- AUT (2) *cn – Aut D4/9*, aut D3v/7.
- AXIS (1) *sb m – sg Ab*: Arctoo ... fub axè D4v/6.
- BACCHUS (2) *n-pers m – sg D*: Non cytharae Bacchouè locus D3v/5. *sg Ab*: non a Bacchouè D4v/2.
- BELLUM (4) *sb n – sg N*: certumq^{ue} in limine bellum D3v/9, Non vnum bellum D3v/10. *sg G*: Antiquum belli decus D4v/9. *sg Ac*: agitant fub pectore bellum D3v/17.
- BONUS (1) *ai – comp sg f Ab*: fama vigeant meliore nepotes D4/19.
- CAMPUS (1) *sb m – pl Ab*: ab Hyperboreis ... campis D3v/13.
- CAPIO (2) *vb – imp praes act 2 sg*: cape tela manu D4/5. *con praes act 1 pl*: Huius agé aufpiciis capiamus alacriter arma D4v/7.
- CARINA (1) *sb f – pl Ab*: Quem procul Ionio nantem fale mille carinis D3v/20.
- CASUS (1) *sb m – pl Ac*: cafusq^{ue} paratus in omnes D4/26.
- CERNO (2) *vb – inf praes act*: fomnia cernere reris D4/3. *inf praes act*: iam ferro cernere promptus D4/27.
- CERTAMEN (1) *sb n – sg N*: tibi pro gregibus raptis certamen habendum D4/6.
- CERTO (1) *vb – inf praes*: non odiis certare D3v/6.
- CERTUS (1) *ai – sg n N*: certumq^{ue} in limine bellum D3v/9.
- CESSO (1) *vb – con praes act 3 sg*: improbus auri Cefset amor D4/21.
- CHOREA (1) *sb f – pl D*: leuibusuè choraeis D3v/5.
- CHORUS (1) *sb m – sg Ab*: non à Bacchouè, chorouè D4v/2.
- CIVIS (1) *sb m i f – pl V*: ò ciues D3v/3.
- CLARUS (1) *ai – sg m N*: Defidia clarus veftra D3v/15.
- CLASSIS (1) *sb – pl f Ab*: omnem ille occupat Iftrum Clafsibus D3v/24.
- CENA (1) *sb – pl f Ab*: Tempeftiuisuè à coenis D4v/3.
- CITHARA (1) *sb f – sg D*: non cytharae Bacchouè locus D3v/5.
- COETUS (1) *sb m – pl Ac*: occultos cogere coetus D3v/7.
- COGO (1) *vb – inf praes*: occultos cogere coetus D3v/7.
- COLO (1) *vb – praes 3 pl*: qui foedera vafri Ore colunt D3v/17.
- CONSILIUM (1) *sb n – pl Ac*: Nec noua confilia ... cogere D3v/7.
- CONTRA (1) *praep cum Ac*: contra infidos ... hoftes D4v/11.
- CORONA (1) *sb f – sg Ac*: infignem voluifti ferre coronam D4v/5.
- CREDO (1) *vb – imp praes act 2 pl*: mihi credite D3v/4.
- CUM (2) *praep cum Ab*: Antiqua cum laude D4v/10, qui foedera vafri Ore colunt vobifcum D3v/17.

- CUNAE (1) *sb f – pl Ab*: à cunis D4v/1.
 CUPIDO (1) *sb f – sg N*: cupido Seruandae patriae D4/23.
 CURA (1) *sb f – sg N*: Cura & metus acrior infat D3v/8.
- DECUS (1) *sb n – sg Ac*: Antiquum belli decus ... relaturi D4v/9.
 DEPRENDO (1) *vb – part pf pass sg m N*: Tot gladios, tot tu arma, tot inter, Sarmata, tela/Deprenfus D4/2.
 DESES (1) *ai – sg n Ab*: defide ab otio D4v/3.
 DESIDIA (3) *sb f – sg D*: non est defidiae ... locus D3v/4. *sg Ab*: Defidia clarus vestra D3v/15, te mollicie, atq^{ue} Defidia amifilse D4/18.
 DESUM (1) *vb – pf 3 sg*: En, quod... tibi, Sarmata, defuit vnum D4/25.
 DEUS (1) *sb m – pl Ab*: hoc duce, diisq^{ue} D4v/10.
 DIFFICILIS (1) *ai – pl f N*: adfunt tibi ... Difficilesuè aditu... arces D4/10.
 DISCUTIO (1) *vb – imp praes act 2 sg*: oculis torpentem discute fomnum D4/4.
 DO (1) *vb – inf praes act*: Et latè Arctoo populis dare iura sub axè D4v/6.
 DOMINOR (1) *vb – con praes pass 2 sg*: Nec quò prolatis domineris latius armis D4/7.
 DOMITOR (1) *sb m – sg Ac*: Quid domitorem Asiae memorem D3v/19.
 DURO (2) *vb – part pf pass sg m N*: Riphaea niue duratus D3v/14. *part pf pass sg m Ac*: fed militia, Martisq^{ue} sub armis Duratum D4v/5.
 DUX (2) *sb m – sg N*: Dux alacris praefto est D4/26. *sg Ab*: hoc duce D4v/10.
- EGO (1) *pron – D*: mihi credite D3v/4.
 EN (1) *int – En* D4/25.
 EO (1) *vb – con praes act 1 pl*: eamus in hostem D4v/8.
 EQUUS (2) *sb m – sg D*: equo fidens D3v/12. *sg Ac*: Iam nunc scandere equum ... promptus D4/27.
 ET (8) *cn – &* D3v/8, D3v/24, D4/3, D4/16, D4/19, D4v/3, Et D4v/6, D4v/8.
 ETIAM (1) *cn – etiam* D3v/22.
 EUROPA (1) *n-loc f – sg G*: Quid ... memorem, Europaeq^{ue} Tyrannu^m D3v/19.
 EVIGILO (2) *vb – imp praes act 2 sg*: Euigila D4/4, D4/5.
 EXULO (2) *vb – con praes act 3 sg*: procul nostro haec nota feclo Exulet D4/19. *con praes act 3 sg*: luxus longinquis exulet oris D4/22.
- FAMA (1) *sb f – sg Ab*: fama vigeant meliore nepotes D4/19.
 FATEOR (1) *vb – part fut pass sg n N*: fi vera fatendum est D3v/15.
 FERRO (1) *vb – inf praes act*: insignem voluisti ferre coronam D4v/5.
 FERRUM (2) *sb n – sg G*: In manibus, ferriq^{ue} acie spes omnis D4/13. *sg Ab*: iam ferro cernere promptus D4/27.
 FIDO (1) *vb – part praes act sg m N*: equo fidens D3v/12.
 FLUMEN (1) *sb n – pl N*: adfunt tibi ... Fluminauè ... subter labentia D4/11.
 FOEDUS (1) *sb n – pl Ac*: qui foedera vafri Ore colunt D3v/9.
 FORIS (1) *sb f – pl Ab*: Hostis pro foribus D3v/9.
 FORMIDO (1) *vb – pf 3 pl*: Iam tum etiam vestri fomidauere parentes D3v/22.
 FOVEO (1) *vb – inf praes*: fimultatesq^{ue} fouere D3v/6.
 FUGIO (1) *vb – part praes act sg m N*: infans fugiensq^{ue} timendus D3v/12.
- GEMINUS (1) *ai – sg f Ab*: Inuidia, geminaq^{ue} animos stimulante repulsa D3v/18.
 GLADIUS (1) *sb m – pl Ac*: Tot gladios, tot tu arma, tot inter, Sarmata, tela Deprenfus D4/1.
 GREX (1) *sb m – pl Ab*: pro gregibus raptis D4/6.

- HABEO (1) *vb* – *part fut pass sg n N*: Non tibi pro gregibus raptis certamen habendum D4/6.
- HAUD (2) *av* – *haud* D4/28, D4v/1.
- HEU (1) *int* – *Heu* D4/15.
- HIC (5) *pron* – *sg m G*: Huius D4v/7. *sg m D*: Huic D3v/16. *sg m Ab*: hoc duce D4v/10. *sg f N*: haec nota D4/18. *sg n N*: Nec fatis hoc D3v/25.
- HOSTIS (5) *sb m* – *sg N*: Hostis pro foribus D3v/9, nec ab vna parte timendus Hostis D3v/11. *sg D*: vade obuius hosti D4/5. *sg Ac*: eamus in hostem D4v/8. *pl Ac*: contra infidos ... hostes D4v/11.
- HYPERBOREUS (1) *ai* – *pl m Ab*: ab Hyperboreis ... campis D3v/13.
- IAM (4) *av* – *Iam* D3v/22, D4/20, D4/27, iam D4/27.
- ILLE (3) *pron* – *sg m N*: Ille D3v/13, ille D3v/11, D3v/23.
- IMPERIUM (1) *sb n* – *sg Ac*: Imperium quaefisse (!) amplum D4/17.
- IMPROBUS (1) *ai* – *sg m N*: improbus auri Celsus amor D4/21.
- IN (6) *praep* – *cum Ab*: in pectore D3v/3, in limine D3v/9, fumis in rupibus D4/10, In manibus D4/13. *cum Ac*: casusq^{ue} paratus in omnes D4/26, eamus in hostem D4v/8.
- INERS (1) *ai* – *pl m Ac*: inertes/Seruitus infoelix manet D4/13.
- INFIDUS (1) *ai* – *pl m Ac*: contra infidos ... hostes D4v/11.
- INFELIX (1) *ai* – *sg f N*: inertes/Seruitus infoelix manet D4/14.
- INHIO (1) *vb* – *part praes act pl m Ab*: oculis inhiantibus aspicit D3v/26.
- INSIGNIS (1) *ai* – *sg f Ac*: insignem voluisti ferre coronam D4v/5.
- INSTO (2) *vb* – *praes 3 sg*: Cura & metus acrior infat D3v/8. *part praes act sg m N*: infans fugiensq^{ue} timendus D3v/12.
- INTER (1) *praep cum Ac*: inter ... tela D4/1.
- INVADO (1) *vb* – *con praes act 3 sg*: Omnes vnus amor fimul inuadatq^{ue} cupido Seruandae patriae D4/23.
- INVIDIA (1) *sb f* – *sg Ab*: Inuidia, geminaq^{ue} animos stimulante repulsa D3v/18.
- IONIUS (1) *ai* – *sg m Ab*: procul Ionio nantem sale D3v/20.
- ISTER (1) *n-loc* – *m Acc*: omnem ... Istrum D3v/23.
- IUS (1) *sb n* – *pl Ac*: Et latè Arctoo populis dare iura sub axè D4v/6.
- LABOR (1) *vb* – *part praes act pl n N*: adfunt tibi ... Fluminauè ... subter labentia D4/11.
- LATE (2) *av*: Et latè Arctoo populis dare iura sub axè D4v/6. *comp*: Nec quò prolatis domineris latius armis D4/7.
- LAUS (1) *sb f* – *sg Ab*: Antiqua cum laude D4v/10.
- LENTUS (1) *ai* – *sg m Ab*: lento veluti per membra veterno Obrepente D4/2.
- LEVIS (1) *ai* – *pl f D*: leuibusuè choraeis D3v/5.
- LIBERTAS (2) *sb f* – *sg N*: Libertas patriaeq^{ue} falus agitur D4/8. *sg G*: cupido Seruandae patriae, libertatisq^{ue} tuendae D4/24.
- LIMEN (1) *sb n* – *sg Ab*: certumq^{ue} in limine bellum D3v/9.
- LOCUS (1) *sb m* – *sg N*: non cytharae Bacchouè locus D3v/5.
- LONGINQUUS (1) *ai* – *pl f Ab*: luxus longinquis exulet oris D4/22.
- LONGUS (1) *ai* – *pl f Ac*: longas ... Spes promittentem D4v/1.
- LUXUS (1) *sb m* – *sg N*: luxus longinquis exulet oris D4/21.
- MAGNUS (1) *ai* – *pl m Ac comp*: Maiores ... tuos D4/16.
- MANEO (1) *vb* – *praes 3 sg*: inertes/Seruitus infoelix manet D4/14.
- MANUS (2) *sb f* – *sg Ab*: cape tela manu D4/5. *pl Ab*: In manibus ... spes D4/13.
- MARE (1) *sb n* – *sg Ab*: Nunc terra, victorq^{ue} mari omnem ille occupat Istrum D3v/23.

- MARS (1) *n-pers m – sg G*: fed militia, Martisq^{ue} fub armis/Duratum D4v/4.
 MEDICO (1) *vb – part pf pass pl f Ac*: medicatas ille sagittas/Spargit D3v/11.
 MEMBRUM (1) *sb n – pl Ac*: per membra D4/2.
 MEMOR (1) *ai – pl m N*: patriae memores virtutis D4v/8.
 MEMORO (1) *vb – con praes act 1 sg*: Quid domitorem Afiae memorem D3v/19.
 MENS (1) *sb f – sg N*: quae mens in pectore veftra eft D3v/3.
 METUO (1) *vb – part fut pass sg m N*: ripa metuendus regnat vtraq^{ue} D3v/24.
 METUS (1) *sb m – sg N*: Cura & metus acrior infat D3v/8.
 MILITIA (1) *sb f – sg Ab*: fed militia, Martisq^{ue} fub armis Duratum D4v/4.
 MILLE (1) *nm – mille carinis* D3v/20.
 MOENIA (1) *sb n – pl Ab*: validis munitae adfunt tibi moenibus vrbes D4/9.
 MOLLITIES (1) *sb f – sg Ab*: te mollicie, atque Defidia amififse D4/17.
 MULTUS (1) *ai – sg m Ab*: fanguine multo D4/16.
 MUNIO (1) *vb – part pf pass pl f N*: munitae adfunt tibi ... vrbes D4/9.
 MURUS (1) *sb m – pl Ac*: Fluminauè antiquos fubter labentia muros D4/11.
- NEC (4) *cn – Nec* D3v/7, D3v/25, D4/7, nec D3v/10.
 NEPOS (1) *sb m – pl N*: fama vigeant meliore nepotes D4/19.
 NEQUE (1) *cn – Neq^{ue}* D4/8.
 NIMIS (1) *av – nimis* D4v/1.
 NIX (1) *sb f – sg Ab*: Riphaea niue duratus D3v/14.
 NO (1) *vb – part praes act sg m Ac*: Quem procul Ionio nantem fale D3v/20.
 NON (7) *av – Non* D3v/4, D3v/5, D3v/6, D3v/10, D4/6, non D3v/4, D4v/2.
 NOS (1) *pron – pl Ab*: Pro nobis D4v/11.
 NOSTER (1) *pron – sg n Ab*: Procul noftro ... feclo D4/18.
 NOTA (1) *sb f – sg N*: haec nota D4/18.
 NOVUS (1) *ai – pl n Ac*: Nec noua confilia ... cogere D3v/7.
 NUNC (3) *av – Nunc* D3v/23, nunc D4/20, D4/27.
- O (1) *int: ò ciues* D3v/3.
 OBICIO (1) *vb – supinum sg Ab*: Quorum olim obiectu propriam tutere falutem D4/12.
 OBNOXIUS (1) *ai – sg f N*: inertes ... manet atq^{ue} obnoxia vita D4/14.
 OBREPO (1) *vb – part praes act sg m Ab*: lento veluti per membra veterno Obrepente D4/3.
 OBSIDIO (1) *sb f – sg Ab*: AÉquoraemq^{ue} aucta (! zam. arcta) Rhodon obfidione prementem D3v/21.
 OBVIUS (1) *ai – sg m N*: vade obvius hofti D4/5.
 OCCULTUS (1) *ai – pl m Ac*: occultos cogere coetus D3v/7.
 OCCUPO (1) *vb – praes 3 sg*: omnem ille occupat Iftrum D3v/23.
 OCULUS (2) *sb m – pl Ab*: oculis inhiantibus afpicit D3v/26. *pl Ab*: oculis torpentem difcute fomnum D4/4.
 ODIUM (2) *sb n – pl Ab*: Non odiis certare D3v/6. *pl N*: pereant odia D4/21.
 OLIM (1) *av – olim* D4/12.
 OMNIS (4) *ai – sg m Ac*: omnem ille occupat Iftrum D3v/23. *sg f N*: fpes omnis D4/13. *pl m N*: Omnes D4/23. *pl m Ac*: calusq^{ue} paratus in omnes D4/26.
 ORA (1) *sb f – pl Ab*: luxus longinquis exulet oris D4/22.
 OS (1) *sb n – sg Ab*: qui foedera vafri Ore colunt D3v/17.
 OTIUM (1) *sb n – sg Ab*: deside ab otio D4v/3.

- PARENS (1) *sb m – pl N*: Iam tum etiam veftri fomidauere parentes D3v/22.
 PARO (1) *vb – part pf pass sg m N*: cafusq^{ue} paratus in omnes D4/26.
 PARS (1) *sb f – sg Ab*: ab vna parte D3v/10.
 PATRIA (2) *sb f – sg G*: Libertas patriaeq^{ue} falus agitur D4/8. *sg G*: cupido Seruandae patriae D4/24.
 PATRIUS (2) *ai – pl f Ab*: duratus, patriisq^{ue} pruinis D3v/14. *sg D*: patriae memores virtutis D4v/8.
 PECTUS (2) *sb n – sg Ab*: quae mens in pectore veftra efit D3v/3. *sg Ab*: fub pectore D3v/17.
 PER (1) *praep cum Ac*: per membra D4/2.
 PEREO (1) *vb – con praes act 3 pl*: pereant odia D4/21.
 PODOLIUS (1) *ai – pl m Ac*: Podoliosq^{ue} oculis inhiantibus afpicit agros D3v/26.
 POPULUS (1) *sb m – pl D*: Et latè Arctoo populis dare iura fub axè D4v/6.
 PRAESTO (1) *av – praefo D4/26*.
 PREMO (1) *vb – part praes act sg m Ac*: AĒquoreamq^{ue} aucta (! zam. arcta) Rhodon obfdione prementem D3v/21.
 PRO (3) *praep cum Ab*: pro foribus D3v/9, pro gregibus raptis D4/6, Pro nobis D4v/11.
 PROCUL (2) *av – procul Ionio ... fale D3v/20*. procul nostro ... feclo D4/18.
 PROFERO (1) *vb – part pf pass pl n Ab*: Nec quò prolatis domineris latius armis D4/7.
 PROMITTO (1) *vb – part praes act sg m Ac*: longas nimis ancipitesq^{ue} Spes promittentem D4v/2.
 PROMO (1) *vb – part pf pass sg m N*: iam ferro cernere promptus D4/27.
 PROMOVEO (1) *vb – pf 3 sg*: arma ufq^{ue} Tyram promouit ad amnem D3v/25.
 PROPRIUS (1) *ai – sg f Ac*: Quorum olim obiectu propriam tutere falutem D4/12.
 PRUINA (1) *sb f – pl Ab*: duratus, patriisq^{ue} pruinis D3v/14.
 PUDEO (1) *vb – part fut pass sg n N*: quàm turpe tibi fit, Sarmata, quamq^{ue} pudendu^m D4/15.
 PUGNO (1) *vb – partic praes act pl m Ab*: hoc duce, diisque/Pro nobis ... pugnantibus D4v/11.
- QUAERO (1) *vb – inf pf act*: Maiores virtute tuos, & languine multo Imperium quaeififse (!) amplum D4/17.
 QUAM (2) *av – quàm turpe tibi fit, Sarmata, quamq^{ue} pudendu^m D4/15, 15*.
 -QUE (20) *cn – q^{ue} D3v/6, 9, 12, 14, 18, 19, 21, 23, 26, D4/8, 13, 15, 20, 23, 24, 26, D4v/1, 4, 9, 10*.
 QUI (7) *pron – sg f N*: QVae fpes D3v/3, quae mens D3v/3. *pl m N*: qui D3v/16. *sg m Ac*: Quem D3v/20. *pl m G*: Quorum D4/12. *sg n N*: quod ... vnum D4/25. *sg m Ac*: Quem D4v/1.
 QUID (1) *pt – Quid D3v/19*.
 QUO (1) *cn – quo D4/7*.
- RAPIO (1) *vb – part pf pass pl m Ab*: pro gregibus raptis D4/6.
 REFERO (1) *vb – part fut act pl m N*: antiquosq^{ue} triumphos Antiqua cum laude relaturi D4v/10.
 REGNO (1) *vb – praes 2 sg*: & ripa metuendus regnat vtraq^{ue} D3v/24.
 REOR (1) *vb – praes 2 sg*: somnia cernere reris D4/3.
 REPULSA (1) *sb f – sg Ab*: Inuidia, geminaq^{ue} animos ftimulante repulfa D3v/18.
 REX (1) *sb m – sg N*: Rex tuus D4/28.
 RHODUS, RHODOS (1) *n-loc f – sg Ac*: AĒquoreamq^{ue} aucta (! zam. arcta) Rhodon obfdione prementem D3v/21.
 RIPA (1) *sb f – sg Ab*: ripa metuendus regnat vtraq^{ue} D3v/24.
 RIPHAEUS (1) *ai – sg f Ab*: Riphaea niue duratus D3v/14.
 RUPES (1) *sb f – pl Ab*: fummis in rupibus D4/10.
- SAGITTA (1) *sb f – pl Ac*: medicatas ille fagittas Spargit D3v/11.
 SAL (1) *sb m – sg Ab*: Quem procul Ionio nantem fale D3v/20.

- SALUS (2) *sb f – sg N*: Libertas patriaeq^{ue} falus agitur D4/8. *sg Ac*: Quorum olim obiectu propriam tutere salutem D4/12.
- SANGUIS (1) *sb m – sg Ab*: fanguine multo D4/16.
- SARMATA (3) *n-ethm m – sg V*: Sarmata D4/1, 15, 25.
- SATIS (1) *av – fatis* D3v/25.
- SCANDO (1) *vb – inf praes act*: Iam nunc scandere equum ... promptus D4/27.
- SECLUM (1) *sb n – sg Ab*: procul nostro ... feclo D4/18.
- SED (1) *cn – fed* D4v/4.
- SEMPER (1) *av – femper* D4/25.
- SERVITUS (1) *sb f – sg N*: inertes Seruitus infoelix manet D4/14.
- SERVO (1) *vb – part fut pass sg f G*: cupido Seruandae patriae D4/24.
- SESE (1) *pron – pl Ac*: Huic focios addunt fefe D3v/16.
- SI (1) *cn – fi* D3v/15.
- SIMUL (1) *av – fimul* D4/23.
- SIMULTAS (1) *sb f – pl Ac*: fimultatesq^{ue} fovere D3v/6.
- SOCIUS (1) *sb m – pl Ac*: Huic focios addunt fefe D3v/16.
- SOMNIUM (1) *sb n – pl Ac*: fomnia cernere reris D4/3.
- SOMNUS (2) *sb m – sg D*: non est ... fomno ... locus D3v/4. *sg Ac*: oculis torpentem difcute fomnum D4/4.
- SPARGO (1) *vb – praes 3 sg*: ille fagittas Spargit D3v/12.
- SPES (3) *sb f – sg N*: QVae spes D3v/3. *sg N*: In manibus, ferriq^{ue} acie spes omnis D4v/13. *pl Ac*: ancipitesq^{ue} Spes promittentem D4v/2.
- STIMULO (1) *vb – part praes act sg f Ab*: Inuidia, geminaq^{ue} animos stimulante repulsa D3v/18.
- STUPEO (1) *vb – praes 2 sg*: ftupes D4/3.
- SUB (3) *praep cum Ab* – sub pectore D3v/17, Martisq^{ue} sub armis D4v/4, sub axe D4v/6.
- SUBTER (1) *praep cum Ac*: Fluminauè antiquos subter labentia muros D4/11.
- SUM (7) *vb – praes 3 sg*: quae mens in pectore veltra est D3v/3, Non est defidia, non est (mih) credite fomno D3v/4, Amplius est tutum D3v/8, fi vera fatendum est D3v/15, Dux alacris praesto est D4/26. *con praes 3 sg*: quàm turpe tibi fit D4/15. *inf praes act*: Iam nunc efse viros, animosq^{ue} attollere tempus D4/20.
- SUPERUS (1) *ai – sup pl f Ab*: fummis in rupibus D4/10.
- TELUM (2) *sb n – pl Ac*: inter, Sarmata, tela D4/1. *pl Ac*: cape tela manu D4/5.
- TEMPESTIVUS (1) *ai – pl f Ab*: Tempestiuisuè à coenis D4v/3.
- TEMPUS (1) *sb n – sg N*: Iam nunc ... tempus D4/20.
- TERRA (1) *sb f – sg Ab*: Nunc terra victorq^{ue} mari omnem ille occupat Iftrum D3v/23.
- TIMEO (2) *vb – part fut pass sg m N*: nec ab vna parte timendus Hoftis D3v/10, infans fugiensq^{ue} timendus D3v/12.
- TORPEO (1) *vb – part praes act sg m Ac*: oculis torpentem difcute fomnum D4/4.
- TOT (3) *ai indecl* – tot gladios, tot tu arma, tot inter D4/1.
- TRIUMPHUS (1) *sb m – pl Ac*: antiquosq^{ue} triumphos ... relaturi D4v/9.
- TU (7) *pron – N*: tu D4/1, D4v/1. *D*: tibi D4/6, 9, 15, 25. *Ac*: te D4/17.
- TUEOR (1) *vb – part fut pass sg f G*: cupido Seruandae patriae, libertatisq^{ue} tuendae D4/24.
- TUM (1) *av – tum* D3v/22.
- TURPIS (1) *ai n – sg N*: quàm turpe tibi fit D4/15.
- TUTOR (1) *vb – con praes pass 2 sg*: Quorum olim obiectu propriam tutere salutem D4/12.
- TUTUS (1) *ai – sg n N*: Amplius est tutum D3v/8.
- TUUS (2) *pron – pl m Ac*: Maiores ... tuos D4/16. *sg m N*: Rex tuus D4/28.

- TYRANNUS (1) *sb m – sg Ac*: Quid ... memorem, Europaeq^{ue} Tyrannu^m D3v/19.
 TYRAS (1) *n-pr m – Ac*: arma vsq^{ue} Tyram promouit ad amnem D3v/25.
- ULLUS (1) *pron – sg m D*: haud vlli veterum virtute fecundus D4/28.
 UNUS (4) *nm – m N*: vnus amor D4/23. *f Ab*: ab vna parte D3v/10. *n N*: Non vnum bellum D3v/10, quod ... tibi ... defuit vnum D4/25.
 URBS (1) *sb f – pl N*: munitae adfunt tibi ... vrbes D4/9.
 USQUE (1) *av – arma vsq^{ue} Tyram promouit D3v/25.*
 UTERQUE (1) *pron – sg f Ab*: ripa metuendus regnat vtraq^{ue} D3v/24.
- VADO (1) *vb – imp praes act 2 sg*: vade obuius hofti D4/5.
 VAFER (1) *ai – pl m N*: qui foedera vafri/Ore colunt D3v/16.
 VALEO (1) *vb – con praes act 3 sg*: Ambitio valeat D4/21.
 VALIDUS (1) *ai – pl n Ab*: validis munitae adfunt tibi moenibus vrbes D4/9.
 -VE (7) *cn – -uè D3v/5 (2 razy), D4/10, 11, D4v/2 (2 razy), 3.*
 VELUTI (1) *av – veluti D4/2.*
 VENIO (1) *vb – part praes act sg m N*: Ille ... veniens D3v/13.
 VERO (1) *av – vero D4/8.*
 VERUS (1) *ai – pl n Ac*: fi vera fatendum eft D3v/15.
 VESTER (3) *pron – sg n Ab*: quae mens in pectore veftra eft D3v/3. *sg f Ab*: Defidia clarus veftra D3v/15. *pl m N*: veftri formidauere parentes D3v/22.
 VETERNUS (1) *sb m – sg Ab*: lento veluti per membra veterno Obrepente D4/2.
 VETUS (1) *ai – pl m G*: haud vlli veterum virtute fecundus D4/28.
 VICTOR (1) *sb m – sg N*: Nunc terra, victorq^{ue} mari omnem ille occupat Iftrum D3v/23.
 VIGEO (1) *vb – con praes act 3 pl*: fama vigeant meliore nepotes D4/19.
 VIR (1) *sb m – pl Ac*: Iam nunc efse viros, animosq^{ue} attollere tempus D4/20.
 VIRTUS (3) *sb f – sg Ab*: Maiores virtute tuos ... Imperium quaeififse (f) amplum D4/16. *sg Ab*: haud vlli veterum virtute fecundus D4/28. *sg G*: patriae memores virtutis D4v/8.
 VITA (1) *sb f – sg N*: inertes ... manet, atq^{ue} obnoxia vita D4/14.
 VOLO (1) *vb – pf 2 sg*: infignem voluifti ferre coronam D4v/5.
 VOS (1) *pron – Ab*: vobifcum D3v/17.

INDEKS WYRAZÓW I FORM W TYTULE I TEKŚCIE POBOCZNYM
 WIERSZA ORPHEUS SARMATICUS

- AD (1) *praep cum Ac*: AD LYRAM D4v/12.
 AGO (1) *vb – part pf pass sg f Ab*: ACTA FABVLA AD LYRAM D4v/12.
 CANO (1) *vb – pf 3 sg*: cecinit D4v/13.
 FABULA (1) *sb f – sg Ab*: ACTA FABVLA AD LYRAM D4v/12.
 LYRA (1) *sb f – sg Ac*: AD LYRAM D4v/12.
 ORPHEUS (1) *n-pers m – sg N*: ORPHEVS SARMATICVS D3v/1.
 SARMATICUS (1) *ai – sg m N*: ORPHEVS SARMATICVS D3v/1–2.

INDEKS FREKWENCYJNY WYRAZÓW POLSKICH
W TEKŚCIE ODPRAWY POSŁÓW GRECKICH

Uwaga: Pierwsza liczba (lub dwie liczby połączone myślnikiem) po lewej stronie kolumny informuje o randze hasła lub grupy haseł o identycznej frekwencji. Druga liczba informuje o liczbie haseł z daną frekwencją, trzecia liczba informuje o frekwencji hasła.

W kolumnie zawierającej hasła przecinek oddziela od siebie hasła o tej samej frekwencji, separatorem oddzielone są warianty oboczne haseł. Hasła homonimiczne oznaczono skrótami części mowy, hasła będące nazwami liter oznaczono cudzysłowem.

1	1	127	<i>i cn</i>
2	1	126	ten
3	1	107	nie
4	1	75	w we
5	1	61	<i>l. on</i>
6–7	2	60	a <i>cn</i> , ja
8	1	59	na
9–10	2	44	mieć, że
11–12	2	38	swoj, z ze
13–14	2	37	co <i>pron</i> , wszytek wszystkim
15–16	2	36	być, ty
17	1	31	Aleksander
18–19	2	30	ktory, tak
20–22	3	29	do, jako <i>av</i> , moj
23	1	28	Antenor
24–25	2	27	my, za <i>praep</i>
26	1	26	ale
27	1	25	się
28–29	2	23	o <i>praep</i> , poseł
30–32	3	20	dać, Helena, widzieć
33–37	5	19	ani <i>cn</i> , bog, czas, sam, to
38	1	18	chcieć
39	1	17	mówić
40	1	16	-ć ci
41–46	6	15	Greki, już, po, też, u, wielki
47–48	2	14	kto, od
49–52	4	13	bo, człowiek człek, krol, rzecz
53–59	7	12	jeden, krzywda, mało, musieć, wiedzieć, wy, żona
60–67	7	11	abo albo, dobry, ludzie, o <i>int</i> , pan, przed, wiele <i>av</i>
68–77	10	10	dobrze, dom, jeśli <i>cn</i> , kiedy <i>cn</i> , nasz, prosić, przy, przyjaciel, rada, wziąć
78–88	11	9	aby, by, czynić, jeszcze, nic, ojczyzna, Pryjamus, ręka, twój, ziemia, żeby
89–105	17	8	co <i>pt</i> , dziś, grecki, iść, ku g, lecz, li <i>pt</i> , nad nade, naprzod, niech niechaj, niżli, sprawa, stać, taki, teraz, tylko, winien
106–119	14	7	gdzie <i>av</i> , mały, morze, oko, prawda, przyjsć przyść, radzić, sprawiedliwość, tam, tenże, to, Troja, trzeba, zły

120–135	16	6	aż, bić, brać, daleko, krew, moc, nigdy, patrzeć, prze, rozumieć, słowo, trojański, więzień, zaś zasię, zawždy, -ż -że
136–166	31	5	bać się, bez, dawno, drugi, jaki, jako <i>cn</i> , jeno, koniec, li <i>cn</i> , mąż, Medea, nieszczęsny nieszczesny, ociec ojciec, 2. on, podobno, pospolity, powiedzieć, przedsię <i>pt</i> , przynieść, rozkazać, serce, syn, świat, tu, tuszyć, twarz, uczynić, więc, wojna, wydać, zdać się
167–210	44	4	barzo, brzeg, coś, cudzy, czekać, czuć, doba, duch, dzień, gdy, głos, Grecyja, Kassandra, kazać, każdy, ludzki, łani, łaska, miecz, miejsce, mur, nagroda, niż, nowy, ostatek, oto, Pani Stara, pewny, pole, pomnieć, prętko, prosto, prozny, przez, rotmistrz, sen, stado, Ukalegon, zacny, zelżenie, zginać, złoto, zostać, żal
211–299	89	3	acz, ani <i>pt</i> , bogini, boży, brat, chęć, cny, co <i>cn</i> , cokolwiek, część, czuć się, czy <i>pt</i> , dar, długi, domagać się, dostawać, dwa, dziecię, głowa, gość, gwałt, Iketaon, inszy, iż, jakiś, jeden, koń, korzyść, ledwe, liczba, mieszkać, miły, myśl, myśleć, niechże niechajże, niesprawiedliwość, nieszczęśliwy nieszczęśliwy, nieść, niewolnica, nikt, noc, noga, nowina, oboje, ojcowski, owoż, pamięć, pasterz, pierwiej napierwej, piękny piekny, płacić, pokój, potrzeba <i>sb</i> , prawie, prawo, prętki, prozno, przeciw, radość, raz, rozbojca, sędzia, siostra, skoro, sława, słyszeć, sprawiedliwy, stracić, summienie, szczęście szczęście, śmieć, tedy, trapić, troska, unieść, upadek, upominać się, wasz, Wenus, wilk, wojować, wojsko, wstyd, za <i>pt</i> , zdrowie, zgoła, znać, zwłaszcza, żyć
300–473	174	2	Aulida, ba, baczenie, baśń, bezecny, białogłowa, bok, bronić, chodzić, ciężki, cora, coż <i>pron</i> , dawny, dbać, długo, dobro, doznać, drogo, dufać, dwoje, dziać się, dziatki, dzierżyć, fortel, galera, gardło, gładki, godzić się, gora, Greczyn, grozić, grzech, Ida, jakiz, jakoby, jeśli <i>pt</i> , kiedy <i>av</i> , kilkakroć, kłaść, krolestwo, książę, łaska, leżeć, lękać się, małżeństwo, matka, Menelaus, miasto <i>sb</i> , między, milczeć, młodość, morski, możny, nadzieja, nawiedzić, nie lża, niedawno, niemasz, nieprawie, nieprzyjaciel, nieśmiertelny, niewątpliwy, niewielki, niewola, nieznośny, obrona, oddać, odnieść, odprawa, ogień, okazać, okrutny, opatrzeć, opowiadać, ostry, owszem, pamiętać, panna, państwo, Parys, piecza, pierwszy, po gotowiu, pochodnia, poczet, podać, podarek, podległy, pograniczny, pokutować, południe, pomoc, ponieważ, port, posłuchać, pospołu, potrzeba <i>praed</i> , przeciwny, przedsię <i>av</i> , przodek, przyjąć, przypuścić, przystojnie, przystojność, rad, raz, rowny, rozkosz, rozmyśl, rozstąpić, rozum, rzecz, sąd, sąsiad, siedzieć, sławny, słuchać, Sparta, srogi, stamtąd, straż, stroż, szeroki, szkoda, szyja, światło, takiz, tracić, trop, trudno, trzymać, tyczyć się, tym, ucho, uciekać, ućciwy, ufać, Ulysses, upad, upominek, urodzić, ustawiczny, ważyć, wdzięczny, wiara, widać, wierny, wieszczy, władać, własny, wniść, woda, wodzić, wola, wrocić, wroźka, wstać, wszeteczeństwo, wychodzić, wydrzeć, wynić, wyrok, wysoki, występ, zasiąść, zazdrość, zbierać, zguba, znak, zwierchność zwirchność, zwyknać, żaden, żądza, żywot

a *pt*, Absyrt, Agamemnon, aleksandrowy, apollinowy, Apollo, Azja, baczyć, barwić, bawić, bawić się, bezpieczeństwo, bezpieczny, białogłowski, białoskrzydły, biały, bić się, biesiada, bieżać, blady, bliższy, blisko, bodajże, bojaźń, boleć, bowiem, bracia, bratowa, brod, bronić się, buda, bukowy, burkowy, bydło, bystry, cał, carstwo, cel, cena, chciwość, chłop, chocia, choroba, chwila, ciało, cierpieć, cieszyć, ciężko, ciotka, cnota, co *av*, corka, coż *pt*, członek, człowiecza, czoło, czysty, dać się, dany, darmo, darmojad, dawać, dąbrowa, dekret, dla, dochodzić, dopiero, dopuszcząć, dostać, dostateczny, dotkliwy, drapieźny, droga, drzeć, dzieci, dziewczka, dziki, dźwięk, Eneas, Europa, eurotowy, fortuna, frasować się, frasunek, gardzić, garść, gdzie *cn*, gdzieby, gdzieś, gdzież, gęsty, głęboki, głodny, głośny, gonić, gospoda, gospodarstwo, gościa, gościnnie, gotowość, graf, granica, grob, groźny, grunt, grzeszyć, gubić, hańba, Hesiona, hołdowny, huk, i *pt*, imię, inaczej, jakkolwiek, jakoś, jakoż *av*, jakoż *cn*, jarzmo, jasny, jawnie, jąc, jedwab, jelen, jutro, karmić się, kąsać, kiedykolwiek, kilka, kleska, kłoda, knieja, koło, koniecznie, kość, kotwica, krasny, kręcić, krolewicz, krolewski, krolowa, krom, kryg, kryjomy, krzywy, książęcy, ktoś, kupić, kupować, kusić się, Lampon, las, lato, leda, lekce, leśny, lew, lichy, luby, łączny, łakomy, łańcuch, łapać, łaskawy, łączyć, łódź, łotrowski, łoża, łożysko, maciora, majątność, maluczko, marnotrawca, marszałek, menelaowy, mianować, mianować się, miara, miasto *praep*, mieć się, miłość, minąć, miotać się, młody, młódź, mniemać, mogiła, mokry, mowa, mścić się, nagarnąć, nagły, nagradzać, nagrodzić, najdować, namowa, napoić, nastąpić, nasycić, naśladować, nauczyć się, nawa, nawet, nazajutrz, niebezpieczeństwo, niebieski, niebo, nieboga, nieco, niedaleko, niedostatek, niegotowy, niemal, niemieżny, niepewny, niepochybnie, niepodobno, niepowściągliwie, nieprzeplacony, nieprzyjacielski, nierad, nierówno, nierządny, niestety, niewczas, niewiele, niewstydlivy, niezdarzony, niezgoda, niezliczny, niezmierny, nieznacznie, nigdzie, niski, niszczyć, niżby, nos, nosić, obcy, obelżenie, obfitość, obiecać, objeżdżon, obrać, obyczaj, odejmować się, odjechać, odjeżdżać, odprawować, oglądać, ogromny, okowy, okręt, ołtarz, omieszkanie, opanowany, opatrność, opłynąć, orszak, osądzić, ostateczny, ostatni, otrzymać, otworzony, owa, owca, oziębły, palić, pamiętne, pani, Pantus, parysow, paść, paznokiet, Peloponnez, perła, persona, pień, pierś, pies, pięć, pijaństwo, pisać, pleść, płacz, płakać, pławaczka, płodny, płynąć, pobić, pobj, pochować, pochwalić, pocieszny, począć, początek, poczynać, poczytać, poczytać się, poćwiwy, pod, podejrzany, podpierać, podpora, pogonia, poimany, pojąć, pojedynek, poki, polec, Polyksena, położyć, pomagać, pomsta, pomścić, pomykać, popłynąć, poruczyć, porzucić, poselstwo, posłać, posługa, pospolicie, postać, postępek, postraszyć, posyłać, pośrodek, poświęcony, potomstwo, potykać, powalony, powetować, powiadać, powiesić, powieść, powinny, powinowactwo, powódź, powstać,

powstawać, powtarzać, poznać, pożoga, pożyteczny, pracować, praktyka, proba, prorocstwo, prośba, proznowanie, Pryjamczyk, Pryjamicz, Pryjamida, pryjamowy, przeciwko, sprzedajny, przedni, przejąć, przekazać, przełożony, przemówić, przenosiny, przespać się, przestać, przestrzegać, przesypiać się, przeszły, przetoczyć się, przeważny, przewieść, przewinić, przezroczysty, przybieżeć, przychylny, przydać, przydać się, przyjacielski, przyjechać, przykład, przykry, przykryć, przymowka, przypadek, przypaść, przypomnieć, przypowiedzieć, przyprowadzić, przywieść, przywitać, przywłaszczycy, przyzwać, psuć, pszczoła, pustka, pusty, pustynia, puszcza, pytać się, raczej, rano, robota, robotny, rodzaj, rodzić się, rog, rok, rość, równać, rozbić, rozdrapać, rozesłać, rozoznawać, rozga, rozgniewać, rozlegać się, rozmaity, roznieść, rozny, rozruch, rozstrzygnąć, roztargany, ruszyć się, rządzić, rzucić się, sala, sądzić, schować, szenie, serdeczny, sień, siermięga, siła, skakać, skarga, skąd, skępstwo, skoro, słać, słodki, słony, słońce, sługa, słusznie, słuszny, służba, służyć, słycać, smutek, snadź, sowity, spalić, spętany, spiż, sposób, spraktykować, sromotnie, stajnia, staradawny, starosta, stądże, stokorodny, stolek, stopa, stos, strzała, surowie, swar, syt, szabla, szaniec, szczęście, szemrać, szept, szkodliwy, szlachetny, szmer, szpieg, sztych, ściągac się, ścieżka, ściśniony, śmiech, śmierć, śmiertelny, śnić się, świadczyć, świadek, świadomy, świnia, tajemny, także, targ, tedyż, tessalski, towarzystwo, towarzyszyć, toż, tracić się, trąba, Trojanin, trudność, trudny, trup, trupokupiec, trwałe, trzeci, trzy, Tumites, tyć, tył, tyś, tytuł, ubiór, ubogacić, ubóstwo, ubożyć, uchwycić, ucichnąć, uciec, ucieczka, ucieszyć się, ućcić, ująć, ujźrzeć, Ukalegonta, ul, umarły, umieć, umrzeć, umykać, umywać, upaść, upleciony, upominać, upracowany, uradzić, uroda, urodzić się, usieść, usta, ustawić, ustąpić, utracić, uwiązany, uwieść, uznawca, użyć, używać, waga, waleczny, ważny, wczas, wczora, wdawać, wdzięcznie, wedle, wejźrzeć, weselić się, wępić, wiatr, wieczny, wiedma, wiele *nm*, wieniec, wieprz, wieszczek, władnąć, władza, włoczyć, włos, wmowić, wodz, woleć, wołać, wprzód, wrzód, wsiąść, wspierać, wszak, wszakże, wszen, wszeteczny, wychowanica, wyciskać, wyć, wydany, wydawać, wykładać, wykraść, wymowka, wynosić, wynosić się, wypłynąć, wyprawić, wyprowadzić, wyrość, wyrozumienie, wyrzec, wysiadać, wytrwać, wytrzymać, wywód, wywracać, wzięć się, zabity, zabrać, zaczynać, zad, zagrać, zagrzemieć, zalać, zalecić, założyć, zamek, zamilknąć, zaniedbać, zapatrzeć się, zapłacić, zastać, zatrwożyć, zawieść, zawodzić, zawołać, zbiegły, zbroja, zbyt, zbytek, zdanie, zelżywość, zetrzeć, zgadnąć, zgadzać, zgadzać, zganić, zgasić, zginienie, zgoda, zgodzić się, zgorzeć, zgubić, złężenie, złotogłów, złożony, zmysł, znaczny, znać się, znikomy, zniszczyć, zniść, zołwica, zostawać, zwać, zwierciadło, zwierzyć, zwykły, zysć się, źle, żagiel, żalność, żądać, żegnać, żenić się, żołnierz, życzliwy, życzyć, żywić, żywy

Spis treści

Wstęp wydawcy (Tadeusz Witczak)	5
Wybór przekazu i charakterystyka wydania	7
Tekst <i>Odprawy</i> w składzie typograficznym pierwodruku	17
Ważniejsze cechy języka <i>Odprawy</i>	28
Uwagi o składni i stylu	38
Uwagi o wersyfikacji	49
Aneks. Zmiany tekstowe w staropolskich wydaniach <i>Odprawy posłów greckich</i> (Marek Osiewicz)	58
List do Zamojskiego	58
<i>Odprawa posłów greckich</i>	60
<i>Orpheus Sarmaticus</i>	66
Wykaz błędów druku	69
<i>Odprawa posłów greckich</i>	69
<i>Orpheus Sarmaticus</i>	70
Tekst. <i>Odprawa posłów greckich</i> – reprodukcja fototypiczna, transkrypcja. <i>Orpheus Sarmaticus</i> – reprodukcja fototypiczna, transkrypcja, przekład filologiczny	71
Objaśnienia (Tadeusz Witczak, Marek Osiewicz)	139
Wykaz skrótów źródeł i literatury	141
Komentarz	151
Indeksy	213
Indeks wyrazów i form polskich w tekście <i>Odprawy posłów greckich</i> (Tadeusz Witczak, Marek Osiewicz)	215
Indeks wyrazów i form obcych w tekście <i>Odprawy posłów greckich</i> (Marek Osiewicz)	250
Indeks wyrazów i form polskich tytułu, żywej paginy i oprawy redakcyjnej (Marek Osiewicz)	251
Indeks wyrazów i form łacińskich tytułu (Marek Osiewicz)	252
Indeks wyrazów i form polskich w tekście Listu do Zamojskiego (Tadeusz Witczak, Marek Osiewicz)	252
Indeks wyrazów i form łacińskich w tekście Listu do Zamojskiego (Marek Osiewicz)	255
Indeks wyrazów i form w tekście wiersza <i>Orpheus Sarmaticus</i> (Monika Szczot)	256
Indeks wyrazów i form w tytule i tekście pobocznym wiersza <i>Orpheus Sarmaticus</i> (Marek Osiewicz)	263
Indeks frekwencyjny wyrazów polskich w tekście <i>Odprawy posłów greckich</i> (Marek Osiewicz)	264

NARODOWY PROGRAM ROZWOJU HUMANISTYKI

Publikacja finansowana w ramach programu Ministra
Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą „Narodowy
Program Rozwoju Humanistyki” w latach 2019–2023
nr projektu 11H18 0246 86, kwota dofinansowania
1 790 520,00 zł.

Recenzent naukowy
dr Jerzy Mańkowski

Redaktor naukowy
dr hab. Radosław Grześkowiak, prof. UG

Opracowanie graficzne okładki i wyklejki
na podstawie projektu Jacka Sikorskiego

Redakcja techniczna i komputerowe
przygotowanie do druku
Bogdan Hojdis

Korekta i adiustacja
Marta Andrzejak

© Copyright by Instytut Badań Literackich
Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2021

ISSN 0519-864X
ISBN 978-83-66448-88-9

Wydawnictwo Instytutu Badań Literackich
Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2021

Druk i oprawa:
Zakład Poligraficzny SINDRUK
ul. Firmowa 12, 45-594 Opole